

Klagemål over kongens embets- og tjenestemenn

En kildestudie av norske supplikker inneholdende klagemål over embets- og tjenestemenn mellom 1700 og 1730

Bjørn Næsje

MASTEROPPGAVE I HISTORIE
INSTITUTT FOR ARKEOLOGI, KONSERVERING OG
HISTORISKE STUDIER
UNIVERSITETET I OSLO
HØSTEN 2008

Forord

Gjennom denne oppgaven har jeg vært så heldig å få et innblikk i samfunnet i Norge på begynnelsen av 1700-tallet, en historisk reise som har vært interessant, nyttig, slitsom og morsom. Og en erfaring jeg ikke ville vært foruten.

En stor takk til min veileder Øystein Rian for all hjelp i forbindelse med oppgaven; hjelp i valg av kilder, rask veiledning og som veiviser når oppgaven stokket seg.

Også en stor takk til alle rundt meg som har vært nødt til å holde ut i til tider hektiske perioder.

Men størst takk av alle går til de som har gjort den store jobben det må ha vært å skrive av de norske sakene fra Danske Kansellis supplikprotokoller, og dermed gjort dette fantastiske materialet lett tilgjengelig for meg og alle andre som besøker Riksarkivet.

Örebro 03. 11. 2008

Bjørn Næsje

Forord s.2

Innholdsregister s. 3

Liste over tabeller s. 10

Kapittel 1 s. 13

Innledning s. 13

Supplikkinstitusjonen s. 13

- Bakgrunn for supplikkene
- Lovgivning og formalisering av supplikkene
- Innhold og funksjon i supplikkene

Embetsmennene i supplikkinstitusjonen s. 16

- Sorenskriveren
- Amt- og stiftamtmanden
- Stattholder, visestattholder og Slottsloven
- Danske Kanselli og Geheimekonseilet
- Frederik IV og administrasjonen

Gjeldende teori og litteratur s. 20

- Supplikkene i historieskrivningen
- Embetsmennene og historikerne – noen hovedsyn
- Teori om staten og makt
- Et nordisk perspektiv

Problemstilling s. 26

Kilder og metode s. 26

- Kilder
- Metode og avgrensning av materialet
- Kvantitativ tilnærming
- Periodisk inndeling av undersøkelsen
- Avgrensning og definisjon av klagemål i supplikkene
- Geografisk avgrensning av undersøkelsen
- Sosial og geografisk plassering av supplikantene

- *Distance – decay function*

Saksbehandling i Kanselli og Konseil s. 32

- Fremgangsmåte og terminologi

Kapittel 2 s. 34

Klagemål i supplikene fra Akershus stift s. 34

Klagemål i supplikene som ble innsendte på vegne av andre s. 35

Embetsmennes klagemål s. 37

- **Stiftamtman og amtmann s. 38**
 - Administrative klagemål
 - Klagemål over embetsførsel
 - Klagemål over innpass i embetet
 - Æresrelaterte klagemål
 - Klagemål over vold og overlast
- **Lokal administrasjon s. 41**

Fogders klagemål s. 41

Skriveres klagemål s. 42

- Administrative klagemål
- Klagemål over innpass i embetet
- Økonomisk relaterte klagemål
- Klager over ilagt suspensjon
- Retts- og skiftesrelaterte klagemål
- Fengsel, vold og overlast
- Klagemål over uvillige bønder
- Geistlige/religiøse klagemål
- Annet

Magistrat og lagmenns klagemål s. 46

- Klagemål fra Tønsberg
- Klagemål fra Skien
- Klagemål fra Kristiania
- **Øvrige embetsmenns klagemål s. 50**
 - Administrative klagemål

- Klagemål over embetsførsel
- Klager over innpass i embetet
- Æresrelaterte klagemål
- Annet
- **Bestillingsmenns klagemål s. 53**
- Administrative klagemål
 - Klagemål over embetsførsel
 - Rettsrelaterte klagemål
 - Klagemål over innpass i embetet
 - Klagemål over ilagt suspensjon
 - Økonomisk relaterte klagemål
 - Vold, fengsel og overlast
- **Oppsummering sivile embetsmenn fra Akershus stifts klagemål s. 57**

Geistlige embetsmenns klagemål s. 59

- Administrative klager over sivile myndigheter
- Administrative klager over geistlige
- Klager over embetsførsel
- Rettsrelaterte klagemål
- Økonomisk relaterte klagemål
- Klagemål over motvillige bønder
- Uanstendig oppførsel og religiøst begrunnede klagemål
- **Klagemål fra geistlige "bestillingsmenn" s. 62**

De Militæres klagemål s. 64

*** Offiserers klagemål s. 65**

- Administrative klagemål
- Retsrelaterte klagemål
- Økonomisk relaterte klagemål
- Æresrelaterte klagemål
- Klagemål over vold, fengsel og overlast
- Klagemål over geistlige forhold
- **Underoffiserer og soldaters klagemål s. 67**

- Administrative klagemål
- Økonomisk relaterte klagemål

Embetsmenns enker, etterlatte og relatertes klagemål s. 69

- **Enker og etterlattes klagemål s. 69**
- **Ektefellers klagemål s. 69**

Borgerskapets klagemål s. 71

- Administrative klager
- Klager over misbruk av myndighet
- Rettsrelaterte klagemål
- Klagemål over vold, overlast og fengsel
- Økonomisk relaterte klagemål
- Æresrelaterte klagemål
- Annet
- **Oppsummering de borgerlige i Akershus stifts klagemål s. 80**

Allmuens klagemål s. 81

- Administrative klagemål
- Klager over misbruk av myndighet
- Rettsrelaterte klagemål
- Klagemål over fengsel, vold og overlast
- Økonomisk relaterte klagemål
- Klagemål over militære forhold
- Klagemål over skatter og oppebørsel
- Klager over religiøse/moralske forhold
- Annet
- **Oppsummering allmuen i Akershus stifts klagemål s. 97**

Anonyme og ukjentes klagemål s. 98

- Administrative klagemål
- Klager over misbruk av myndighet
- Rettsrelaterte klagemål

- Klagemål over fengsel, vold og overlast
- Økonomisk relaterte klagemål
- Klager over religiøse/moralske forhold
- Annet
- **Oppsummering anonyme og ukjente fra Akershus stifts klagemål s. 106**

Kapittel 3 s. 107

Klagemål i supplikkene fra Trondheim stift s. 107

Klagemål på vegner av andre s. 107

Embetsmennes klagemål s. 109

- **Stiftamtman og amtmann s. 110**

Stiftamtmannens klagemål s.

- Stiftamtmannen og biskopen – en lokal maktkamp
- **Lokal administrasjon s. 116**

Fogders og politimesteres klagemål s. 116

- Økonomisk relaterte klagemål
- Fengsel, vold og overlast

Skriveres klagemål s. 118

Magistrat og lagmenns klagemål s. 118

- Administrative klagemål
- Rettsrelaterte klager
- Innpass i embete
- Økonomi og eiendom
- **Øvrige embetsmenns klagemål s. 119**
- Administrative klagemål
- Manglende betaling
- Økonomi og eiendom
- Rettsrelaterte klager
- **Bestillingsmenns klagemål s. 121**

- Administrative klagemål
- Innpass
- Manglende betaling
- Rettsrelaterte klagemål

Geistlige embetsmenns klagemål s. 124

- **Biskop Krogs klagemål s. 125**
 - Klagemål over verdslige embetsmenn
 - Klagemål over geistlige embetsmenn
- **Presters og øvrige geistliges klagemål s. 131**
 - Klager over biskopen
 - Klagemål over andre geistlige
 - Klagemål over verdslige embetsmenn

De Militæres klagemål s. 138

- **Offiserers klagemål s. 138**
- **Underoffiserer og innrullertes klagemål s. 140**

Embetsmenns enker, etterlatte og relatertes klagemål s. 144

- Enker og etterlattes klagemål
- Ektefellers klagemål

Borgerskapets klagemål s. 147

- Administrative klagemål
- Misbruk av myndighet / embetsførsel
- Vold, fengsel og overlast
- Økonomi og eiendom

Allmuens klagemål s. 153

- Administrative klagemål
- Misbruk av myndighet / embetsførsel
- Vold, fengsel og overlast
- Økonomi og eiendom
- Religiøse forhold/ klage over geistlige

- Oppebørsel av skatter og tiende

Anonymes og ukjentes klagemål s. 158

Kapittel 4 s. 160

Stattholder, visestattholder og Slottslovs klagemål s. 160

- Klagemål i supplikker og memorialer som angår Akershus og Trondheim stift
- Stattholder, visestattholder og Slottslovs klagemål – oppsummering

Kapittel 5 s. 167

Oppsummering og konklusjons 176

- Stattholder, visestattholder og Slottslov
- Hvem var det som klaget?
- Hva ble det klaget over?
- Hva ble utfallet av klagene?
- Var det endringer over tid?
- Konklusjon, klagemålene i supplikkene og deres funksjon

Tillegg s. 179

Utdrag av Christian 5.s Norske Lov *anno* 1687, kapittel 24, 1 – 6, ” *Om Supplicationer*”

Kilder og litteratur s. 181

Forkortelser og omskrivninger i bruk i oppgaven

Kanselliet – Danske Kanselli

Konseilet - Geheimekonseilet

NHL – Norsk historisk leksikon

NK – Norske Kongebrev (Bind VII)

RA – Riksarkivet

SP - Supplikkprotokoll

VS - Visestattholder

Liste over tabeller

Kapittel 1

Tabell nr.:

1.1 Det totale antallet norske supplikker i de undersøkte periodene s.28

1.2 Klagemål over embetsmenn i norske supplikker s. 30

Kapittel 2

Tabell nr.:

2.1 Klagemål innsendt på vegne av andre i Akershus stift s.35

2.2 Sivile embets- og tjenestemenn fra Akershus stifts klagemål etter deres stilling og klagens art s.37

2.3 Sivile embets- og tjenestemenn fra Akershus stifts klagemål etter periode s.38

2.4 Sivile embets- og tjenestemenn fra Akershus stifts klagemål etter avgjørelser s.57

2.5 De geistlige i Akershus stifts klagemåle etter deres stilling og klagens art s.59

2.6 De geistlige i Akershus stifts klagemåle etter periode s. 59

2.7 De geistlige i Akershus stifts klagemåle etter avgjørelser s. 63

2.8 De militære i Akershus stifts klagemål etter deres stilling og klagens art s. 64

2.9 De militære i Akershus stifts klagemål etter periode s. 65

2.10 De militære i Akershus stifts klagemål etter avgjørelser s. 68

2.11 Borgerskapet i Akershus stifts klagemål s. 71

2.12 Borgerskapet i Akershus stifts klagemål etter periode s.72

2.13 Borgerskapet i Akershus stifts klagemål etter avgjørelser s. 80

- 2.14 Allmuen i Akershus stifts klagemål s. 81
- 2.15 Allmuen i Akershus stifts klagemål etter periode s. 82
- 2.16 Allmuen i Akershus stifts klagemål etter avgjørelser s. 97
- 2.17 Ukjente og anonyme i Akershus stifts klagemål s. 99
- 2.18 Ukjente og anonyme i Akershus stifts klagemål etter periode s. 99
- 2.19 Ukjente og anonyme i Akershus stifts klagemål etter avgjørelser s.106

Kapittel 3

Tabell nr.:

- 3.1 Klagemål innsendt på vegne av andre i Trondheim stift s. 108
- 3.2 Sivile embets- og tjenestemenn fra Trondheim stifts klagemål etter deres stilling og klagens art s.109
- 3.3 Sivile embets- og tjenestemenn fra Trondheim stifts klagemål etter periode s. 110
- 3.4 Sivile embets- og tjenestemenn fra Trondheim stifts klagemål etter avgjørelser s.123
- 3.5 De geistlige i Trondheim stifts klagemåle etter deres stilling og klagens art s. 124
- 3.6 De geistlige i Trondheim stifts klagemåle etter periode s. 124
- 3.7 De geistlige i Trondheim stifts klagemåle etter avgjørelser s. 137
- 3.8 De militære i Trondheim stifts klagemål etter deres stilling og klagens art s. 138
- 3.9 De militære i Trondheim stifts klagemål etter periode s. 138
- 3.10 De militære i Trondheim stifts klagemål etter avgjørelser s.143
- 3.11 Borgerskapet i Trondheim stifts klagemål s.147
- 3.12 Borgerskapet i Trondheim stifts klagemål etter periode s.148
- 3.13 Borgerskapet i Trondheim stifts klagemål etter avgjørelser s.152
- 3.14 Allmuen i Trondheim stifts klagemål s.153
- 3.15 Allmuen i Trondheim stifts klagemål etter periode s.153
- 3.16 Allmuen i Trondheim stifts klagemål etter avgjørelser s.157

Kapittel 4

Tabell nr.:

- 4.1 Stattholder, visestattholder og Slottslovs klagemål som angikk Akershus og Trondheim stift etter art av klage s.161
- 4.2 Stattholder, visestattholder og Slottslovs supplikker inneholdende klagemål som angikk Akershus og Trondheim stift etter periode s.161

4.3 Stattholder, visestattholder og Slottslovs klagemål relatert til Akershus og Trondheim stift etter avgjørelser s. 165

Kapittel 5

Tabell nr.:

5.1 Det totale antallet klagemål fra Akershus og Trondheim stift i de undersøkte periodene etter avsenderens status s.168

5.2 Det totale antallet klagemål fra embetsmenn i Akershus og Trondheim stift i de undersøkte periodene etter art av klage s.171

5.3 Det totale antallet klagemål fra borgerskap, allmue og ukjente i de undersøkte periodene fra Akershus og Trondheim stift s.172

5.4 Det totale antallet klagemål fra Akershus og Trondheim stift etter avsendernes status og hvilken avgjørelse klagen fikk s.173

5.5 Antall klagemål over tid, etter avsendernes status, etter stift og for det totale antallet klagemål i de undersøkte periodene. s.175

Kapittel 1

Innledning

Temaet for denne oppgaven er klagemål over kongens embets- og tjenestemenn i norske supplikker mellom 1700 – 1730, slik disse er refererte i det Danske Kansellis protokoller over supplikker befolkningen i Norge sendte til kongen.

Omfanget av supplikker økte stadig i løpet av 1700-tallet, og selv om de ofte hadde kongen som prinsipiell mottaker ble de oftest løst *ad mandatum regis* på et lavere eller høyere nivå i det administrative systemet. Oppgaven avgrensers seg administrativt til de supplikker som ble behandlet på det høyeste nivået i embetsverket; Danske Kanselli og Geheimekonseilet, geografisk til klagemål fra Akershus og Trondheims stift, og tidsmessig til fire utvalgte perioder; 1700–03, 1708–11, 1718–21 og 1727–30, noe som i praksis dekker Fredrik IV's regjeringstid.

Supplikkinstitusjonen

Bakgrunnen for supplikkene

En supplikk er, ifølge Norsk historisk leksikon, "[...]et bønneskrift eller klageskrift stilet til kongen".¹

Å henvende seg personlig til kongen med ønsker, bekymringer og forespørsler som har lange tradisjoner. Også i "før-skriftlig tid" var det både vanlig og mulig å henvende seg direkte til kongen med bønn og klager; i det gamle norske "reise-kongedømmet" først og fremst når kongen var tilstede på tingene. Med Kalmarunionen, og bortfallet av en nærværende konge, overtok riksrådet en periode funksjonen som mottaker for supplikker og klageskrifter, men utover 1500-tallet, hvor riksrådet forsvinner, og kongen og hans administrasjon sitter i København, blir den skriftlige supplikken den mer formelle kanalen.²

¹ NHL 1999: 436

² Steinar Supphellen, "Supplikken som institusjon i norsk historie. Framvokster og bruk særleg først på 1700-tallet", i Historisk Tidsskrift nr. 57, 1978:152f

Lovgivning og formalisering av supplikkene

Det skjedde ikke noen store endringer med supplikkene ved innføringen av eneveldet før retten til å henvende seg direkte til kongen med supplikker i Danmark-Norge blir regulert i Christian V's henholdsvis Danske Lov (1.26.1-4) av 1685 og Norske Lov (1.24.1-6) av 1687³ .

Danske- og Norske Lovs ordlyd var den samme, med unntak av et par paragrafer i den norske som angår sorenskriveren og hans rolle i supplikkskrivingen, samt et tillegg om straff for usanne og ærekrenkende supplikker.⁵ I årene frem til 1725 kom det flere forordninger og *placater* som regulerte supplikklovgivningen, både som et resultat av at administrasjonen var blitt bedre utbygd og stadig flere supplikker var rutinepregete og dermed kunne behandles på et lavere nivå enn hos konge og det Danske kanselli, som fungerte som kongens sekretariat, men også i høy grad fordi kongen ble oversvømt av supplikker som rettmessig hørte hjemme andre steder i det statlige hierarkiet, så som hos Rentekammeret, Generalpostamtet eller Officersenkekassen.⁶

Reguleringen av supplikkinstusjonen i slik den blir i Norske Lov av 1687 har vært forsøkt tidligere på 1600-tallet, men det er enkelte nye viktige trekk. Blant annet skulle supplikkene gå tjenesteveien; sorenskriveren var pliktig til å skrive supplikken på supplikantens vegne til fast pris (5. art.), og den skulle innom kongens ”befalingsmann” - noe som mest sannsynlig myntet på amtmannen – eller andre av kongens øvrighet for påskrift og eventuell uttalelse før den ble sendt videre, men allmuen skulle ikke hindres i å få ført frem sine supplikker(1.art.). Om det for eksempel var skriveren det skal klages på, eller skriveren ble ansett som partisk i saken, skulle amtmannen finne en annen skrivekyndig person (6. art.). Men enda viktigere er at det fantes tilfeller hvor en supplikant ikke er nødt til å ta hensyn til tjenesteveien, noe som blir spesifisert i lovens om supplikasjoners andre artikkel:

Hvis nogen ellers sig over Kongens Befalingsmænds, eller sin Øvrigheds, Forhold kunde have at besværgе, det maa uden saadan Paaskrift ved Supplicatzer andragis. Maa og ingen for sin Supplicatz eftertragtis, eller i Trette indiviklis, men Sagen bør Kongen at forredragis. ⁷

³ Se tillegg, s. 13

⁴ Supphellen 1978:160

⁵ Michael Bregnsbo, ”Folk skriver til kongen”, Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, 1997:38

⁶ Bregnsbo 1997: 41ff

⁷ Kilde: Christian V's Norske Lov: 1.24.2, <http://www.hf.uio.no/PNH/chr5web/chr5home.html>

To forordninger av 20. februar 1717 er viktige, og har hatt som hensikt å minske supplikkstrømmen. De begrenset muligheten for å repetere en supplikk flere ganger dersom den fikk avslag; tredje gangen kunne man arrestere og straffe supplikanten. Straff kunne man også risikere om det ble klaget over lover og forordninger eller om man skrev supplikker med ærekrenkende beskyldninger som ikke kunne bevises. Supplikker med søknader om embeter eller ekspektanse vil kongen ha ned tallet på, og at det ble sendt supplikker hvor man ville ha kongens avgjørelse på ”småsaker” ser ut til å ha vært et annet problem. I forordningene står det at ingen skal henvende seg til kongen i sine egne saker – altså rettssaker, grensetvister og annet som angikk enkeltindividet personlig – utenom når det gjaldt klagemål over sine overordnede eller sentrale styringsorganer. Ingen supplikk skulle sendes inn uten supplikantens underskrift, og de som eventuelt var med på å forfatte supplikken skulle også signere. Dette siste har ikke blitt fulgt automatisk; i 1722 kom det en ny forordning hvor dette påbudet gjentas. Forordningene fra både 1717 og 1722 anga administrative retningslinjer for hvordan embetsverket skulle forholde seg til supplikker; spesifisering av tjenesteveien for supplikker, hvor de skulle videresendes (skattesaker til Rentekammeret, *etc*), hvilke saker som kunne avgjøres *ad mandatum* regis, og hvilke som skulle avvises i tillegg til innstramminger over hvilke sakstyper man kunne supplisere om. Men supplikkstrømmen har fortsatt. I 1726 kom det et patent som forbyr, under trussel om straff, å sende supplikker til kongen angående saker som allerede har fått et negativt svar i et kollegium.⁸

Begynnelsen av 1700-tallet viser altså en stadig mer presiserende kodifisering av supplikkinstitusjonen. Man var fra sentralt hold interesserte i å holde denne kommunikasjonskanalen åpen, men også å regulere eksesser og misbruk av den muligheten det å supplisere var.

Innhold og funksjon i supplikkene

Innholdet i supplikkene som kom inn til det Danske Kanselli har en stor spennvidde, og en svært stor mengde av disse gjaldt saker som staten, i kongens navn, hadde monopol på å gi tillatelse eller løyve til. Det kan dreie seg om forespørsler om å gifte seg med en – etter datidens definisjon - nær slektning, ønske om å sitte i uskiftet bo med umyndige barn, bekreftelser på testamentar, straffenedsettelse og omgjørelse av dødsdom, ønske om et embete (geistlig, verdslig eller militært), *Beneficium Paupertatis* (fri rettshjelp), skattefritak,

⁸ Supphellen, 1978:160-168

etc., men det er også saker av politisk karakter, som forslag til administrative tiltak eller klager på kongens tjenestemenn.⁹

Nå er ikke supplikker et enestående fenomen for verken den tidlige norske eller den senere dansk-norske staten. Også ellers i Europa var supplikkene et utbredt fenomen, men forskjellen her ligger i at det i de fleste andre land var flere mottakere, både personer og institusjoner, hvor supplikkanten kunne henvende seg enn til kongen; det være seg parlamenter, riksdager, landsherrer, keiser, *etc.*¹⁰ Det spesielle med supplikkene fra Norge er at det, med unntak av grevskapene Jarlsberg og Larvik, ikke var noen føydale mellomledd mellom befolkning og sentraladministrasjon. Supplikkene var dermed en ikke ubetydelig del av kommunikasjonen mellom København og Norge, ettersom mange av supplikkene var nærmest som rutinesaker å regne, selv om det måtte suppliseres om dem.¹¹

Kongen var ofte kun den prinsipielle mottakeren av supplikkene. Mange av dem ble avgjort på et lavere nivå i systemet, og dette i stadig større grad etter hvert som både mengden supplikker øker og det administrative systemet blir utbygd og fastlagt.

En vesensforskjell mellom supplikker til stiftamtman/amtman og til kongen er at å sende en supplikk til kongen og få den behandlet i Kanselliet var institusjonalisert, mens tilsvarende på lavere nivå må betraktes mer som sedvane.¹² Men det må understrekes at supplikkene var en av få kanaler hvor allmuen kunne forsøke å påvirke styresmaktens politikk og virksomhet.¹³

Embetsmennene i supplikkinstitusjonen

Den delen av embetsverket folk flest hadde kontakt med var, foruten presteskaper, fogd, amtman og skriver. Disse ligger da også underlagt det Danske kansellis arbeidsfelt. Et skille innad i embetsverket går mellom de egentlige *embetsmenn*, som hadde fått sin utnevning av kongen, og *bestillingsmenn*, som igjen var tilsatte av de kongelig utnevnte embetsmennene. Den langt største gruppen av disse var bestillingsmennene, og de økte i antall gjennom hele 16- og 1700-tallet. I årene 1720 – 1814 var økningen av antallet embetsmenn minimal, mens antallet bestillingsmenn ble tredoblet i samme periode.¹⁴

Her fokuseres det på de embetsmennene som formelt sett hadde befattning med supplikkene, og i loven står det at:

⁹ Se blant annet: Bregnsbo 1997:91f, Helgesen 1981:40ff, Supphellen 1978:173ff

¹⁰ Bregnsbo, 1997: 25f

¹¹ Bregnsbo, 1997:36

¹² Kari Helgesen, "Supplikkinstitusjonen – Bruk og funksjon midt på 1700-tallet", 1981:118

¹³ Supphellen, 1978:152

¹⁴ Ståle Dyrvik (*et. al.*), "Norge under eneveldet 1720 – 1800", 1976:86

Kunde de Sager bilege, og Supplicanten til rette forhielp hos dennem selv, stande det dennem frit for, med mindre det saadan Gierning angaar, som ved Forligelse ikke bør at underslaais; Men Retten og lovlig *Proces* befalis, eller Kongen forrebringis. ¹⁵

Enhver supplikk har altså muligheter til å bli løst – noe også styresmaktene ved hjelp av loven oppmuntrer til – på flere nivåer i embetshierarkiet, og de klagemålene som kommer inn til Danske Kanselli er da de som ikke kunne løses enten via rettsvesenet eller tidligere i systemet, hvor embetsmenn ikke anser seg ha myndighet nok til å løse saken, den aktuelle supplikanten ikke ser seg tjent med å la klagen bli løst lengre ned i hierarkiet eller at klagen har blitt behandlet utilfredsstillende eller feil.

Sorenskriveren

Opprettelsen av sorenskriverembetet, i 1591, var et viktig steg også i prosessen med å formalisere supplikkskrivingen, da sorenskriveren vil være første instans i prosessen med å få skrevet og levert en supplikk. Det skulle være en skriver i hvert sokn (selv om embetsdistriktene ofte ble langt større), noe som medførte at sorenskriveren ble en av ytterst få embetsmenn som faktisk selv bodde i distriktet,¹⁶ og var i høy grad den offentlige embetsmannen folk møtte. Et problem i så måte var at skrivers lønnsforhold lenge sto i et misforhold til deres plikter, arbeid og sosiale ambisjoner, og mange tok seg svært så godt betalt, langt over takst, for de dokumentene de skrev på vegne av befolkningen.¹⁷ Antallet klager over skriverne var da heller ikke få; i en forordning av 1710 blir sorenskrivers urimelige embetsførsel tatt opp, og i 1735 kommer det en forordning mot ”uretvide Dommere”.¹⁸ Et krav om embetseksamen for sorenskrivere kom heller ikke før i 1735.

Ytterligere et problem for og med skriveren var at det var han som, slik loven bestemte, (oftest) forfattet supplikkene på vegne av bøndene. Ikke bare at det var skriveren selv det kunne bli klaget over – supplikken ble da naturligvis forfattet av andre, noe loven gav adgang til – men også at han i enkelte tilfeller kunne ha forståelse for bøndenes saker når de

¹⁵ Christian 5's Norske Lov, 1687, 24. kapittel, 2. artikkel

¹⁶ Hans E. Næss, i ”For rett og rettfærdighet i 400 år – Sorenskriverne i Norge 1591 – 1991”, 1991:135

¹⁷ De skrev med liten skrift i embetsprotokollene (som de selv måtte bekoste), og med stor skrift og få ord pr ark i dokumenter bøndene måtte bekoste: et arveskifte kunne i embetsprotokollen fylle en side, mens det for arvingene kunne bli ”en liten bok”, og i ekstreme tilfeller kunne hele arven gå med til å betale skriveren Kilde: Næss 1991: 41f

¹⁸ Næss 1991:42

klaget på skatter eller offentlige pålegg: han ville ikke bli oppfattet som deltaker i bøndenes aksjoner, spesielt siden det var han som skulle dømme oppviglere og skattenektene.¹⁹

Amtmann og stiftamtmann

I 1671 blir landet delt inn i fire stiftamt og åtte underliggende amt. Amtene var de største lokaladministrative enhetene i Norge, og blant amtmannens oppgaver var å føre oppsyn med de underordnede embetsmennene i amtet; i amtmannsinstruksen fra 1685 står det at amtmannen skal ”forsvare kongens høyhet, regalia og rettighet, hjelpe frem amtet, øke inntektene av det og hindre utroskap og underslag”²⁰ Dette gjør da amtmannen til en av, og muligens den, viktigste instansen ved en eventuell klage på de øvrige embetsmennene i landet; han skulle foreta protokollettersyn og undersøke klagemål, det var han som sto ansvarlig for soldatutskrivninger og sesjon, førte kontroll med skyldsettinger, skatteinnkreving og utlikning, og han hadde ansvaret for samferdsel, skysstellet i distriktene, politistell og rettsvesenet, og han var øverste påtalemakt i amtet.²¹ Denne posisjonen gjorde ham også til en person det lett kan klages over.

Et problem ved en eventuell klage på en amtmann var at han og hans nærmeste overordnede, stiftamtmannen ofte var en og samme person. En klage på en amtmann måtte som regel gå direkte til sentraladministrasjonen i København, da til kongen selv, ved hans sekretariat, det Danske Kanselli.

Stattholder, visestattholder og Slottslov

I de undersøkte periodene varierer det mellom å være en visestattholder eller stattholder i Norge. I tillegg kommer Slottsloven, et utvalg bestående av fire sivile og ett militært medlem – med visestattholderen som leder, som mellom 1704 og 1722, skulle fungere i stattholderens sted.²² I stattholderens embetsinstruks er det spesifisert at han skulle ”resolve”, altså avgjøre, undersåttenes supplikker og i tillegg uttale seg om sakens omstendigheter dersom en supplikant ville ha hans underskrift.²³

I tillegg til at disse skulle uttale seg på supplikker som gikk via dem, så er det også en stor mengde av de undersøkte klagemålene som ble sendt fra København til Akershus slott for nærmere opplysninger om klagene.

¹⁹ Næss 1991: 53

²⁰ Tor Weidling, ”Eneveldets menn i Norge – Sivile sentralorganer og embetsmenn 1660 – 1814”, 2000:32

²¹ Weidling 2000:32f, Supphellen 1978:183

²² Weidling, 2000: 23

²³ Supphellen, 1971: 178

Danske kanselli og Konseilet

Etter 1660 var Danske Kanselli ett av flere kollegier, og arbeidsfeltet ble mindre enn det hadde vært tidligere, men det var fortsatt det kollegiet som hadde det bredeste saksfeltet. Dets arbeidsfelt var hovedsakelig rettsvesen, kirke, skole samt sosiale spørsmål. Kanselliet hadde tilsyn med lokal og regional forvaltning og de embetsmenn som hørte herunder: stift- og amtmenn, bymagistrater og ansatte innen kirken og rettsvesenet, og det var kanselliet som behandlet søknader om embeter innenfor disse områdene. Dets funksjon var altså nært på linje med noe tilsvarende et innenriksministerium. Kanselliets arbeidsmengde økte kraftig på slutten av 1600-tallet og utover 1700-tallet som et resultat av at statens økte reguleringsvirksomhet. Et utslag av dette var den raskt voksende mengden av supplikker befolkningen sendte angående blant annet velferdssaker; i 1720-årene sendte befolkningen i Danmark-Norge inn *ca* 1500 supplikker årlig (1 pr. 900. innbygger), i 1730-årene rundt 2000 og for perioden 1746 – 66 lå tallet mellom 2500 og 3000 årlig (1. pr. 600. innbygger).²⁴ I 1703 overtok Geheimekonseilet, eller bare Konseilet, mange av Kanselliets administrative oppgaver, og Kanselliet ble mer et ekspedisjonskontor for Konseilet.²⁵

Danske kanselli fungerte i praksis som et sekretariat for kongen, og det var hit alle supplikker angående de ovenfor nevnte områder kom før de eventuelt ble ekspedert videre, og da som oftest i referats form.

Frederik IV. og administrasjonen

Under Kristian V. hadde blant andre Danske Kanselli fått myndighet til å ekspedere en rekke rutinepregete saker *ad mandatum regis*, altså på kongens vegne, en praksis Frederik IV innskrenket.²⁶ Før Frederik IV hadde hvert organ i sentraladministrasjonen, kollegiene samt Danske- og Tyske Kanselli, hatt medlemmer som inngikk i et kansellikollegium som fungerte som en forberedende instans for saker som skulle fremlegges for kongen. Kansellikollegiet gjennomgikk flere endringer utover slutten av 1600-tallet²⁷, men fra 1699 ble kansellikollegiet helt opphevet, og oppgavene med å forberede saker for fremleggelse for kongen ble overført til storkansleren og oversekretæren.²⁸

²⁴ Alfild Nakken, "Sentraladministrasjonen i København og sentralorganer i Norge 1660 – 1814", 2000:36f

²⁵ NHL 1999: 136

²⁶ Nakken 2000:37f

²⁷ Nakken 2000:23f

²⁸ Nakken 2000:41

Gjeldende teori og litteratur

Supplikkene i historieskrivningen

Supplikkinstitusjonen i den dansk-norske staten har vært viet stor interesse, spesielt blant norske historikere. Det er allikevel få arbeider som har tatt for seg supplikkene *per se*, det meste inngår som deler av andre og større arbeider som angår embetsstand, kongemakt eller samfunnsforhold.

Steinar Supphellen ser i en artikkel i *Historisk Tidsskrift* i 1978, på supplikken som institusjon i norsk historie og utvikling både før og under eneveldet, og undersøker supplikkene i bruk i et utvalg år for perioden mellom 1720 til 1740. Av det totale antallet supplikker som kommer inn til Danske Kanselli i perioden står de norske for mellom 25,8 til 30,8 %, men han finner store geografiske variasjoner når det gjelder hvor mange mennesker som sto bak den enkelte supplikk fra hvert av de fire stiftene i landet: i Akershus var det 721, Kristiansand 1496, Bergen 1115 og Trondheim 2192. Det er altså klart at jo lengre man var plassert fra maktens sentrum, dess færre personer sto bak hver enkelt supplikk.²⁹ Når han ser nærmere på Trondheims stiftamt, finner han at av et totalt antall på 70 supplikker er det bare to som representerer større grupper i samfunnet, og tilsvarende lave tall når det gjelde supplikker finner han på nasjonalt nivå; styresmaktens påbud om at supplikkene skulle komme fra enkeltpersoner ser altså ut til, i en relativt høy grad, å være fulgt.³⁰ Det er når han undersøker supplikker på stift-/amtmannsnivå at han finner klager på kongelige tjenestemenn i et større omfang. Slike klager ble altså for en stor del avklart på dette nivået i administrasjonen. Det viser seg også at det er på amtsnivå at allmuen er sterkest representert, mens borger- og embetsstand i høyere grad sender sine supplikker til København³¹.

Et viktig poeng hos Supphellen er den indirekte virkningen supplikkene hadde på samfunnsutviklingen. Gjennom supplikkene hadde administrasjonen, fra amtmann til sentralorganer, tilgang til opplysninger om hvordan statsapparatet fungerte, svikt hos tjenestemenn, og reaksjoner på tiltak fra øvrigheten; noe som igjen kunne fungere som bakgrunn for nye tiltak.³² Supphellen har rett og slett: [...] vanskeleg for å tenkja seg korleis

²⁹ Supphellen 1978: 172f

³⁰ Supphellen 1978:173f

³¹ Supphellen 1978:182

³² Supphellen1978:184

forholdet mellom den enskilde undersått i Norge, eller grupper av undersåttar, og kongen i København med hans styringsverk, ville ha vore utan supplikkinstitusjonen.”³³

Kari Helgesen har skrevet en hovedoppgave om *Supplikkinstitusjonen – Bruk og funksjon midt på 1700-tallet*. Hun tar for seg de supplikkene fra Trondheim Stiftamt som ble behandlet av Danske Kanselli, og en del supplikker behandlet av stiftamtmanden i Trondheim, for å se på hvordan supplikkinstitusjonen fungerte i og for styringsverket.³⁴ Hun anser at selve supplikkinstitusjonen var meget fleksibel, ettersom den ikke var knyttet opp mot et bestemt embete og kunne brukes av ”[...]hvem som helst når og hvor et behov var tilstede”,³⁵ og at supplikkinstitusjonen slik motvirket ubalanse i systemet.³⁶ Lokale embetsmenn hadde stor innvirkning på utfallet av supplikkene. Av de supplikkene som hadde en embetsmanns anbefaling påskrevet, var det bare 7 % som ble desavuerte fra sentralt hold.³⁷ Av totalt 496 saker som ble sendt til København ble kun 32, eller 6 %, lagt frem for kongen personlig.³⁸ Når det gjelder klager på embetsmenn som kom inn til Danske Kanselli så fant hun totalt 12 klager, hvorav halvparten kom fra andre embetsmenn.³⁹ Av disse 12 klagene var det igjen kun en som fikk medhold, en fikk delvis medhold, to ble ikke avgjort, og åtte ble avslått.⁴⁰

Michael Bregnsbo har utført en kildestudie av Danske kansellis supplikkprotokoller. I *Folk skriver til kongen – Supplikkerne og deres funktion i den dansk-norske enevælde i 1700-tallet* ser han på hvordan eneveldet fungerte som system, politisk og administrativt, og de muligheter undersåttene hadde til å gjøre seg hørt gjennom supplikkene. I undersøkelsen ser han på omfanget av supplikkene, hva det ble søkt om, hva slags svar supplikantene fikk og deres status kjønn og hjemsted.

Bregnsbo mener at datidens lovgivning viser at supplikkinstitusjonen ble ansett som en uunnværlig og nødvendig del av forvaltningen av det dansk-norske eneveldet. Både lovgivning og konkret praksis synes å vise at statsledelsen var villig til å hjelpe supplikantene, vel og merke innenfor visse rammer. Spesielt gjelder dette bønn om rettshjelp og forsørgelses/ervertsmessige privilegier. En endring som skjer i løpet av 1700-tallet er at man først i perioden gjerne ber kongen om å gripe inn i en bestemt sak til fordel for supplikanten,

³³ Supphellen 1978:185

³⁴ Helgesen, 1981:7f

³⁵ Helgesen, 1981:153

³⁶ Helgesen 1981:154

³⁷ Helgesen 1981:154ff

³⁸ Helgesen 1981:92

³⁹ Helgesen 1981:69

⁴⁰ Helgesen 1981:42

mens man senere i perioden i større grad ber om fri rettshjelp slik at supplikanten selv kan gå rettens vei med sin sak.⁴¹

Bregnsbo har ikke behandlet klager på embetsmenn som en egen kategori. Slike saker kan komme inn under flere andre, så som det han kaller ”æressaker”, hvor enten allmue klager på embetsmenn over ærekrenkelser og usømmelig oppførsel, eller *vice versa*, eller kategorier som ”Vern mot overgrep” eller ”rettslige supplikker”. Når det gjelder kjønn, så varierer den kvinnelige andelen av supplikantene fra 13,8 % til 23,3% i de utvalgte årene i perioden⁴². De kvinnelige supplikantene var hovedsakelig hustruer og enker av borger- eller embetsstand, og deres supplikker skilte seg fra mennenes. Disse gjaldt først og fremst skifte- og myndighetsforhold, i tillegg til saker om testamenter og ekteskapsforhold. Det innkom derimot ingen forslag til samfunnsforbedringer fra kvinner.⁴³

At det blant historikere er og har vært en utbredt antagelse at de norske bøndene, takket være mangelen på et adels-/godseierstyre har vært langt mer frimodige med hensyn til å sende inn supplikker til kongen når de følte at deres rettigheter ble brutt er en antagelse Bregnsbo til en viss grad bekrefter. Han har sett på danske og norske bønders supplikker om rettslige anliggender, og svarene på disse i et utvalg år i løpet av 1700-tallet. Det påpekes at det kreves en langt mer inngående og komparativ undersøkelse av bondesupplikkene fra de to landene, men at i perioden frem til 1755 angikk hoveddelen av bondesupplikkene norske bønder og at de oftere fikk positivt svar enn de danske, men at etter 1755 er bildet det motsatte. Men han understreker at denne observasjonen hviler på et spinkelt tallgrunnlag og at mulighetene for statistiske tilfeldigheter er stor. I tillegg viser han til at de rettslige og sosiale forholdene kunne være forskjellige, ikke bare mellom de to landene, men også internt innen ett og samme gods med hensyn til selveier/festebonde/landboer, og at begrepet ”bonde” dermed ikke er entydig.⁴⁴

Embetsmennene og historikere – noen hovedsyn

I *Embetsstanden i dansketida* har Øystein Rian delt norske historikers oppfatning av embetsmennene inn i noen hovedsyn. Det er dog, stort sett, en nokså positiv holdning til embetsstanden. En kort oppsummering av noen av disse retningene viser at 1800-tallets (konservative) historikere, deriblant Yngvar Nielsen og Ludvig Daae, inntok en apologetisk stilling til dansketidens embetsmenn; de vektla at embetsmennene bygde en funksjonsdyktig

⁴¹ Bregnsbo 1997:50, 220

⁴² Bregnsbo 1997:249

⁴³ Bregnsbo 1997:217f

⁴⁴ Bregnsbo 1997:138ff

stat. En mer kritisk, venstreorientert tolking, representert ved Ernst Sars og Halvdan Koth, ser i større grad konflikter mellom befolkning og embetsstand, og viser til at mange av embetsmennene var ”fremmede lykkejegere”. Et syn som har vært førende for historikere fra midten av 1900-tallet og fremover stammer fra en mer sosialdemokratisk vinkling og ble hevdet av blant andre Sverre Steen og Knut Mykland, hvor man har med elementer fra både den konservative og den venstreorienterte tolkingen. Det hevdes her blant annet at embetsmennene var rettferdige og at norske bønder ble behandlet bedre enn de danske, og det faktum at styresmaktene tok imot supplikker fra befolkningen blir fremhevet som svært positivt. Som Rian videre påpeker så fungerte også den sosialantropologiske og etnologisk inspirerte forskningen som kom til på 1970-tallet, og som la vekt på kulturelle føringer, i praksis til en videreføring av en apologetisk holdning, ettersom en tolkning av fortiden som helt ulik vår egen tid gjør at vi ikke kan overføre våre begreper på fortiden.⁴⁵

Teori om staten og makt

Sosiologen Pierre Bourdieu har utvidet Max Webers tese om at staten er en organisasjon som har monopol på vold innenfor et geografisk bestemt område, til å omhandle både fysisk og *symbolsk* vold.⁴⁶ Denne utøvelsen av symbolsk vold relaterer han til sine tanker om *kapital*. En person kan inneha forskjellige, og kompletterende, varianter av kapital; kulturell-, økonomisk-, sosial-, *etc.* noe som til sammen utgjør en persons *habitus*, som både bestemmes av, og bestemmer, vår plassering og våre handlingsmuligheter i samfunnet som individer. Når det gjelder staten, mener Bourdieu at denne er en konsentrasjon av ulike former kapital; kulturell-, og økonomisk-, kapital av fysisk styrke/tvangsinstrumenter som for eksempel militærkapital, og symbolsk kapital. Dette gjør at staten har en form for *metakapital*, som gir den makt over andre former for kapital og deres innehavere.⁴⁷

Denne konsentrasjonen av kapital hos staten gjør at individene som inngår i staten utfører sine handlinger på bakgrunn av de oppleves som naturlige; staten tvinger seg i en slik grad igjennom i tankemønstrene at enkelte muligheter og handlingsalternativer blir skjøvet tilside som utenkelige. ”[...]symbolsk makt er denne usynlige makten som bare kan utøves av de som ikke vet at de ligger under for den, eller endatil ikke vet at de utøver den.”⁴⁸, og konstruksjonen Staten, gjennom de rammene den setter for all virksomhet ”[...] påtvinger,

⁴⁵ Øystein Rian, *Embetsstanden i dansketida*, 2003: 9ff

⁴⁶ Pierre Bourdieu, *Symbolsk Makt*, 1996: 53

⁴⁷ Bourdieu 1996: 55

⁴⁸ Bourdieu: 1996:38, 50

innstifter og innprenter den former og kategorier for alminnelig oppfattelse og tenkning, og dette blir sosiale rammer for [...] mentale strukturer eller statlige former for klassifisering.”⁴⁹

Sett slik vil da, for eksempel lovgivning, som rundt supplikene, være en kodifisert – og dermed byråkratisert - variant av statens symbolske (maktutøvende) kapital, som både tar på seg å beskytte sine borgere, og samtidig ytterligere bekrefter sin kontroll over dem.

Et nordisk perspektiv

En sammenligning med Sverige, og hvordan eneveldets administrasjon der fungerte overfor befolkningen kan være av interesse, ettersom Sverige var den staten i Europa som i størst grad lignet den dansk-norske, spesielt med tanke på utviklingen av eneveldet til det en kan kalle en maktstat.

Eva Österberg har sett økonomiske, mentale og sosiale forhold og aspekter blant bondebefolkningen i Sverige i middelalder og tidlig nytid. Ett av poengene hennes er hvordan befolkningen på fredelige måter uttrykte sin misnøye med staten, og pålegg som skatter og soldatutskrivninger; gjennom passivitet, stillhet, kriminalitet som et slags vagt formulert opprør, arbeidsnekt, og gjennom de etablerte kanalene til de sentrale myndigheter.⁵⁰ Hun finner at den svenske bondestanden hadde en relativt høy grad av påvirkningskraft ovenfor staten, noe som var uvanlig i en europeisk sammenheng. Hun ser på dette som et element i en statsbyggingsprosess, hvor man får befolkningen integrert gjennom deltagelse. At staten aktivt griper inn i stadig flere områder i samfunnet gjør at det skapes flere konflikter, hvor staten da igjen må gripe inn som konfliktløser. Staten, anser hun, hadde et legitimitetsproblem overfor befolkningen, noe som ble løst ved å skape en politisk kultur av gjensidig avhengighet og eksistensen av et lovverk og rettsinstanser, noe som inkluderte organer og kanaler som tillot befolkningen å kommunisere med det sentrale styringsverket på en fredelig måte.⁵¹

Nå var ikke kommunikasjonskanalene i Sverige identiske med de i Danmark-Norge. Også her hadde man muligheten til å sende supplikker, men den aller viktigste var *Ståndsriksdagen*, hvor bøndene var representerte. Som Martin Linde poengterer, så er ikke en folkelig deltakelse det samme reell innflytelse. Når han sammenligner supplikkskrivingen i

⁴⁹ Bordieu 1996:69

⁵⁰ Eva Österberg, *Mentalities and Other Realities – Essays in Medieval and Early Modern Scandinavian History*, 1991: 168 f

⁵¹ Österberg, 1991: 177 ff

landene, så konkluderer han med at det stort sett dreide seg om rutinemessige ærender eller korrigeringer som kun berørte lokale forhold.⁵²

Marie Lennersand har sett på bruken av kommisjoner i Sverige i tiden mellom 1680 og 1730, og hun fremhever at kommisjonene var en meget viktig kontaktflate mellom befolkning og øvrighet, og at disse hadde i mandat å løse mange av de konflikter som kunne komme mellom befolkning og tjenestemenn, selv om det ikke var den egentlige bakgrunnen for at kommisjonen var satt; gjennom den kunne man nemlig demonstrere den kongelige omsorgen for undersåttene. Dette var noe som ofte var innført i kommisjonærenes instruksjer. I 1687 rapporterte kommisjonen i Vadstena län at allmuen hadde blitt samlet og ”[...] fliteligen blivitt förmant, till at utsäga allt det som de kunde hava sig över att besvära, utan anseende till någons person eller ingeste sky och fruktan.”⁵³

Mange historikere understreker det forholdet at det ikke var et føydalt mellomledd mellom befolkningen i Norge og embetsverket/sentraladministrasjonen, noe som gjør at også supplikkskrivingen i Danmark skiller seg fra norske forhold. Martin Linde viser til at ved innføringen av eneveldet i 1660, så fikk godseierklassen i Danmark et visst offentligrettslig mandat gjennom blant annet en såkalt arbitrær rettsutøvelse, det vil si å straffe uten en forutgående rettssak. Ettersom det ofte var godsforvalterne som forfattet supplikkene på vegne av bøndene så var dette et hinder. Videre så mener Linde at amtmennene i Danmark vanligvis var uvillige til å ta på seg allmuens ærender, ettersom dette ville føre dem i konflikt med sine ”klassebrødre” godseierne.⁵⁴

Karl Peder Pedersen viser dog i en gjennomgang av klagesakene fra Fyn stiftamt i årene 1714 - 1718 at det er nettopp godseierne de fleste klagene rettet seg mot, og ikke embetsmenn. I flere av disse sakene støtter stiftamtmann Lente bøndene, og deres bønn om *beneficium paupertatis*, mot deres til tider svært så mektige motparter, så som grevinne Wedell og Oberstinne Ahlefeldt, nettopp på den grunn at dette var ressurssterke personer.⁵⁵

⁵² Martin Linde, *Statsmakt och bondemotstånd – Allmoge och överhet under stora nordiska kriget*, 2000:86 f, 93 f

⁵³ Marie Lennersand, *Rättvisans och allmogens beskyddare*, 1999: 84f

⁵⁴ Linde 2000:93 f

⁵⁵ Karl Peder Pedersen, *Enevældens amtmænd – Danske amtmænds rolle og funktion i enevældens forvaltning 1660 – 1848*, 1998: 232 ff

Problemstilling

Denne oppgaven tar utgangspunkt i et helt åpent spørsmål rundt klagemål over embets- og tjenestemenn på begynnelsen av 1700-tallet.

Kildematerialet, supplikkprotokollene, var avgjort før vinklingen av oppgaven. Ved en gjennomlesing av supplikkprotokollene for årene 1700 og 1701 ble spørsmålet om ”hva er spesielt med supplikkene” mer interessant enn ”hva er generelt med supplikkene”.

Det massive flertallet av supplikker angikk formelle saker som man kunne forvente seg av administrasjonen av et samfunn. De fleste angikk gunstbevisninger eller søknader angående forhold som de sentrale styresmaktene hadde monopol på å gi tillatelse til.

Men en ting pekte seg ut; det var mulig å klage over kongens egne embets- og tjenestemenn og få saken behandlet på de høyeste nivåene i embetsverket. De neste spørsmålene som meldte seg var ”hva ble det klaget over”? ”hvordan gikk det med klagen”? ”hvem var det som klaget”? og ”var det endringer over tid”?

Kilder og metode

Kilder

Kildene for denne undersøkelsen er avskriftene av de norske sakene fra Danske Kansellis supplikkprotokoller, tilgjengelige ved Riksarkivet (RA) i Oslo, Avskriftssamlingen⁵⁶.

Avskriftssamlingen er et resultat av at man ville samle arkivmateriale som angår Norge, og hvor originalene hovedsakelig finnes i Danmark og Sverige. Riksarkivets avskriftvirksomhet pågikk først og fremst i perioden 1850-1945⁵⁷, og er delvis skrevet på maskin, delvis for hånd, og periodene som undersøkes omfatter 14 innbundne bøker. Materialet er altså lett tilgjengelig, men relativt omfattende.

Det er dog noen praktiske problemer med kildene i forhold til undersøkelsen, så som at en supplikk kan inneholde flere separate eller delvis relaterte klager. Kildene er protokoller, og er altså et ekstrakt av de originale supplikkene, dermed er det til en viss grad embetsmennesenes vektlegging av innholdet som kommer frem, og det forekommer klager over

⁵⁶ RA 4A07614, Løpenummer 68 – 71 (1700 – 1703), Løpenummer 76 – 78 (1708 – 1711)

RA 4A07615, Løpenummer 82 – 84 (1718 – 1721), Løpenummer 90 – 93 (1727 – 1730)

⁵⁷ Nettside, Riksarkivet, ”Håndbok for Riksarkivet på nett”,

<http://www.riksarkivet.no/arkivverket/publikasjoner/nett/handbok-ra/samlinger/avskrift.html>

embetsmenn nærmest i en bisetning, og uten dyptgående informasjon. Det er altså en viss sannsynlighet for at noen av klagemålene er sorterte ut som uvesentlige og urelaterte til det egentlig suppliserte om og dermed ikke refererte.

Supplikprotokollene har ikke noe saksregister, kun et navnerregister, og for å finne klagemålene blant alle supplikker som omhandler testamenter, skifter, ekspektanse, *etc.*, så må man gå gjennom hver enkelt supplik, ettersom det heller ikke alltid fremgår tidlig i supplikken om den inneholder et klagemål eller ikke. I de undersøkte periodene utgjør dette 8.275 supplikker⁵⁸ – dette er fratrukket alle supplikker angående Island, som også er førte i protokollene.

Metode og avgrensninger av materialet

Kvantitativ og kvalitativ tilnærming til materialet

Når det gjelder den kvantitative delen av undersøkelsen, så vil de supplikkene som inneholder klagemål over kongens tjenestemenn, bli registrerte etter periode, hva det blir klaget over, hvem som klager og hvilken stand denne hører hjemme i, hvilket stift supplikanten kommer fra, og – så langt mulig – utfallet av klagemålet; i hvilken grad supplikanten får avslag eller medhold. Statistikker og oversikter vil dermed ha sin plass i oppgaven.

Et hovedmål med fremstillingen i denne oppgaven er å legge frem kildematerialet på en sådan måte at det skal være mest mulig selvforklarende gjennom å organisere og presentere de undersøkte klagemålene slik at de gjengir et innhold i seg selv i høyere grad ut over å kun presentere dem statistisk og/eller med utdrag av enkelte ”høydepunkter”.

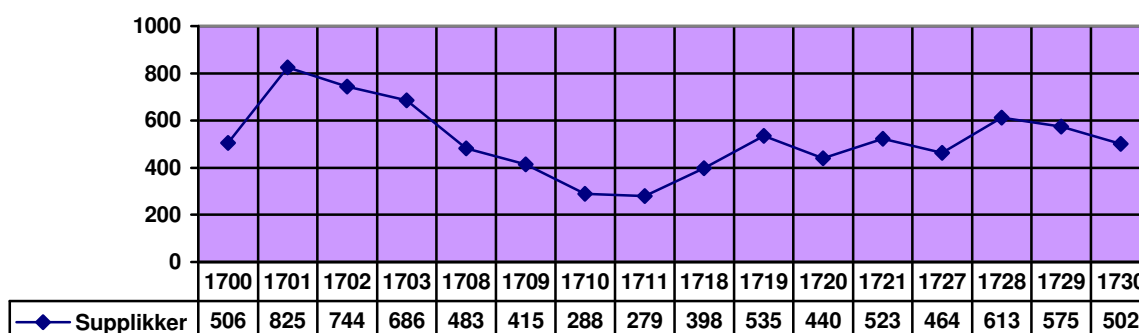
Dette vil i en viss grad knytte oppgaven opp mot det å benytte ”fortellingen som metode”, og det gir den fordelen at man får et bedre inntrykk av hva den enkelte supplikant klaget over, ettersom ett enkelt klagemål ofte tok opp flere problemer, noe som er vanskelig å registrere i en statistikk.

⁵⁸ Tallene er tatt frem ved å regne antallet innføringer i registrene i protokollene, korrigert etter at ett enkelt navn kan være notert med flere supplikker, og ved å trekke fra supplikkene angående Island, som er markerte med rødt i protokollene. I de undersøkte periodene er fordelingen: 1700-03: 2761 supplikker, 1708-11: 1465 supplikker, 1718-21: 1896 supplikker og 1727-30: 2153 supplikker. Kilde: RA, Registeret for Danske Kansellis supplikprotokollers norske saker.

Periodisk inndeling

De undersøkte periodene er valgt av flere årsaker. For det første dekker avskriftssamlingens supplikkprotokoller kun perioden 1699 – 1734. Men viktigere er Frederik IV (1699-1730). 1700-03 og 1727-30 dekker begynnelsen og slutten av hans regjeringstid, mens 1708-11 og 1718-21 i tillegg dekker begynnelsen og slutten av Elleveårskrigen (1709 – 1720). Følgelig er 16 år undersøkte. Utvalget av perioder burde altså reflektere embetsmenns forhold – eller eksesser – i embetet over tid under én konge og under en periode hvor riket er involvert i krig.

Tabell nr. 1.1 - Det totale antallet norske supplikker i de undersøkte periodene

Tabellen viser det totale antallet norske supplikker for hvert av de undersøkte årene.

Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Antallet supplikker viser til dels store årlige variasjoner. Gjennomsnittstallet for alle de undersøkte årene er 517 supplikker, noe som gjør at år 1700 og 1730 er i nærheten av et ”normalår”. Om man ser på første og siste periode i en helhet, så har antallet supplikker sunket med *ca* 125 supplikker årlig fra første til siste periode. Etersom periodene 1708-11 og 1718-21 er tidvis turbulente år er nok supplikkfrekvensen lavere enn den normalt ville vært, men generelt sett kan man ikke si at det årlige antallet supplikker har steget i de undersøkte periodene.

Det høye antallet supplikker i første periode er nok et resultat av at det var kommet en ny konge, og dermed er det mange personer som søker om gunstbevisninger, embeter, stadfesting av privilegier, instruksjer og andre administrative forhold. Men lovgivningen har nok også spilt inn. I 1717 kom det to forordninger som var ment å begrense supplikkflommen; blant annet skal antallet repetisjoner av en supplikk som har fått avslag og forespørsler om embeter, ekspektanse og titler begrenses⁵⁹, noe som det kan se ut til at har påvirket

⁵⁹ Supphellen: 1974: 163ff

supplikkmengden; de to siste periodene har et nokså jevnt antall supplikker, og kan derfor anses som en ”normalisering” av supplikknivået på bakgrunn av lovgivning og formalisering av supplikkinstusjonen.

Avgrensning og definisjon av klagemål i supplikkene

Det er klagemål over embets- og bestillingsmenn som er kjernen i denne oppgaven, og dermed er klagemål hvor bønder har problemer med sine nabobønder, uprivilegerede som har problemer med det lokale lauset og lignende er altså ikke inkluderte, såfremt det ikke inkluderer et problem med kongelige betjenter.

Et klagemål er i forhold til denne undersøkelsen er altså en ytring som er referert i supplikkprotokollene som uttrykker misnøye, direkte eller indirekte, med en eller flere embets- eller bestillingsmanns forhold, både i og utenfor tjenesten, ettersom det legges til grunn her at det å inneha en bestilling er både en plikt som kan misskjøttes og en maktfaktor som kan utnyttes til egen vinning eller forsvar også i andre sammenhenger.

Mange klagemål kan være mer eller mindre implisitte; for eksempel at det supplikanten i hovedsak ber om kan være å få en sak for overhoffretten tidligere enn man normalt ville fått det, altså en forespørsel om en gunstbevisning, men at man i samme supplikk har notert at supplikanten også klager over byfogdens ”ulouglige” forhold, uten at det er notert spesifikt hva klagen gjelder. Også disse klagene er inkluderte, så lenge det er nevnt at man klager over en embets- eller bestillingsmann.

En kategori supplikker som er litt problematiske, og som i en viss utstrekning ikke er inkluderte er de som angår skifter. Det er med jevne mellomrom supplikker hvor man ber om oppreisning på en dom i forbindelse med skifter, ofte fordi en tidsfrist ikke er overholdt. I *Forordning om tidsfrist for utstedelse av skiftebrev* fra 1701 er det bestemt at dette skal være utstedt innen den sjette ukedagen etter at skiftet er avsluttet, og dersom dette ikke skjer så er den som er skiftesansvarlig straff verdig⁶⁰, og i loven står det at boets arvinger skal være registrerte innen 30 dager etter at en person har dødd, såfremt ikke noen sitter i uskiftet bo⁶¹

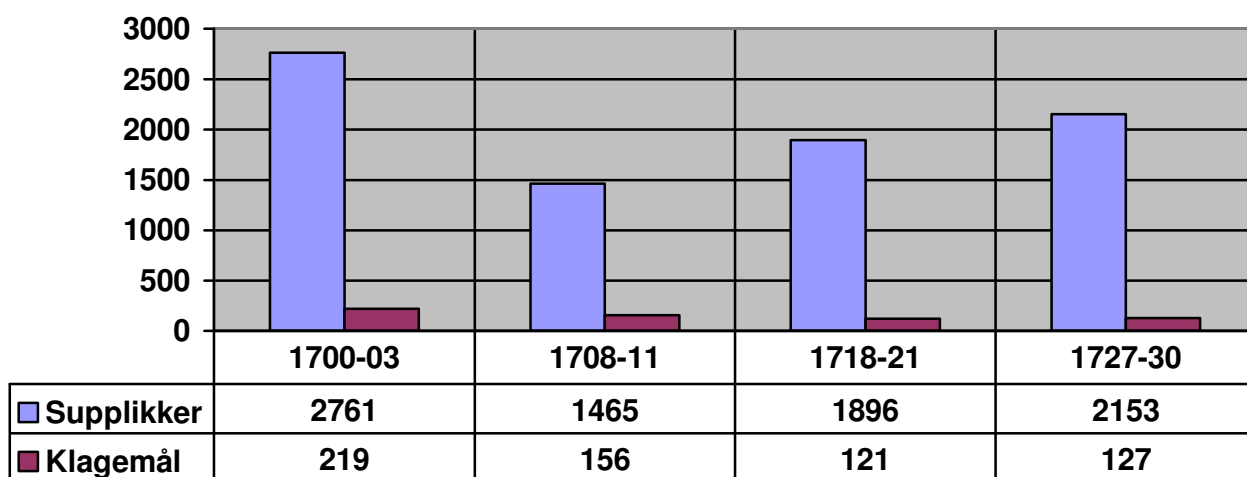
En supplikk hvor det opplyses at skiftet ikke er gjennomført innen en viss tidsramme, er altså i praksis en klage over en embetsmann. Disse er dog ikke inkluderte, så fremt det ikke fremkommer ytterligere opplysninger om embetsmannens forhold i saken som kan ligge til grunn for en klage, ettersom sakene blir behandlet som en *pro forma* sak i Kanselliet, og stort sett får supplikanten bevilget oppreisning ”i ordinær stil”.

⁶⁰ Harald Winge (Red), *Lover om offentlig skifte*, Norsk Lokalhistorisk Institutt, Oslo, 1997: 28

⁶¹ Winge 1997: 17

I løpet av de fire undersøkte periodene kom det inn totalt 8.275 supplikker fra hele Norge⁶², og med de avgrensninger som er gjort her inneholdt 623 av disse klagemål over kongens embets- og tjenestemenn; sivile, geistlige og militære. 366⁶³ av disse klagemålene kom fra Akershus og Trondheim stift, og er det som blir grunnlaget for denne undersøkelsen, mens 253 klagemål kom fra stiftene Bergen og Kristiansand, og er ikke behandlet som annet enn som statistiske referanser for det totale antallet klagemål fra hele landet.

Tabell nr. 1.2 – Klagemål over embetsmenn i norske supplikker

Tabellen viser det totale antallet norske supplikker, klagemålene inkludert, for hver av de undersøkte periodene, og det totale antallet undersøkte klagemål for hver periode.

Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Både den totale supplikkmengden og det totale antallet klagemål viser endringer over tid. Spesielt merkbart er det høye antallet klagemål i den første perioden, og hvordan antallet supplikker synker i forbindelse med utbruddet av elleveårskrigen i 1709. Antallet klagemål synker dog ikke proporsjonalt med supplikkmengden i den andre perioden. Om man måler antallet klagemål av det totale antallet supplikker i prosent, så utgjorde klagemålene i perioden 1700-03 7,93 %, i 1708-11 utgjorde de 10,65 %, i 1718-21 var det 6,38 % klager og i 1727-30 var det 5,89 %. I gjennomsnitt sendte befolkningen i Norge inn 38,9 klagemål i året når man ser alle de undersøkte periodene under ett.. Målt mot det har antallet klagemål sunket betraktelig fra første periode hvor det kom 54,75 årlige klager, til den siste perioden med 31,75 årlige klager.

⁶² Supplikker som angår Island, som også er protokollførte sammen med de norske sakene, er fratrukket.

⁶³ Dette er inkludert 17 klagemål fra stattholder, visestattholder og slottslov som angikk disse to stiftene, men som i undersøkelsen er behandlet for seg selv, og ikke under de to aktuelle stiftene.

Geografisk avgrensning

Valget å kun inkludere to av fire stift, Akershus og Trondheim, er rent pragmatisk. Det er ikke plass i en masteroppgave til å behandle alle klagemålene. Supplikkene innholdende klagemål fra Kristiansands og Bergens stift er kartlagte, men ikke inkluderte, utover referanser i tabeller. Dette er et definitivt tap for selve undersøkelsen, ettersom klagemålene fra alle de fire stiftene viser sine særtrekk som kommer av omstendigheter som er aktuelle for det enkelte stiftet; fra Kristiansand får man ikke vist til en privilegierstrid mellom Kristiansand og Arendal, som genererer en stor del klagemål, og i Bergen er det mange klager som er relatert til storkjøpmenns monopolhandel, striden mot det Tyske Kontors privilegier og regelrett maktkamp innen Bergens magistrat.

Sosial og geografisk plassering av supplikantene

Det har vært et viktig poeng for hele denne undersøkelsen å kunne plassere supplikantene i deres riktige sosiale kategori

I flere av klagemålene er supplikantens sosiale stand og geografiske plassering oppgitt, så som ”en bunde fra øfre Tellemarchen”, ”borger i Christiania”, *etc.* Men det er også mange klagemål hvor bare navnet er oppgitt. I embets- og bestillingsmenns tilfelle er ofte deres tittel oppgitt, men ikke alltid. Ei heller er det alltid oppgitt hvor i landet supplikanten hørte hjemme. I de tilfeller hvor det ikke er noen opplysninger som kan angi hva, hvem og fra hvor personen var, så er kilder tilgjengelig på nettet benyttet i utstrakt grad. Dette gjelder spesielt *Bybefolkningen 1680-1730*⁶⁴, *Rentekammerets Norske Bestallinger 1660-1814*⁶⁵, *Tollere 1536-1886*⁶⁶ og *Norsk Prestehistorie*⁶⁷ i tillegg til en hel del slektshistoriske nettsider.

Som et resultat av at det ikke alltid er mulig å sikkert plassere den klagende supplikanten i hans eller hennes sosiale klasse, så opereres det med en kategori ”Ukjent”. Deres geografiske tilhørighet går derimot nesten alltid å sikkerstille på bakgrunn av opplysninger om hvem som blir benyttet som uttaleinstans i saken; sorenskriver, amtmann, *etc.*, er som oftest nevnt med navn. De som er plasserte i denne gruppen kan man nok anta at hører hjemme i det lavere borgerskapet eller allmuen, men så lenge de ikke kan sosialt ”sikkerstilles” blir de plassert i ”ukjent”-kategorien.

⁶⁴ <http://www.vigerust.net/by/byindex.html>

⁶⁵ <http://www.genealogi.no/kilder/Rentekammeret/index.htm>

⁶⁶ <http://www.genealogi.no/kilder/Tollere/index.htm>

⁶⁷ <http://www.genealogi.no/Prestehistorie/prestehistorie.htm>

Distance-decay function

Noen begreper fra samfunnsgeografien kan være av nytte for denne oppgaven, og da deler av det som kalles romslig analyse.

Avstand kan oppfattes på flere måter. Først har man en fysisk avstand som er målbar i meter, kilometer, *etc.* Videre har man hva man kan kalle en kognitiv avstand. Dette er det man oppfatter som avstand i tid, kostnad, verdien av en innsats, og lignende. En kognitiv avstandsoppfattelse vil være avhengig av den gitte situasjonen en person befinner seg i.⁶⁸

Det er en vanlig antagelse at jo lengre man befinner seg fra maktens sentrum, jo svakere innflytelse vil en ha. En *Distance-decay* funksjon beskriver den graden et spesielt fenomen eller en spesiell aktivitet synker med i forhold til en økende avstand.⁶⁹

I forhold til denne oppgaven vil dette si at den statistiske fremstillingen av supplikkefrekvensen i forhold til typen av klagemål og supplikantenes sosiale status vil kunne reflektere deres forhold til opplevelsen av innflytelse over så vel maktens sentrum som deres egen hverdag.

Saksbehandling i Kanselli og Konseil – fremgangsmåter og terminologi

En supplikk som ble sendt til København skulle være forfattet av en skriver og ha en høyere embetsmanns påskrift, såfremt det ikke var omstendigheter hvor loven åpnet for unntak, noe som er mest aktuelt i forhold til klagemål. Vel fremme i Kanselliet var det faste prosedyrer for behandlingen av klagemålene, før de ble referert videre til Konseilet. I de langt fleste tilfeller innhentet Kanselliet nærmere opplysninger om saksforholdet, gjerne fra flere instanser. Om det ble klaget på magistraten, så ble ofte både magistraten og amt- eller stiftamtmannen bedt om å uttale seg om omstendighetene, noe som i protokollene refereres som ”til erklæring”, ”til betenkning” eller at man skal ”berette beskaffenheten” av en sak.. I de tilfeller hvor klagemålet anses å henhøre til en annen myndighet ”remitteres” klagemålet til Rentekammeret, Krigskanselliet eller andre.

Språkføringen i protokollene kan til tider være noe tvetydig. For eksempel så er en ”innberetning”, at en embetsmann blir bedt om å *berette* noe, ikke bare innhenting av en uttalelse. I følge NHL så forekommer ”berette” i sammenheng med å ”føre/bringe på rett vei”⁷⁰, og når man ber stiftamtmannen om å ”berette beskaffenheten” av en sak, så kan det se ut til at det også – i en del tilfeller, ikke alle - er en oppfordring til å ta tak i saken.

⁶⁸ Paul L. Knox & Sallie A. Marston, *Human Geography*, 2001: 19 ff

⁶⁹ Knox & Marston, 2001:20

⁷⁰ NHL 1999: 43

I en del saker hadde Kanselliet myndighet til å avgjøre saken selv. Ofte er dette saker som ender med å henvises til rettssystemet og en vanlig avgjørelse, resolusjon, er at saken henvises til å forbli ”ved lands lov og rett”. Dette er en ren henvisning til rettssystemet, uten noen gunstbevisninger som *beneficium paupertatis*, altså fri rettshjelp, noe som relativt ofte blir bevilget i forbindelse med klagemål.

En annen svarkategori kan være litt mer dobbeltbunnet. I tilfeller hvor en supplikant, gjerne en embetsmann som klager på en annen, så kan svaret være ”forblir ved loven”, eller ”forblir ved loven og forordningen”. Dette kan i praksis bety at Kanselliet anser at eksisterende lovverk egentlig er klart nok i dette tilfellet, og at denne klagen er unødvendig; den skal løses lokalt. Men i en del tilfeller får man inntrykket av at også disse sakene skal føres for retten, og at ”forblir ved loven” er noe som overlates til den lokale rettsinstansen for en avgjørelse av hvem som har loven på sin side i den aktuelle saken.

I nær sagt alle klagesaker innhentes det, eller det bes om, en eller flere uttalelser, uten at disse alltid er referert i protokollene. Disse ligger som grunn for Kanselliets avgjørelser, men mange tilfeller er ikke denne avgjørelsen ført i protokollene. I ytterligere tilfeller så er det saker hvor det innhentes uttalelser som skal ligge som grunn før saken skal refereres for kongen, noe som i protokollene registreres med ”ref. k.”. I en del saker føres det også inn både Kanselliets og Konseilets forslag – innstilling - til hvordan saken kan løses, formeninger om straffutmålinger og lignende; alltid ”aller underdanigst”.

Langt sjeldnere er det at kongens egen avgjørelse er referert i protokollene. De sakene som ble referert videre stopper som regel ved henvisningen at de refereres. Noen unntak er det. Oftest er dette når det kommer nye klagemål som angår en sak som allerede har vært referert kongen og som stoppes i Kanselliet, og av og til når kongens avgjørelse går på tvers av Kanselliets eller Konseilets innstilling.

Når det gjelder uttalelser og saksgang, så er det ofte at Kanselliet gjør en bedømmelse som refereres Konseilet, og i protokollene er det ofte referert ”hertil Cons.”, noe som i praksis betyr at Kanselliets innstilling har fått tilslutning ovenfra. At Kanselliet var som et sekretariat og forberedende instans å regne etter 1703 har altså ikke hindret dem i å inngi sine meninger om en sak, og ofte har disse blitt tatt til følge.

Kapittel 2

Klagemål i supplikkene fra Akershus stift

Totalt sett kom flest supplikker inneholdende klagemål over embets- og tjenestemenn fra Akershus stift, logisk nok, ettersom stiftet var det tettest befolkede i landet.

Når Steinar Supphellen har regnet på hvor mange personer som sto bak den enkelte supplikk som ble sendt, operere han med et totalt folketall på 620.253 i 1738, hvor han regner 297.910 som bosatte i Akershus stift. Ettersom 370, av 570, supplikker i hans undersøkelse kom fra Akershus stift, så kommer han frem til at det i snitt sto 721 personer bak den enkelte supplikk⁷¹. Hvordan står så det i forhold til klagemål i supplikkene? I Norsk Historisk Leksikon (NHL) anslås folkemengden i 1701 til litt over 500.000, noe som sett i forhold til Supphellens tall vil gi en årlig befolkningsvekst på ca 3160 personer. For undersøkelsesperioden 1700 – 1730 vil dette i år 1715 tilsi at det i Norge bodde rundt regnet 550.000 personer, som er det snittallet som heretter ligger til grunn. I følge Supphellens tall bodde ca 43 % av befolkningen i Akershus. Selv om befolkningsveksten var sterkest på Østlandet legges dette tallet til grunn, noe som i 1715 ville gitt Akershus 236.500 innbyggere.

Det kom inn totalt 239 klagemål⁷² som angikk Akershus stift i løpet av de 16 undersøkte årene, noe som gir et årlig gjennomsnitt på ca 15 klager. Regnet opp mot den beregnede folkemengden i Akershus stift, så sto det da 15.767 innbyggere bak hver klage. 124 av klagemålene kom fra borgere, allmue eller ukjente, mens 115 kom fra sivile-, geistlige- og militære embets- og tjenestemenn, samt enker og ektefeller av disse.

Ettersom personer som på en eller annen måte var involverte i administrasjonen av riket sto for over halvparten av klagemålene i supplikkene, så blir utregningen ovenfor temmelig misvisende.

Om man baserer seg på Øystein Rian i *Maktens historie i dansketiden*, så anslås antallet embetsmenn i Norge rundt 1660 til ca 1100, og i 1800 til ca 1800. Inkludert alle bestillingsmenn, etc, regner Rian at det var rundt 8000 personer involvert i administrasjonen av riket i 1800⁷³ Om man, for eksempelets skyld, antar at stigningen i antallet embetsmenn i perioden har vært relativt jevn, legger til antallet betjenter for hver embetsmann og justerer

⁷¹ Supphellen 1974: 172f

⁷² Dette er inkludert 13 memorialer inneholdende klagemål sendt av stattholder, VS og Slottslov. Med unntak av i sammenheng med denne statistikken, er disse klagemålene behandlet for seg.

⁷³ Øystein Rian, *Maktens historie i dansketiden*, i *Makt og demokratiutredningens rapportserie nr. 68*, 2003
Nettside: <http://www.sv.uio.no/mutr/publikasjoner/rapp2003/rapp68/index-Utviklin.html>

det til folkemengden i Akershus stift, så var administrasjonen der i 1715 på 2034 personer.⁷⁴ Om man da igjen regner og justerer litt, så vil disse 2034 stå for 7,2 klager i året, mens de resterende 234.450 personene i befolkningen står for 7.8 årlige klagemål - eller mer opplysende: det sto 30.321 personer fra borgerskap og allmue bak hvert klagemål i supplikkene.

De som skrev flest klagemål i Akershus stift var altså borgerskap og allmue. Antallet personer involvert i disse klagemålene var i tillegg høyere, ettersom over en tredjedel av allmuenklagene påberopte seg å representere større grupper i samfunnet, ofte ”dend heele almue”. Ved nærmere ettersyn så er sannheten angående antall personer bak disse klagemålene noe mer nyansert.

Klagemål i supplikkene som ble innsendte på vegne av andre

Noe som forekommer med jevne mellomrom i supplikkprotokollene er at et klagemål er registrert fra en avsender, men ble sendt på vegne av andre.

Tabell nr. 2.1

Klagemål innsendt på vegne av andre i Akershus stift							
	PVA Embetsmenn	PVA Geistlige	PVA Militære	PVA Borgere	PVA Allmue	PVA Andre	Total
Embetsmenn	--	--	--	1	--	--	1
Geistlige	--	--	--	--	--	--	--
Militære	--	--	1	--	--	--	1
Andre	--	--	--	1	3	1	5
Total	--	--	1	2	2	1	7

Tabellen viser det totale antallet supplikkersom ble innsendte på vegne av andre personer i Akershus stift. Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Som det fremgår av tabellen ovenfor, så ble syv av klagemålene fra Akershus stift sendt inn på vegne av andre. Dette er klagemål hvor enten en supplikant har klaget på en

⁷⁴ Med en økning på 5 embetsmenn årlig fra 1660, så var det i 1715 1375 embetsmenn. Om man da igjen antar at antallet bestillingsmenn og underordnede var stabilt, med 3.44 betjenter pr. embetsmann, så var den totale administrasjonen i Norge i 1715 4730 personer. Og om man igjen relaterer det til å være proporsjonalt med landets antall innbyggere i Akershus med 43 %, så var det der 2034 personer involverte i administrasjonen

annens vegne, eller klagemål forfattet av andre og først levert/sendt til den som er registrert som avsender i supplikkprotokollene. Disse klagemålene er i undersøkelsen behandlet som klagemål fra den personen som er registrert som avsenderen av klagemålet, ikke som klagemål fra den som det ble klaget på vegne av. Det som er avgjørende for denne oppdelingen er at i Kanselliet ble disse klagen helt klart behandlet som klager fra den som sto som avsender, og dersom Kanselliet anså at klagemålet var ulovlig, var det gjerne avsenderen som ble straffet. Klagemålene blir refererte nærmere hver for seg senere i kapittelet, og blir bare kort oppsummert her.

En klage kommer fra sivilembetsmenn, og det er Politi og Kommersekollegiet som uttaler seg i forbindelse med klager over Slottsloven som nekter skip anløp på grunn av mistanke om pest, uten at det er noen avgjørelse notert.⁷⁵

En er fra en militær person, generalmajor Røme, som forteller at soknepresten vil tvinge en soldat til å utstå åpent skriftemål i kirken, en klage som avvises⁷⁶

Fem kommer fra personer som ikke er embetsmenn.

Ett klagemål er skrevet av en borger fra Kragerø, Ruhland, på vegne av allmuen over sorenskriveren Schultz i mange punkter. Amtmannen mener at borgeren har brukt allmuen til å klage over skriveren, men skriveren blir til slutt suspendert.⁷⁷

Fire klager kommer fra personer som ikke har kjent sosial status. Friedr. Klyne hevder at Fredrikshalds borgere er misfornøyde med dere rektor, og avvises⁷⁸, Anders Krag klager på vegne av en fattig mann og hans kone at byfogden på Bragernes foruretter dem, en sak som refereres kongen⁷⁹, Jens Schjøtt sender inn en klage på vegne av en del bønder fra Heggen og Frøland hvor de klager over sorenskriveren, en klage som ender med at bøndene som klaget blir fengslet i nærmeste festning⁸⁰, og M. Lauritsen klager over berghauptmann Schlanbusch og ber om at hans kone må slippes ut av fengsel, noe som avslås.⁸¹

⁷⁵ SP 1721 1. halvår: 128

⁷⁶ SP1721 1. halvår: 59

⁷⁷ SP 1730 1. halvår: 456

⁷⁸ SP 1702 1. kvartal: 8

⁷⁹ SP 1708 1. halvår: 104

⁸⁰ SP1703 2. kvartal: 658

⁸¹ SP 1701 3. kvartal: 572

Klagemål fra embets- og bestillingsmenn

Tabell nr. 2.2

Sivile embets- og bestillingsmenn fra Akershus stifts klagemål, etter deres stilling og klagens art.														
	Administrative sp	Embetsutførsel	Innpass i embete	Mangl. betaling	Div. økon. forhold	Suspensjoner o.l	Privilegier	Rettsrelatert	Æressaker	Vold / fengsling	Uvillige bønder	Religiøse forhold	Annet	Totalt
Stiftamtman / Amtmann	2	3	2	--	--	--	--	--	2	1	--	--	--	10
Fogd / Politimester	--	1	--	1	1		--	1	--	--	--	--	--	4
Skrivere	3	--	3	3	--	2	--	2	--	--		1	--	14
Magistrat/ Borgermester / President / Rådman / Lagmann	3	2	3	2	1	--	--	6	1	1	--	--	--	19
Øvrige embetsmenn	3	2	2	--	--	--	--	--	--	--	--	--	1	8
Bestillingsmenn	1	1	5	--	2	2	--	1	--	2	--	--	--	14
Totalt	12	9	15	6	4	4	--	10	3	4		1	1	69

Tabellen viser det totale antallet supplikker fra sivile embets- og bestillingsmenn hjemmehørende i Akershus stift etter art av klage.

Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Som det fremgår av tabellen ovenfor så er den største kategorien klagemål over innpass i embetet, og deretter administrative klagemål, rettsrelaterte klagemål og klager over andres embetsførsel.

Klart flest klagemål kommer fra embets- og bestillingsmenn som er involverte i den lokale administrasjonen, og blant disse har bestillingsmenn til en viss grad har større problemer med innpass i embetet mens magistratspersoners klagemål oftere er rettsrelaterte. Men for begge disse gruppene så er klagen knyttet opp mot spesielle saker, og er egentlig ikke en refleksjon av et generelt sakstypisk problem for disse embetskategoriene, noe som vil vises i undersøkelsen.

I tillegg til amt- og stiftamtmen, så hadde de som er kategoriserte som "øvrige embetsmenn" gjerne en nokså prominent stilling i samfunnet, og at over halvparten av deres

klagemål er administrative klager og klager over andres embetsførsel reflekterer deres posisjon

At stift-/amtmenn og ”øvrige embetsmenn” er representerte med rundt halvparten av sine

Tabell nr. 2.3

Sivile embets- og bestillingsmenn fra Akershus stifts klagemål, etter periode.					
	1700 - 1703	1708 - 1711	1718 - 1721	1727 - 1730	Totalt
Stiftamtman / amtmann	2	2	2	4	10
Fogd	1	1	2	--	4
Skriver	6	1	6	1	14
Magistratspers. Og lagmenn	2	--	12	5	19
Øvrige embetsmenn	--	2	3	3	8
Bestillingsmenn	2	1	3	8	14
Totalt	13	7	28	21	69

Tabellen viser det totale antallet supplikker fra embets- og bestillingsmenn hjemmehørende i Akershus stift etter periode.

Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Klagemål fra stiftamtman og amtmann

Ettersom visestattholderne von Gabel og Vibe samtidig var stiftamtmen i Akershus i tillegg til å være ledere av Slottsloven, hvor også senere stiftamtman Vilhelm de Tonsberg var medlem inntil den ble oppløst i 1722, så vil det være en viss rolleblanding mellom disse for Akershus stifts vedkommende som det ikke er for Trondheim stift. I og med at stattholder, visestattholder (VS) og Slottslov var institusjoner som dekket administrasjonen av hele Norge og ikke spesifikt Akershus stift, selv om det er der de har hatt sitt mest aktive virkefelt, så er de totalt 18 supplikkene og memorialene fra dem behandlet i et eget kapittel. Dermed er det en viss underrepresentasjon av antallet klagemål fra stiftamtmanen, spesielt i de to første periodene av undersøkelsen.

Amt- og stiftamtmen har sendt inn 10 memorialer inneholdende klagemål over embets- og tjenestemen i Akershus stift.

Administrative klagemål

To memorialer er av administrativ art, og begge kan man anta at er et resultat av at amtmannens beføyelser ikke strekker til for å ta tak i problemet uten å først ha fått instruksjoner fra sentraladministrasjonen i København. Det klagemålet som angår overhoffretten er en bekymring som direkte angår amtmannen og hans - det vil si kongens – regnskaper, og er det som får den mest kontante avgjørelsen;

Stiftamtman Tønsberg klager i 1720 over at saker ikke tas så fort opp for overhoffretten som de etter kongens aller nådigste befaling burde. Overhoffretten har blitt utsatt til i november, og han har en fange som er til HkM og befolkningens bekostning så lenge hun sitter i fengsel. Det går en kongelig ordre til overhoffretten om å ta for seg denne saken med det allerførste, og at "[...] andre delinquenters saker heretter betimelig og saa snart skje kan i oberhofretten foretages." ⁸²

I 1721 kommer det en memorial hvor han opplyser om at formynderne i stiftet ikke oppbyr boet etter foreldrene til umyndige til offentlig auksjon, noe som ikke gagnar de umyndige. Saken henvises til å forbli ved loven, så som loven er klar og tilstrekkelig nok. ⁸³

Klagemål over embetsførsel.

De tre sakene som angår andres embetsførsel har alle et preg av personlig involvering i saken. Og to av dem avvises, mens en videresendes til Rentekammeret som hadde saken i utgangspunktet.

Amtmannen i Bratsberg, Henrik Adeler⁸⁴, klager i 1708 at generalmajor Arndt ikke utleverer en originalsupplikk hvor en bonde klager over majoren, og ber om en kongelig befaling til Arndt om å utlevere den. Arndt svarer at han holder på supplikken fordi amtmannens svigersønn, Peter Ryssel⁸⁵, skal ha "conciperet" (unntaget) dette klagemålet for bonden. I Kanselliet avgjøres det at det ikke kan bevilges noen befaling i denne saken. ⁸⁶

Amtmann Just Must i Buskerud forteller i 1728 at kaptein Weysenberg har påført Elias Sjøboholm, skriver i Modum og Sigdal, stor overlast med skjellsord og utmaninger, og mener det er en ond konsekvens hvis de som sitter i retten på Hans Majestets vegne skal behandles

⁸² SP 1720 2. halvår: 415

⁸³ SP 1721 2. halvår: 132

⁸⁴ Henrik Adeler var fra 1711 også amtmann i Nedenes amt og stiftamtman i Kristiansand stift. Weidling 2000: 116

⁸⁵ Amtmann Adeler og hans svigersønn Ryssel er et litt spesielt tilfelle. Adeler, som amtmann i Bratsberg, hadde sitt virkeområde spredt over to stiftamt, og hans svigersønn figurerer ofte i supplikkene fra både Akershus' og Kristiansands stift. Denne supplikken er sortert under Akershus, ettersom generalmajor Arndt er bosatt i Skien. Kilde: *Skien bys yrkesregister 1660 – 1750*, <http://www.vigerust.net/by/Skien%20by%20yrkesregister.htm>

⁸⁶ SP1708 2. halvår: 473

slik. Spør om en kommisjon som allerede er anordnet ikke skulle kunne dømme også i dette. Saken henvises dog til ordinær stevning.⁸⁷ Amtmannen klager i en annen supplikk samme år – se nedenfor - over kapteinens trusler, noe som Sjøboholm attesterer, og man får inntrykk av at saken har vart en stund, minst siden 1725.⁸⁸

Amtmann Christian Berg fra Bratsberg klager i 1728 over fogden Schweder som, på tross av en tidligere reprimande fra Rentekammeret, fortsetter med sine gjenstridigheter og gjør mer til hinder enn gagn for HkMs tjeneste, spesielt mot lensmann Hofdejord og sorenskriver Grøter. Saken remitteres til Rentekammeret.⁸⁹

Klagemål over innpass i embetet

To saker angår ”innpass”, og begge er fra amtmann Glud i Buskerud, år 1700, som klager at sorenskrivere i hans amt holder skifter uten hans eller hans fullmektiges tilstedeværelse. Han får medhold i begge, og det går en ordre til Visestattholder om å se til at sorenskriverne holder seg til forordningene.⁹⁰

Æresrelaterte klagemål

I to klager har amtmenn følt seg ærekrenkt; en fra amtmann Adeler i Bratsberg og en fra amtmann Werenschiold i Smålenenes amt. I begge sakene har man tatt det alvorlig. I en sak i en sådan grad at man tilsidesetter biskopens uttalelse.

Amtmann Adeler hevder seg i 1708 angrepet på sin ære av Generalfiskal Brüggmann i forbindelse med en kommisjon, og vil stevne ham for retten. Saken refereres kongen, med innstillingen: ”Form det er en ond konsekvens at commissarier som af HkM er forordnede skulle udj deres forretninger angripes av hvem det og er, og dersom det således er skjedd mot supplikans, da ham tillates satisfaction etter lov og rett, hvilket var det ringeste som etter cons mening kunne bevilges.” Generalfiskalen på sin side innsender en memorial hvor han hevder at han aldri har angrepet Adeleres ære, og henviser til protokollene hvor sannheten kan ses, og han ønsker gjerne at HkM kunne etterse kommisjonen. Dette endrer Konseilets innstilling, og det ”[...]formen at etter forrige betenkende at deres partic: dispute ang: burde det forbli ved lov og rett.” Angående gjennomsyn av kommisjonen remitteres det Rentekammeret.⁹¹

⁸⁷ SP1728 1. halvår: 17

⁸⁸ SP 1728 1. halvår: 48

⁸⁹ SP 1728 1. halvår: 103

⁹⁰ SP 1700 februar: 163, SP 1700 mars: 155

⁹¹ SP 1708 1. halvår: 375

Amtmann Werenskiold klager i 1727 at han og hans hustru har blitt angrepet av deres sokneprest, hr. Anders Weideman, med en del uanstendige ord, og over dette har endt i uenighet med ham. Ettersom det er umulig for ham, uten største forargelse, å la seg betjene av denne presten, så ber han om å la seg betjene av andre prester boende i nærheten. Saken sendes til biskopen for uttalelse, sammen med ordre om å utnevne en prest til supplikantens, hans hustrus og families betjening i deres salighets saker. Biskopen, i sin erklæring, gir soknepresten sitt vitnesbyrd på at han har opptrådt sømmelig og at ingen av menigheten har klaget over ham. Saken avgjøres med at supplikanten, med familie, bevilges å la seg betjene av presten Monrath i hans kirke.⁹²

Klagemål over vold og overlast

En supplikk angår vold/overlast, og kommer i 1728 fra amtmann Just Must i Buskerud, som klager at han "[...] ey overalt er sikker for captein Weysenbergs overlast, trudlser og medfart , naar han reiser i sitt embets forretninger, ja selv tvende ganger paa vei og stie være effterluuret af bemelte captein." Ettersom han mener at kapteinens opptreden strider imot loven, så vel som krigsartiklenes nr. 26, 30, 35, 36 og 42, og disse artiklene dikterer livsstraff så ber han aller underdanigst HkM om å befale krigsprokuratoren om å føre saken mot kapteinen. Vedlagt følger sorenskriver Søbøholms og andres angivelser om kapteinens formastelige forhold. Kanselliet henviser amtmannen til at han kan søke kapteinen for sitt forum; med andre ord henviser det til krigsretten.⁹³

Embetsmenn i lokal administrasjons klagemål

Fogders klagemål

Fogder har klaget fire ganger i de undersøkte periodene. To av sakene er knyttet opp mot embetet, og tilhørende privilegier/lønn, mens to er av supplikker angående fogdene som privatpersoner. Alle fire supplikkene fra fogder er over forhold og personer som angår det samme lokale administrative sjiktet de selv inngår i, og alle tre sakene som fikk medhold skal løses på et lokalt nivå i rettsystemet.

En sak, fra 1720, er av administrativ art. Fogd Johan Hendrich fra Romerike klager at han må gå rettens vei for å få utlevert en del protokoller etter hans forgjenger, ettersom sorenskriveren ikke vil gi dem fra seg. Han får *Beneficium Paupertatis* for å føre saken mot

⁹² SP 1727 1. halvår: 565

⁹³ SP 1728 1. halvår: 48

skriveren.⁹⁴ En supplikk angår lønn, og det er byfogd Jens Krabbe som i 1719 klager at presidenten i Kristiania vil ta en del av hans lønn etter skifter.^{95 96}

En sak er relatert til rettssaker/skifter; E. G. Ranosøen, fogd i Østerdalen klager i 1711 at fogden Chr. Juel har gjort en skifteforretning i hans bo mens han har vært bortreist, og ber om oppreisning på dommen. Stattholder Løvendal har skrevet sin anbefaling på supplikken, og det bevilges både oppreisning og *beneficium paupertatis*.⁹⁷ Og en klage angår økonomi/eiendom. Fogden Bartholomeus Riis klager i 1703 at borgermester Heydemarck i Fredrikshald ulovlig har auksjonert ut en forpaktning som tilhører ham, og får bevilget kommisjonærer til å ta an saken.⁹⁸

Skriveres klagemål

Skrivere av ymse art - det vil si sorenskrivere, bergskrivere, stiftsskrivere, renteskrivere, *etc* - kriteriet er at de fyller funksjonen som skriver i en offentlig sammenheng - har stått for 14 klagemål. I to av sakene har de fått medhold, to ganger har de fått avslag, og 10 saker er uten noen resolusjon.

En person, Johan Hasse, stiller i en litt egen klasse blant skriverne. Han var blant annet Kansellisekretær i Norge fra 1688 og til sin død i 1726⁹⁹, men selv om han var en mer prominent person enn de andre skriverne er hans klager refererte her.

Administrative klagemål

Johan Hasse, justissekretær, klager i 1701 over at Slottsloven, mot gammel sedvane, forskyves når stattholder selv ikke er tilstede, og ber om instruks. Saken sendes VS for uttalelse.^{100 101}

⁹⁴ SP 1720 1. halvår: 784

⁹⁵ SP 1719 2. halvår: 446

⁹⁶ Dette er en pågående konflikt om embetsområde. Kanselliråd Falck har tidligere klager over byfogden, som drar ut på landet og holder skifter, og vil ha en befaling til byfogden om å holde seg til byen, slik loven sier. Stiftamtmann Tønsberg på sin side støtter byfogden, og viser til at byene i Norge ligger langt fra hverandre og at byfogden bare har handlet etter gammel sedvane. Kanselliet støtter dog presidenten. REF: SP 1718 2. halvår: 57

⁹⁷ SP 1711 1. halvår: 110

⁹⁸ SP 1703 3. kvartal: 535

⁹⁹ I tillegg hadde han en rekke andre sekretærstillinger for Overhoffretten, Krigskassedeputasjonen, Slottsloven og han var i sin tid privatsekretær for U. F. Gyldenløve. Justisråd ble han i 1724. Kilde: Weidling 2000: 188 I andre supplikker omtales han også som VS von Gabels fullmektige, og som justisskriver.

¹⁰⁰ SP 1701 4. kvartal: 499

¹⁰¹ En slottslov som supplement og assistanse for stattholderen var vanlig i krigstider, og i februar 1704 blir en mer permanent Slottslov opprettet som er i funksjon til 1722. Kilde: Weidling 2000: 23. Men her er åpenbart Slottsloven aktiv i slutten av 1701, altså et drøyt år etter den første, og meget korte, dansk-norske inntredenene i den Store nordiske krig var over. Muligens er dette på grunn av at man anså at situasjonen var meget ustabil og at utsiktene til krig var svært sannsynlige. I så fall kan man kanskje se på opprettelsen av Slottsloven *anno* 1704 som en formalisering av en allerede eksisterende ordning.

Stiftsskriver Schøyendahl klager i 1720 at avdøde justisråd Andersen i noen år har bemektiget seg av Aker sogns tiende, og ber om kommissærer, noe som bevilges.¹⁰²

Byskriver Wendelboe fra Skien, som også er utnevnt til kommisjonsskriver, klager i 1728 at en del legger kommisjonene ut på landet i Bratsberg, selv om saken angår de som bor i Skien, slik at han ikke nyter sitt fulle salær. Med andre ord så får han da bare betalt som kommisjonsskriver og ikke som byskriver, som åpenbart er bedre betalt, og han vil ha betalt både som by- og kommisjonsskriver. Resolusjonen på denne supplikken er sjeldent klar: ”Hr. Obersecreterer vil tilskrive stiftamtmanden at hans k. Mayt. finder supplic. ansøkn. at være grunnet i ret og billighet, og at han derfor haver at maintainere ham saaledis at han kan nyde frugten av den ham forundte høykongelige naade.”¹⁰³

At en supplikk så lett og kontant fikk medhold, uten flere uttalelser, gjør at man kan mistenke at Wendelboe enten har hatt retten helt åpenbart på sin side og/eller gode kontakter. At hans ble adlet (Løvenørn¹⁰⁴) og var geheimeråd og overkrigssekretær gjør det med kontakter plausibelt.¹⁰⁵

Klager over innpass i embetet

De sakene som angikk innpass var en lang og tilbakevendende strid angående auksjonsvesenet og territorier, og strakk seg over en periode på minst 20 år. Henrik Taulow var sorenskriver i Moss sorenskriveri til 1717, da Niels Hagerup overtok. Blickfeldt var sorenskriver i Hedmark frem til 1714, og etter det var han auksjonsdirektør i Kristiania

I 1709 klager auksjonsdirektør og sorenskriver Henrik Taulow klager over at H. Blickfeldt gjør innpass i hans område, noe han har klaget til Visestattholderen om, men ettersom han frykter at hans motpart skal sende inne en ”wrang beretning”, så vil han komme ham i forkjøpet og fortelle den rette og sanne beskaffenheten. Under samme saksnummer klager Blickfeldt i to supplikker over den store urett Taulow og en sorenskriver gjør ham og beskylder dem for utidig gjerrighet. Saken henvises til Visestattholder, som skal forsøke å forlike dem eller avgjøre hvordan distriktene skal innordnes.¹⁰⁶

¹⁰² SP 1720 1. halvår: 807

¹⁰³ SP 1728 2. halvår: 728

¹⁰⁴ Poul Vendelbo de Løvenørn var Storkorsridder, Geheimeråd, Overkrigssekretær, General, Stiftamtmand. Kilde: Roskildehistorie, <http://www.roskildehistorie.dk/stamtavler/adel/Loevenoern/Loevenoern.htm>

¹⁰⁵ Niels Wendelboe kom til Norge fra Horsens i Danmark i 1686 sammen med broren som senere ble adlet, var skriver på Fossum Jernverk fra 1703 og i 1717. Lensmann i Gjerpen 1710-1712. Byskriver i Skien fra 1720. Kilde: Nettside, Gjerpen Bygdebok og Slektshistorie,

<http://www.gamlegjerpen.no/Bygdebok/Venstop/Erlands.htm>

¹⁰⁶ SP 1709 2. halvår: 63

I 1718 klager Niels Hagerup, sorenskriver i Moss, over at auksjonsdirektøren i Christiania, Blickfeldt, auksjonerer gods i hans distrikt. Saken refereres kongen med den innstilling at Hagerup har rett, og at Blickfeldt burde gi ham halvparten av det han tjente på disse auksjonene.¹⁰⁷ Samme år klager han over grev Wedel, som har revet ned auksjonsplakater han hadde fått satt opp, og selv satt opp nye "[...] i meeget dristige terminis imod HkM ham gifne bestalling[...]". Wedel mener at det er hans egen birkeskriver som skal forrette auksjonene. Slottsloven anser i sin uttalelse at alt i grevskapet distrikt skal forrettes av de grevelige betjenter, alt utenfor av de kongelige, men at når sakene overlapper hverandre skal de dele salæret. Saken refereres for kongen.¹⁰⁸

I tillegg bør det nevnes at det er fire klagemål fra auksjonsdirektører¹⁰⁹ i Kristiania over Hagerups innpass. Auksjonsdirektør Blickfeldt klager i 1719¹¹⁰ og i 1720.¹¹¹ Hans Raunsdorf klager i 1727, også over innpass av Hagerup¹¹², og det samme gjør Rasmus Bartholin i 1729.¹¹³ Disse sakene refereres under rubrikken om "Bestillingsmenn".

Klager over manglende betaling og diverse økonomiske forhold

Justissekretær Johan Hasse beklager seg i 1719 over at VS Krag på tross av tre alvorlige befalinger ikke har betalt ham de fratrente sportlene som HkM aller nådigst har bevilget ham i likhet med hans formenn. Krag hevder at Hasses påstander er noe nytt, og at sekretærer ikke har hatt sportler. Hasse repeterer supplikken, og ber at, ettersom VS ikke vil betale, at det trekkes fra hans gasje. Saken refereres kongen.¹¹⁴

Conrad F. Grotter, sorenskriver i Nedre Telemark, har i 1720 problemer med at den *ad interim* konstituerte skriveren ikke betaler ham hans del. Amtmannen støtter ham, men ingen avgjørelse.¹¹⁵

Renteskriveren Christen Flor klager i 1721 at han i mangel på annen lønn har måttet motta 30 skippund støpte vektlodd som magistraten nekter å justere. Saken går til magistratens erklæring, som viser til lover og forordninger, og at supplikanten ble avvist fra

¹⁰⁷ SP 1718 1. halvår: 30

¹⁰⁸ SP 1718 2. halvår: 68

¹⁰⁹ Auksjonsdirektørene i byene er bestillingsmenn, ettersom de er antatte av magistraten, mens auksjonene på landet ble ivaretatt av sorenskriverne. REF: NHL, 1999: 29, oppslagsord "Auksjonsvesen".

¹¹⁰ SP 1719 2. halvår: 178

¹¹¹ SP 1720 2. halvår: 488

¹¹² SP 1727 2. halvår: 47

¹¹³ SP 1729 2. halvår: 568

¹¹⁴ SP 1719 2. halvår: 680

¹¹⁵ SP 1720 1. halvår: 24

Landetatens generalkommisjon i samme ærende, på grunn av risikoen for at om de skulle utføre justeringen så skulle det føre til flere slike saker. Supplikken avvises.¹¹⁶

I denne siste saken ser det ut til at man mener renteskriveren selv har satt seg i denne posisjonen med å godta betaling i vektlodd. I andre klagemål hvor allmuen mente de hadde betalt for mye i skrivertoll, så ble det argumentert at man hadde gitt betalingen godvillig; det ser ut til at slike saker i en viss grad ble ansett som private avtaler, og ikke et tema for øvrigheten. At man ikke ville justere loddene var begrunnet i en antagelse om at det ville åpne opp for alternative betalingsformer, noe man åpenbart ikke var interessert i.

Klagemål over suspensjon

Niels Kongsberg, sorenskriver i Numedal og Sandsvær, skriver to supplikker i 1702 hvor han klager at VS von Gabel har suspendert ham fra sitt sorenskriverembete på bakgrunn av falske anklager, og satt en av sine egne tjenere i stillingen. Man kan anta at ikke alle hans supplikker er protokollførte, eventuelt at Kanselliet opplevde to klager som masing, for i den andre supplikken er det notert at Kongsberg repeterer sine mange supplikker om å få sitt embete tilbake. Det innhentes erklæringer fra så vel VS som Generalprokurator. Kanselliet og Konseilet støtter seg begge på Generalprokuratorens erklæring, og legger saken frem for kongen med den innstillingen at Kongsberg ikke har forsett seg i en sådan grad at han burde miste stillingen, og ber at han vises kongelig nåde.¹¹⁷ Avgjørelsen står ikke innført i protokollen, men supplikkene hjalp. Kongsberg satt i stillingen helt til 1731.¹¹⁸

Rettsrelaterte klagemål

To saker angikk skifter og rettssaker, og begge er meget kort behandlet i supplikkprotokollene.

Niels Kongsberg klager år 1700 over at magistraten i Christiania ikke vil gjøre rede for hans arv, og ber om en kongelig befaling, spesielt til byskriveren, en som oversendes stiftamtmanden for uttalelse.¹¹⁹

Bernt Hermansen, bergskriver, i 1702 over den store urett han er vederfart i Høyesterett, noe som avvises.¹²⁰ Denne siste saken begynte egentlig to år tidligere og er referert nedenfor i neste avsnitt.

¹¹⁶ SP 1721 1. halvår: 458

¹¹⁷ SP 1702 3. kvartal: 302, 4. kvartal: 499

¹¹⁸ Næss (red) 1991: 211

¹¹⁹ SP 1700 Januar: 158

¹²⁰ SP 1702 2.kvartal: 387

Klager over geistlige/religiøse forhold

Henrik J. Smitt, sorenskriver i Gudbrandsdalen klager i 1701 at soknepresten, hr. Willom Dop, er så meget urolig, og har kommet i hans hus med slemme ord og har sagt at han aldri vil være hans venn. Derfor ber Smitt om å få betjene seg av presten i neste sokn. Saken går til biskopens erklæring, som forteller at han allerede har gjort ”sådan anstalt” at det ikke er nødvendig for Smitt å forlate sin sognekirke.¹²¹

Magistratsmedlemmers og lagmenns klagemål

Magistratsmedlemmer som borgermestere, rådmenn og president blir her behandlet sammen med lagmenn. Tre av de 19 supplikkene er underskrevet på vegne av hele magistraten, og er klagemål som representerer både byens og deres eget administrative ve og vel. De øvrige klagene har mer preg av å være knyttet mot person. Ettersom det i denne gruppen klagemål ikke er noen kategori som peker seg spesielt ut, med unntak av at fire supplikker er relatert til rettssaker, så er det mer hensiktsmessig å presentere klagemålene etter sted og dels kronologisk, dels etter person, ettersom person/situasjon er mer avgjørende for klagene enn kategori/situasjon.

I syv tilfeller har klagerne fått klart medhold; fire av disse forventes løst i rettsvesenet, mens de tre resterende, som også får mer kontant behandling, er alle klagemål fra president Falch. Fire klager får avslag, fire er uten avgjørelse og fire saker henvises til lov og rett.

Skien

Rådmann Gert Hansen fra Skien klager i 1703 over sorenskriver Jon Sommer som har blitt hatsk mot ham etter at han har stevnet ham til høyesterett, og nå hindrer ham i en sak han har mot sine bruksbønder. Hansen vil få tillatelse til å stevne også dette forholdet. Han får

¹²¹ SP 1701 3 kvartal: 597

stevne sorenskriveren, men ikke noe ekstra; det forventes at alt utføres på ordinær måte.^{122 123}
124

Skien s magistrat klager i 1718 at hele deres bo er beslaglagt etter P. Ryssels anklager om at de har misligholdt de umyndiges midler, noe de hevder er en ren løgn som kun tjener til Ryssels fordel, og ber om at kommisjonen oppheves samtidig som de benytter sjansen til å, som det står i protokollene, ”Afmaler derhos P. Ryssel meget ilde.” Supplikken repeteres to ganger til under samme saksnummer. Ryssel i sin erklæring avfeier det hele, og legger ved ekstrakt av protokollene som viser magistratens uforsvarlige omgang med midlene og byskriverens attest om hvordan magistraten har forholdt seg, og hevder at supplikken kun er for å forvanske saken, ettersom den anbefalte kommisjonen ikke skal dømme, kun undersøke, og det på stiftamtmannens embetes vegne. Stiftamtmannen støtter Ryssel, og hevder også at det er magistratens egen feil at saken tar lang tid ettersom magistraten, på tross av forbud, har sneket seg ut av riket. Kanselliet støtter Ryssel, og avviser magistraten.¹²⁵

Peter Ryssel¹²⁶, konstituert magistrat i Skien, klager i 1718 over rådmann Geert Hansen, som skal ha tatt en del dokumenter etter avdøde borgermester Simonsen, at når Ryssel på stiftamtmannens ordre hadde skrevet til ham og krevd dem utleverte, så hadde rådmannen nektet og svart meget nærgående. Svarbrevet vedlegges. Kanselliet bevilger at saken kan føres for retten.¹²⁷ Rådmann Gert Hansen klager kort tid etter at Ryssel fører skiftene i det uendelige, og ber om kommissærer. Ingen resolusjon.¹²⁸

P. Ryssel klager i 1719 i to supplikker over den skadelige innpass justisråd Hans Nobel gjør Skien by med sin handel, noe som remitteres Rentekammeret.¹²⁹ Ryssel har

¹²² SP 1703 2. kvartal: 640

¹²³ Denne saken er mer omfattende enn klagen gir uttrykk for. Ifølge *Norske Kongebrev bind 7*, så ønsker bøndene Sommer som fullmektig, mens Hansen sier at Sommer råder bøndene til urolighet. Bøndene vil også ha fogden R Pedersen fra Bamble i kommisjonen; Pedersen er Sommers svoger. Visestattholder får en ordre om å tilholde bøndene å velge upartiske kommisjonærer.(s. 242 nr. 91) Sommer blir senere fradømt stillingen som sorenskriver i Øvre Telemark i høyesterett (s. 267, nr 230), selv om dette mest sannsynlig er en følge av at justisråd Adeler har klaget over Sommers utilbørlige opptreden.(s.191 nr. 146)

For klagemålene fra Adeler, se SP 1701 2. kvartal: 55 og 501

¹²⁴ Sommer er skriver i Øvre Telemark, ikke Nedre, og er dermed hjemmehørende i Kristiansands stift, men er behandlet her ettersom klageren er fra Skien. Det at Bratsberg amt er delt mellom Akershus- og Kristiansand stift gjør at det er en viss mengde saker som er ”amtsinterne”, men ikke relatert til ett stift.

¹²⁵ SP 1718 1. Halvår: 207

¹²⁶ Ryssel er en viktig person i Bratsbergs amt. Egentlig en handelsmann, som fra 1703 er kammerrettsassessor, bestyrer av Bratsberg amt mellom 1704 og 1710, medlem av overhoffretten fra 1714 og konstituert magistrat i Skien fra 1716. Alt dette inntil han blir avsatt i 1721. Kilde: Weidling 2000: 278
Her er han plassert som ”magistrat” ettersom det er i sammenheng med denne stillingen han skriver sine klagemål. I de tilfeller han blir klaget over, spesielt klager fra Kristiansands stift, så blir han ofte omtalt som assessor.

¹²⁷ SP 1718 2. halvår: 243

¹²⁸ SP 1718 2. halvår: 333

¹²⁹ SP 1719 2. halvår: 185, SP 1719 2. halvår: 186

samme år også problemer med den suspenderte fogden over Bratsberg amt, som han klager over, og ber at han må forbys å komme til Skien.¹³⁰ Han klager også over at han og hans folk har blitt overfalt av en del personer da han undersøkte om de prøvde å begå tollsvik. Han bevilges kommissærer til å føre saken.¹³¹

Rådmann Hansen fra Skien klager i 1720 at hans kolleger i embetet, Simonsen og Brandt, ikke gjør riktighet for seg slik at han må betale for dem. Saken henvises til rettsvesenet, repeteres under samme saksnummer, med samme avgjørelse.¹³²

I 1721 klager lagmennene Lange og Weyer og ber om å bli fritatte fra å dømme mellom Ryssel og hans motparter, ettersom ”Ryssels meeget ulouglige procedure aldelis hensigter til deris æris och lempis forkleinelse, och foraarsage dem pengespilde.” Seehmann, Ryssels kommisjonær, klager at lagmennene har frasagt seg kommisjonen. Det går en kongelig ordre til Slottsloven om å tilholde Lange og Weyer å påta seg kommisjonen, uten unnskyldninger, og samtidig alvorlig tilholde Ryssel å la saken gå frem uten vegring eller andre hinder.¹³³

I 1727 klager rådmann G. Hansen, som tidligere har fått innvilget *Beneficium Paupertatis*, at byfogd Wendelboe ikke vil betale for de nødvendige vitnene som saken krever, og vil ha byfogden straffet om han ikke kaller vitner. Saken henvises til å forbli ved den ekspederte kongelige bevilling; med andre ord så forblir saken i retten.¹³⁴

Alle de 11 supplikkene fra Skien inkluderer altså Ryssel eller rådmann Hansen på en eller annen måte, og illustrerer godt hvordan enkeltpersoner i høy grad er involvert i, og påvirker, omfanget av klagemål fra ett sted.

Kristiania

Tidligere rådmann Johan Utrecht klager i 1702 over biskop Muus som, da han var sokneprest, ikke skal ha betalt ham hans lønn som organist noe han nå hevder har ruinert ham. Det er ingen avgjørelse skrevet inn, utover et NB: ”Synes at extravagere”.¹³⁵

Ulrik Fredrik Wendelboe, rådmann i Kristiania og byfogd på Bragernes, klager i 1718 at han ikke får lønn ettersom magistraten krever at han først skal fremlegge et regnskap over borgerskapspengene. Han har skrevet til stiftamtmanden, men får ingen resolusjon derfra.

¹³⁰ SP 1719 2. halvår: 281

¹³¹ SP1719 2. halvår: 662

¹³² SP 1720 1. halvår: 450

¹³³ SP 1721 1. halvår: 279

¹³⁴ SP 1727 1. halvår: 435

¹³⁵ SP 1702 1. kvartal: 583

Stiftamtmann Tønsberg støtter rådmannen og viser til sedvane. Kanselliet viser til forordninger og loven, og tar ingen avgjørelse i saken.¹³⁶

Kanselliråd Falk¹³⁷ klager i 1718 over byfogden Jens Krabbe, som har holdt skifter på landet, tvert mot hans og resten av magistratens forbud. Stiftamtmann Tønsberg støtter byfogden, men magistratens syn vinner frem.¹³⁸ President Falk klager neste år at da han hadde sett noen kvinner vaske tøy i en av byens fontener, tvert imot forbudet, så hadde han beslaglagt lintøyet, men det viste seg å tilhøre en prokurator, Hans Paulsen, som deretter har fornærmet ham alvorlig¹³⁹, og nå ber Falk om at HkM vil straffe denne prokuratoren for formastelsen mot det embetet som HkM har betrodd ham. Saken refereres for kongen, hvor Kanselliet innstiller aller underdanigst om ikke dette urolige hode, som tidligere er kjent for å ha oppviglet allmuen til å rebellere mot stiftamtmann Tønsberg, skal innkalles av Slottsloven for en reprimande og offentlig unnskyldte seg for presidenten, samt ilegges en mulkt til de fattige.¹⁴⁰ Samme president klager atter noen måneder senere at brannvakten i Kristiania hadde blitt overfalt av en del unge borgere, og da han dagen etter hadde krevd å eksaminere en del vitner så hadde byfogden nektet ham det. Etterpå befalte presidenten underfogden å stevne vitner, men byfogden har i fem uker sett til å unnvike dette, og nå vil han ha byfogden straffet. Kanselliet sender saken til Slottsloven for erklæring, med den innstilling at dersom saken forholder seg slik supplikanten hevder, da har de å sette byfogden alvorlig til rette. Slottsloven støtter supplikanten, og spør hvordan de skal gå frem i saken. Fra Konseilet utstedes det en kongelig ordre til Slottsloven om å, i presidentens overværelse, gi byfogden en reprimande samt tilholde ham for det usømmelige i hans erklæring til Slottsloven ”imot pres(identens) alleqverede expressioner”, og å gjøre ham en sømmelig avbikt etter en av slottsloven forfattede formular, og som han ”2de ggr tilforn er av Slottsloven reprimandert, så adwarer Slottsloven ham nu at ta seg i akt, at han ikke en tredje gang seg forser, hvorved han kunne foraarsake seg å bli ansett med alvorligere straff”. Slottsloven i en memorial innberetter å ha gitt byfogden en reprimande for hans forseelse, og at han i president Falks overværelse

¹³⁶ SP 1718 2. halvår: 81

¹³⁷Peter Falch varierer litt i hva han utgir seg for i supplikkene. To av tre ganger titulerer han seg som ”President”, og er derfor plassert her. Han er blant annet Magistratspresident i Christiania fra 1716. Chargé d'affaires 1713-14. Tittel som Justisråd får han i 1720, men er assessor for Overhoffretten fra 1717. Kilde Weidling, 2000: 161

¹³⁸ SP 1718 1. halvår: 57

¹³⁹ Tolkningen her er litt usikker. I supplikken står det ”[...] herfor lot ham beskikke paa en meeget skammelig maate som for wold etc.” Om det menes i en skrivelse, om han har blitt tilsnakket offentlig, eller om noen har troppet opp hjemme hos presidenten er usikkert. Forulempet har presidenten i alle fall blitt.

¹⁴⁰ SP 1719 1. halvår: 531

både har lest og deretter straks underskrevet ”afbedelsen”, som de vedlegger en kopi av. Saken avgjøres med et enkelt ”Forbliwer derwed”.¹⁴¹

Kristiania magistrat klager i 1729 over treghet i en sak hvor de har stevnet hospitalforstander Bruun som har lånt 140 riksdaler av de fattiges penger til forrige justisråd og president Falk, og ber om å få saken opp blant de første i overhoffretten slik at ”[...] de fattiges rett i mueligste maader kand befordres.”, noe som bevilges.¹⁴² Samme år klager de at når det nærmer seg skatteutskrivning så lar borgere seg verve til hæren og gjemmer seg der. Ber om at ingen flere må verves før det kan bevises at de har sagt opp sitt borgerskap og betalt brannskatten. Resolusjonen på dette lyder ”Herved er intet at gjøre”.¹⁴³

President Jonas Lyng, klager i 1730 over at de militære trenger seg inn i den sivile administrasjonen, og arresterer sivile borgere, med mer. Saken går til Stattholders erklæring, som på sin side støtter den militære kommandanten, og benytter sjansen til å klage over tregheten i det sivile rettsvesenet, hevder at magistraten godt kunne tatt seg mer av byen, spesielt det dårlige brødet som bakerne selger til en for høy pris, og klager også over at det ofte er klammerier i en brennevinskneipe ved bryggen under Hans Froms hus. Saken henlegges.¹⁴⁴

Øvrige embetsmenn klagemål

Flere av de ”øvrige” embetsmennene er knyttet opp mot justisvesenet, så som justisråd og justitiarius, men kategorien inneholder også embetsmenn som generalveimester eller kanselliråd. De som omtales her er altså ofte plassert ganske høyt i embetshierarkiet. Kategorien er relatert til sivilembetsmenn som sorterte under Kanselliets og Konseilets ansvarsområde, men ikke inngikk i den rent lokale forvaltningen slik for eksempel fogder og skrivere, *etc.* gjorde.

Administrative klagemål

Frid. Boysen, nyutnevnt generalveimester sønnafjells, klager i 1708 over at fogdene, etter HkMs brev og befaling, ikke ville møte på rett sted. Klager også over bøndenes ulydighet i forbindelse med veienes vedlikehold, og ber om at de motvillige skal straffes. Saken oversendes Slottsloven.¹⁴⁵ At bøndene ikke vil vedlikeholde veiene kan ha

¹⁴¹ SP 1719 2. halvår: 143

¹⁴² SP 1729 2. halvår: 684

¹⁴³ SP 1729 1. halvår: 273

¹⁴⁴ SP 1730 2. halvår: 465

¹⁴⁵ SP 1708 2. halvår: 394

sammenheng med at de betalte ”veimesterpenger”, altså skatt for veiene, og dermed anså seg fritatte for i alle fall en del av dette. I Kristiansand stift var det i 1719 et ”opprør” mot amtmannen på grunn av veivedlikehold.¹⁴⁶

Kammerjunker von Platen, i sin ”Relation om Norges tilstand”, klager i 1710 blant annet over proviantforvalter Helle Holst som snyter kongen angående korn; han selger kongen hans eget korn til overpris, har argumenterer også for at i en del saker som angår blant annet utskrivninger ”[...] at huerken de herrer som med den kraftigste autoritet gouverneerte heele riget, ej heller Merker¹⁴⁷ har i disse sager gjort deris devoir effter deris pligt.” Merker har inngått en for HkM meget fornærmende kontrakt med S. H. Lemmiche. Merker er også langsam og sendrektig i sitt embete, han forregner seg, fører feil regnskap, m.m., og avslutter med at ”[...] hand hafde langt meere at opregne om Merkers slette conduite udj HkM tienniste, men for ej at wære alt for kiedsommelig skal dette wære noch.” Saken leveres Jens Klog.^{148 149}

Politi- og Commercekollegiet uttaler seg i 1721 på de klagemål som har innkommet over Slottsloven som har nektet skip og folk fra Königsberg adgang og opphold i Kristiania på bakgrunn av mistanke om pest. De mener Slottsloven har vært for streng, ettersom loven klart skiller mellom byer hvor pest er bevist og byer hvor det er mistanke om pest.¹⁵⁰

Klagemål over embetsførsel

Justitiarius Blixencron klager i 1718 at overhoffrettens assessorer ikke innfinner seg i retten på tross av kongelige befalinger. Han mener at det må statueres et eksempel og foreslår generalfiskalstiltale. VS forteller at ettersom assessorene ikke innfinner seg, så er overhoffretten opphevet inntil HkMs avgjørelse kommer. Saken refereres kongen, hvor

¹⁴⁶ ”Opprøret i Ryfylke” hadde bakgrunn i at amtmannen ville at bøndene skulle ordne en vei som gikk frem til amtmannens gård, noe bøndene slett ikke var villige til, ettersom de ikke mente de var pliktige til dette arbeidet. ”Luuremilten” kalte de denne veistubben. Bøndene troppet opp hos amtmannen, drakk seg temmelig så fulle på medbrakt brennevin, slo i stykker dørene på amtmannsgården og øvet rent hærverk; amtmannen gjemte seg i huset sitt helt til bøndene dro. På tinget senere så tvang utnevnte de sine egne lagmenn (for å få retten fulltallig) og tvang sorenskriveren til å avsi dom i deres favør. I ettertid ble hovedmennene blant bøndene straffe for deres forhold på tinget, men ikke for deres opptreden ovenfor amtmannen, og Konseilet innstiller til at Slottsloven skal se til at amtmannen ikke gir slike ordrer uten først å ha hørt seg for hos Slottsloven, ettersom det var dette som ga opphav til allmuens oppsetsighet. Kilder: SP 1719 2. halvår: 626 ; Elgvin, Johannes, *En by i kamp*, Stavanger, 1956: 223

¹⁴⁷ Mercker er landkommissær sønnafjells, overkrigskommissær, medlem av krigskassedeputasjonen, jsutisråd og tidligere bokholder og kammertjener for stattholder Gyldenløve. Kilde: Weidling 2000: 247

¹⁴⁸ SP 1710 2. halvår: 361

¹⁴⁹ Mercher er nok ikke så populær hos von Platen – eller andre, for den saks skyld. VS Gabel klaget over ham i 1701 – men han forblir overkrigskommissær til sin død i 1716 Kilde: Weidling, 2000: 247

¹⁵⁰ SP 1721 1. halvår: 128

Konseilet støtter forslaget om tiltale.¹⁵¹ Ettersom stiftamtman Tønsberg to år senere klager over at saker ikke tas så fort opp for overhoffretten som de burde¹⁵², så kan man anta at dette må ha vært et problem; for at disse to skal supplisere om dette, så burde det ha vært et irritasjonsmoment, og ikke engangsforeteelser.

Justisråd Peter Vogt klager i 1728 at justisråd og justissekretær From ikke vil etterleve instruksens 5. og 9. post og stattholderens ordre. Det går en ordre til stattholder om å gi From en reprimande for hans omgang mot instruks og ordre, [...]saasom hans May:t samme aldeelis desapproberer, med advarsel at hand sig hereffter i det ham anbetroede justsecrembete stricte effter instruksen og de utgangne ordrer forh seg ,[...]saafremt han ikke derfor vil anses som vedbør.”¹⁵³

From klager over denne avgjørelsen, men blir avvist.¹⁵⁴

Klager overinnpass i embetet

Generalfiskal Scavenius klager i 1710 over at generalauditør Merker tiltaler noen for forræderi, og mener at det er hans egen oppgave å gjøre det. Saken refereres kongen, hvor Konseilet mener at denne oppgaven tilkommer Scavenius, og man finner uansett ikke Merker bekvem for oppgaven, spesielt ettersom han bror har interesser i saken.¹⁵⁵

Materialforvalter på Kongsberg, Jochim Irgens¹⁵⁶, klager i 1728 at sorenskriveren over Numedal og Sandsvær mot kongelig ordre blander seg i hans forretninger. Det går en ordre til Stattholder om å se til at det blir ved den kongelige ordre, ”[...] saa som Hans May:ts allernaadigste villie gaar der hen, at sagen paa den maade schal vorde decideret og afgiort.”¹⁵⁷

Annet

Justitiarius Weichart klager i 1718, i forbindelse med en skiftesak etter hans avdøde hustru, at hans stedatter, som hadde nøklene til huset, først hadde bestjålet ham en del saker som etter at hun hadde tilstått hadde kommet til rette. Men etterpå har en betjent, Hans Kofoed, kommet tilbake om natten med væpnet hånd, røvet bort hans stedatter og deretter giftet seg med henne slik at han nå, som arving i boet, har fått skiftekommissærer ikke bare for seg og sin hustru, men også på hennes søskens vegne. Dessuten så har Kofod begjært

¹⁵¹ SP 1718 1. halvår: 114

¹⁵² SP 1720 2. halvår: 415

¹⁵³ SP 1728 1. halvår: 1031

¹⁵⁴ SP 1728 1. halvår: 1032

¹⁵⁵ SP 1710 2. halvår: 359

¹⁵⁶ Han var embetsmann og ikke bestillingsmann. Han er oppført i Rentekammerets norske bestillinger REF: <http://www.genealogi.no/kilder/Rentekammeret/i-1.htm>

¹⁵⁷ SP 1728 2. halvår: 761

fogden Barth, som er Weicharts dødsfiende, som kommissær, og derfor suppliserer han nå om nye kommissærer. Etatsråd Gabel attesterer i et memorial at det hele er sant. Saken oversendes Slottsloven.

Hans Kofoed klager 10. desember, under samme saksnummer, at Weichart hindrer kommissærene i å gjennomføre skiftet, og at han har fått utvirket en Slottslovsresolusjon som sier at man skal avvente HkMs ordre i saken. Ber om at kommisjonen fortsetter. Etter Slottslovens erklæring av 2. januar avgjøres det ved en kongelig ordre at kommisjonen skal oppheves, og at skiftet skal foretas av de opprinnelige kommissærene (altså de som var før Kofoed kom inn i bildet).

Fortsatt under samme saksnummer klager Cathrine Susanna Kofoed, som har kommet ned fra Norge, at man ikke vil føre skiftet til ende, og at hun ikke får sitt gods. Det går en ordre til Slottsloven om å tilholde vedkommende å gjøre henne rett.^{158 159}

Bestillingsmenn

Bestillingsmenn, altså offentlige betjenter/lavere embetsmenn som ikke hadde en kongelig bestalling på embetet men var utnevnte av magistraten, amtmannen, fogden eller andre er samlet under ett her, og står for 14 klagemål.

Prokuratorer er i undersøkelsen inkludert blant bestillingsmenn ettersom de i byene ble utpekt av magistraten i spesielle saker, samt at de etter loven var forbudt brukt på landet. Også høyeste- og overhoffrettsprokuratorer er behandlet her, selv om disse hadde kgl. bevilling.¹⁶⁰ Den største kategorien klagemål er innpass i embetet, og

Administrative klagemål

Søren Løchstør, prokurator, som eier Røyken kirke i Akershus klager over major Bjørnsen som vil sette opp militærtelt på kirkeplassen og slå hull på kirkemuren. Stattholderen, som etter kongelig ordre har underrettet seg i saken, forteller at supplikanten er den eneste som har satt seg imot teltene. Saken ender i retten.¹⁶¹

Klagemål over embetsførsel

¹⁵⁸ SP 1718 2. halvår: 1719

¹⁵⁹ Det burde tillegges at det gikk dårlig for ekteparet Kofoed. I en supplik hvor hun ber om nåde for sin mann, og hjelp for seg selv, så fremkommer det at han ble dømt for sine forseelser, og hun har forsøkt å drive markedshandel, men hennes kreditorer fratok henne alt. Saken angående både hennes kreditorer og hans straff ender for retten, og i følge stiftamtmannens uttalelser så ser det dårlig ut for dem. Ref: SP 1719 2. halvår: 261

¹⁶⁰ NHL, s.333

¹⁶¹ SP 1727 1. halvår: 764

S. Jørgensen og T. Rusch, overformyndere i Skien klager i 1708 over at magistraten ikke vil bistå dem i å få riktighet i regnskapene, en sak som ender med å henvises til loven.¹⁶²

Rettsrelaterte klagemål

En sak som er relatert til en pågående rettssak, og angår Søren Løchstør, er referert nedenfor, under ”Vold/fengsel”

Klager over innpass i embetet

Auksjonsdirektør Blickfeldt klager i 1719 over innpass fra garnisonsauditør Brandt og auksjonsdirektør Hagerup, samt at kommissærene i generalløytnant Tritzlers bo ikke betaler ham hans lønn. Slottsloven gir ordre angående lønnen, det øvrige henvises til kongen.¹⁶³

Også i 1720 klager Blickfeldt over innpass, en sak som henvises til retten.¹⁶⁴

Hans Raunsdorf, auksjonsdirektør i Christiania klager, i 1727, også over innpass av Hagerup, auksjonsdirektøren Sønnafjells. Det går en ordre til kommisjonærene om å avgjøre saken.¹⁶⁵

Rasmus Bartholin, auksjonsdirektør i Christiania klager i 1729 over innpass fra sorenskriver og auksjonsdirektør Hagerup og redegjør i 5 punkter. 1) han vil ikke dele salær slik loven sier, 2) vil ikke dele salær fra Drammens tollboder slik stiftamtmanden har avgjort, 3) auksjonene i nærheten av Christiania er innrettet for borgerne, ikke bøndene. Punkt 4 og 5 er forslag til endringer. Det overlates til stiftamtmanden å innhente Deichmann og Lymes erklæringer, ettersom de har vært kommissærer i en sak mellom Bartholin og Hagerup tidligere. De tre første postene støttes, og redegjør ellers for forhold. Ingen avgjørelse.¹⁶⁶

Petter Klaumann, veier, måler og vraker i Skien, klager at Isaach Leth, toller, måler og vraker i Porsgrunn, Brevik og Langesund tvert imot tidligere avsatte dommer vil utvide sin jurisdiksjon. Redegjør for geografiske forhold, vinterføre og behov for loser, med mer, og gjør forslag til inntektsdeling. Stiftamtmanden, i sin erklæring, mener at Klaumann har god grunn til å klage ettersom Leth søker å trenge seg inn i hans embete. Han finner Leths omgang helt ubeføyet, og støtter dermed supplikantens ansøknings. Konseilet beordrer Stiftamtmanden til å

¹⁶² SP 1708 1. halvår: 683

¹⁶³ SP 1719 2. halvår: 178

¹⁶⁴ SP 1720 2. halvår: 488

¹⁶⁵ SP 1727 2. halvår: 47

¹⁶⁶ SP 1729 2. halvår: 568

gjøre sådan anstalt etter erklæringen at supplikanten heretter ikke tilføyes noe innpass av Isaach Leth.¹⁶⁷

Klagemål angående suspensjon

Hermann Hellesønn klager å være satt fra sin bondelensmannsstilling – han kaller det selv for ”embete” - uten at det har kommet noen klager over ham, og ber om at HkM skal befale en undersøkelse av omstendighetene. Slottsloven¹⁶⁸ bekrefter i sin uttalelse at det ikke har kommet noen klager over ham, men at han tvert imot er meget dyktig og skikket til tjenesten, men (Rente)kammeret har befalt at en annen skal settes i hans sted som slett ikke er bekvem til tjenesten, men derimot er undersåttene til den største bekostning. Saken refereres for kongen.¹⁶⁹

Andreas Beijer klager over å ha mistet jobben etter å ha angitt et underslep ved Kongsberg Sølvverk, uten at det står noe mer om den saken.¹⁷⁰

Økonomiske relaterte klagemål

I 1718 klager de fattiges direktører¹⁷¹ at de får ikke de fattiges andel av priser (oppbrakte fiendeskip) ettersom kommissærene bare gir det de lyster. Det er innført et NB om at de allerede har fått en kongelig befaling til Slottsloven om å gi dem fortegnelse over alle oppbrakte skip. Saken refereres kongen.¹⁷²

Engelhart Robsahm og Iver Tyrholm, prokuratorer, klager i 1719 at byskriveren på Bragernes, Tobias Holm, tar skriverpenger av dem som han ikke har rett på. Saken henvises til retten.¹⁷³

Klagemål over fengsel, vold og overlast

Hans Heiss, vaktmester¹⁷⁴ i Skien, klager i 1729 at tre av fogd Schweders menn har overfalt ham på morderisk vis, ikke bare med hugg og slag, men også lett etter ham i hans og

¹⁶⁷ SP 1728 1. halvår: 479

¹⁶⁸ Slottsloven er her aktiv som uttaleinstans to år før den blir offisielt opprettet, i 1704. Henvendelsen om å uttale seg er adressert til VS, men innkommer fra Slottsloven.

¹⁶⁹ SP 1702 2. kvartal: 451

¹⁷⁰ SP 1701 3. kvartal: 571

¹⁷¹ Det forutsettes her at posisjonen som ”fattigdirektør” er en bestilling, ivaretatt av et magistratsmedlem eller andre knyttet opp mot magistraten gjennom magistratens funksjon som utøvende myndighet i kommunale saker så som fattigvesen eller havnevesen. Kilde: NHL 1999: 274 ff

¹⁷² SP 1718 2. halvår: 44

¹⁷³ SP 1729 1. halvår: 346

¹⁷⁴ I følge NHL så kan Vaktmester være enten leder for vekterkorpset eller en underoffiser. I og med det i forbindelse med denne saken ikke er nevnt noe om militær rettegning, så antas det at denne personen var vekter, som jo igjen er underlagt fogd og magistrat. Kilde NHL: s 473, 476

hans naboers hus med dragne kårder med mer. Han hevder at fogden har lagt ham for hat etter at han vant en rettssak mot ham. Saken går til Stiftamtmannens erklæring, som innsender fogdens erklæring og attest, og formener videre at supplikantens andragende er uriktig på alle måter. Mener at dersom saken var så alvorlig som den fremstilles, så burde han ha hørt om det. Viser videre til at vaktmesteren tidligere har fått en advarsel fra en Rådstue ettersom han hadde latt en ”dilinquent og manddraper” rømme, noe som magistraten hadde holdt skjult for Stiftamtmannen. Han vil straffe både vaktmester og magistrat, og får Konseilets medhold.¹⁷⁵

Søren Løchstør, overhoffrettsprokurator, bedyrer i 1730 sin uskyld i forbindelse med en sak i krigsretten, hvor han har blitt dømt, og klager at han ikke får noen hjelp fra øvrigheten. Han hevder at kommandanten – som er en av dem som han har vært i sak mot – misliker ham fordi han forsvarte proviantforvalter Voigt i retten, og klager at han nå er dømt av dommere som dels er umyndige, deriblant kommandantens egen sønn. Han mener saken har bakgrunn i at han hadde latt arrestere en artillerist som forførte godtfolks unge barn, deriblant hans egen sønn, stil spill og drikk. Saken avgjøres med at ”Herved er intet at gjøre”.¹⁷⁶ Det bør tillegges at stattholderen på eget initiativ har oversendt protokoller som beviser Løchstørs formastelige ord mot så vel krigsretten og kommandanten som generalitetet.¹⁷⁷

Noen måneder senere klager Løchstør over den harde medfarten han er påført av krigskommissær Berthoug som på bakgrunn av en uriktig attest har, på en offentlig markedsdag, latt ham arrestere av soldater og føre til festningen hvor han ble fengslet sammen med to forbrytere som skulle sendes til Bremmerholm, en behandling som førte til at hans kone fikk slag, hans sønnkone besvimte og hans datter aborterte. I tillegg så har han blitt sittende i arresten selv etter at han hadde solgt sitt hus på auksjon, noe som har tilført ham stor skade, og betalt kommandanten. Vil at kommandanten skal bli holdt ansvarlig, og ber om kommissærer.¹⁷⁸ I forbindelse med dette har for så vidt kommandanten supplisert og klaget over at Løchstør har ærekrenket ham, og bedt om at stattholderen skal ta seg av saken.¹⁷⁹

Det er fristende å tolke Løchstørs problemer med den militære øvrigheten inn i en eventuell plutselig mangel på beskyttere blant de høye herrer. Den Søren Løchstør som omtales her er nemlig den personen på Hakedals Verk som i 1716 sendte et brev med en soldat, som ble beordret til å gå dag og natt, til general Lützow i Gjellebekk skanse med

¹⁷⁵ SP 1729 1. halvår: 260

¹⁷⁶ SP 1730 1. halvår: 269

¹⁷⁷ SP 1730 1. halvår: 268

¹⁷⁸ SP 1730 1. halvår: 371

¹⁷⁹ SP 1730 1. halvår: 372

opplysninger om svenskernes innfall i Norge med ca 1000 dragoner, som skulle falle skansen i ryggen.¹⁸⁰ En slik beskjed burde kunne skaffe en viss grad av godvilje fra den som mottok brevet. Ettersom Løchstør er overhoffrettsadvokat i Kristiania, så burde han ha vært ute for angrep fra sine motstandere før. Så hvorfor kommer da disse sakene i 1730? Et mulig svar på dette er at general Lützow dør i 1729¹⁸¹ og at han dermed mister sin beskytter. Vel og merke så angår saken fra starten av hans egen sønn, noe som førte til munnhuggeri i retten, men det er heller ikke sikkert at den nevnte arresterte artilleristen vill ha hatt muligheten til å klage dersom Lützow fortsatt var i live.

Tabell nr. 2.4

Sivile embets- og tjenestemenn fra Akershus stifts klagemål etter avgjørelser					
	Medhold	Avslag	Ingen res.	Lov og rett	Sum
Stift- / Amtmann	4	1	1	4	10
Fogd	3	--	1	--	4
Skriver	3	2	9	--	14
Magistrat / lagmenn	6	2	9	2	19
Øvrige embetsmenn	3	1	4	--	8
Bestillingsmenn	2	2	5	5	14
Total	21	8	29	11	69

Tabellen viser det totale antallet supplikker fra embets- og bestillingsmenn hjemmehørende i Akershus stift etter hvilken avgjørelse klagen fikk.

Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Så hvordan gikk det med klagemålene fra kongens betjenter i Akershus stift? Som det fremgår av tabellen ovenfor, så er den største kategorien avgjørelser synonymt med ingen avgjørelse. Disse sakene har blitt remittert videre til andre instanser, så som Rentekammeret eller Krigskanselliet, sendt til uttalelser fra andre embetsmenn uten at deres svar har blitt ført i protokollene, eller, viktigst av alt, referert for kongen. I enkelte klagemål har avgjørelsen blitt

¹⁸⁰ Kilde: <http://www.grenaderen.com/historikk.html> Det er for så vidt et militært skiløp oppkalt etter den soldaten som gikk ni mil med brevet – Grenaderløpet – som avholdes den dag i dag.

¹⁸¹ Weidling 2000: 239

skrevet direkte på supplikken, og returnert til avsenderen; det er naturlig å anta at dette er tilfellet i flere av disse sakene, og det virker nærliggende at en del av supplikkene som inneholder klagemål skal inngå i et arkiv relatert til det embetet som personen/e innehadde; som referert i avsnittet om de geistlige embetsmennene, så skal biskopen legge en resolusjon i stiftskisten, og både skrivere og magistrat så vel som amtmenn hadde jo sine egne arkiver.

I 21 saker har man fått medhold i sitt klagemål, og åtte har fått blankt avslag. Man kunne kanskje ha forventet seg at klagemål fra amtmannsnivå ville ha fått en høyere grad av klart medhold enn de øvrige, altså at færre ble henvist til rettsystemet, men slik var det ikke. Fire av de 11 klagemålene som ble direkte henvist til å avgjøres i rettsystemet eller ved loven kom fra amt- og stiftamtmenn. Klagemål fra det øverste embetsnivået som ble henvist til rettssystemet eller lover og forordninger kan nok i høyere grad enn for andre embetsmenn tolkes som et avslag ettersom disse i større grad fremfører sine klagemål med et ordvalg som tilsier at det som er negativt for dem også er negativt for kongen, og *vice versa*. Når det gjelder avslag i rene ord, så er det ingen grupper som peker seg ut; det ser ut til at man jevnt over har klaget med god grunn.

Fem saker som ble henvist til retten kom fra bestillingsmenn, og i likhet med amtmannsklagene, så kan disse tolkes dit hen at man fra høyere hold ikke har ønsket å involvere seg på den ene eller andre partens side, noe som nesten kan virke merkelig så lenge en del av sakene angår bestillingsmennes geografiske myndighetsområde, slik som klagene angående innpass; en avklaring av disse forholdene burde jo også føre til at man får bedre oversikt over kronens inntekter.

Ettersom saker som henvises til retten, og de uten noen formell avgjørelse er saker hvor utfallet av klagemålet ikke er redegjort for så står man igjen med 29 av 69 klager hvor det foreligger en definitiv avgjørelse, og ettersom 21 av disse har fått medhold så kan man, innenfor visse rammer, si at embetsmennene har nådd frem med sine klager.

De geistliges klagemål

De geistlige i Akershus stift har inngitt 13 klagemål; to med biskopen som avsender, proster, sokneprester og kapellaner klager ni ganger, og to klager kommer fra et par egentlig temmelig så verdslige, og påstått alkoholiserede, klokkere som allikevel er inkluderte her.

Tabell nr. 2.5

De geistlige i Akershus stifts klagemål etter deres stilling og klagens art.														
	Administrative sp	Embetsutførsel	Innpass i embete	Mangl. betaling	Div. økon. forhold	Suspensjoner o.l	Privilegier	Rettsrelatert	Æressaker	Vold / fengsling	Uvillige bønder	Religiøse forhold	Annet	Totalt
Biskop	--	1	--	--	1	--	--	--	--	--	--	--	--	2
Øvrige geistlige	4	--	--	--	2	--	--	1	--	--	--	2	--	9
”Bestillingsmenn”	1	--	1	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	2
Totalt	5	1	1		3			1			--	2		13

Tabellen viser det totale antallet supplikker fra geistlige hjemmehørende i Akershus stift etter art av klage.
Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

De geistliges klagemål var for det meste av administrativ og økonomisk art samt, ikke så overraskende, moralsk/religiøst relaterte. Selve innholdet i deres klagemål bunnet for en stor del ut i de geistlige var nøye med å passe på at ingen innveldet seg på dem med noe som kunne undergrave deres embetsautoritet eller –utøvelse.

Tabell nr. 2.6

De geistlige i Akershus stifts klagemål etter periode					
	1700 - 1703	1708 - 1711	1718 - 1721	1727 - 1730	Totalt
Biskop	1	1	--	--	2
Øvrige geistlige	3	1	2	3	9
”Bestillingsmenn”	1	--	1	--	2
Totalt	5	2	3	3	13

Tabellen viser det totale antallet supplikker fra geistlige hjemmehørende i Akershus stift etter periode.
Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Ettersom de geistliges klagemål er relativt få, så er grunnlaget for å uttale seg om utvikling over tid nokså spinkelt. De små variasjonene mellom de undersøkte periodene bunner nok heller i de enkelte situasjonene som har gitt opphav til klagemål.

Administrative klager over sivile myndigheter

Sokneprest i Fredrikstad, Chr. Christensen, klager i 1703 over at kirken, skolen og hospitalet er i en slett tilstand på grunn av magistratens ”effterladenhed”. Klager spesielt over borgermester Soelgaard som ikke vil vise ham regnskapene. Vil ha en kommisjon, og, som Kanselliet oppsummerer det: ”[...] begierer derhos en stor deel particulariteter i den kongl. befaling at faae indført.” Saken remitteres VS. Soelgaard klager over prestens dumdristige og løsaktige angivelser, og det blir opprettet en kommisjon etter VS’ forslag. Rektor H. Sandolin benytter sjansen, og vil ha samme kommisjon til å dømme mellom ham og magister Heeby, om den overlast og vanære han har påført ham i disiplenes nærvær, noe som biskopen støtter, og som bevilges.¹⁸²

Magister Tobias Jensen klager i 1721 at han ikke får noen til å eksekvere en dom for ham over den forrige residerende kapellanen i Tindøe. VS, i sin uttalelse, sier at supplikanten ikke hadde fortalt ham hele saksomfanget, og om han hadde visst det, så skulle han ha hjulpet ham mer. Saken overlates VS.¹⁸³

Prosten Niels Dorph fra Hedemark klager i 1727 over at de sivile myndigheter gjør innpass i de geistliges jurisdiksjon, ved at de lar avhøre vitner om en prests forhold i hans embete.. Stiftamtman og biskop mener dette sorterer under geistlig rett, og det går en ordre til stiftamtmanen om å gi sorenskriveren en reprimande, og en notis til biskopen om å legge denne resolusjonen i stiftskisten.¹⁸⁴ Avgjørelsen på dette klagemålet inngikk altså etter dette som en del av et stiftsarkiv og det sørget for at avgjørelser i lignende saker kunne tas på stiftsnivå, uten at det var nødvendig å legge noe frem for konge eller Kanselli.

Administrative klager over geistlige personer

Hr. Sti Pedersen, Råde prestegjeld, klager i 1702 over at biskopen vil påtvinge ham en kapellan, E. Sporing, selv om han ikke behøver noen. Ber at HkM skal befri ham fra denne kapellanen, forby biskopen å påtvinge ham en, slik at om han i fremtiden skulle behøve en, så kan han selv velge den han ønsker, slik loven sier. Biskopen hevder at han ikke har til hensikt

¹⁸² SP 1703 4. kvartal: 101

¹⁸³ SP 1721 2. halvår: 544

¹⁸⁴ SP1727 2. halvår: 504

å påtvinge ham noen kapellan, selv om han høylig kunne behøve det, ettersom tilhørerne ikke kan forstå ham i kirken, enn langt mindre i skriftestolen, og betjene de syke kan han heller ikke, ettersom han er nærmest døv. Han har tidligere hatt en kapellan, men ettersom presten er en vanskelig person så klarte ikke kapellannen å være der, enda han var gift med prestens datter. Ber samtidig om E. Sporing kunne få et annet kall. Saken henvises til å forbli ved loven.¹⁸⁵

Klager over embetsførsel

Dr. Hans Munk, biskop, klager år 1700 at prosten i Kristiania, tvert imot hva loven sier, ikke har lest opp to konfirmasjoner ved ordineringsen av to prester. Saken remitteres til magister Muus¹⁸⁶

Rettsrelaterte klagemål

Hr. Claus Wegner klager i 1727 over at prokurator Hans Povelsen , som fører en sak for bøndene i Idd og Enningdal mot ham, lar saken gå i langdrag, og er fornøyd med å trenere den. Det går en k. ordre til kommissærene om å befale Povelsen å fortsette saken, og bringe den til ende snarest mulig.¹⁸⁷

Økonomisk relaterte klagemål

Hr. Chr. Hansen klager i 1709 at selv om alle prester i Norge er fritatte fra tiende, så vil ikke proprietæren, lagmann Lachmand, (som åpenbart står for innkrevingen av tiende) la ham beholde sin anneksgård (han må betale tiende av gårdens inntekter/verdi). Saken sendes biskop og stiftamtman for uttalelse.¹⁸⁸

Biskop Munk klager i 1711 at magistraten ilegger ham for høye skatter, og at han må betale som om han var borger og ikke biskop. Magistraten, i sin uttalelse, sier at biskopen er ilagt skatt etter Slottslovens ordre. Viser også til at innkvarteringsplikten, som biskopen mener er en borgerlig tyngde som er pålagt ham ikke er en borgerlig, men en kongelig tyngde, og dette har ikke magistraten makt til å befri ham fra. Saken remitteres Rentekammeret.¹⁸⁹

¹⁸⁵ SP 1702 1. kvartal: 515

¹⁸⁶ SP 1700 november-desember: 98

¹⁸⁷ SP 1727 1. halvår: 265

¹⁸⁸ SP 1709 2. halvår: 60

¹⁸⁹ SP 1711 1. halvår: 93

A. Mørch, residerende kapellan på Fredrikshald, klager i 1719 at soknepresten tar en del av hans inntekt gjennom å forrette i saker som sorterer under kapellanen. Biskopen støtter ham, og forholdet blir rettet opp.¹⁹⁰

Uanstendig oppførsel og religiøst begrunnede klagemål

Johannes Colstrup, sokneprest i Nes klager i 1701 at major Roser oppdrar barna kalvinistisk selv om de er født av luthersk mor og er døpte luthersk, en sak som remitteres til geheimeråd Lente.^{191 192}

Magister H. W. Ries klager i 1727 over en soldat fra garnisonen i Fredrikshald som etter skriftemålet med forsett har drukket seg full, og ikke bare fortsatt utover natten, men til og med kommet full til kirken med en flaske brennevin i hånden og fortsatt å drikke der under prekenen. Ber om at biskopen må undersøke saken. Saken refereres kongen.¹⁹³

Klagemål fra geistlige ”bestillingsmenn”

Hans Mogensen, degn fra Toten, klager i 1702 over sin sokneprest som forbyr ham å forrette sitt ”embete” i kirken. Presten har truet ham til å underskrive en kontrakt og derigjennom fått sine barns skolemester til å forrette tjenesten, slik at supplikanten mister all sin inntekt. Biskopen erklærer at presten er en skikkelig guds tjener, men supplikanten er en gammel fordrunken mann, som på grunn av alderdom så vel som drukkenskap ikke kan forrette embetet, og derfor har han (biskopen) fått en student til å assistere ham. Foreslår at kontrakten modereres slik at alle er fornøyde. Biskopens forslag støttes. Hans Mogensen, derimot klager over denne moderasjonen. Biskopens erklæring strider også mot det biskopen tidligere har sagt om hans dyktighet i tjenesten. Også prosten og allmuen gir ham et godt skussmål. Dessuten så ”[...] fremstiller han sig her self at HkM kand se hand er en rørig frisk mand[...]. Suppliserer derfor, istedenfor moderasjonen, at to herredsprester skal se på saken. Det går en kongelig ordre til biskopen om å la saken forbli ved ordinær lov og rett.

¹⁹⁰ SP 1719 2. halvår: 248

¹⁹¹ SP 1701 4. kvartal: 338

¹⁹² Mest sannsynlig er dette Christian Lente som ble utnevnt til geheimeråd i 1697. Kilde: *Gravsten og epitafier i danske og skånske kirker* <http://www.gravstenogepitafier.dk/koebenhavnpetri.htm>

¹⁹³ SP 1727 1. halvår: 677

Mogensen, under samme saksnummer, takker for denne befalingen, men klager at saken har vært for både prosten og konsistorialretten uten at disse har villet avsi dom. Det går en kongelig ordre til biskopen og konsistorialretten om å dømme i saken.¹⁹⁴

Hans Hansen, klokketjener i Fredrikshald klager i 1720 over å være forfulgt av magistraten og over innpass i embetet. Biskopen i sin uttalelse opplyser at han er dømt for drukkenskap, men innstiller til *beneficium paupertatis* på grunn av hans fattigdom, noe som bevilges.¹⁹⁵

Å kalle disse to personene ”geistlige bestillingsmenn” er, i beste fall, en oppvurdering av den funksjonen de fyller i det kirkelige hierarkiet. De er nok mer som allmue å regne, men; den ene supplikanten får saken henvist til konsistorialretten, som jo er de geistliges forum, og den andre har en viss velvilje fra biskopen. De ser altså ut til å fylle en egen sosial, om enn liten, nisje i samfunnet nærmest på linje med innrullerte i militæret. Og begge omtaler arbeidet sitt som et ”embete”; selv biskopen gjør det i Mogensens sak. De er dermed ikke refererte sammen med allmuen.

Tabell nr. 2.7

De geistlige fra Akershus stifts klagemål etter avgjørelser					
	Medhold	Avslag	Ingen res.	Lov og rett	Sum
Biskop	--	--	2	--	2
Øvrige geistlige	4	--	4	1	9
”Bestillingsmenn!	2	--	--	--	2
Totalt	6	--	6	1	13

Tabellen viser det totale antallet supplikker fra geistlige hjemmehørende i Akershus stift etter hvilken avgjørelse klagen fikk.

Kilde: Danske Kansellis supplikprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

At de geistlige har fått medhold i nesten halvparten av sine klager og ingen klagemål har fått avslag gjør det lett å anta at de geistlige har hatt substans i sine klager når de først har fremført dem. På den annen side er tallgrunnlaget litt vel spinkelt å bygge på.

¹⁹⁴ SP 1702 4. kvartal: 320

¹⁹⁵ SP 1720 2. halvår: 12

De militæres klagemål

Klagemål fra militære personer inkluderer også klagemål fra soldater og underoffiserer. Bakgrunnen for dette er at de militære, både offiserer og menige, sorterte under en egen jurisdiksjon og hadde en egen posisjon i samfunnet. I denne undersøkelsen så får underoffiserer og menige fylle en slags militær utgave av sivile bestillingsmenn, og blir dermed ikke behandlet sammen med allmue.

Tabell nr. 2.8

Militære personer i Akershus stifts klagemål etter deres stilling og klagens art.														
	Administrative sp	Embetsutførsel	Innpass i embete	Mangl.betaling	Div. økon. forhold	Suspensjoner o.l	Privilegier	Rettsrelatert	Æressaker	Vold / fengsling	Uvillige bønder	Religiøse forhold	Annet	Totalt
Offiserer	1	--	--	1	1			2	3	4	--	1	--	13
Underoffiserer og innrullerte	1	--	--	--	1	--	--	--	--	--	--	--	--	2
Totalt	2	--	--	1	2	--	--	2	3	4	--	1	--	15

*Tabellen viser det totale antallet supplikker fra militære hjemmehørende i Akershus stift etter art av klage.
Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.*

Blant offiserenes klagemål peker saker relatert til ære og vold/fengsel seg ut med over halvparten av klagemålene. En årsak til at det er såpass få militære klagemål, med tanke på at de utgjorde en temmelig stor gruppe i samfunnet, har nok sammenheng med at de hadde sine egne administrative og juridiske institusjoner. Både Krigskanselliet og Krigsretten har nok hatt hand om en viss mengde av de militæres klagemål, spesielt om det klages over andre militære embetsmenn.

Tabell nr. 2.9

Militære personer i Akershus stifts klagemål etter periode					
	1700 - 1703	1708 - 1711	1718 - 1721	1727 - 1730	Totalt
Offiserer	5	6	1	1	13
Underoffiserer og innrullerte	1	--	1	--	2
Totalt	6	6	2	1	15

*Tabellen viser det totale antallet supplikker fra militære hjemmehørende i Akershus stift etter periode.
Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.*

Også de militæres klagemål er såpass få at det er vanskelig å trekke noen konklusjoner angående utvikling over tid. Men antallet klagemål i de to første periodene kan tyde på en militær oppbygging og utvidelse av antallet offiserer, i forbindelse med den store Nordiske krig og Elleveårskrigen, og en dermed tilhørende utvidet potensiell konfliktflate med det sivile embetsverket.

Offiserer

Administrative klagemål

Oberst V. Hindrich von Sesterfleth klager i 1709 hardt over krigskommissær Møller, som har laget plakater til sesjonene, kallet inn folk på feil tid av året, tatt inn udyktige folk, *etc.* Møller avviser denne anklagen, sier at obersten sparer på sannheten og at han i fremtiden må bevise slike anklager. Konseilet avgjør at både oberst og krigskommissær har å holde seg til forordningene.¹⁹⁶

Rettsrelaterte klagemål

Generalmajor Hausmann i Kristiania klager i 1708 over lagmann Bontzen som ikke vil la ham få en dom beskrevet. Det går en ordre til lagmannen om å ekspedere dommen "forderligst".¹⁹⁷

Samme oberst klager i 1709 at det ved hans regiment foregår atskillige straffbare forseelser, men at opplysningene om disse er umulige å få hos det sivile forum. Konseilet skriver i protokollen at "[...] huad hans egentlige ansøgning og forslag maa were er iche wel tydelig at

¹⁹⁶ SP 1709 1. halvår: 353

¹⁹⁷ SP 1708 1. halvår: 654

forstaa, men wil oplæses.” Slottsloven i sin uttalelse mener at dette forslaget er lovstridig og dessuten meget besværlig for undersåttene, og saken forblir med det.¹⁹⁸

Klagemål angående økonomi og eiendom

Carl C. Ludwig, tidligere oberstløytnant, klarer i 1701 ikke å komme overens med brigader Hausmann om restansene av hans lønn, en sak som henvises til å forbli ved krigsartiklene (loven).¹⁹⁹

Oberst von Sesterfleth klager i 1709 over at sorenskriver Jensen har ved hjelp av stiftamtmannen fått en anne sorenskriver til å besiktige en gård, og dermed gjort ham innpass i hans eiendommer. Vil ha oppreisning på dommen de har felt. Saken henvises til lov og rett, men han får tillatelse til å appellere til overhoffretten.²⁰⁰

Æresrelaterte klagemål

”Obr:marskalck”²⁰¹ klager år 1700 over sine uvenners – stattholder Gyldenløve, baron Juel Moth og Harreboes - komplotter og intriger, og ber om opprettelse. Saken henvises til å bli ved den forrige kommisjonens avgjørelse, noe som underskrives av kongen.²⁰²

Ifuer Blomhoff²⁰³ fra Kristiania klager i 1703 over prosten C. Torstensen og prokurator Hans Povelsen, som i en rettssak har ”[...]skieldet og skammelig difameret hans hustru”. Supplikken repeteres tre ganger, en av dem fra hans hustru, og etter uttalelse fra Ridemand som mener at krigsretten ikke var beføyet til å dømme ham, så får de saken opp på ny.²⁰⁴

Generalkommissær og kommandant Berthoug klager i 1730 at prokurator Løchstør, som han allerede har latt arrestere, har latt innføre i protokollen atskillige ting som ”[...]toucherer hans honneur”, og vil ha det avgjort hos stattholder eller en generalkrigsrett. Saken refereres kongen.²⁰⁵

¹⁹⁸ SP 1709 1. halvår: 523

¹⁹⁹ SP 1701 3. kvartal: 497

²⁰⁰ SP 1709 2. halvår: 352

²⁰¹ Plasseringen av denne supplikanten er temmelig usikker. Det antas her at ”Obr:marskalck” er synonym med (General-)feltmarskalk Gustav Wilhelm Wedel, greve av Jarlsberg. Det er i alle fall vanskelig å finne noen ”marskalker” av noen art som er hjemmehørende i Norge år 1700, og i supplikprotokollene er saken referert som om avsenderen er relatert til Norge.

²⁰² SP 1700 januar: 138

²⁰³ Blomhoff er regimentsfeltskjærer i Kristiania, noe som her anses som synonymt med overfeltskjærer, som skulle føre oppsyn med alle feltskjærer i et regiment og dermed er som befal å regne. Han er her plassert blant offiserene, men det bør nevnes at han også omtales som dragon, altså soldat, i uttalelsen i supplikken.

²⁰⁴ SP 1703 3. kvartal: 437

²⁰⁵ SP 1730 1. halvår: 372

Klager over arrest/vold/overlast

Detl. Chr. Von Buckwaldt, løytnant, klager i 1701 at han holdes i arrest av byfogden Adam Barch i Kristiania fordi han hadde knust vinduene hans, og nå ber han om at HkM vil løslate ham fra arresten, hvor byfogden piner ham til hans død. Saken henvises til lands lov og rett.²⁰⁶ I 1703 klager han igjen, over den ubotelige spott og skade byfogden har gjort ham med den skammelige arresten. Ber om saken for høyesterett, noe som, etter å ha vært repetert en gang til, bevilges.²⁰⁷

Krigskommissær Møller klager i 1710 over generalløytnant Tritzler som med soldater har latt ham arrestere og føres bort som en forbryter, ettersom han ikke etter Tritzlers ordre straks hadde komplettert 55 mann i det Vesterlenske regimentet. Saken refereres kongen.²⁰⁸

Magnur Harboe, sekondløytnant, klager i 1711 over å være forfulgt av en mann fra Gudbrandsdalen, Hans Berentsen, og siden han nå skal marsjere bort med hæren, så ber han om HkMs beskyttelse for hans kone og barn mot denne mannen. Saken oversendes Slottsloven.²⁰⁹

Klagemål over geistlige/religiøse forhold

Generalmajor Røme forteller i 1721 at soknepresten i Askim holder en soldat fra skriftemålet inntil han har utstått åpent skriftemål i kirken, og mener det soldaten har utstått av militær straff rekker. Biskopen suppliserer mot dette, og hevder det kun er HkMs høyeste og suverene myndighet å fri noen fra straff, og henviser til en forordning biskop Deichmann har fått. Konseilet bifaller biskopens mening, som er grunnet på loven.²¹⁰

Underoffiserer og soldater

Administrative klagemål

J. D Wigant, sersjant, angir i 1702 den slette administrasjonen kirkevergene i Norge bedriver, og gir forslag til endringer. Både VS, stiftamtman og biskop avviser memorialen, dog med unntak av punkt 1, 4, 9 og 15. Saken utsettes.²¹¹

²⁰⁶ SP 1701 4. kvartal: 350

²⁰⁷ SP 1703 2. kvartal: 371

²⁰⁸ SP 1710 1. halvår: 248

²⁰⁹ SP 1711 1. halvår: 22-A

²¹⁰ SP 1721 1. halvår: 59

²¹¹ SP 1702 4. kvartal: 424

Klagemål relatert til økonomi/eiendom

Jørgen Larsen Nes og Ingebret Gundersen Nes, begge soldater i det vesterlenske regiment, klager i 1719 at tolleren i Tønsberg, Lars Michelsen har tatt en del jord fra dem og at kommandørkaptein Styren har latt oppføre et tømmerverk på deres grunn. Saken oversendes Slottsloven.²¹²

Tabell nr. 2.10

Militære personer i Akershus stifts klagemål etter avgjørelser					
	Medhold	Avslag	Ingen res.	Lov og rett	Sum
Offiserer	2	3	3	5	13
Underoffiserer og innrullerte	--	--	2	--	2
Totalt	2	3	5	5	15

Tabellen viser det totale antallet supplikker fra militære hjemmehørende i Akershus stift etterhvilken avgjørelse klagen fikk.

Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Avgjørelsene på klagen fra de militære har et spesielt trekk, og det er at en tredjedel henvises til rettsystemet. Dette kan nok ha sammenheng nettopp med det at de militære hadde egne domstoler og et "eget" Kanselli. De sakene hvor de får avslag er jo nettopp i saker hvor de trenger inn på andres juridiske "territorium", og saker som blir henvist til retten; deres "rette forum" vil jo egentlig oftest være nettopp Krigsretten.

²¹² SP 1719 2. halvår: 280

Etterlatte og relaterte til embetsmenns klagemål

Fem klagemål har blitt sendt av ektefeller og enker av embetsmenn. Begge de to enkenes saker er problemer med deres avdøde manns etterfølgere i embetet. Peter Ryssels kone ber i to klager om kongelig hjelp i forbindelse med rettssaker rundt det beslaglagte boet etter hennes suspenderte – og fengslede – ektemann, og den siste klagen, fra Ursula Coldewin, er et rent religiøst anliggende.

Klagemål fra etterlatte

Anne Bendts-datter, og Morten Wesling på hennes vegne, ber i 1702 om en annen dommer mellom henne som er lagmannsenke og hennes salige manns etterfølger Blickfeld, enn lagmann Blickfeld som selv har interesser i saken. Det går en k. ordre til VS om å konstituere henne settedommere og det bevilges oppreisning på dommen, i tilfelle det behøves.²¹³

Dorthe Marie Smith, biskopsenke, klager i 1728 over biskop Müller som ikke vil betale henne pensjon, og viser til loven s. 351 art. 23, og vedlegger en hel del bilag. Saken henvises til lov og rett.^{214 215}

Klagemål fra ektefeller

Ursula Coldewin²¹⁶ klager i 1708 at slottspresten i Kristiania handler ukristelig med henne og ikke vil la henne utøve sin gudsfrykt med rolig samvittighet. Vedlegger en begjæring fra presten til husfogden hvor det bes om at hun må bortskaffes fra menigheten, hvoretter husfogden har forbudt hennes vertinne å huse henne. Biskopen erklærer at supplikantinnen er og har vært en erkevekker i 24 år og verken søkt kirken eller sakramentet, og prester så vel som forrige biskop har gjort sitt ytterste for å omvende henne. Om det skulle være mulig å forbedre henne, så har man mulighet nå, siden hun er i København hvor det finnes så mange lærde menn. Etter kongens ordre har hun blitt forhørt av *facultate*

²¹³ SP 1702 1. kvartal: 210

²¹⁴ SP 1728 2. halvår: 388

²¹⁵ Biskop Muller suppliserer også mot hennes krav på pensjon, ettersom han mener det baserer seg på et krav som angår kun fattige presteenker, noe hun definitivt ikke er som eier over 6000 rdr, og mottar 50 rdr årlig i pensjon. Kilde: SP 1728: 387

²¹⁶ Hun er gift med Rittmester Wulf Holstes. Kilde: www.genealogi.no/prestehistorie/Biografier/Borgch.htm

theologica, som refererer at denne kvinne har atskillige vrangforestillinger og vrange meninger, blant annet så har hun innbilt seg at den åndelige eden og drikken er nok (formodentlig mener hun at hun ikke behøver å delta i noen kirkelige ritualer), og har ikke villet la seg overtale, men saktmodig protestert og sagt at hun ikke har vist noen forakt. Derfor mener de at hun lider mer av melankoli enn motvillighet. Men presten har ikke gjort mer enn sin plikt. Konseilet, som åpenbart ser det som formildende at hun er ”melankolisk”, overlater det hele til kongens nåde.²¹⁷

Sophia Christina Adeler, Ryssels kone, klager i 1727 at ettersom hennes manns gods er lagt under arrest så har atskillige personer uten foregående stevнемål eller lovlig bevis utvirket dommer til betaling i deres bo. Ber om kommissærer til å likvidere boet, men først etter at kongen har fått det som hans er i boet.. Rentekammeret har ingen motsigelser til dette, og forventer at ingenting blir eksekvert i boet uten at det først refereres for Rentekammeret ettersom Ryssel ennå kan bli skyldig kongen mer. Hun får bevilget sine kommissærer.²¹⁸ Året etter klager hun over hvor dårlig fogden Schweder samt Weyer og Flod har ført administrasjonen over det beslaglagte boet, hvor HkM har skjenket henne det overskytende. Ber om opprettelse på tidligere dommer, og at boet settes under rettferdig administrasjon. Stiftamtmanden mener at Schweder og de andre bør gjøre riktighet for seg. Supplikken repeteres, og det innkommer flere uttalelser, men saken utsettes inntil høyesteretts avgjørelse innsendes.^{219 220}

Klagemål fra enker og ektefeller av embetsmenn har blitt behandlet ganske ”mildt” i København. Det er i alle fall ingen åpenbarmotvilje å spore i avgjørelsene. Disse fem klagemålene er også for få til å i seg selv kunne dra noen større konklusjoner, men den som blir mest kontant henvist til rettsvesenet er også en biskopsenke som virker ressurssterk; hun viser til lover og forordninger for å få sin rett ovenfor den nye biskopen, og biskopen har for så vidt selv sett det fornødent å klage over biskopenken. Ryssels kone har jo allerede fått flere gunstbevisninger; kongen har jo skjenket henne det som blir igjen av boet etter at rettssaken er over. Det ser altså ut til at kongemakten har hatt en viss interesse av å beskytte enker og ektefeller av embetsmenn, noe man også kan se i kapittelet om Trondheim stift.

²¹⁷ SP 1708 2. halvår: 219

²¹⁸ SP 1727 1. halvår: 40

²¹⁹ SP 1729 2. halvår: 89

²²⁰ Hun suppliserer også og ber om *beneficium paupertatis*, saken på slett papir og kommissærer, noe som også utsettes inntil videre. Kilde: SP 1729 2. halvår: 90

Borgerskapet

Tabell nr. 2.11

Borgerskapets i Akershus stifts klagemål			
	Enkeltsupplikker	Grppesupplikker	Totalt
Administrative klager	9	2	11
Misbruk av myndighet	1	--	1
Relatert til rettssaker/skifter	5	--	5
Vold / Fengsling	5	--	5
Økonomi / Eiendomsforhold	3	--	3
Militære utskrivninger	--	--	--
Æressaker	2	--	2
Religiøse forhold	--	--	--
Oppebørsel av skatter, og lignende	--	--	--
Annet	1	--	1
Totalt	26	2	28

Tabellen viser det totale antallet supplikker fra borgere hjemmehørende i Akershus stift etter art av klage. Kilde: Danske Kansellis supplikprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Blant borgerskapets klagemål, så peker de administrative klagene seg ut, med over en tredjedel. Klagemål relatert til rettssaker og økonomi/eiendom utgjorde til sammen ytterligere en tredjedel. Mer overraskende er at det at hver sjettede klagemål var over fengsel, vold og overlast. Bare tre av borgerskapets klagemål representerer flere personer; og det var ikke noen nevneverdig store grupper.

Tabell nr. 2.12

Borgerskapet i Akershus stifts klagemål etter periode					
	1700 - 1703	1708 - 1711	1718 - 1721	1727 - 1730	Totalt
Enkelt	3	5	7	11	26
Grupper	1	--	--	1	2
Totalt	4	5	7	12	28

Tabellen viser det totale antallet supplikker fra borger hjemmehørende i Akershus stift etter periode.
Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Om man ser på borgerskapets klagemål fordelt på perioder, så viser de en jevn stigning. Dette kan ha sammenheng med et økende borgerskap, men også med at Frederik IVs regjeringstid skulle vise seg å være en periode med støtte til borgerskapet, spesielt storborgerne.²²¹ Nå kan neppe alle disse borgerne kalles ”storborgere”, men man kan anta at borgerskapet til en viss grad har følt at de hadde støtte ovenfra, noe som kan ha oppmuntret til at de klaget sin nød når de følte det nødvendig.

Administrative klager

11 supplikker angikk administrative spørsmål. To fikk medhold; begge var gruppesupplikker, og en av dem ble forventet løst i en kommisjon. To saker fikk avslag, fem var uten avgjørelse og to ble henviste til rettsvesenet.

De ”møllerske arvinger”, uten å oppgi nærmere hvem det er, klager i 1701 over at de på tross av kongelig befaling ikke får se regnskapene fra Lesja kopperverk, og ber om kommissærer, Schlanbusch²²² og Krag²²³, til å ta seg av saken, noe de får bevilget.²²⁴

M. Berner, C. Heyde, med flere borgere i Christiania, klager i 1703 over magistraten som har satt dem som formyndere for C. Worms barn. Magistraten i sin erklæring hevder skiftet har foregått etter loven, men at ”[...]disse urolige formyndere icke derwed wil nøyes og ere størchede i deris opsetzighed med slotzlovens resolution.” De spør videre om ikke sådanne oppsetsige borgere burde straffes. Saken henvises til å forbli ved loven.²²⁵

Rasmus Rasmussen fra Skien klager i 1708 at selv om han har bevilling til å ekte en enke som er ham beslektet i tredje ledd, så nekter presten å vie dem, og fogden nekter ham bygselsedel på enkens gård, og han antar at bakgrunnen for dette er at enkens gård, hvor de

²²¹ Anders Bjarne Fossen, *Bergen bys historie bind 2*, Universitetsforlaget, Bergen, 1979: 410

²²² Dette kan være enten Henrik Schlanbusch, Berghauptmann, eller Johan Ludevig Schlanbusch, viseberghauptmann og forannevntes sønn. Kilde: Weidling 2000: 281

²²³ Det antas at dette er Oberst Krag fra Skien, eventuelt byfogd Hans Krag, også Skien. Kilder: *Manntall for Skien by til finansiering av Blokkhuset på Sylterøya ved Brevik, 3. desember 1710*
http://www.vigerust.net/by/skien1710_blokkhus.html og *Yrkesregister for Skien*
<http://www.vigerust.net/by/skienyrker.html>

²²⁴ SP 1701 3. kvartal: 523

²²⁵ SP 1703 2. kvartal: 692

skal flytte, er under landmilitisen, mens han nå står skrevet i sjømilitsen. Han ber om en befaling til presten og til fogden. Saken leveres Jens Klog, uten noen nærmere avgjørelse.²²⁶

Anders Thrane klager i 1709 at bergamtsbetjentene har nektet ham å drive sin kjøpmannskap ved verket. Bergamtet erklærer at supplikanten og hans hustru er to forargelige personer i liv og levnet, som forsøker å forføre bergfolkene til tyveri, og viser til en forordning som ber dem om å ”forekomme ald tyfuerij”. Kanselliet avgjør at alt forblir ved bergamtets gjorte anstalt.²²⁷

Nicolai Sibbern klager i 1710 at borgerskapet i Bragernes har latt bygge et forsvarsverk av tre for å beskytte skipene sine fra fiendlige angrep, og har latt utferde en stor byskatt²²⁸ for dette selv om forsvarsverket ikke er av noen nytte og ikke kan gi dem noe sikkerhet. Nå er hans midler utpantet for å dekke byskatten. Saken sendes Slottsloven for uttalelse.²²⁹

Christopher Tue klager i 1710 at magistraten i Tønsberg har lagt beslag på to løkker han formener å ha rett på både i eierskap og i egenskap av å være byens eldste borger og største skattebetaler. Stiftamtmannen, som støtter magistraten, kan dog fortelle at supplikanten av egen myndighet har innhegnet et område som tilhørte byen og dens felles fedrift. Saken henvises til lov og rett.²³⁰

Jørgen Qvall beklager seg i 1718 over at etter at han i 1710 nedsatte seg som borger i Kristiania, så har han ikke nytt de seks års frihet fra bestillinger som forordningen tillegger ham. I 1712 måtte han kreve inn krigsskatten, i 1713 ha tilsyn med HkMs magasiner, ett år måtte han gå med tavlen i kirken, ett år revidere kemnerregnskaper, og i år være kemner. Ettersom han ikke har noen tid til å drive sin egen handel, og i tillegg er helt ruinert av fiendens invasjon, så ber han om, når han har levert kemnerregnskapene, å få nyte 12 års frihet fra formynderskaper og andre bestallinger. Stiftamtmannen erklærer at de byrder som har vært pålagt ham, kunne han ha vært forskånet dersom han hadde adressert ham som stiftamtmann, men ettersom han er en borger som nylig hadde vært bonde, så har han uten vegring tatt imot det magistraten har pålagt ham, og om han skulle få noen erstatning for sin skade, da behøver han noen års frihet. Saken refereres kongen, hvor det formenes at

²²⁶ SP 1708 2. halvår: 347

²²⁷ SP 1709 2. halvår: 336

²²⁸ Ettersom det har blitt utferdet en byskatt, så må magistraten være involvert. Dermed anses dette klagemålet å være en klage, ikke bare over borgere, men også lokal administrasjon, altså magistraten.

²²⁹ SP 1710 1. halvår: 171

²³⁰ SP 1710 2. halvår: 256

supplikanten med rette burde nyte de seks år med frihet, og det innstilles om ikke HkM ville tillegge ham ennå et par år.²³¹

L. Sweygaard klager i 1719 over at han blir nektet borgerskap i Fredrikshald. Magistraten der opplyser at det er på grunn av en dispuitt innad, men at det er mangel på borgere etter krigen. Konseilet formener han burde få sitt borgerskap.^{232 233}

A. Tønnesen fra Skien klager i 1719 at selv om han ikke kan lese og skrive så vil magistraten bebyrde ham med formynderskaper.²³⁴

Ane, avdøde Stephan Nielsens, klager i 1727 at magistraten i Kristiania truer med å rive en bygning av bindingsverk hun har satt opp for syv år siden. Magistraten hevder at det er forbudt å kle bygningen i plank, etter brannforskriften. Magistratens vedtak opprettholdes, såfremt ikke supplikantinnen kan "[...] finde noen mojen, hvorved ald frygt for fare kan forekommis."²³⁵

Kragerø bys innvånere klager i 1729 over hvor ille de er betjent av både den forrige og den nåværende barbereren, som har blitt aldeles ubekvem på grunn av alderdom, og ber om at den som nå er konstituert skal få bestallingen. Stiftamtmanden støtter supplikken, ettersom det er vanskelig å få en god kirurg til en så liten by. Supplikken bevilges, under forutsetning at barbereren lar seg forhøre av *facultate medica*.²³⁶

Misbruk av myndighet

Det kommer en klage over misbruk av myndighet fra en borger; den er (tilsynelatende) skrevet på vegne av allmuen, og er i forhold til de vanlige referatene i protokollene meget omfattende. Klagemålet blir her, under tvil, ansett som å ha fått medhold ettersom en del blir oppnådd selv om supplikanten selv neppe har fått det resultatet han ønsket.

Friedrich Ruhland fra Kragerø innsender i 1730 en memorial fra en del bønder i Bratsberg amt, hvor de klager over sorenskriveren, Johann Ernst Schultz og hans fullmektige Carl Barroyer, i 12 poster, som Ruhland mener han skal kunne bevise om det kommer til en "inquisition". 1) at man må gi skriveren og Barroyer fri skyss på deres reiser 2) sorenskriveren legger til sin fullmektiges salær på skifter 3) for hvert dokument som leses på tinget tar Barroyer ½, ja av og til en hel rdr og sorenskriveren 64 skilling, noe som de form er

²³¹ SP 1718 2. halvår: 197

²³² SP 1719 2. halvår: 424

²³³ Borgerskap fikk han. I 1720 er han registrert i Fredrikshald som borger, og i 1722 driver han en liten krambod. Kilde *Fredrikshalds borgerskap 1720*, <http://www.vigerust.net/by/fredrikshaldfornavn.html>

²³⁴ SP 1719 2. halvår: 192

²³⁵ SP 1727 2. halvår: 78

²³⁶ SP 1729 1. halvår: 538

mot loven og graverer allmuen 4) Barroyer agerer både som sorenskriverfullmektig og prokurator, og de saker han tar på seg vinner han 5) skriveren setter opp skiftene både to, tre og fire ganger før noen avgjørelse tas umyndiges bekostning 6) vist stor mislighet i et skifte på Tved i Drangedal, og tatt en stor sum penger uten å si hvor mye det var, annet enn at det var hans salær. 7) sorenskriveren utsuger i særdeleshet de som har prosesser som må avgjøres på stedet, og gir et eksempel på en sak hvor skriveren har tatt seg 89 rdr i betaling 8) Carl Barroyer stiller forvirrende spørsmål i odelssaker med den hensikt at motparten skal forgripe seg på sorenskriveren, hvoretter de kan kreve inn bøter. Hevder han har eksempel på dette. 9) skriveren nekter som oftest å føre vitner 10) han tar de umyndiges midler til seg selv 11) han oppholder skiftene 12) sorenskriverens mislige forhold i en annen sak, hvor de har tatt seg grovt betalt

Saken oversendes til stiftamtmannens erklæring, som på sin side klager over at da han begjærte at amtmann Bergh skulle undersøke saken, så har denne sagt at han etter sitt embetes plikt har rapportert saken til HkM og Stattholderen, og totalt oversett at det var HkMs vilje at stiftamtmannen var beordret å ta seg an saken. Han beklager derfor at som følge av amtmannens manglende subordinasjon, så kan han ikke gi så fullkommen opplysning om saken som han ønsket, og ber om at amtmann Bergh skal få en kongelig ordre om å iaktta sitt embete.

Amtmann Berg, i sin erklæring, forteller at Birgitte Due, som en av sakene angår, har retten på sin side, ettersom skriveren innesitter med barnenes midler. Angående Ruhland, så har han undersøkt en del av postene, og en del derav er ubeviselige, dog ikke post 10. Mener at skriveren ikke bør få gå ustraffet, og foreslår en kommisjon til å undersøke allmuens klagemål. Konseilet kommenterer ikke amtmannens redegjørelse, men sender en ordre til stattholderen at han skal tilkalle amtmann Bergh og

[...] i herr confraad Tonsbergs overværelse giver hand tilkiende, at Hans mayt: med mishag, har fornommet, at han ikke har villet af egne om hans embedes myndighet fattede tanker indsende til stiftsbefalingsmannen den av ham i hans mayt: navn og i anledn av meorialene paaskrift med ald ret og føye æskede oplysning , og som saadan hans forhold baade er overhørig og ikke convenabel med den ærbødighet han er stamtm skyldig[...]

heretter skal amtmannen holde seg fra slik opptreden, og straks gi stiftamtmannen de opplysninger han har bedt om slik at stiftamtmannen kan sende inn sin erklæring.

Ruhland, under samme saksnummer klager at fogden på tinget har tatt skriverens side, og ikke skrevet i protokollen hva allmuen svarte på tinget om skriveren. Fogden har også forbudt ham å "tale almuens tarv". Han innsender bilag for å bevise at alt han har skrevet har vært med allmuens godkjennelse. Stiftamtmanden erklærer at Ruhland har av hat til skriveren oppviglet allmuen til å klage, og har reist rundt på landet for å overtale folk til å skrive under klagen, hvilket ses av tingsvitne bilag C 1 og 2. På tinget har ikke de klagende vedstått seg post 2-4-9 og 11. Videre viser stiftamtmanden til en hel del lover som regulerer forholdene i saken, deriblant det er forbudt for Ruhland å være "concipist", og kaller ham en oppvigler. Skriverens fullmektig er derimot delvis skyldig, blant annet angående skyssferd, men allmuen har godvillig betalt ham hans salær. Ellers tror stiftamtmanden at skriveren er enfoldig og ubekvem til embetet, og at det er årsaken til at hans fullmektige gjør mye av jobben; han rett og slett trenger hans hjelp. Ber derfor om at sorenskriveren i neste distrikt, som er habil, skal foreta ettersyn over denne skriveren, inntil denne skriveren kan gis et embete som kontrollør, veier eller måler.

Kanselliet mener at sorenskriveren burde suspenderes, hans fullmektige nektes å opptre som prokurator og dersom skriveren har tatt en del av de umyndiges penger, da skal han utpantes, en innstilling som Konseilet støtter og gir ordre om. Sorenskriveren klager over suspensjonen, men avvises.²³⁷

Rettsrelatert

Fem av borgerskapets supplikker er relaterte til saker som allerede er under behandling i rettsvesenet. En er uten avgjørelse, en henvises til å forbli i retten og tre får medhold; en av dem, den første, med direkte ordre til lagmannen og to er bevilgninger i forhold til rettssaken.

Jaje von Worchum klager i 1701 at lagmann Gorrison to ganger har utsatt en sak han har mot A. Matsen i Skien, for at han ikke skal kunne få den innstevnet for høyesterett i tide. Han får en bevilling til å stevne for høyesterett, selv om tidsfristen skulle være utløpt, og en ordre til lagmannen å dømme uten opphold.²³⁸

Ole Povelsen Grønvold ber i 1727, i forbindelse med en rettssak hvor byfogden i Moss har brutt opp hans værelser, tatt hva han lystet og eksponert hans eiendeler til andres selvrådighet, om at kommisjonen også skal holde over fogdens skrivemåte mot ham så vel som annen av hans ulovlige omgang. Stiftamtmanden tillegger, åpenbart på eget initiativ, at fogden ikke eier meget, at han nettopp har fått tak over hodet og at ytterligere bekostninger vil

²³⁷ SP 1730: 456

²³⁸ SP 1701 4. kvartal: 341

sette ham såpass tilbake at han vanskelig vil komme på fote igjen. Saken sendes til kommissærene for uttalelse.²³⁹ Supplikken repeteres ett år senere, og han får bevilget *beneficium paupertatis*.²⁴⁰

Hans Andersen i Porsgrunn klager i 1728 over hvor ille magistraten og Peter Ryssel har omgått med skiftet etter hans morbror, slik at boet nå er fallitt på grunn av en skyld på 300 rdr., selv om den avdøde var allment ansett som å være god for over 10.000 rdr. Saken henvises til retten.²⁴¹ ²⁴² Noe som er verdt å merke seg med denne saken er at Ryssel som han klager over ble avsatt fra sitt embete for underslag syv år tidligere, og nå når klagen blir innsendt så sitter Ryssel fengslet på Munkholmen.²⁴³

Simon Jørgensen fra Skien, i forbindelse med en rettssak mellom ham og rådmann Sommer, klager i 1729 over ulovlig opphold og rettens nektelse med å la ham få en avsagt dom beskrevet. Får bevilget saken for overhoffretten.²⁴⁴

Vold, overlast og fengsel

Blant disse fem sakene er det en som får medhold; saken forventes avgjort innen rettsvesenet. To er uten noen avgjørelse innført, en får avslag og en henlegges etter at den har ”løst seg selv”.

Anders Lauritsen klager i 1708 at to menn fra Holmestrand med vold har bemektiget seg hans skip og i kongens navn arrestert skipperen, og får bevilget kommissærer.²⁴⁵

Tøger Grøn fra Kristiania klager i 1719 at noen artillerister har kommet inn i hans hjem med dragne kårder. Han har tidligere klaget, men ettersom han ikke vet om det har kommet HkM til kjennskap, så suppliserer han nå om HkM selv vil avgjøre noe i saken. Konseilet noterer at det har kommet en likelydende supplikk fra Slottsloven, men ettersom alle krigsforhør har blitt flyttet til Danmark, så vet de ikke noe om utfallet. Siden det dog er

²³⁹ SP 1727 1. halvår: 824

²⁴⁰ SP 1728 1. halvår: 811

²⁴¹ SP 1728 2. halvår: 273

²⁴² Hans Andersen er omtalt blant arbeiderfolk – ”saugbygger” i forbindelse med utligningen av transportskatten for Skien by og ladestedene Porsgrunn, Brevik og Langesund i 1719, men i forbindelse med brannstyrsskatten i 1729 har han blitt sagmester. Om det er arven som har latt ham stige i sosial rang er uvisst, men han er i alle fall her plassert blant borgere. Han er fra Porsgrunn, har sagbruk i Kverndalen og ble viet i Gjerpen Kirke. Kilder: Transportskatten 1719: <http://www.vigerust.net/by/skien1719tra.html> , Utdrag av Brannstyr-ligningen for 1729: http://www.vigerust.net/by/skien1729_c.html Yrkesregister for Skien og ladesteder: <http://www.vigerust.net/by/Skien%20by%20yrkesregister.htm> Giftermål: <http://www.grenlandslekt.no/migrasjon/fra-porsgrunn.html>

²⁴³ Kilde: Nettside *Munkholmen - en tusen år gammel historie* <http://www.munkholmen.info/munkholmen-statsfengsel.htm>

²⁴⁴ SP 1729 1. halvår: 643

²⁴⁵ SP 1708 1. halvår: 69

allment kjent at supplikanten har blitt overfalt i sitt hjem, og siden han er en av byens beste borgere, så anbefales det at han får nyte satisfaksjon. Saken remitteres Krigskanselliet.²⁴⁶

Jens Bigo klager i 1719 at garnisonen i Fredrikshald har frarøvet ham alt hans gods i høyeste dagslys, og at kommandanten må ha visst det, ettersom man fra festningen kunne se at det var mer enn 100 mann som bortrøvet det. Klager hardt over kommandanten. Kommandanten selv sier at Bigo ikke hadde flyttet sitt gods innenfor festningsmurene slik han hadde blitt beordret, og da fienden kom hadde han gått rundt i byen med et brev til borgerskapet som oppfordret til å ikke flytte sitt gods. Saken refereres kongen, hvor det formenes at den kommanderende general og stiftamtmanden kunne undersøke om Bigo har føye til å klage, og på hvilken måte han kan hjelpes.²⁴⁷

Hans Jørgensen Naschow, privilegert gjestgiver, klager i 1727 at da han dro til Kristiania for å motta 500 rdr i belønning for å ha avslørt et stort tollsvik ble han plutselig på ordre av stedets tolloffiserer angrepet og arrestert. Rentekammeret bekrefter alt angående tollsviket, og anbefaler en kommisjon. Supplikanten godtar i mellomtiden byfogdens dom, og saken anses avsluttet.²⁴⁸

Johannes Zimmermann²⁴⁹, Bragernes, klager i 1728 over den store vold og last han er tilført av sine motstandere (magistraten), så han ikke får sin fred og ikke får satt opp en stampemølle så han kan drive sin fabrikk, ettersom det hevdes at det ikke er nok vann. Stiftamtmanden og magistraten forklarer at denne supplikanten og hans hustru har forholdt seg så forargerlig at han tidligere er dømt fra sin ære. Han har holdt seg fra sakramentet i åtte år, og med sin første hustru så levde han så ukristelig at hun i desperasjon druknet seg selv. Med den nåværende levde han lenge i et ublu og forargelig forhold før man fikk samlet dem i et lovlig ekteskap. De har også angrepet en skredder, A. Mørch, på gaten og slept ham inn i deres hus hvor de slo ham gul og blå, og hadde ventelig drept ham i et barkekar dersom ikke godtfolk hadde reagert på hans forskrekkelige rop om hjelp og brutt seg inn i huset og reddet livet hans. For dette har Zimmermann stevnet dem for vold. Alle skyr ham, ettersom han er et "aabenbare scandalum", og ingen vil ha noe med ham å gjøre. Alle rettssaker har han selv brakt seg om halsen. Angående stampemøllen, så har han aldri manglet vann, og har heller aldri brukt noen annen mølle, men beredt mange skinn der og tjent mye penger. Men ettersom han ikke har betalt grunnleien så har de tenkt å utpante ham. Men stampemøllen består av fire

²⁴⁶ SP 1719 1. halvår: 106

²⁴⁷ SP 1719 1. halvår: 477

²⁴⁸ SP 1727 2. halvår: 97

²⁴⁹ Han er "borger uten bevart borgerbrev" fra Bragernes, fellbereder fra 1722, skattelignet til 5 riksdaler i 1729. Kilde: *Bragernes Bys Befolkning 1700 – 1730*, <http://www.vigerust.net/by/bragernesfornavn.html>

råtne vegger, og er helt ubrukelig. Magistraten ber om at Zimmermann skal angi hvem som har forfattet supplikken for ham, slik at de kan stevne ham, for Zimmermann selv er så uverdigg en person at man ikke vil innlate seg med ham. Konseilet avgjør at supplikanten avvises, og beordres å angi hvem som har forfattet supplikken for ham.²⁵⁰

Økonomi /eiendom

To saker angår økonomi og eiendom; en er uten avgjørelse og en henvises til rettsvesenet.

Oluf Anker klager i 1711 at magistraten har ilagt ham for høy skatt. Magistraten er forundret over dette dumdristige klagemål, ettersom supplikanten har en av de beste kramboder og næring der i byen, og har arvet gode midler, så han er etter sin evne satt meget tålelig i forhold til andre av ringere vilkår. Saken remitteres Rentekammeret.²⁵¹

Hans Sivertz²⁵² og Michel N.N. klager i 1718 over at de ikke får betalt av den suspenderte magistraten i Skien, noe som henvises til lov og rett²⁵³, og Hans Fredriksen, gjestgiver, klager i 1728 over at fogden vil tiltvinge seg et fiskevann. Saken henvises til retten.²⁵⁴

Ære

Ære er viktig, uansett samfunnsklasse. Begge de sakene hvor ære er hovedklagen i supplikken får medhold. Vel og merke er det mer enn en klage i hver supplikk, men ære og verdighet er fremhevet som det viktigste.

Preben Daugaard klager å være forurettet av fogden Morten Nielsen fra Solør, som har overilt ham i retten med skjellsord da han forsvarte en fattig bonde. Klager også over sorenskriver Blickfeldt som føyer hans motparter i retten. Det går en ordre til VS om å la ham rett vederfares.²⁵⁵

Christen Lund, Claus og Niels Grubbe fra Langesund klager over assessor og konstituert magistrat i Skien P. Ryssel som har brukt usømmelige ord og skrifter mot dem.

²⁵⁰ SP 1728 1. halvår: 109

²⁵¹ SP 1711 1. halvår: 95

²⁵² De er plasserte som borgere, ettersom finnes opplysninger i yrkesregisteret for Skien om at Sivertz eier en krambod, men har ikke funnet noen andre opplysninger om at han hadde noe bestalling. Kilde: <http://www.vigerust.net/by/skienyrker.html>

²⁵³ SP 1718 2. halvår: 332

²⁵⁴ SP 1728 1. halvår: 320

²⁵⁵ SP 1703 4. kvartal: 215

Deretter har han angitt dem for tollsvik, og lagt dem i arrest. De bevilges kommissærer og ordre om at det skal påkjennes alt av tvistigheter som kan ha kommet mellom partene.²⁵⁶

Annet

Jørgen Qvale klager over soknepresten Carl Holst som mot hans vilje har tatt hans sagemester og husmann i tjeneste og tilføyd ham stor overlast da han ville hente sin hustru i prestegården. Han bevilges kommissærer.²⁵⁷

Tabell nr. 2.13

Borgerskapet i Akershus stifts klagemål etter avgjørelse					
	Medhold	Avslag	Ingen res.	Lov og rett	Sum
Enkelt	9	3	9	5	25
Gruppe	2	--	--	--	2
Totalt	11	3	11	5	27

Tabellen viser det totale antallet supplikker fra borgere hjemmehørende i Akershus stift etter hvilken avgjørelse klagen fikk.

Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Av borgerskapets klagemål har altså 11 ikke fått noen avgjørelse. Men 11 har også fått medhold; deriblant to av de tre som representerer grupper; bare hver niende klage har fått avslag, mens hver sjettede har blitt sendt til rettsvesenet. Når det gjelder avslagene, så har to av klagerne av uttaleinstansene blitt betegnet som ”forargelige mennesker” og et ”aabenbare scandalum”, og har etter fremstillingen i protokollene ikke hatt særlig grunn til å klage. Det tredje avslaget er med en åpning om at supplikanten kan unngå å bli avvist dersom hun finner ”noen mojen” for å unngå all brannfare.

Jevnt over kan man si at borgerne nådde frem med sine klagemål.

²⁵⁶ SP 1720 1. halvår: 286

²⁵⁷ SP 1728 2. halvår: 740

Allmuen

Den ”frie norske bonde” som klaget sin nød til kongen bodde i Akershus stift. Dette gjelder så vel om man skal se på andelen allmuesupplikker av det totale antallet supplikker fra stiftet i forhold til den andelen allmuesupplikkene har i de øvrige stiftene, eller om det gjelder Akershus’ andel av det totale antallet allmuesupplikker.

Tabell nr. 2.14

Allmuen i Akershus stifts klagemål			
	Enkeltsupplikker	Gruppesupplikker	Totalt
Administrative klager	5	7	12
Misbruk av myndighet	4	7	11
Relatert til rettssaker	7	5	12
Vold / Fengsling	7	--	7
Økonomi / Eiendomsforhold	15	1	16
Militære utskrivninger	1	3	4
Æressaker	--	--	--
Religiøse forhold	4		4
Oppebørsel av skatter, og lignende	--	3	3
Annet	1	--	1
Totalt	44	26	70

Tabellen viser det totale antallet supplikker fra allmuen hjemmehørende i Akershus stift etter art av klage. Kilde: Danske Kansellis supplikprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Det mest spesielle trekket ved allmuens klagemål er at over en tredjedel representerte grupper; noe loven om supplikasjoner egentlig ettertrykkelig forbød. Man kan altså med det samme konstatere at dette forbudet ikke ble overholdt.

Et grunnleggende problem angående supplikkene er kategoriseringen. Hvert enkelt klagemål inneholder ofte klager over flere personer og flere forhold. Ofte kan man mistenke at det som fremheves som ”hovedklagen” ikke er det supplikanten egentlig vil frem til, men heller noe man bruker for å fange oppmerksomheten slik at man kan få gjort noe med ”det andre” i samme slengen. En annen sak er at det langt fra alltid er det som fremheves som

klagen i supplikken er det embetsverket reagerer på. Et annet problem er skillet mellom enkelt- og gruppesupplikker. Hvor mange som står bak den enkelte supplikk blir ofte et tolknings spørsmål. ”Hele allmuen” er i enkelte tilfeller 4-5 personer, mens det i andre tilfeller er en, to eller tre som står frem med navn, og allikevel representerer langt større grupper.

Det allmuen har hatt mest problemer med er i følge klagemålene forhold som berører økonomi og eiendom. For en stor del er dette knyttet opp mot landskyld, bygsel og kontraktsfestet rett til dette. Det gjelder altså både leilendinger som bygslet gårder, og i de tilfeller hvor man var flere eiere til en gård, hvor igjen bygselsretten var en måte å ordne eiendomsforholdet mellom dem. I følge NHL så inngrep staten sjelden inn mot private eieres overskridelser når det gjelder bygselsavgifter i 1700-årene.²⁵⁸ Nå er det mer en enn viss fare for overlappning innen kategoriene her; spesielt gjelder det at rettsrelaterte klagemål, og eventuelt misbruk av myndighet, spiller inn i de økonomiske og eiendomsrelaterte klagen, men kategoriseringen er utført ut fra hva som fremstår som hovedgrunnen for supplikken, ikke det totale innholdet. At man ønsket å beskytte/beholde eiendom kan nok ha vært bakgrunnsmotivet for en del klager, men selve klagemålet kan ha vært rettet mot en formalitet som muligens fanget øvrighetens oppmerksomhet.

At allmuen som gruppe klaget over oppebørsel av skatter, militære utskrivninger, administrative forhold og embetsmenns misbruk av sitt embetes myndighet er nok et naturlig resultat av at dette var besværing som angikk store grupper i samfunnet, men det enkle faktum at det er så mange gruppeklager kan også tyde på at allmuen hadde en oppfatning av at man hadde mer tyngde bak klagen når man klaget sammen; og, ikke minst, man var flere til å dele på skylden om man fikk negative reaksjoner på klagemålet.

Tabell nr. 2.15

Allmuen i Akershus stifts klagemål etter periode					
	1700 - 1703	1708 - 1711	1718 - 1721	1727 - 1730	Totalt
Enkelt-S.	16	17	5	6	44
Gruppe-S.	2	13	6	5	26
Total	18	30	11	11	70

Tabellen viser det totale antallet supplikker allmuen hjemmehørende i Akershus stift etter periode.

Kilde: Danske Kansellis supplikprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Allmueklagen synker markant i de to siste undersøkte periodene. Det høye antallet klagemål i de to første periodene kan, i den første, ha sammenheng med at Frederik IV besteg tronen i 1699, og dermed har man hatt håp om gunstbevisninger eller mild behandling. I den

²⁵⁸ NHL, s. 72

andre perioden burde nok nok mengden klagemål ses i sammenheng med krigsutbruddet; ikke bare i forhold til selve de militære utskrivningene, men også i forhold til mer innskjerpede forhold i samfunnet generelt.

Administrative klagemål

Supplikker angående administrative klagemål er en av de større kategoriene, og syv av 12 klager representerer grupper. Av alle klagenes så har fem fått medhold, tre avslag, tre er uten avgjørelse og en blir henvist til rettsvesenet.

Allmuen i Follo suppliserer i 1702 at siden de har en del klagemål å andra for HkM, så ber de om å få bruke en mann, Jens Schjøtt, til dette så de selv kan bli ved deres avl og bruk. Remitteres stiftamtmanden for undersøkelse.^{259 260 261}

Helge Pedersen Findesgaard klager i 1703 over den store urett som han er påført av sorenskriver Tygesøn. Christian V hadde gitt amtmann Glud ordre om å hjelpe ham, men intet har skjedd. Også VS Gabel har fått en befaling, men intet har skjedd. Viser også til tre resolusjoner fra Gyldenløves tid som også har blitt satt til side. Supplikken repeteres to ganger. VS fremlegger sorenskriverens erklæring og sin egen påskrevne resolusjon hvor det fremgår at det har gått tre dommer i saken hvor supplikanten tapte. Han vet ikke hvordan supplikanten har kunnet forlede hans Høye Eksellense til å gi en resolusjon mot tre velbegrunnede dommer, og vil ha ham for retten og straffet. Ettersom Findesgaard, under samme saksnummer, senere ber om *beneficium paupertatis*, er det nok nettopp det som har skjedd.²⁶²

Dragonkvarterene i Ide og Marker klager i 1703 over de Marselieres fullmektig, som betyr dem med leidang og føring som de mener de er fritatte for i følge forordning *anno* 1692. VS avviser klagemålet, og mener bøndene burde tvinges til å angi anstifteren og forfatteren til denne ulovlige supplikken, og få dem straffet. Saken henvises til lov og rett.²⁶³

Fem av klagemålene kommer i 1708

Niels Hansen Kongsberg inngir et prosjekt, forfattet som en dialog mellom en dansk og en norsk, hvor han viser hvordan HkMs interesser i Norge kan forbedres med henblikk på bygsel, opprydding av ødegårder og sag- og kvernbruk på landet. Klager deri over rettens

²⁵⁹ SP 1702 4. kvartal: 341

²⁶⁰ I NK står det at det går en ordre til von Gabel om å undersøke hva klagemålene gjelder og å bistå bøndene i samsvar med landets lov. *Norske Kongebrev* nr. 277 1702, s. 215

²⁶¹ Flere supplikker angående Jens Schjøtt blir sett nærmere på under "ukjente".

²⁶² SP 1703 3. kvartal:

²⁶³ SP 1703 3. kvartal: 284

betjenters forhold, spesielt Bontzen og Blickfeldt, som han ”haardeligen angifuer”. Saken refereres kongen.²⁶⁴

Allmuen i Åls prestegjeld klager over å være tynget med uskikkelig menneske, Joen Olsen Wisk, som driver omkring i bygden med løgn, tyveri og trusler.²⁶⁵ Det finnes en sorenskriverdom over ham, og de vil ha ham sendt til Christiania festning, noe amtmann Glud støtter. Konseilet formener at han først må dømmes til fengsel før han kan sendes i fengsel. Glud innsender sorenskriverdommen hvor Wisk er dømt til å stille kausjon for trusler mot en Ole Rime, og mener at Rime må la ham pågripe til han fullbyrder kausjonen. Saken refereres kongen, med innstilling om at han kan pågripes og sendes til Christiania slott hvor kommandanten kan sette ham til arbeide inntil han fullbyrder kausjonen.²⁶⁶

Allmuen i Hof og Grue klager over to formastelige resolusjoner de forordnede i VS' fravær, Bonzen og Heins, har gitt, nemlig at fogden skal bivåne alle skifter, noe som strider mot lovens 3 bok, 12 kap., 29 art., samt kgl. befaling til Gyldelnløve *anno* 1689 og mot HkMs reglement av 24. april inneværende år samt at ettersom lovens 3. bok, 12 kap., 30 art., tillater fogden et visst høstarbeid av bøndene som ikke skal kunne måles i penger, så har allikevel de forordnede bestemt dette, slik at fogden nå krever dem på ½ riksdaler hver, noe som gir ham en årlig ekstraintekt på 240 rdr. Ber om kongens beskjemelse, og vedlegger kopier på alle de nevnte resolusjoner og befalinger. Det går en kongelig befaling til VS å se til at forordningen av 24. april etterleves, og å tilholde sine forordnede å forklare hvorfor de har gitt slike resolusjoner.²⁶⁷

Ole Olsen Gammel Rud fra Hedmark klager over at han ikke får resolusjon på en fire år gammel supplik, annet enn at den er sendt til fogden for uttalelse.²⁶⁸

Allmuen i Hof klager at en prokurator, Hans Poulsen innfinder seg på alle ting og opphisser den ene til trette mot den andre slik at det er umulig for en fattig bonde å forsvare seg. Ber om at alle prokuratorer må avskaffes etter lovens 1. bok, 9 kap., 15. art. Amtmannen får ordre om å forfare etter loven. Allmuen i Solør, under samme saksnummer, suppliserer mot dette på sitt og hele Opplands vegne at det er noen rike menn som har gjort dette for at de fattige ikke skal ha noen til å forsvare seg. Supplikken har 23 signeter påtrykt. VS forteller at han har forbudt Poulsen å la seg bruke som prokurator i amtet, og vil at han skal miste

²⁶⁴ SP 1708 1. halvår: 97

²⁶⁵ Klagemålet angår en sivilperson, men ettersom det klagen egentlig insinuerer er at det lokale maktutøvende apparatet ikke kan hjelpe dem med dette problemet, er saken inkludert som en ”implisitt” klage over det lokale embetsverket.

²⁶⁶ SP 1708 1. halvår: 370

²⁶⁷ SP 1708 1. halvår: 502

²⁶⁸ SP 1708 1. halvår: 704

bevillingen. Prokurator Poulsen, fortsatt under samme saksnummer, suppliserer mot dette og sier alt er usant. Det går en ordre til stiftamtmanden om å sette et ekstraordinært ting for at Poulsen skal kunne fri seg fra beskyldningene der, om han kan.²⁶⁹

Ingeborg Nielsdatter fra Sigdal klager i to supplikker i 1719 at Slottsloven ikke hjelper henne mot sorenskriver Iver Olsen, og hennes sønn Niels Knudsen, på tross av kongelig ordre. Ny ordre utstedes.^{270 271}

Allmuen i Lier ber i 1720 om å bli befridd fra å ha to prester siden de da må skatte til begge. Biskopen uttaler seg og sier kapellanen har brukt bøndene til å klage over soknepresten og har til og med selv skrevet under supplikken med navnene til en del av bøndene. Det går en kongelig ordre til biskopen om å gi kapellanen en alvorlig reprimande.²⁷²

Gausdals menighet klager i 1721 at de er pålagt kirkearbeid selv om HkM har fritatt alle ødegårdsmenn fra det. Slottsloven erklærer at Stiftamtmanden har holdt forhør over allmuens besvær, og presten mener de er egenrådige. Det går en ordre til Slottsloven at det er HkMs aller nådigste vilje at angående arbeid til prestegården forblir det heretter som sedvanlig.^{273 274}

Misbruk av myndighet

Av disse 11 klagemålene, er det seks som er uten avgjørelse, fire henvises til rettsvesenet, en får avslag - og ingen får medhold.

Anders Mikkelsen²⁷⁵ klager år 1700 over fogden på Hadeland i 15 poster angående dennes overgrep mot allmuen, med påstander om at fogden utnytter sin myndighet og kongens navn til egen nytte og ber om en befaling til amtmannen om å undersøke saken.²⁷⁶

Anders J. Stokkestad fra Tomter klager i 1708 over soknepresten Lars Rask, at denne tar for mye betalt for forlovelser og vigsler, man må gi ham sin beste ku for en likpreken, om vinteren preker han bare annenhver søndag, om man bare vil betale presten det tiende loven sier så tør man ikke komme i kirken, han krever at bøndene skal arbeide to dager i året for

²⁶⁹ SP1708 2. halvår: 511

²⁷⁰ SP 1719 2. halvår: 119, SP 1719 2. halvår: 198

²⁷¹ Hun har året før klaget over at hennes sønn jager henne fra gården med hugg og slag, noe som skjer fordi sorenskriver Iver Olsen oppmuntrer sønnen hennes til det. SP 1718 2. halvår: 20

²⁷² SP 1720 1. halvår: 573

²⁷³ SP 1721 1. halvår: 823

²⁷⁴ Hva denne resolusjonen innebærer har stort rom for tolkning. Her antas det at det nå skal bli som det har vært før; altså at man ikke lengre har fritak for arbeid, ettersom det å utføre kirkearbeid åpenbart er den "vanlige" tilstanden. Dette klagemålet anses dermed som å ha fått avslag.

²⁷⁵ I NK er det en innføring at supplikken er datert 3. mars 1700 i "Øveboe", noe som tolkes til "Øverbø".

Øverbø

²⁷⁶ SP 1700 februar: 126

ham og presten beskylder supplikanten for omgang med sin husholderske. Ber om kommisjonærer. Saken går til stiftamtmannens og biskopens uttalelse, som igjen viser med vedlagte dokumenter A til G at alt supplikanten forteller er falskt. Presten er skikkelig og sømmelig, og aldri har noen klaget over ham. Denne Anders, derimot, har gjort presten overlast på kirkegården, og reist til kirken med kårde og pistol, slik at presten ikke torte å utføre sitt embete. Spør om hvordan han bør straffes for alle hans forhold. Saken ender for retten.²⁷⁷

Halvor Sætter klager i 1708 over fogden Jens P. Holst, at han ikke betaler ham penger han skal ha etter en eksekusjon, ikke betaler for to bukker og elghuder og at han sviker HkMs inntekter og oppebærer mer skatt enn han gjør regnskap for. Fogden i sin erklæring sier at han aldri har gjort noen eksekusjon for Halvor, kan bevise at han har betalt for bukkene, og når det gjelder øvrige beskyldninger så sverger han at han er uskyldig og ber han ham om å bevise det, og hevder videre at "[...] dette oprørske hofuet oprører dend heele almue, saasom han ej alleene har swensk blod, men er og af et swensk hierte, huilket skal udvises , naar dend sag kommer til ende, som han er under forfølgñ for, neml at hafue talt meeget uforskammet om woris lands loug etc." Saken refereres kongen med innstillingen at supplikanten kan henvises til å inngi til Slottsloven det han har imot fogden når det gjelder hans embete, men at hans private saker burde forbli ved retten.²⁷⁸

Allmuen i Hallingdal klager i 1710 over sorenskriver Müller som tar for mye betalt, noe Slottsloven får ordre om å undersøke.²⁷⁹ Samme år klager "Jarlsberg grevskaps underdaner" at de ikke har fått betalt for de dragonhestene de har levert, og klager også at de er avtvunget både penger og gods, en sak som også oversendes Slottsloven²⁸⁰

Borge prestegjelds²⁸¹ bønder klager i to supplikker i 1719 over at de ikke får betalt for kjøring av en del stein. Slottsloven formener i påskrift på supplikken at dersom de er lovt betaling, så burde de få det. Saken remitteres til Krigskanselliet.²⁸²

Tre klagemål kommer over Schouberg, sorenskriver i Modum og Sigdal.

Poul J. Schumacerus²⁸³ klager i 1710 over sin forrige husband, sorenskriver Peter Schouberg som tar betaling for at en part skal vinne en sak, tar for mye betalt, har begått to

²⁷⁷ SP 1708 1. halvår: 383

²⁷⁸ SP 1708 2. halvår: 318

²⁷⁹ SP 1710 1. halvår: 56

²⁸⁰ SP 1710 1. halvår: 498

²⁸¹ Det formodes her at dette angår Borge ved Fredrikstad, ettersom det angår kjøring av stein, noe som det høres logisk ut at skal gå til festningen.

²⁸² SP 1719 2. halvår: 250, SP 1719 2. halvår: 353

²⁸³ Poul er plassert som allmuemann her, siden dette er i 1710. I 1720 finnes det en Poul Skomaker som har blitt borger i Fredrikshald, mens øvrige personer med samme etternavn er soldater. Det forutsettes da her – under tvil

leiermål og kun deltatt på en nattverd på seks år. Det går en ordre til stiftamtmanden om å undersøke og la supplikanten bevis sin anklage.²⁸⁴

I 1718 klager en del bønder fra Buskerud også over Schouberg at han foruretter dem i en sådan grad at det på grunn av mengden ikke kan fortelles her. Schouberg hevder at disse bøndene er blant de mange hundre av hans ”awindsmænd”. Det bevilges kommissærer for begge sider.^{285 286}

Allmuen i Modum sogn klager i 1719 i en supplikk underskrevet av 10 personer over fogden Søren Høeg og Sorenskriver P Schouberg samt en J. Hermansen i seks poster som tar for mye i krigsstyr(skatt) og krever for store vakt penger, de pålegger Modum sogn skyssferd, noe som nabosognet er fritatt for ettersom de betaler fogden. Og da skyssferden ble avlyst i 1718 på grunn av krigen så har allikevel fogden krevd penger av dem. De mener det er ansatt flere bygdlemenn enn nødvendig, og han har forseglet låvene deres. Det kommer en meget lang redegjørelse fra Slottsloven hvor hvert enkelt punkt tilbakevises, og de har arrestert og fengslet alle de ti som hadde skrevet under samt viseskriver Sjøboholm som var den som hadde skrevet supplikken. Konseilet formener at Sjøboholm og bøndene burde forbli i arrest ”noen tid”, men at ingen videre rettssaker er nødvendig. Sjøboholm skal også ha en reprimande og advares mot fremtidige slike supplikker.^{287 288}

Allmuen i Elverum klager i 1720 over fogden, Christian Juel, i en rekke punkter relatert til skogshugst og skyssferd. Fogden viser til dokumenter og konglig ordre som støtter hans versjon. Det går en ordre til stiftamtmanden at HkM vil at saken skal forbli ved rettsvesenet.²⁸⁹

Rettsrelaterte klager

Allmuen har klaget i 13 supplikker over saker hvor rettssystem, rettssaker eller skifter er hovedmomentet, fem av disse representerer grupper. Tre av supplikkene får rent medhold;

– at han har vært (bonde) tjener hos sorenskriveren, og senere har skaffet seg borgerskap. Det er godt mulig at han var en borgersønn som hadde tjeneste som ”betjent” hos sorenskriveren, men det er tynt med borgere med navnet Skomaker før 1720. Kilde: Vigerust, *Fredrikshald bys borgerskap på 1720-tallet*

<http://www.vigerust.net/by/fredrikshaldfornavn.html>

²⁸⁴ SP 1710 2. halvår: 273

²⁸⁵ SP 1718 1. halvår: 494

²⁸⁶ Schouberg ble ikke avsatt som følge av denne kommisjonen. Han satt i embetet frem til 1722, når han døde.

Kilde: Næss (Red) 1991: 210

²⁸⁷ SP 1719 2. halvår: 616

²⁸⁸ Sjøboholm har senere blitt tatt til nåde igjen. Det er han som overtar stillingen som sorenskriver i Eiker,

Modum og Sigdal når Schouberg dør tre år senere. Kilde: Næss (Red) 1991: 210

²⁸⁹ SP 1720 2. halvår: 353

to av dem angår oppnevning av ny dommer, og en om å få stevne til overhoffretten. En sak får rent avslag og to er uten avgjørelse. De resterende henvises til å forbli i rettssystemet; altså at supplikantene selv må ta ansvar for den videre utviklingen i saken.

Lennart Christensen klager i 1702 over den forrige byfogden på Bragernes og hevder at han er uskyldig dømt i to dommer. Klager også over at hans motpart har overtalt hans hustru til å betale en del penger, og vil at skriverens arvinger skal betale ham tilbake. Saken henvises til retten.²⁹⁰

Christen Jens Fostwet har i 1703 mistet en del skogsparter på grunn av lagmann David Gorresens falske dom, og vil bevise med seks tingsvitner at lagmannen har uttalt at "[...] jeg seer Christen Fostwet har ret, men huad skal jeg gjøre, hand har for sterche contraparter, jeg gjorde det saa ugieerne, at jeg heller brød mine ben itu." Også denne saken henvises til å forbli i rettssystemet.²⁹¹

Jochum Jansen klager i 1703 at stiftamtsskriver Preus og dennes stesønn Ole Mortensen vil dra ham fra hans rette forum og til Kristiansand byting, og dermed belaste ham med en 18 mils reise på grunn av sin egen makelighets skyld. Saken henvises til å forbli ved loven.²⁹²

Niels Hansen Kongsberg vil i 1708 ha fogden B. Riis samt W. Klinkhammer stevnet for høyesterett på grunn av et skjøte de ikke vil legge frem for underretten. Det er innført to NB i protokollene, det første at saken har blitt henvist til lov og rett i 1705, det andre at dette er den person som i 1707 så ubeviselig hadde angitt rettens betjenter i Norge, men stakk av når VS fikk ordre om å undersøke saken. Saken refereres kongen.²⁹³

Hans Berentsen suppliserer i 1709 på hele allmuens i Gudbrandsdals vegne om å få stevne to lagtingsdommer angående generaltollforvalter Herman Treschows oppbørsel av tiende i 1705 og 1706 til overhoffretten. VS sier at det ville ha vært en stor nåde for hele allmuen at saken ble tatt opp inneværende år, noe som bevilges.²⁹⁴

En "stor del bønder" fra Andebu i Jarlsberg som har blitt stevnet av Hans N Vogn i en sak mot major Skilling for å fortelle om de forurettelser han har gjort mot dem mens de sto under hans kompani klager i 1709 at saken forhales, vitner trues til stillhet eller å endre

²⁹⁰ SP 1702 3. kvartal: 468

²⁹¹ SP 1702 2. kvartal: 449

²⁹² SP1703 1. kvartal: 289

²⁹³ SP 1708 1. halvår: 3

²⁹⁴ SP 1709 1. halvår: 211

forklaring, og birkedommeren støtter åpent major Skilling. Saken sendes til Slottsloven for uttalelse.²⁹⁵

Hans Nilsen Vogn, fra Jarlsberg grevskap, klager i 1710 at hans ene kommissær, rådmann Hans Jensen, har forholdt seg så dårlig at ingen vil ha noe med ham å gjøre, og nå har de andre kommissærene sagt fra seg sine oppdrag slik at han ikke har noen til å forsvare seg, og ber om amtmann Adeler som ny kommissær. Konseilet avgjør at det "[...] bevilges lugt befaling til Adeler saafremt han godvillig dertil kan formaas."²⁹⁶

En supplikantinne, C. Mar: Jacob Giønges, ber i 1710 om en annen og "upassioneret" sorenskriver til å dømme mellom hennes mann og byfogden, som gjør hindringer i saken. Konseilet beordrer stiftamtmanden om å konstituere henne en settedommer til å dømme mellom hennes mann og byfogden.²⁹⁷

Endre Andersen Scharestad fra Hallingdal ber i 1727 om at byfogden på Bragernes, Helm, på hans vegne skal se til at amtmann Most avgjør saken mellom ham og lensmann Golsvik som uten lov og dom har fratatt ham en hest "[...] fordj han med nogle faar dref over hans eng[...]". Supplikanten avvises, ettersom det viser seg at han åpenbart har underdrevet sin rolle i saken.²⁹⁸

Gullek Fromseter og flere bønder fra Numedal klager i 1728 at skoginspektør Møller har aksjonert mot dem og fått fem dommer over dem hvor de er dømt til bøter, selv om de ikke har brutt mot den kongelige forordningen av 6/12 1723 om skogshugst, men at de kun som gode skogbrukere har brent løv og greiner som ble til overs etter tjærebrenning. Ber om at saken skal føres for deres rette verneting, og ikke i bergamtsretten som tar sportler som en overhoffrett. Saken remitteres stattholder for erklæring ved en kongelig ordre.²⁹⁹

I 1729 klager John Nordbye, med flere bønder fra Ide, over at kommissærene i en tvist mellom dem og presten og fogden bare har dømt presten for en bagatell. Saken henvises til retten.³⁰⁰

Lars Qvahl, med flere av Totens allmue vil ha oppreisning på en utpantingsdom fogden har avsagt angående veitoll til Tætteruds oppsittere., men det finnes ingen kongelig bevilling for denne veien. Stiftamtmanden i sin redegjørelse sier at saken er tatt opp til overhoffretten, så oppreisning behøves ikke. Men han påpeker hvordan omgangen med denne

²⁹⁵ SP 1709 2. halvår: 292

²⁹⁶ SP 1710 1. halvår: 339

²⁹⁷ SP 1710 2. halvår: 101

²⁹⁸ SP 1727 1. halvår: 356

²⁹⁹ SP 1728 1. halvår: 24

³⁰⁰ SP 1729 1. halvår: 39

memorialen har vært; allmuens prokurator, Hans Povelsen³⁰¹, har skrevet dette uten de undertegnede vilje, og det er spesielt verdt å merke seg det at en manns navn, Povel Narum, som står på memorialen er død for ett år siden. Av dette mener stiftamtmanden at man kan se hvor mye slike memorialer skrevet i en hel allmues navn er å stole på.^{302 303}

Klager over vold, fengsel og overlast

Syv klager angår vold og fengsling, og fem av disse er skrevet på vegne av Niels Hansen Guslum, som hadde blitt fanget av svenskene og tvunget til å gå med brev til kongen av Sverige. Disse hadde han levert til generalløytnant Lützwog og VS Krag, men da han ved sin ankomst til Fredrikstad hadde meldt seg for kommandant Wilster har han blitt anholdt og sendt sammen med svenske fanger til arrest i Kristiansand. Guslum, som er dragon, har mistet alt; konen er død, gården brent og han har fire små barn. Slottsloven, med flere, sier at hans andragende er sannferdig, og innstiller til kongens nåde. Det går en ordre til Slottsloven om å referere hvor gamle de umyndige er, og gjøre forslag til hvilke middel som finnes tilgjengelige til deres underhold frem til de kan settes til å lære seg et håndverk eller noe annet.³⁰⁴ Supplikkene har alle forskjellige saksnummer men er samlet i et sammendrag i supplikkprotokollen.

Johan P Klingstad³⁰⁵, klager i 1702 hardt over å ha blitt forurettet av oberst Storm i Fredrikstad, som når han ville stevne ham for overhoffretten [...]woldsom blefuen fengslet uden loug og ret, ja med magt blefuen tagen inde paa de svenske grændtzer og i bolt og jern blefuen ført ind til Norge og der kast i forskrechelige fengseler, røfuer- og morder-kuuler i nogle maaneders tiid.” Vil at Generalfiskalen skal tiltale obersten. Saken sendes til VS for undersøkelse.³⁰⁶

I 1720 klager Jacob Lang over at han har sittet i fengsel og er dømt til å betale 60 rdr for en liten bok han hadde hugget ned på baron Juuls eng. I tillegg har baronen latt ham utskrive som soldat, på tross av at han er 40 år og uegnet til slikt. Vedlagt følger en supplikk fra hans mor som ber om bønnehøring for sin sønn. Baron Juul på sin side hevder at både

³⁰¹ Dette er samme person som allmuen i Hof klaget over i 1708, som alltid innfant seg på tinget og egget til bråk, SP 1708 2. halvår: 511.

³⁰² Teksten i protokollene er: “[...] hvorav kan sluttes, hvor meget paa saadanne i en heel almues navn skrevne memorial, staar at lide.”

³⁰³ SP 1730 1. halvår: 400

³⁰⁴ SP 1719 2. halvår: 118, 232, 237, 342, 343

³⁰⁵ Han er en dragonbonde fra Rakkestad, som tidligere har fått hjelp til å innkreve penger fra bøndene i fogderiet, fordi han hadde hatt store utgifter med å holde i arrest, ha rettsak mot, og henrette en del tyver. Kilde: *Norske Kongebrev bind VII*, nr 8 1700, s. 38 og nr 83 1702, s. 180

³⁰⁶ SP 1702 2. kvartal: 28

supplikanten og moren alltid har gjort det til en profesjon å låne av og bedra enhver mann. Han hadde fengslet ham for å forhindre ytterligere vold, ettersom han allerede hadde skamslått en husmann. Supplikanten har selv søkt seg til oberst Brockenhus' regiment som rytter for å unnsnippe sine kreditorer. Stiftamtmannen uttaler at etter det han erfarer så har supplikanten blitt alt for hardt behandlet, men ettersom denne (baronens) omgang vil synliggjøres i retten, så innstiller han til at supplikanten for sin frelses skyld måtte få *beneficium paupertatis*, noe Konseilet bevilger, og gir i tillegg stiftamtmannen ordre om å anordne en prokurator for supplikanten.³⁰⁷

Økonomi og eiendomsrelaterte klagemål

Klagemål som angår eiendom, bygsel og landskyld er ikke bare en av de mest omfattende kategoriene av klagemål, men det er også ofte relativt lange supplikker som er skrevet. En av de 16 klagen kommer fra et helt prestegjeld, mens de resterende 15 er fra enkeltpersoner. Fire av klagen er uten avgjørelse, tre får avslag og fem henvises til å bli i rettsystemet. Fire får medhold, men i alle tilfellene forventes det at rettferdighet i sakene skal oppnås gjennom rettsvesenet.

Tore Sewaltsen Hestnes klager i 1702 over fogden i Hedemark, F. Knudsen, som han blant annet hevder har tatt ulovlig landskyld og ber om HkMs beskjermelse. Det går en ordre til VS om å ta bonden i forsvar, men han opplyser at klagen er ugrunnet ettersom det har gått dom i saken og partene er forlikte. Saken henlegges. Supplikken repeteres 3 ganger under samme saksnummer, men uten endring i svar.³⁰⁸

Også Arne Henriksen klager samme år over fogden i Hedemark, at denne har tatt fra ham hans bygslede gård og fått andre til å kjøpe den for mer enn den er verdt og ber om HkMs hjelp ettersom "[...] han ved proces intet kand vinde saasom den fattige alltid undertrøches." Også denne saken henlegges på bakgrunn av visestattholders erklæring, men han repeterer to ganger, og klager at visestattholder ikke har villet hjelpe ham og at han har tapt saken i overhoffretten, derfor ber han om *beneficium paupertatis* for å føre dommen for høyesterett. Saken refereres kongen.³⁰⁹

Marne Jensdatter klager i 1702 at tolleren Niels Jensen har, med falske veksler, fått kjøpt Håøy³¹⁰, som hennes far hadde bygslet, solgt hans tømmer og drevet ham vekk fra sin

³⁰⁷ SP 1720 2. halvår: 46

³⁰⁸ SP 1702 2. kvartal: 144

³⁰⁹ SP 1702 2. kvartal: 145

³¹⁰ I følge NK så er dette Håøya i Akershus, ikke Håøy i Vest-Agder. NK s. 201, 1702: 201

bygsel med urettferdige prosesser. Det er innført et *NB* om at det allerede foreligger en sorenskriverdom som har dømt i tollerens favør. Saken henvises til lands lov og rett.^{311 312}

Jens Tøgersen Garder har muligens en litt bedre sak, når han i 1703 klager at hans landherre Clemmend Laursen i Akershus stift har drevet ham fra hans bygslede gård med den største urett, og ber om enten å bli restituert, eventuelt få utbetalt sin bygsel på 63 rd. Saken går til stiftamtmanden for uttalelse uten noen formell avgjørelse.³¹³

Noe mer hell har Anders Jonsen Stockestad som i 1703 klager ”hardt og wiitløfftig” over fogden Hans Knudsen i Moss og sorenskriveren Henrik Taulow som har forurettet ham, den første med ulovlig bygsel, og den andre med sin derpå avsatte dom. Han klager også over sine prokuratorer som hadde tatt penger av ham for å føre saken, men som reiste bort før saken begynte, slik at Oberhofretten idømte ham 20 rd. som straff fordi ingen møtte på hans vegne, selv om de kjente til omstendighetene. Han får, som han ønsker, *beneficium paupertatis* for å føre saken på ny.³¹⁴

Powel Lauritsen klager i 1708 at den avlidne kammersekretær Dose hadde skaffet seg flere mutningsbeviser på jernmalmtilganger, også på mark som tilhører supplikantens gård Åsen i Bratsberg, slik at han må inngå kontrakter med Doses fullmektiger angående gruver på hans egen gård. Saken går til skiftkommissærenes uttalelse, som hevder at de ikke finner noe i den avlidnes papirer om dette, men at når supplikanten fremviser lovlige beviser, så kan ham verderfares hva rett er, og saken forblir med det.³¹⁵

Generalmajor Hausmann har tydeligvis hatt en plan om å samle på seg eiendom. Malene Gundersdatter Wæsby³¹⁶ klager i 1709, i følge supplikkprotokollene ”meeget uforstaaelig”, at han har kastet henne ut, og tatt alle eiendeler, en sak som oversendes til stiftamtmanden³¹⁷.

³¹¹ SP 1702 2. kvartal: 438

³¹² Marnes far har tidligere fått bevilling til å anke en sorenskriverdom mellom ham og tolleren på tross av at stevningstiden var ute. I NK står det at det har gått en ordre til VS von Gabel om å hjelpe hennes far til å ”oppnå sin rett uten omkostninger”. De får altså langt mer hjelp i saken enn det fremgår av supplikkprotokollene. Kilde: NK s. 201, 1702: 201, s. 205, 1702: 222

³¹³ SP 1703 2. kvartal: 516

³¹⁴ SP 1703 4. kvartal: 600

³¹⁵ SP 1708 1. halvår: 51

³¹⁶ Gården Wæsby – også Wessby, Væsby eller Vestby – lå i nåværende Sørums kommun. Selve gården heter nå Kuskerud. Kilde: Blaker og Sørums historielag, *Sørumspeilet*, nr. 1. 2004, <http://sorum.historielag.no/sorumspeilet1.cfm>

³¹⁷ SP 1709 2. halvår: 137

Også Jens A Taasen³¹⁸ har samme problem, samme år, men han hevder også at visestattholderen har gitt ham misvisende beskjermelse mot generalmajoren. Den saken går til Slottslovens betenkning.³¹⁹

Niels Nielsen fra Kristiania prestegjeld klager i 1709 at en prost har forurettet ham og hans gods, men Slottsloven mener at han ikke har noe å klage over. Saken henvises til retten.³²⁰

Vangs prestegjelds bønder klager i 1720 over sin landherre, assessor Grønbech, at de må bidra med alt for høy landskyld og at han i tillegg pålegger dem arbeid. Det går en ordre Slottsloven om å hjelpe dem, men Slottsloven erklærer at de kan ikke foreta seg noe i saken ettersom det har falt en dom mellom Grønbech og Hammersgårdsætten, eiere og underliggende bønder og oppsittere, men at supplikantene kan anke til overhoffretten om de føler dommen fornærmer dem.³²¹

Hans Sørensen Wæaar klager i 1721 at byfogden på Strømsø har dømt ham fra gården, tvert imot loven, og mener at byfogdens fremferd bør påtales, da han anser dennes adferd å være "voldsom tvang" etter lovens 1. bok, 6. kapittel, 17. artikkel. Saken henvises til uttalelse fra justitiarius Blixencron, som mener at byfogden, tvert imot Slottslovens forbud, har trengt seg inn i sorenskriverens embetsområde, og mener at saken burde gå rett til Oberhofretten. Saken henvises dog til å forbli ved lov og rett, med andre ord at den skal gå sin vante gang i rettssystemet.³²²

Ole Hågensen Berger klager i 1728 over at fogden ikke vil la hans far pantsette en gård ved navn Spikkedalen. Saken avvises.³²³

Christer Petersen Forr fra Gudbrandsdalen klager i 1729 at sorenskriver Lars Bruun skal ha solgt en gård som han har forkjøpsrett på, og kastet ham ut. Han får bevilget kommissærer og saken for retten.³²⁴

Niels Olse Kuure fra Rygge klager i 1730 over, og ber om *beneficium paupertatis* til å føre saken mot oberstløytnant Sundt, som uten lov og dom har støtt ham fra gården, tatt alt som var hans, og traktert ham så voldelig at man skulle tro han var den groveste misdeder.

³¹⁸ Ettersom den det klages over er Hausmann i Kristiania, så antas det her at Jens har tilknytning til enten søndre- eller nordre Tåsen gård i Aker. I 1743 finnes det i allefall en Synne Jensdatter, født 1714, som blir gift for andre gang, og hun bosetter seg da på Lyse gård i Tåsens legd. Kilder *Akersgårder* <http://www.ager.no/garder.htm>, *Sørkedalens bosetningshistorie* <http://www.ager.no/Sorkedalen/Lyse.htm>

³¹⁹ SP 1709 2. halvår: 312

³²⁰ SP 1709 2. halvår: 177

³²¹ SP 1720 2. halvår: 80

³²² SP 1721 1. halvår: 23?

³²³ SP 1728 1. halvår: 865

³²⁴ SP 1729 1. halvår: 703

Amtmann Werenskiold har skrevet på memorialen at supplikanten etter slik behandling har havnet i den største armod. Saken avgjøres med et enkelt "Bevilges".³²⁵

Birgitte, Rasmus Dues enke³²⁶, klager i 1730 over sorenskriver Johann Ernst Schultz, som innesitter med en del midler som tilhører henne, og vil ha ham straffet. Amtmannen har flere ganger befalt ham å gjøre riktighet for seg, men intet har skjedd. Stiftamtmannen bekrefter at supplikantinnen forholder seg til sannheten, og mener hun burde få kommissærer til å føre saken, noe hun også får.³²⁷

Ikke alle klagemål er dog hva de utgir seg for.

Ole Jespersen Landsverk fra Numedal klager i 1729 at fogden sammen med to andre menn har utdelt et anselig stykke av hans gårdsmark til klokkerbolig, uten lov og dom, og ber om *Beneficium paupertatis* til å føre saken mot fogden. Når saken går til amtmannens erklæring, så kommer det frem at den påståtte klageren overhodet ikke kjenner til saken. Det er også på kirkens egen jord at degnen har blitt tildelt tomten. Det ser ut til at "klageren" har gitt jorden til kirken, nettopp med det formål at det skulle bygges en klokkerbolig der. Derimot så er det en person, Niels Hiøring, som "[...] effter sin ordinaire metode opspunnet alt dette og forebragt det, som strider imod all sannhet." Fra Konseilet går det en ordre til stiftamtmannen at han gjør den anstalt at denne prokuratoren aldri mer får innfinne seg ved tingene, eller noen annen rett i stiftet for å prosedere saker, og dersom han igjen involverer seg i slike intriger så skal han uten nåde straffes.³²⁸

Klagemål over militære forhold

Av de fire sakene som angår utskrivninger og utkommanderinger, så representerer tre av dem grupper som bønder i prestegjeld og sogn; en av disse igjen representerer fire prestegjeld. Disse sakene har blitt ansett som viktige fra sentralt hold; i alle sakene har uttalelser blitt innhentet fra høyeste nivå; stattholder, VS og Slottslov. Selv om også amtmann har uttalt seg utførlig i den ene saken, så har man ansett det fornødent å komplettere opplysningene.

Biørgulf Gunstensen klager i 1701 at bondelensmannen har latt ham utskrive til soldat selv om han etter sin fars død står får driften av morens gård. Ber om tjenestefritak og at

³²⁵ SP 1730 1. halvår: 45

³²⁶ Hun omtales som en av de fornærmede i en sak en borger ved navn Ruhland hevder han innsender på vegne av allmuen, og er derfor plassert her. Navnet Due burde kunne peke på at hun hadde en annen sosial status; det finnes blant annet en adelsfamilie med det navnet, i tillegg til en del borgere i både Kristiania og Bergen, men det finnes ingen med det navnet i Kragerø i den aktuelle perioden. Kilde: *Kragerø bys befolkning 1700 – 1730* <http://www.vigerust.net/by/krageroeindex.html> , SP 1730 2. halvår: 456

³²⁷ SP 1730 1. halvår: 463

³²⁸ SP 1729 2. halvår: 700

lensmannen heller sender en av sine egne sønner, eller en av de mange unge friske karene han har skjult fra utskrivning og bruker på sin egen gård. VS erklærer at alt supplikanten skriver er usant. Han har ingen gård, og er ei heller gift. Lensmannen har 5 sønner, hvorav en har vært soldat, de andre er gifte eller for unge. Den karen som lensmannen skulle ha holdt skjult, hører hjemme i en annen legd, og kan ikke skrives ut der. Saken henlegges.³²⁹

I 1709 kommer det en omfattende klage fra Ål prestegjeld i Hallingdal. Under samme saksnummer er også likelydende klagemål fra Modum, Nes og Sigdals prestegjeld. Og alle supplikker attesteres av amtmann Glud. Prestegjeldene klager

[...] 1mo. At de udj landmilitziens sessioner blifuer multeret og trues med execution formedelst at alle legsbrødrene ikke tilfulle møder i sessionerne, da de har formeenet at legsmændene alleene burde møde effter forordningen , og saaledis har forseet sig endeel af wanvitighed, endeel formedelst sygdom og alderdom, endeel og i stor mængde ha mødt, men ikke faaet kundskab derom naar de blefue opraabte, klager 2.o naar de har betalt deris soldater udreedningen at møde til sessionen og soldaten da udeblifuer, twinges de wed militaire execution at betale til cassen ligesaa meget som soldaterne af den i udreedning nydt hafuer.

Amtmannen hevder at den fogden som har gitt disse utålelige straffebøter kommer til å tjene over 1025 rdr på det hele. VS Vibe mener også at dette har gått for vidt, og mener saken bør undersøkes, ettersom en del fogders opplysninger er ikke så altfor riktige, spesielt gjelder det fogden Lars Tønder. Også Kanselli, Konseil og Generalkommissariatet støtter amtmannen og bøndene, men saken utsettes inntil HkMs hjemkomst.³³⁰

Gjerpens sogn klager i 1710 over at de blir utkommanderte til å ligge i leir så de ikke får høstet. Ei heller får de betalt for 23 hester som ble tatt til artilleriet. Saken remitteres stattholder Løvendal.³³¹

Hallingdals bønder klager i 1711 over hvordan de plages av major Brink og hans løytnant. Siden 1709 har 49 soldater blitt løslatte mot penger, hvorav de nevner en del ved navn, og de var av det beste mannskapet. Saken sendes Slottsloven for redegjørelse.³³²

³²⁹ SP 1701 4. kvartal: 397

³³⁰ SP 1709 1. halvår: 258

³³¹ SP 1710 2. halvår:

³³² SP 1711 2. halvår: 22 B

Skatter og oppebørsel.

Tre klager angår skatter og oppebørsel, og alle kommer fra grupper. To av sakene får en viss grad av medhold, til å behandles videre i rettssystemet, mens en remitteres videre til Rentekammeret.

Innvånerne i Dyvang og Flagstad klager i 1719 at sorenskriveren krever konsumsjonsskatt av dem på tross av at deres sokneprest har fritatt dem fra dette. De får oppreisning på sorenskriverdommen, men det nevnes ikke noe om sak for Oberhofretten, slik de også ber om.³³³

En del gårdbrukere i Norderhaug klaget i 1728 at løytnant Povel Andersen Tandberg hevder at han står for oppebørselen av HkMs korntiende, selv om de mener oppebørselen tilhører geheimerådinne Hausmann og est.råd With. Tandberg har forseglet bøndernes låver, og har tiltvunget seg penger fra en del av dem. De ber om kommissærer, noe de også bevilges.³³⁴

I 1727 suppliserer Solum, Holden og Bø prestegjeld vil i forbindelse med skattenes betaling ha noen til å se over regnskapene, at de har betalt rett, samtidig som de klager over fogdens harde forfølgelse i skatteinnkrevningen. Amtmann Berg anbefaler saken, som remitteres til Rentekammeret.³³⁵

Klager over religiøse/moralske forhold

Fire saker angår forfølgelse av an prest, og alle henvises til retten, en av dem med tillatelse til å bruke ustemplett papir.

Ole Jensen Wæstad klageren i 1702 hardt over presten til Stange menighet i Hedmark, som har forfulgt ham og nektet ham og hans hustru kirkegang og skriftemål i halvannet år. Biskop og stattholder³³⁶ refererer at supplikanten har tapt saken mot presten i retten, noe han kan anke om han vil. Om han vil dra for retten det at han har sittet i arrest, eller om han vil tiltale en dragon som hevder han har hatt legemlig omgang med supplikantens hustru så står også det ham fritt.³³⁷ Wæstad repeterer supplikken to ganger samme år under et annet saksnummer, men den henvises til å forbli ved retten.³³⁸

³³³ SP1719 2. halvår: 589

³³⁴ SP 1728 1. halvår: 119

³³⁵ SP 1727 1. halvår: 305

³³⁶ I et flertall tilfeller omtales von Gabel som stattholder, og ikke visestattholder, når Kanselli eller Konseil ber om en uttalelse. Samme tittelblanding finner man ikke når Johan Vibe blir visestattholder.

³³⁷ SP 1702 2. kvartal: 42

³³⁸ SP 1702 3. kvartal: 63

Christian Andersen fra Rakkestad klager i 1702 over å være forfulgt av presten med falske anklager om leiermål, noe som henvises til rettsvesenet.³³⁹

Chr. A. Lien, dragonbonde fra Kristiania distrikt, klager seg forfulgt av soknepresten N. Bering fordi han hadde tilkjennegjort prestens omgang med dragonkvarterenes ligning til biskopen, og nå har presten fått en tjenestepike til å beskyld ham for ekteskapsbrudd. Saken henvises til lov og rett, men etter en repetisjon av supplikken får han innvilget å bruke ustemplet papir.³⁴⁰

Annet

Ingeborre Nielsdatter fra Sigdals prestegjeld klager over en meget ugudelig sønn, Niels Knudsen, som med hugg og blodige slag trakterer henne og jager henne fra hus og gård. Noe som skjer ved Iver Olsens tilskyndende, og amtmannen er ikke villig til å hjelpe henne. Angir også sorenskriveren, uten å nevne navn, for å være en meget ugudelig kropp. Amtmann Glud redegjør for saken, og sier supplikantinnen selv er skyld i det hele, ettersom hun er et trettekjært menneske, noe som bevises med at hun har mange dommer mot seg. Saken henvises til å forbli ved loven.³⁴¹

Det er ikke alltid man har full oversikt i København. Iver Olsen, som hun klager over, er synonym med sorenskriveren de kommenterer at hun ikke oppgir navn på.

Tabell nr. 2.16

Allmuen i Akershus stifts klagemål etter avgjørelse					
	Medhold	Avslag	Ingen res.	Lov og rett	Total
Enkelt	14	6	14	10	44
Gruppe	6	3	13	4	26
Total	20	9	27	14	70

Tabellen viser det totale antallet supplikker fra allmuen hjemmehørende i Akershus stift etter hvilken avgjørelse klagen fikk.

Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Som det fremgår av tabellen ovenfor, så har allmuen fått medhold i sine klagemål mer enn dobbelt så ofte som de har fått avslag; noe som allikevel er et dårligere utfall enn hva borgerskapet fikk på sine klagemål. Men i mange av sakene hvor allmuen har fått medhold

³³⁹ SP 1702 2. kvartal: 366

³⁴⁰ SP 1702 2. kvartal: 587

³⁴¹ SP 1718 2. halvår: 20

forventes saken i siste instans løst innen rettsvesenet. Om man ser på avgjørelsene på allmuens klagemål i forhold til når de har klaget som enkeltpersoner eller som grupper så har man fått medhold i 33 % når man har klaget som enkelt person og 23 % når man har klaget som gruppe. Det ser altså ut til at man har hatt en noe større sjanse til å nå frem med klagen som enkeltsupplikant. Til gjengjeld så er det 50 % av gruppeklagene som er uten noen avgjørelse, mot 31 % av enkeltklagene, så det endelige utfallet vet man ikke.

Ukjente

Bare en av de 26 ukjente klagerne er anonym. De øvrige 25 som er kategoriserte som ukjente er de hvor det ikke har vært opplyst i protokollene om deres status og hvor det ikke har vært mulig å sikkerstille deres identitet med overveiende sannsynlighet via Tore Herman Vigerust's "Bybefolkningen - 1680-1730" tilgjengelig på nettet³⁴², slektshistoriske sider eller andre kilder.³⁴³ Man kan anta at en stor del av disse "ukjente" hører hjemme blant det lavere borgerskapet, men så lenge det ikke har vært mulig å sikkert plassere dem annetsteds, så er de presenterte her. Det er liten sannsynlighet for at det skulle være noen embets- og tjenestemenn blant disse, med unntak av en person med navn Schjøtt, som muligens er en tidligere konsumsjons- eller bergskriver.

³⁴² <http://www.vigerust.net/by/byindex.html>

³⁴³ Se referanseliste

Tabell nr. 2.17

Ukjente og anonyme supplikanter i Akershus stifts klagemål			
Art av klage	Ukjente	Anonyme	Totalt
Administrative klager	4	1	5
Misbruk av myndighet	3	--	3
Relatert til rettssaker	6	--	6
Vold / Fengsling	9	--	9
Økonomi / Eiendomsforhold	1	--	1
Æressaker	1	--	1
Religiøse forhold	1	--	1
Totalt	25	1	26

Tabellen viser det totale antallet supplikker fra anonyme og "ukjente" hjemmehørende i Akershus stift etter art av klage.

Kilde: Danske Kansellis supplikprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Det er ingen av disse supplikkene som representerer grupper, og den kategorien som peker seg klart ut her er klagemål over å være utsatt for vold, som står for en tredjedel av klagen.

Tabell nr. 2.18

Ukjente og anonyme supplikanter i Akershus stifts klagemål etter periode					
	1700 - 1703	1708 - 1711	1718 - 1721	1727 - 1730	Totalt
Anonyme	--	1	--	--	1
Ukjente	12	8	4	1	25
Totalt	12	9	4	1	26

Tabellen viser det totale antallet supplikker fra anonyme og "ukjente" hjemmehørende i Akershus stift etter periode.

Kilde: Danske Kansellis supplikprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo

Klagemål fra de som er rubriserte som ”ukjente” viser en klart synkende tendens over tid. Det er fristende å tolke dette inn i en innskjerping av lovverket rundt supplikkene. Ettersom fire av klagemålene fra den første perioden angår en og samme supplikant, så er egentlig antallet unike saker for de to første periodene ganske jevnt. Dermed kan man tolke den lavere frekvensen av ”ukjente” i de to siste periodene som at supplikkskrivingen har blitt mer formalisert – og kontrollert -, og dermed at de som klager i større grad får oppgitt deres sosiale status av den som, i følge loven, skal skrive og/eller attestere supplikken før den blir sendt til København.

Administrative klagemål

En supplikk har anonym avsender:

”En supplique uden naun” fra Bratsberg klager i 1708 over rettens administrasjon i Norge, og spesielt over amtmann Adelar og hans svigersønn P. Ryssel, forpakteren av sig- og sakefall i amtet, som har sendt en spillemann rundt om i landet for å selge brennevin så bøndene skulle drikke seg fulle og begynne å slåss, hvoretter Ryssel har tiltalt bøndene og dømt dem til bøter. Saken refereres for kongen, med den innstillingen at dersom noe skal foretas i denne saken, burde det skje fra Rentekammeret.³⁴⁴

Friedr. A. Klyne klager i 1702 at Fredrikshalds innvånere skal være meget misfornøyde med deres rektor, som ikke forretter sitt embede verken i kirken eller skolen, og ber samtidig om ikke HkM vil utnevne ham til skolemester der i byen.. Biskopen, i sin uttalelse, sier at det slett ikke finnes noen klager over rektoren, som var syk en stund og dermed måtte la skolen betjenes av andre, men som nå er frisk igjen. Saken forblir med det.³⁴⁵

Tomas Arctur, Kaper, klager i 1711 at tolleren Jens Holm ikke utleverer ham hans beslaglagte varer, og redegjør for kapervirksomheten. Tolleren befales å løslate varene straks kaperen har akkordert. med øvrigheten³⁴⁶

Helvig Jensdatter klager i 1718 at den av VS Krag anordnede prokurator, Snog, ikke vil svare på hennes skrivelser. Saken henvises til lov og rett.³⁴⁷

Nils Kaasbæll klager i 1721 at byfogden i Kristiania ikke vil ta arrest i Justus Treschows bo, og vil ha saken for overhoffretten, noe han får bevilget.³⁴⁸

³⁴⁴ SP 1708 1. halvår: 96

³⁴⁵ SP 1702 1. kvartal: 8

³⁴⁶ SP 1711 1. halvår: 653

³⁴⁷ SP 1718 1. halvår: 582

³⁴⁸ SP 1721 2. halvår: 669

Misbruk av myndighet

Karsten og Peder Nilsen klager i 1701 over byfogden på Bragernes, Peder Poulsen, som har brutt både mot loven og sitt eget embete og tilvendt seg deres mormors midler i hemmelighet gjennom en kontrakt han opprettet med henne et halvt år før hennes død. De ber at kontrakten ikke får konfirmasjon, men henvises til lands lov og rett. Det er innført et NB, at Poulsens søknad om konfirmasjon på testamentet er avslått.³⁴⁹

1708 klager Andreas Krag over byfogden på Bragernes, at han har forurettet en fattig mann og hans hustru gjennom å frata dem deres bopel og ilegge dem bøter. Ber på deres vegne om *beneficium paupertatis* og å bli beordret til å føre saken for dem, ettersom ingen andre der oppe tør å prosedere mot fogden. Saken refereres kongen, med innstilling om at dersom de forurettede selv klaget, så kunne stiftamtmanden beordres til å se på saken, og "[...] wides ej om paa denne person er meegen reflection at gjøre."³⁵⁰

I 1703 kom det en omfattende supplikk innsendt av en person ved navn Jens Schiøtt.³⁵¹ Han fremlegger en kopi ("originalen var blevet saa ilde maculeret") av en supplikk som en del bønder i Heggen og Frøland har gitt ham, hvor de klager over sorenskriveren Henrik Altenburg, som 1 tvinger allmuen til å betale for mye i skrivertoll, og at han lar tollens utvurderes av hans svoger, bygdelensmannen. 2 at han tar for høy betaling for brev, dokumenter og tinglysing. 3 i arveskifter tar han hva han lyster og gjør som han selv behager, og når de klager får de ingen svar. Ber om HkMs hjelp og at skriveren må avsettes. Forteller også at de har supplisert til VS om dette, men han har bare sendt supplikken til skriverens foruttale, og siden sendt den til Kanselliet, men de har aldri fått svar.

Det er innført et NB, at på kopien av den nevnte memorialen til VS står at den ble remittert til sorenskriverens erklæring, men den finnes ikke i Kanselliet. Først krever Konseilet at originalsupplikken skal fremlegges for undersøkelse, og deretter, den 26. juni, oversendes det hele til VS for uttale. Den 10. desember 1703 kommer svaret fra Slottsloven, som har stevnet hele allmuen til tinget, hvor de hevder at de vet ingenting om denne supplikken, med unntak av noen få som hevder skriveren tar for mye betalt, og de "[...] har offentlig svart paa tinget at de ikke ville betale toll etter den kongl befaling, men saasom de det self befunder billig i deris egen phantasie, eendeel og truer lænsmandene, som dem skulle udpante, og det for en siddende ret effter hosfølgende tingswinde wiidere forklaring." Videre

³⁴⁹ SP 1701 1. kvartal: 93

³⁵⁰ SP 1708 1. halvår: 104

³⁵¹ Jens Schiøtt er omtalt som en "norsk mann i København" i forbindelse med supplikken fra allmuen i Follo som ber om at han skal ta seg an deres klagemål, ettersom de har hørt at han har hjulpet mange fattige i Norge
Kilde: *Norske Kongebrev Bind VII*, nr. 277 1703, s. 215

ber Slottsloven at "[...]disse saa grofue og dumdristige for et exempel skyld maa worde straffet, og den som har skrevet suppl, Even Nordbøen, som beder sig bruke som procurator og hidtzer bøndene sammen i trette, item saaledis schrifuer suppliquer, maatte tilholdes enten at aflegge sin procurators ed , eller og under straf at entholde seg fra at procedere i saker og ved sine hemmelige skrifter at sy folk sammen." Angående sorenskriveren, så mener de at prokuratorerne tar ennå mer betalt enn ham, og utover det er det ingen klager over ham med unntak av de få som har satt sine segl på supplikken. Saken refereres for kongen, hvor "Cons: formener de 8 bønder som vedgaar supplikken bør straffes i neste festning i hiulbøren i 3 maaneder og Euen Nordbøen dobbelt, og siden at entholde seg fra procuratorembedet for det første 3 jahr".³⁵²

Konseilets, og Slottslovens, anbefaling ble tatt til følge. Julaften 1703 går det en ordre til VS at de åtte skal "[...] i neste festning sluttes til hiulbaarer"³⁵³

I supplikken fra Schiøtt er det også innført at bøndene har supplisert igjen, den 3. juni 1704, men innholdet er ikke referert.

Schiøtt ser ut til å ha prøvd å skaffe seg et levebrød i forbindelse med supplikker. Allmuen i Follo – mest sannsynlig de åtte bøndene nevnt ovenfor – har bedt om at han skal hjelpe dem³⁵⁴ I 1703 har han bedt om rett til å betjene fattigfolk og bønder i Norge med supplikker de sender ham og rett til å være procurator. Han er fattig, men : "Thi æren er det fornæmmeste som et ærlig menneske har", og fått svar at " Det første weigrer ham ingen, naar det skeer med sømmelighed og hand intet andrager uden det som er sandfærdigt."³⁵⁵ Og samme år ber allmuen i Gudbrandsdal om en lokal forsvarer i deres saker, ettersom prokuratorer fra kjøpstedene innebærer en stor bekostning. I dette tilfellet har Konseilet vært observant; for det er notert et: "NB er 8 zigneter undertrøcht, synes at være Jens Schiøt, hans haand." Det går en ordre til stiftamtmanden om å undersøke hvem som har forseglet denne supplikken for bøndene.³⁵⁶

³⁵² SP 1703 2. kvartal: 658

³⁵³ *Norske Kongebrev Bind VII*, 1703 nr.387, s. 297 f.

³⁵⁴ SP 1702 4. kvartal: 341

³⁵⁵ 1703 4. kvartal: 472

³⁵⁶ SP 1703 4. kvartal: 576

Rettsrelaterte klagemål

S. Pedersen klager år 1700 over lagmann Blickfeld som skal ha dømt en skifteforretning med makt, og vil ha ny retts sak. Han bevilges oppreisning på dommen, men det forutsettes at han nå skal gå rettens vei.³⁵⁷

Gert Isachsen og Jørgen Clausen klager i 1702 over magistraten i Kragerø, at de ikke får arvemidlene etter deres mor ettersom faren sitter i uskiftet bo. Magistraten sier at de har gjort alt de kan for å få deres far til å skifte boet, men ettersom han var en selvrådig mann har man aldri klart det. Senere har han flyttet ut på landet, hvor han døde, og nå holder fogden der skifte etter ham. Saken henvises til å forbli ved lov og rett.³⁵⁸

Hans Engelsen klager i 1709 over fogden Johan Nernst som har beslaglagt hans kramkiste, en sak som har vart i 1 ½ år, selv om han har blitt frikjent i en sorenskriverdom. Saken avslås i både Kanselli og Konseil.³⁵⁹

W. Lemeyer klager samme år at byfogden på Strømsø foruretter ham med dommer i konfiskasjonssaker, og at han ikke får noen hjelp hos Rentekammeret. Saken remitteres Rentekammeret.³⁶⁰

Michael og Elisa Wolff klager i 1711 at deres skifteforvaltere, amtforvalter Clausen og sorenskriver Bul, gjør dem urett og at birkedommer Jørgen Olsen har betett seg meget partisk. Grev Wedel, dommeren og amtmannen mener alle de har opptrådt korrekt. Saken henvises til lov og rett.³⁶¹

Cornelius Gritow klager i 1721 over det uendelige opphold kanselliråd Borse gjør i å etterleve de ervervede hjemtingsdommer over ham, og ber om sak for overhoffretten, noe som bevilges.³⁶²

Fengsel og vold

Mallene Nyrud klager at hun for halvannet år siden er bortført og satt i ”Børnehuset” på Christianshavn, og ber om å bli løslatt fra fengselet og satt på fri for. I et NB er det innført at det er fordi hun hadde kjøpt malm av bergfolkene (på Kongsberg), men dommen sier kun at hun skal være forvist fra stiftet.³⁶³ M. Lauritsen repeterer sine supplikker om at hans hustru (Mallene Nyrud) må løslates, og klager at hun er fengslet av Schlanbusch fordi hun ville angi

³⁵⁷ SP 1700 september – oktober: 60

³⁵⁸ SP 1702 2. kvartal: 81

³⁵⁹ SP 1709 1. halvår: 54

³⁶⁰ SP 1709 1. halvår: 120

³⁶¹ SP 1711 1. halvår: 415

³⁶² SP 1721 1. halvår: 262

³⁶³ SP 1701 1. kvartal: 205

hans mislighold ved bergverket, men får avslag.³⁶⁴ Mallene Nyrud suppliserer igjen i 1702, og får avslag.³⁶⁵ I 1703 suppliserer hun ennå en gang og klager over å være fengslet. Hun ber også om en kommisjon og hevder å kunne bevise at Schlanbusch har gjort underslag. Saken refereres kongen.³⁶⁶

Dette er siste supplikken fra Mallene, men hun skaffer seg neppe noen velvillighet fra styresmaktene; i september 1703 går det en k. befaling til Schlanbusch om å la henne pågripes og sendes tilbake til Barnehuset, hvor hun var fengslet som straff for delaktighet i sølvtyveri. Hun har rømt, og oppholder seg nå på Kongsberg igjen, på tross av at hun er forvist fra stiftet.³⁶⁷

Jacob G Becker klager i 1703 over at Brigadier Brockhuus har forfulgt ham og latt ham fengsle slik at han ikke kan utføre sine saker mot ham både her og i Norge, og ber om å slippes fri mot kausjon, noe som bevilges.³⁶⁸

Halvor Olsen klager samme år over fogden Morten Nielsen og sønnen som driver ham fra huset med vold og prosesser. Får bevilget *beneficium pauprtatis*.³⁶⁹

Daniel Ysing klager i 1709 over den harde medfart som ble påført ham av byfogden i Helsingør på bakgrunn av anklagene fra et ”løst quindfolch”, og han er arrestert som spion. Han tilbyr seg å vise to sølvvårer i Telemark som han, som er bergkyndig, har funnet. I Kanselliet fremlegges det forhøret som byfogden har holdt, hvor det viser seg at Ysing hadde slått kvinnen i hodet, hadde tre reisepass, kalt kvinnen en jyttehore og talt nedsettende om kongens vakt, *etc.* Supplikanten avvises.³⁷⁰

Peder Poulsen klager i 1710 over prokurator Alexander Brygmand, som har latt ham arrestere slik at haan ikke kom seg til en høyesterettssak, og ” [...] saasom aldrig slig wold og uret i christenheden er hørt, som ham er wederfare[...]” ber han om å løslates mot kausjon og få saken opp på ny i København. Vedlegger en tidligere høyesterettsdom. Saken henvises til å forbli ved høyesteretts avgjørelse.³⁷¹

Kirsten, Jochum Martinsens, klager at hun, hennes mann og sønn er fengslet på Akershus uten noen anklage, men hun antar at det er på grunn av beskyldninger om handel med svenskene. Det går en ordre til stattholder Løvendal om å forfare som rett kan være. En måned senere klager supplikantinnen igjen, og ber om å slippes løs mot kausjon og at hennes

³⁶⁴ SP 1701 3. kvartal: 572

³⁶⁵ SP 1702 3. kvartal: 267

³⁶⁶ SP 1703 1. kvartal: 71

³⁶⁷ *Norske Kongebrev bind VII*, s. 277, nr 281, 1703

³⁶⁸ SP 1703 3. kvartal: 355

³⁶⁹ SP 1703 4. kvartal: 491

³⁷⁰ SP 1709 2. halvår: 600

³⁷¹ SP 1710 1. halvår: 228

sønn må behandles som krigsfange, og ikke holdes i bolt og jern. Christian Heydemark suppliserer, under samme saksnummer, og ber om nåde for sin svigersønn Jochum, som siden han er en gammel mann på 60 år så kommer han bare til å svare ”ja” til alt under forhør. Alt remitteres stattholder, som ventes til København.³⁷²

I fengsel sitter de i alle fall en stund. Første supplikk er behandlet av Konseilet den 19. november, den siste 29. april neste år.

Eiendom

Kirsten, Jon Jensens, klager i 1729 at byfogden i Skien har solgt huset deres, som var pantsatt til Ryssel, mens hennes mann er borte. Og ettersom byfogden i tillegg har angrepet henne på ære, gods, navn og rykte på tross av at hun kan bevise et kristelig liv, så ber hun om *beneficium paupertatis*. Stiftamtmannen kan fortelle at supplikantinnen er et meget ondt og arrig menneske som påfører uskyldige folk prosesser, noe som bevises med sokneprestens og mange andre, blant annet hennes egen svigerfars attester. Derfor har også stattholderen avslått hennes supplikk til ham. Supplikken avvises.³⁷³

Ære

Alder kan åpenbart være et godt argument for å påkalle interesse, i tillegg til guds ord. Johan Utrecht klager at prokuratoren Niels Worm, som har tatt seg av en del saker for retten, har

[...]med vredelig forset overfuuset ham med adschillig haard tale och beschyldninger, og derhos sagt at han har forstyrret magistraten her i staden paa raadstuen med fremførte guds ord, dernest at de i cancelliet ikke ville lese guds ord, som han i motive argumenterte i en sak mot byfogd Jens Krabbe som i tre aar ey har etterlevd hkm befaling, som saadan Worms overfuselse har foraarsaket ham i hans 83 aars alderdom spot og livets ovechelse[.]

derfor ber han om saken på slett papir for bytinget, dog at dommeren og skriverens lønn betales av den tapende part. En kongelig ordre om å søke å forlike denne gamle mann med sin

³⁷² SP1710 2. halvår: 321

³⁷³ SP 1729 2. halvår: 496

motpart går til magistraten, som kan fortelle at Utrecht og Worm er i minnelighet blitt forlikte. Saken henlegges.³⁷⁴

Religiøse forhold

Chr Andersen Rackestad klager og ber om å slippe forfølgelse av en prest for et begått leiermål, noe som henvises til å forbli ved loven.³⁷⁵

Tabell nr. 2.19

Ukjente og anonyme supplikanter i Akershus stifts klagemål etter avgjørelse					
	Medhold	Avslag	Ingen res.	Lov og rett	Totalt
Anonyme	--	--	1	--	1
Ukjente	6	8	7	4	25
Totalt	6	8	8	4	26

Tabellen viser det totale antallet supplikker fra anonyme og "ukjente" hjemmehørende i Akershus stift etter hvilken avgjørelse klagen fikk.

Kilde: Danske Kansellis supplikprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo

Når det gjelder avgjørelsene de har fått, så har seks fått medhold, åtte fikk avslag, åtte er uten avgjørelse og fem ble henviste til rettsvesenet, noe som er en temmelig jevn fordeling. Men sett i forhold til de øvrige klagerne i stiftet, så er det færre som får medhold og flere som får avslag blant klagerne i denne kategorien. En mulig forklaring på dette kan henge sammen med nettopp det som gjør at disse klagerne i denne undersøkelsen har blitt kategoriserte som "ukjente"; det kan virke som om en del av dem har vært tilbakeholdende med opplysninger om seg selv, noe som kan ha vært en bevisst strategi for å nå frem med sine klagemål.

³⁷⁴ SP 1720 2. halvår: 332

³⁷⁵ SP 1702 2. kvartal: 508

Kapittel 3

Klagemål i supplikkene fra Trondheim stift

Supplikkene fra Trondheim stiftamt egner seg bra til å studere litt nærmere. For det første er de lette å gruppere etter supplikantenes status og stilling, ettersom det ofte er angitt i supplikkene, noe som ikke like ofte er tilfelle i supplikkene fra Akershus stiftamt. I tillegg så sitter de to viktigste uttaleinstansene i stiftet, stiftamtmanden og biskopen, lenge i sine stillinger. Peder Krog er biskop i hele 42 år, fra 1689 til 1731 og er dermed med i hele undersøkelsesperioden. Iver von Ahnen er stiftamtmand fra 1700 – 1722, noe som dekker tre av de fire periodene som undersøkes. Dermed kan man forvente en viss kontinuitet i deres måte å forholde seg til supplikkene og deres holdninger til de forskjellige sakstypene.

Ved å tillemppe utregningen av folketall og antall embets- og tjenestemenn for å få et snittall som kan legges til grunn for undersøkelsen, slik det er gjort i kapittelet om Akershus stift, så gir det at Trondheim stift i 1715 hadde *ca* 136.100 innbyggere og *ca* 1.170 personer var involverte i administrasjonen av stiftet.³⁷⁶

Totalt kom det inn 124 klagemål over kongens embets- og tjenestemenn i løpet av de 16 undersøkte årene, noe som gir et årlig gjennomsnitt på 7,75 klager; eller en klage pr. 17.548 innbyggere årlig.

Men i likhet med klagen fra Akershus stift er dette tallet meget misvisende. Av de 124 klagemålene så sto borgerskapet, allmuen og ukjente for 27 klagemål, altså i snitt 1,7 klager årlig, eller én klage pr. 73.547. innbygger. Embets- og tjenestemenn står for de resterende 86, noe som gir 5,4 årlige klagemål.

Klagemål på vegne av andre

Seks klagemål er innsendte på vegne av andre. Disse klagen er oppført som klager fra de aktuelle embetsmennene, ettersom det er slik de er oppført i supplikkprotokollene og dermed behandlet som det i Kanselliet. I de tilfeller hvor embetsmenn har uttalt seg på en supplikk er dette notert som ”stiftamtmanden melder i sin påskrift”, og lignende. Ettersom disse klagen er sett nærmere på under de enkelte avsenderes rubrikker, refereres de kun kort her.

³⁷⁶ Supphellen opererer med et innbyggertall på 153.475 i Trondheim stift i 1738, noe som er 24.74 % av Norges daværende totale befolkning på 620.253 personer. En tillemping av en tilsvarende prosentandel, 24,74, av den totale befolkningen på ca 550.000 i 1715 gir at det var 136.100 innbyggere i stiftet. En tilsvarende prosenttillempning av det estimerte totale antallet embets- og tjenestemenn på 4730 for hele riket, gir at det i Trondheim var 1170 personer involvert i offentlig administrasjon. Kilde: Supphellen 1974: 172 f

Tabell nr. 3.1

Klagemål innsendte på vegne av andre klager i Trondheim stift							
	PVA Embetsmenn	PVA Geistlige	PVA Militære	PVA Borgere	PVA Allmue	PVA Andre	Total
Embetsmenn*	1	--	--	1	--	1	3
Geistlige	--	1	--	--	1	--	2
Militære	--	--	--	--	--	--	--
Andre	1	--	--	--	--	--	1
Total	2	1	--	1	1	1	6

Tabellen viser antall klagemål fra Trondheim stift som er registrerte i supplikkprotokollene under innsenderens navn men som er fremførte på vegne av andre klager.

**Inkludert bestillingsmenn*

Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

De undersøkte klagemålene som er innsendte på vegne av andre viser ingen klare mønster, men er spredt temmelig jevnt når det gjelder hvem de representerte. Det mest påfallende med disse klagemålene er dog at alle stammer fra de to siste undersøkte periodene; to fra 1718-21, og fire fra 1727-30. Å tolke dette opp mot innskjerpinger i lovgivningen rundt supplikkvesenet er fristende, men når man ser på hvilke klager det gjaldt, så virker det mer som om det er et resultat av at situasjonene som ga grunn til klagemål oppsto da de gjorde

Biskop Krog forteller at han har hørt mange klager over presten på Brønnøy, en sak som refereres kongen.³⁷⁷

En klage er på vegne av en geistlig, og det er biskop Krog som forteller at Anders Dass, prest i Vefsn, klager over en student som misjonerer blant samene, en klage som avvises.³⁷⁸ Ettersom det blant de geistlig var strid om misjoneringen, så passet det nok Krog svært bra at noen (andre enn ham selv) klaget over dette.

En kontrollør ved Rørvik Tollsted som legger frem en del norske skipper og andre undersåtters klagemål over losene i Isfjordens uvillighet, ber om selv å bli utnevnt til Overlos; supplikken avvises.³⁷⁹

Kanselliråd Rasmus klager på arvingenes vegne over den store uretten som blir begått i skiftet etter en lagmann, og får bevilget å få saken for Høyesterett.³⁸⁰

³⁷⁷ SP 1718 2. halvår: 468

³⁷⁸ SP 1720 1. halvår: 704

³⁷⁹ SP 1727 2. halvår: 158

³⁸⁰ Dette angår en lagmannsenke og andre arvinger, og er registrert som "PVA Andre".

Bergamtet nordafjells klager at bergverkets betjenter blir ilagte ekstraordinære skatter, noe privilegiene deres fritar dem fra, men blir avvist.³⁸¹

Og til slutt; Anne Cathrine Schieldrup klager i 1728 over at hennes mann, fogden i Strinda og Selbu, er suspendert og vil at han skal få embetet tilbake, noe som ikke bevilges.³⁸²

Embetsmenn

Tabell nr. 3.2

Embets- og bestillingsmenn fra Trondheim stifts klagemål, etter deres stilling og klagens art.														
	Administrative sp	Embetsutførsel	Innpass i embete	Mangl.betaling	Div. økon. forhold	Suspensjoner o.l	Privilegier	Rettsrelatert	Æressaker	Vold / fengsling	Uvillige bønder	Religiøse forhold	Annet	Totalt
Stiftamtman / Amtmann	5	2	--	--	--	--	--	1	--	--	--	--	--	8
Fogd / Politimester/ Lensmann	1	--	1	4	--	--	--	--	--	1	--	--	--	7
Skriver	--	--	--	--	--	--	--	--	--	1	--	--	--	1
Magistrats-medlemmer / Lagmenn	2	--	1	--	1	--	--	3	--	--	--	--	--	7
Øvrige embetsmenn	1	--	--	3	1	--	--	3	--	--	--	--	--	8
Bestillingsmenn	1	--	4	1	--	--	--	3	--	--	--	--	--	9
Totalt	10	2	6	8	2	--	--	10	--	2	--	--	--	40

Tabellen viser antallet klagemål fra embets- og bestillingsmenn i Trondheim stift etter klageren(e)s stilling og etter det som fremstilles som hovedpunktet i deres klagemål.

Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Av de 131 klagemålene over embetsmenn, sto sivilembetsmenn – geistlige ikke medregnet - for 40 av dem, og stiftamtman eller amtman sto for åtte av disse igjen. Blant embetsmenns større bekymringer var de administrative forholdene og rettsrelaterte saker, men

Kilde: SP 1728 2. halvår: 49

³⁸¹ SP 1729 2. halvår: 940

³⁸² SP 1728 1. halvår: 428

også manglende betaling var et problem, noe som er hovedsaken i åtte av supplikkene, og seks er angående innpass. Det åpenbare skillet i klagemålene går her på amtmannsnivå, hvor åtte av ni klager angår administrative problemer og andres embetsførsel.

Tabell nr. 3.3

Sivile embets- og bestillingsmenn fra Trondheim stifts klagemål, etter periode.					
	1700 - 1703	1708 - 1711	1718 - 1721	1727 - 1730	Totalt
Stiftamtman / amtmann	3	--	1	4	8
Fogd	5	2	--	--	7
Skriver	--	--	--	1	1
Magistratspers. Og lagmenn	2	--	3	2	7
Øvrige embetsmenn	1	2	1	4	8
Bestillingsmenn	3	--	2	4	9
Totalt	14	4	7	14	40

Tabellen viser de sivile embets- og bestillingsmenns klagemål etter deres stilling og hvilken tidsperioden klagemålene har blitt sendte.

Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Som det fremgår av tabellen ovenfor så synker antallet klagemål kraftig i den andre av de undersøkte periodene. Dette kan være et utslag av krigsutbruddet i 1709, men det kan også henge sammen med at det kom flere klagemål i den første perioden som en følge av at Frederik IV ble konge i 1699, og at de som klager hadde bedre håp om å nå frem med sine bekymringer til en ny konge. Mest sannsynlig skyldes forskjellen i antallet klagemål mellom den første og andre av de undersøkte periodene en kombinasjon av disse to argumentene. Et lavt antall klagemål i den tredje perioden kan også skyldes avslutningsfasen av krigen. I så fall er det høye antallet klagemål i den fjerde perioden et utslag av en høyere klagefrekvens jo lengre man kommer ut på 1700-tallet, ettersom det ikke er noen ”eksepsjonelle” hendelser som en ny konge eller krig i den perioden.

Stiftamtmannen

Stiftamtmannen står som avsender i åtte supplikker, men om man hadde regnet med at han er uttaleinstans i 24 og mottaker av kongelig ordre som følge av andres supplikker i åtte saker, så er han viktigste sivile administrative personen i stiftet sett i forhold til supplikkene.

Når stiftamtmannen har vært avsenderen, så angår seks av ni supplikker direkte kirken og de geistlige. Videre er det en supplikk over en president som ikke følger ordre, en om

innkreving av skatt og en angår en dispuitt mellom en prest og en major. Supplikkene angående kirken og de geistlige stammer fra første og siste av de undersøkte periodene, og fem av dem angår egentlig ett og samme tema; biskop Krogs autoritet og regnskaper. Forholdet mellom stiftamtmanden og biskopen refereres nærmere litt nedenfor.

I 1700 – 1703 kommer det tre klager fra stiftamtmand von Ahnen, hvor han først ber om en kommisjon til å gå gjennom kirkens regnskaper, ettersom de skal befinne seg i stor uorden³⁸³, og deretter to klager over biskop Krog, den første over at han ikke får tilgang til kirkens dokumenter³⁸⁴ og så over at biskopen uten grunn har angitt ham til Kongen og fått i stand en kommisjon over ham.³⁸⁵

Mellom 1727 og 1730 sender stiftamtmand Benzon to klager som angår kirken og dens regnskaper; Niels Krog, rektor ved katedralskolen hevder at skoleregnskapene ikke vedkommer stiftamtmanden samt at all revisjon skal foretas av biskop Krog³⁸⁶, og biskop Krog utleverer ikke en protokoll.³⁸⁷

Den siste kirkelige saken skiller seg litt ut; stiftamtmand Benzon andrar at presten til Vår Frues Kirke, som har fått en kapellan på grunn av sitt sinns svakhet, ikke holder seg fra å preke på tross av forbud mot dette. I julehøytiden hadde han prediket slik at det ikke var mulig å få noe fornuft ut av det. Stiftamtmanden har tidligere satt presten i forvaring, og gitt ham ordre om å ikke delta i noen kirkelige gjerninger, men ettersom presten hevder det kreves en kongelig ordre for dette, så har han ikke gått videre med saken. Det hele refereres for kongen, uten at noen videre avgjørelse er innført i protokollene.³⁸⁸

I 1719 andrar stiftamtmand von Ahnen at president Collin har reist fra byen mot hans vilje, for å klage over skatten som er ilagt borgerskapet, at presidenten selv er skyld i en slik klage, og videre at han har tatt 400 riksdaler til å reise for. Saken refereres for Kongen, hvor Konseilet innstiller til at president Collin kan forunnes litt tid før han må reise opp igjen til sitt embete, men også at dette memorial skal sendes opp til Slottsloven for å undersøke omstendighetene, og etter deres betenkning diktere Collin en mulkt eller annen straff for sin nedreise mot stiftamtmandens vilje og for de forhold han beskyldes for angående skatten.³⁸⁹

I 1728 sender stiftamtmand Bentzon inn en memorial hvor forteller han at det ikke er mulig, selv ved militær eksekusjon, å drive inn det resterende av den skatten til det

³⁸³ SP 1701 1. kvartal : 522

³⁸⁴ SP 1701 4. kvartal : 181

³⁸⁵ SP 1702 1. halvår : 477

³⁸⁶ SP 1729 1. halvår : 583

³⁸⁷ SP 1729 1. halvår : 705

³⁸⁸ SP 1730 1. halvår : 167

³⁸⁹ SP 1719 2. halvår : 104

Grønlandske Kompani som er ilagt stiftet ved HkM ordre. Stiftamtmanden mener at taksten er satt for høyt; som om de var borgere der i stiftet³⁹⁰. I resolusjonen står det at det ikke kan gjøres noen forandringer i taksten, og dersom noen ikke kan betale, da settes det i restanse, men og at stiftamtmanden ikke skal bebyrde de fattigste med forgjeves eksekusjon.³⁹¹

Stiftamtmandens klagemål over biskopen

De supplikkene fra stiftamtmanden som angår biskop Krog er interessante å sette inn i en større kontekst, ettersom det ut av supplikkprotokollene er helt klart at samarbeidet mellom de øverste embetsmennene i stiftet ikke har vært særlig godt, verken geistlige, sivile eller militære. Det er åpenbart at de høye herrer i stiftet har konkurrert seg imellom. At stiftamtmand von Ahnen, som fikk sitt bestallingsbrev utstedt i oktober 1700³⁹² er en torn i øyet på biskopen, som sosialt sett står over ham i rang er helt klart. De øverste embetsmennene i stiftet har naturlig nok hatt mye med hverandre å gjøre når det gjelder å administrere stiftet, og man burde anta at i en sosial sammenheng har nok forholdene vært mer eller mindre påtvunget nære; byens øvre sosietet kan på begynnelsen av 1700-tallet ikke ha talt mer enn rundt 50 personer.³⁹³ Ettersom Trondheim var en stiftsby og en garnisonsby har byen hatt et relativt stort innslag av høyere sivile, geistlige og militære embetsmenn. Som en følge av det har nok juridisk/politisk/sosial makt vært et tema for konkurranse. Tilsvarende forhold har det selvsagt vært i andre byer, men; Bergen var større, Kristiania var langt nærmere København og dermed en helt annen grad av muligheter for sosial omgang, og andre garnisonsbyer, som Fredrikstad, hadde ingen stiftamtmand eller biskop. At de sivile, militære og geistlige hadde hver sine juridiske ansvarsområder må ha skapt konflikter, men det sosiale burde også ha skapt konflikter; om man skal relatere sosial stand til lønnsnivå, så står en generalløytnant over biskopen, mens en brigader – tilsvarende oberst – nesten er (økonomisk) sosialt på høyde med biskopen, og over stiftamtmanden, mens majorer, kapteiner og løytnanter sto i et konkurranseforhold til fogd, sokneprest og sorenskriver.³⁹⁴ Som man kan se

³⁹⁰ I og med at stiftamtmanden mener at man er lignet feil, og at man ikke har helt oversikt over tilstanden på innvånerne i distriktet, så anses denne memorialen som en implisitt klage over de som har satt taksten over stiftet.

³⁹¹ SP 1728 1. halvår: 265

³⁹² Weidling 2000: 118

³⁹³ I 1714 besto Trondheims øvre administrative/sosiale sjikt av stiftamtmand, en justis- og en kommerseråd, en assessor, ytterligere ca 30 sivile embetsmenn og betjenter (derunder blant annet president, lagmenn, magistrat, etc.), en krigskommissær, en brigader, tre oberster, to majorer og 11 lavere offiserer, samt biskop, rektor og proster. I tillegg kommer ca 60 borgere, hvorav et 20-tall kan sies å ha vært temmelig formuende Kilde: Vigerust (Red) Manntall over kongelige sivile og militære betjenter samt borgere og innvånere i Trondhjem ca 1714-1715, i *Trondhjems borgerskap 1680 – 1730*, s.62 ff. Oslo, 2000

³⁹⁴ Olav Wicken (Red), *Den norske garnisonsbyen*, Oslo, 1991: 15

av saken nedenfor angående stiftamtman og biskop, og noe senere når en fenrik legger seg ut med de geistlige, så virker det som om disse juridiske og sosiale skillene har skapt grobunn for stridigheter.

I 1701 ber von Ahnen om to kommissærer til å se over kirkeregnskapene ettersom det skal finnes store uriktigheter der.³⁹⁵ Dette faller ikke i god jord hos den gode biskopen, som i en supplikk hevder at von Ahnen på forsmeligste måte angriper ham, både privat og offentlig, i en slik grad at han blir foraktet av sine egne geistlige og til og med angrepet fra prekestolen av en kapellan, og ber om HkM aller nådigste beskjermelse. Biskopen involverer flere personer av en viss pondus i saken på sin side, blant andre den senere visestattholder, nå generalløytnant, Vibe og brigader von Schultz. Visestattholder von Gabel, som blir bedt om å referere sakens beskaffenhet er litt mer forsiktig i sine uttalelser. Han formener at biskopen "[...]som et dygtigt subjectum burde mainteneris wed sin autoritet", men at det også at saken burde undersøkes nærmere, slik at det vil komme frem i lyset hvem av dem som har feil.³⁹⁶ Man aner i supplikkene at von Gabel ikke vil ta for hardt på von Ahnen. Det hører da med til historien at von Ahnen i 1705 gifter seg med Ovidia Christina von Gabel, visestattholderens datter³⁹⁷, og det er da ikke umulig at han forsøker å støtte von Ahnen.

Von Ahnen klager over biskopen som, etter at han på sitt stiftamtmansembetes vegne hadde innkalt til et møte i kapittelet i Trondheim, ikke stiller og har låst døren til kapittelet ved domkirken og tatt nøkkelen med seg hjem, sammen med en del dokumenter, som von Ahnen vil ha oversikt over. Biskopen på sin side viser til gammel sedvane, og biskopens erklæring blir opplest, ettersom den "bestaar i en hob raisonnemens som iche wel kand extraheres kortere om de rettelig skal foredrages". Biskopen får åpenbart gehør for sine argumenter; det utgår en kongelig ordre til stiftamtmanen om å la allting være som det fra gammelt av har vært, og ikke innføre noen "noviteter", verken om konvokasjon, nøkkel, protokoller eller geistlighetens papirer^{398 399}.

Men en irettesettelse av stiftamtmanen rekker ikke for biskopen. I 1702 klager von Ahnen over at biskop Krog uten grunn har angitt ham til Hans kongelige Majestet, og forvervet en kommisjon over ham, og at generalløytnant Vibe, som sitter i kommisjonen, viser sitt hat mot ham; derfor ber han "[...] at om han (Vibe) noget til hans (von Ahnen) præjudice i denne commisionssak skulle referere, at det maa anses som forebrakt av en der

³⁹⁵ SP 1701:522

³⁹⁶ SP 1701 4 kvartal: 76

³⁹⁷ Weidling 2000:118

³⁹⁸ Her er det glemt tekst i den opprinnelige supplikkprotokollen. "Geistlighetens papirer" er den som har skrevet av protokollens forslag til hva som er utelatt i resolusjonen.

³⁹⁹ SP 1701 4 kvartal: 181

ikke er ham affectioneret”. Videre ber han om at biskopen må befales å leve i rolighet, ettersom hans trettekjærhet er godt nok kjent fra alle de høyesterettsdommer som allerede er felt over ham, og at visestattholder von Gabel, som er ventet å komme til Trondheim, skal befales å være kommissær i saken. Saken legges til side i påvente av at kommisjonen skal innkomme med sin relasjon.⁴⁰⁰

Problemene mellom biskopen og stiftamtmanden kommer ikke til sin ende med denne kommisjonen; de fortsetter så lenge von Ahnen er stiftamtmand, og involverer gjerne flere av deres ”allierte”. I endel saker hvor både stiftamtmand og biskop er involverte, så stiller de seg på hver sin side⁴⁰¹. I 1703 ser man det nødvendig å sende en befaling til visestattholder von Gabel om å forsøke å bilegge tvisten mellom de to⁴⁰², uten noe varig resultat. I 1709 sender Vibe, som nå er visestattholder, inn et memorial fra biskop Krog denne forteller at stiftamtmanden ”[...] nu endelig effter hr. Wibes resolut. har befalet byfogden i Trundhiem at exequere en raadstuedom i obr. Lemforts boe[...]”⁴⁰³, hvoretter det går en kongelig ordre til visestattholderen om å undersøke og forklare hvorfor rådstuedommen ikke har blitt eksekvert i tide, noe som igjen resulterer i ytterligere en kommisjon.

Saken angående kirkens regnskaper, som ser ut til å ha vært starten på bråket mellom Krog og von Ahnen, får et etterspill i 1720, som man lett kan anta har frydet von Ahnen. I en memorial, i forbindelse med en ordre fra Rentekammeret om at alle kirkeregnskaper skal være klare innen tre måneder så skriver Krog at han, mot sin vilje, må andra at prosten magister Bonsach, som hadde biskopens nøkkel, har i dennes fravær utlevert alle kapittelets og domkirkens regnskaper, brev og så videre, til von Ahnen, og nå ved hjemkomsten så finner ikke biskopen obligasjoner på mange tusen riksdaler, som ikke har vært innført i protokollene, og som et resultat så har nå von Ahnen forvervet en kommisjon over biskopen. Biskopen hevder videre at flere obligasjoner og skjøter har forsvunnet mens Bonsach hadde nøkkelen, og ber om at han ikke skal måtte svare for andres gjerninger. I den erklæringen angående saken som innhentes fra magister Bonsach, magister Witte og P. Lundius, får man vite at saken om regnskapene begynte allerede i 1688, under daværende stiftamtmand Kaas, og von Ahnen overtok saken etter ham. Von Ahnen fikk også utlevert papirene i 1705, men i forbindelse med brannen i 1708, så ble en mengde papirer fraktet til biskopens gård, og der forble de lenge. Når det gjelder biskopens anklager angående forsvunne obligasjoner, spørres

⁴⁰⁰ SP 1702 1.kvartal:477

⁴⁰¹ For eksempel der hvor Inderøys allmue klager over en prest; stiftamtmanden mener de har grunn til å klage, mens biskopen stevner hele allmuen til tinget og får dem til å gi presten et godt skussmål. Kilde: SP 1701 4. kvartal: 287

⁴⁰² Norske Kongebrev, bind VIII, nr. 152 1703, s. 253

⁴⁰³ SP 1709 1. halvår:68

det retorisk om hvordan de kunne det, når biskopen selv hadde dokumentene på sin gård Bakke? Samtidig finner de anledningen til å presisere at biskopen, etter brannen, også tok magister Grønbechs bibliotek med seg til gården, uten å protokollføre det, og at en (angivelig) 700 år gammel bibel⁴⁰⁴ som var meget nitidig ført på pergament nå savnes. De savner også 100-talls gamle adkomstbrev. Saken fortsetter med flere uttalelser frem og tilbake, og gjensidige beskyldninger, men det hele avgjøres til slutt i Kanselliet at det skal forbli ved den ekspederte kommisjon, i tillegg til nok en kongelig ordre, denne gangen til justisråd Schøller, om å avgjøre den tvist som kan være kommet mellom stiftamtmanden og biskopen.⁴⁰⁵ Saken kan ikke ha falt heldig ut for biskopen, for i 1721 er det en innføring i supplikkprotokollene hvor "[...] biskop doktor Peder Krog, forestiller allerunderdanigst at være i atskillige maader høyiligen forarsaget at søge Hans Kongelige Mayestets naade og derfor supplicerer om allern: tiilat at nedreise her hans anliggende at forestille [...]"⁴⁰⁶

Dette er den siste undersøkte saken som involverer Krog og von Ahnen, og von Ahnen dør året etter. Men Krog forblir. I 1727 er han involvert i en rettssak med von Ahnens enke⁴⁰⁷, og den ser ut til å ha pågått en stund, for kommissærene i saken ser det fornødent å supplisere om å bli fritatt fra den uendelige og innviklede kommisjonen.⁴⁰⁸ Og regnskapsprobleme forblir også. I 1729 klager den nye stiftamtmanden over både rektor ved katedralskolen, Niels Krog, biskopens sønn, som ikke vil utlevere papirer ettersom denne mener at skoleregnskapene ikke vedkommer stiftamtmanden, og at revisjon kun skal foretas av biskopen⁴⁰⁹, og over biskopen selv som inneholder en protokoll, selv om han hadde fått ordre om å utlevere den et halvt år tidligere.⁴¹⁰ Sakene ender med en ordre om at Krog & Krog skal avlegge regnskap for kommisjonen.

⁴⁰⁴ Det er mulig at dette er "Aslak Bolts Bibel", som man antar er fra ca år 1250, og Norges eldste bevarte liturgiske dokument. Den ble funnet i et hull i veggen i domkirken i 1710. Bibelen er nå oppbevart på Deichmanske Bibliotek. Kilde, Deichmanske Bilbliotek, brosjyre, *I begynnelsen var ordet. Aslak Bolts Bibel fra ca 1250*, <http://www.deichmanske-bibliotek.oslo.kommune.no/getfile.php/deichmanske%20bibliotek/Internett/Dokumenter/AslakBolt.pdf>

⁴⁰⁵ SP 1720: 2. halvår: 348

⁴⁰⁶ SP 1721 1. halvår:265

⁴⁰⁷ SP 1727 1. halvår:156

⁴⁰⁸ SP 1727 1. halvår:723

⁴⁰⁹ SP 1729 1. halvår:583

⁴¹⁰ SP 1729 1. halvår :705

Lokal administrasjon

Fogd og politimester

Syv supplikker kommer fra fogder og politimestere, fire av dem angår problemer med lønn og betaling, og alle kommer fra Peder Paulsen.

Røros Verk har utstedt alternativ valuta i form av sedler. Peder Paulsen, politimester i Trondheim, klager i 1700 over at han ikke får løst inn en del sedler som var gitt arbeiderne i betaling tilbake i 1684⁴¹¹. Saken henvises til lov og rett.⁴¹² Formodentlig så har Paulsen måttet akseptere disse sedlene som betaling i forbindelse med hans embete. I 1701 klager han igjen at han ikke får noen svar fra Røros Kobberverk, og saken bevilges ført for høyesterett.⁴¹³ Den samme politimester klager også i to supplikker over magistraten i Trondheim som ikke vil betale ham hans lønn, først i 1702⁴¹⁴, og så i 1703 over at de fortsatt ikke vil betale.⁴¹⁵ Supplikkene har vært repeterte et antall ganger under de samme saksnumrene, og den siste innføringen i den undersøkte perioden er at det går til magistratens erklæring den 9. april 1704, fortsatt uten at saken er løst. I *Norske Kongebrev bind VII* kan man lese seg frem til at det hele gjelder, ikke bare lønn, men også penger som han har lagt ut for byen, og der er det referert til som ”et betydelig beløp”, og nå, i oktober 1703, er han ”tidligere politimester”.⁴¹⁶

En supplikk angår innpass, hvor byfogden Sven Høysagger i 1702 beklager seg over at magistraten lar deres tjenere løpe rundt med beskikkelser, og det til og med på ustemplet papir. Og de holder skifter uten å gi ham, som er skiftesforvalter, beskjed. Magistraten, i sin erklæring, er derimot høylytt forundret over byfogdens angivende, ettersom de har fått tillatelse til å bruke rådstuetjenerne til å beskikke brev, samt at de er autoriserte til å forvalte skifter, begge deler i henhold til Christian 5.s brev *anno* 1699 og 1670. Og hadde noen av tjenerne benyttet ustemplet papir, så kunne vel byfogden ha angitt dem for det slik at magistraten kunne straffet dem, og ikke bruke dette argumentet i et ondsinnet forsøk på å tilrane seg myndighet som ikke tilkommer byfogden. Saken forblir ved erklæringen.⁴¹⁷

⁴¹¹ Denne klagen er plassert blant klager over embetsmenn på bakgrunn av at den som var direktør ved Røros Verk når sedlene ble utstedte var Henning Irgens, som også var bergmester nordafjells og dermed embetsmann, og i tillegg den som var ansvarlig for bruken av de sedlene som ble utstedte til arbeiderne. Kilde: Weidling 2000: 206; Nettside: Bergstaden, *Direktører ved Røros Kobberverk*, <http://www.bergstaden.org/>

⁴¹² SP 1700 april: 18

⁴¹³ SP 1701 4. kvartal: 65

⁴¹⁴ SP 1702 3. kvartal: 329

⁴¹⁵ SP 1703 3. kvartal 538

⁴¹⁶ Norske Kongebrev 1703, nr 311, s. 283

⁴¹⁷ SP 1702 4. kvartal: 407

Én supplikk er litt på kant med rammene for undersøkelsen, men er tatt med ettersom den definitivt utløser en klage; I 1708 ber Jørgen Mortensen, som av magistraten er antatt til politimester i Trondheim, om kongelig konfirmasjon på tilsettingen. Kanselliet har åpenbart mistanker om at ikke alt står rett til i denne saken, ettersom det går en ordre til stiftamtmanden om å undersøke saken, erklære seg om det er til byens beste å utnevne en politimester, samt om det er hele magistraten som samtykker i dette. Stiftamtmanden svarer at det er så langt fra at denne politimester kan være byen til nytte, ettersom underfogden har ordre og instruks om å ivareta denne funksjonen, noen han også i flere år uklanderlig har forrettet, og både magistrat og borgerskap er svært fornøyde med ham, noe som vises i den vedlagte memorial hvor de innstendig ber om å bli befridd fra å få en ny politimester. Men presidenten – hvis datter skal gifte seg med nettopp Jørgen Mortensen – har sammen med borgermester Lindegård, og uten rådmennenes viten, gitt Mortensen denne bestillingen i hemmelighet. Videre klager stiftamtmanden over at byens forretninger i høy grad forsømmes, ettersom presidenten er en gammel bedaget og svak mann, samt at borgermester Lindegård forsømmer rådstuen. Nå har Lindegård, uten tillatelse og uten å fortelle stiftamtmanden noe, vært bortreist til Bergen i tre måneder, slik at alt arbeide ved rådstuen går i stå, noe det har kommet mange klagemål over. Angående bestillingen, så er den ikke engang innført i protokollen, og er helt ukjent for rådstueskriveren. Vedlagt følger underfogdens instruks og hans memorial hvor han sier seg å upåklagelig ha forrettet sitt embete. Saken refereres for kongen, hvor Konseilet innstiller til at byen ikke må besværes med denne nye politimesteren, samt at presidenten og borgermesteren, som så underfundig har omgått med denne saken, har fortjent å måtte bøte med 50 riksdaler hver til de fattiges kasse, samt at borgermesteren har fortjent en skarp reprimande i HkMs navn for å ha reist fra sin bestilling i så lang tid.⁴¹⁸

Fengsel og overlast

Hans Nilsen klager i 1708 at han, som en ringe tjener og inspektør ved politiet, har blitt kastet i militær arrest av kommandanten uten å få vite hvorfor, og at kommandanten ikke vil ta imot hans kausjon. Ber om å få saken for lov og rett.

Kommandant von Osten har innsendt sin erklæring, og vedlagt er en del klagemål over Hans Nilsen, som under pretekst av å ransake hva som ble stjålet under brannen, har tatt mange folks kister og skrin, noe disse har klaget over til magistraten, uten at de der har blitt hjulpet til sin rett. Derfor har han arrestert Hans Nilsen etter generalløytnant Vibes ordre,

⁴¹⁸ SP 1708 1. halvår: 144

som er vedlagte. Bakgrunnen for arresten er at Hans Nilsen av egen myndighet hadde gitt ordre til Vakten. Vedlagt er også en memorial fra Vibe, som inneholder en del klager over denne Hans Nielsen. Saken refereres kongen 24. oktober, hvor Konseilet formener at supplikanten kan løslates mot nøyaktig kausjon, samt at det etter generalløytnantens andragende er så store beskyldninger mot så vel Nilsen som magistraten at det kunne befales en kommisjon til å se på saken.

23 juli 1709 klager Hans Nilsen at visestatholderen har anordnet en kommisjon over ham, som ble betjent av en rådmann som selv var hans anklager, og at han nå er suspendert. Han ber om beskjermelse, og vedlegger en del borgeres attest på at det ikke er noe klage på ham for. Stiftamtmannen, ved sin påskrift, bekrefter at magistraten er supplikanten meget "contraire" og angir ham for forsømmelse, selv om borgerskapets attest forklarer det annerledes, og derfor submitterer stiftamtmannen hans supplikk til bønnehøring. Supplikken repeteres nok en gang den 31. august, og saken avgjøres med at det skal bli ved den holdte kommisjon og lands lov og rett.⁴¹⁹

Skriveres klagemål

Mikael Kiær, tidligere skipsskriver, klager i 1729 over den harde medfarten en kaptein har gitt ham, som har kastet ham i arrest i Trondheim i 18 uker uten sak. I Admiralitetets erklæring opplyses det at saken har vært utsatt på grunn av brann men at den skal opp nå, og innstiller til at saken går for retten på ordinær måte. Det avgjøres at saken forblir ved erklæringen.⁴²⁰

Magistratspersoners og lagmenns klagemål

Administrative klagemål

I 1718 klager Trondheims magistrat først over hospitalforstander Holger Birka som har latt seg kopulere uten å holde skifte, noe som med andre ord også er en klage over presten som har viet hospitalforstanderen, en sak som ender i retten⁴²¹, og deretter over Rentekammeret, som de hevder at tar fra dem tiendepengene av arv som fraktes ut av riket, noe som remitteres til Rentekammeret.⁴²²

⁴¹⁹ SP 1708 2. halvår: 374

⁴²⁰ SP 1729 1. halvår : 157

⁴²¹ SP 1718 1. halvår: 32

⁴²² SP 1718 1. halvår : 509

Rettsrelaterte klagemål

Peter Thams, prokurator og rådmann, som har en sak mot stiftamtman Benzons, stiftamtskriveren Matsen og fogden fra Guldal samt to skogeiere, klager i 1729 at betjentene har gitt skogeierne lov til å hogge på deres (supplikantens med flere) grunn. Supplikken repeteres flere ganger, men avgjøres med at ”herved er det intet at gjøre”.⁴²³

President Collin klager i 1719 over byfogden, at han i forbindelse med et arveskifte ikke vil gjøre rett for seg ovenfor magistraten, noe som remitteres Rentekammeret.⁴²⁴

President Albert Angel klager i 1701 at en sorenskriver, Henrik Dreyer, har utstedt et dokument annerledes enn det er forevist i retten, og muligens innført det i protokollen. Ber om en befaling til stiftamtmannen om å gå gjennom tingsprotokollen, noe som bevilges.⁴²⁵

Innpass

Hans Dauch, kommerseråd og viselagmann, andrar i 1728 at viseamtman og lagmann Henning Frimann atskillige ganger har latt andre utstede stevninger og betjene lagtinget, når dette dog tilkommer supplikanten i følge hans bestalling. I resolusjonen går det en ordre til stattholderen om å maintainere supplikanten ved hans bestalling, men det er innført et NB, at først skal bestallingen etterses.⁴²⁶

Økonomi/eiendom

Rådmann Mats Tønder får år 1700 ikke brukt sin odelsrett, og klager over biskopen, at denne har kjøpt en gård på auksjon, revet bygningene som sto der og satt opp nye og større bygninger slik at han nå ikke har råd til å løse den inn. Saken henvises til lov og rett.⁴²⁷

Øvrige embetsmenn

Administrativt

Bergamtet nordafjells klager i 1729 at bergverkenes betjenter og arbeidere ikke blir forskånede for så vel ordinære som ekstraordinære skatter, tvert imot deres privilegier, og ber om å bli befridde fra dette, noe som ikke blir bevilget.⁴²⁸

Manglende betaling

⁴²³ SP 1729 1. halvår: 283

⁴²⁴ SP 1719 2. halvår: 111

⁴²⁵ SP 1701 2. kvartal: 461

⁴²⁶ SP 1728 2. halvår: 332

⁴²⁷ SP 1700 desember : 16

⁴²⁸ SP 1729 1. halvår: 241

I 1719 får ikke Peter Dreyer sin lønn som veimester Nordafjells, på grunn av amtmann Scioldrups hat. Saken går til amtmannens erklæring, uten noen videre resolusjon innført.⁴²⁹

Kanselliråd Valeur klager i 1729 at han ikke får det han skal hos stiftamtman Benzon, fordi sorenskriveren ”difficulterer” å betale renten, og legger ved bilager for å bevise saken. Det går en ordre til stiftamtmannen at han straks skal, med skadeløs rente, betale pengene.⁴³⁰

Geheimeråd Von Holsten, med flere i Misjonskollegiet, andrar i 1727 at det ifølge kasserer Hagerup mangler 59 riksdaler for året 1725 og hele beløpet for 1726, som skal innbetales av biskop Krog, og ber om at Krog skal betale innen en måned. Saken går til biskopens erklæring.⁴³¹

Økonomi/eiendom

I 1702 klager berghauptmann H. von Schlaenbusch at han ikke har fått betalt for sine parter i Røros Verk, som ble auksjonert bort i 1695 av assessor Jens Hansen og bergråd Dreyer. Saken går frem og tilbake mellom Bergamtet og Kanselliet åtte ganger med erklæringer og redegjørelser, før den i januar 1704 henvises til lov og rett.⁴³²

Rettsrelatert

Generalfiskal Scavenius klager i 1711 over at Christen Nielsen Sæd⁴³³, tidligere tollforpakter, har blitt frikjent, og ber om en kongelig gjennomgang av saken. Det hele refereres kongen, hvor Konseilet innstiller til at det behøves en ny rettssak, ettersom de deler den forrige generalfiskalens inntrykk av at Christen Sæd var ”meget criminel”.⁴³⁴

⁴²⁹ SP 1719 1. halvår: 482

⁴³⁰ SP 1729 2. halvår: 940

⁴³¹ SP 1727 1. halvår: 794

⁴³² SP 1702 2. kvartal : 337

⁴³³ Dette er et lite tvilstilfelle når det gjelder geografisk plassering. Enten er dette C. N Sæd som er nevnt i *Tollere 1536 – 1886*, som er tollere både i Molde og på Sunnmøre, men denne personen har dødt i 1709, og i så fall gjelder denne saken hans bo, ettersom supplikken stammer fra 1711. Hvis ikke så er dette den Christen Sæd som er nevnt som sivil betjent på Sunnmøre så sent som i 1729-30 i *Alfabetisk fornavnsregister for Bergen*, og dermed hjemmehørende i Bergen stiftamt. En tredje mulighet er at det er feil i registeret for *Tollere 1536 – 1886*, ettersom det på en slektshistorisk nettside er en innføring om en Christen Nielsen Sæd, tollere på Borgund, som var født 1666 og døde i 1734. Her er han plassert til å være i Molde, ettersom det på ytterligere en slektshistorisk side, *Moldefolk*, er kommentert at Nils Christian Aboe overtok som tollere i Molde etter Christen Nielsen Sæd, med en referanse til Romsdals Tingbok for 1709.

Kilder : Tollere 1536 – 1886 <http://www.genealogi.no/kilder/Tollere/r-s.htm> , *Alfabetisk fornavnsregister for Bergen* http://www.vigerust.net/by/bergen_fornavn99landet.html , *Moldefolk: Nils Christian Aboe*, http://home.online.no/~aaroenes/moldefolk/personer/a/abo_niels_chr.htm, Sigrid Arnvidsdatter, slektshistorisk side, <http://www.nermo.org/slekt/d0028/g0000021.html>

⁴³⁴ SP1711 1. halvår : 607

Kanselliråd Rasmus klager i 1728 over den store urett som justisråd Schieldrup har gjort i skiftet etter den tidligere lagmannen over Nordland, Fredrik Henrik Schønnebølle. Han har ikke gitt arvingene loddседler, skiftebrev og ei heller avlagt noen riktighet for midlene, og hevder at Schieldrup har lurt arvingene på 1000-vis av riksdaler. Konseilet remitterer det hele til kanselliråd Smits betenkende, som finner store misligheter i Schieldrups omgang, og formener lagmannens enke bør få saken for høyesterett, noe som bevilges.⁴³⁵

Nils Christian Abo⁴³⁶ klager i 1711 over at en tollsviksak mot Peder Pedersen har blitt ”forvirret” på grunn av sorenskriverens ulovlige forhold. Saken forblir ved lov og rett.⁴³⁷

Bestillingsmenn

Administrativt

Engelbrecht von der Linde, kontrollør ved Rørviks tollsted, fremlegger i 1727 en del klagemål fra norske skipper og andre undersåtter, om den uvillighet og ubillighet som losene⁴³⁸ som bor i bondebyen Rørvik øver mot dem når de skal inn og ut av Isfjorden. Ber derfor om at han skal utnevnes til Overlos, og redegjør for hvilke forbedringer han vil innføre. Vedlagt følger en memorial fra magistraten i Roskilde, at fremmede har klaget over uvilligheten til losene, samt at baron og stiftamtman Gersdorf ved sin påskrift mener at supplikantens andragende er meget nyttig og gagnlig så vel for fremmede som for HkMs egne fartøyer. Påskrifter, memorialer og forslag til tross; i denne saken avgjør Konseilet at med dette blir det slik det har vært.⁴³⁹

Innpass

Bymusikanten i Trondheim, August Kriigsmann, klager i 1719 over at på tross av hans kongelige bestalling⁴⁴⁰ om å alene være musikan, så har en annen nå fått bevilling. Klager over magistraten og vaktmesteren. Saken går til stiftamtmannens erklæring, uten noen videre resolusjon.⁴⁴¹

⁴³⁵ SP1728 2. halvår: 49

⁴³⁶ Nils Christian Abo var konstituert toller i Romsdalen. Kilde: *Moldefolk: Nils Christian aboe*
http://home.online.no/~aaroenes/moldefolk/personer/a/abo_niels_chr.htm

⁴³⁷ SP 1711 1. halvår : 572

⁴³⁸ Loser er her regnet som bestillingsmenn, ettersom det norske losvesenet ble regulert to år tidligere, i 1725, hvor losene i byene ble organiserte i egne loskontorer, og dermed drevet i statlig regi. Selv om losene var til en viss grad ”selvstendige næringsdrivende”, så var de etter 1725 sertifiserte av staten, og ”Los” ble omtalt som en stilling. Kilder: NHL 1999: 270; Kystverket, <http://www.kystverket.no/print.aspx?did=9086363>

⁴³⁹ SP 1727 2. halvår : 158

⁴⁴⁰ Han er plassert sammen med bestillingsmenn, ettersom stadsmusikanten måtte ta borgerskap i byene, med plikter og rettigheter som andre borgere. Kilde NHL 1999: 413

⁴⁴¹ SP 1719 2. halvår: 28

Marcus Busch, auksjonsdirektør i Trondheim klager i 1718 over at andre auksjonerer eiendommer i hans distrikt. Han viser til forordningene, og får medhold.⁴⁴² I 1729 klager han over det samme, men her er det ingen resolusjon; saken utsettes⁴⁴³, og i 1728 har han klaget over en resolusjon stiftamtmann Benzons har gitt, som lar sorenskriveren auksjonere både løsøre og faste eiendommer på landet tilhørende borgere bosatt i byen, og auksjonsdirektøren påberoper seg sin bestalling som sier at han skal nyte det hans forgjengere har nytt. Saken går til stattholderens erklæring, som ikke bifaller stiftamtmannens resolusjon, men viser til hvordan man løste en lignende konflikt i Christiania mellom auksjonsdirektøren og sorenskriveren der. I det tilfellet endte man med at når skriveren auksjonerte gods tilhørende byens borgere så skulle inntekten deles, noe som også blir avgjørelsen i denne saken.⁴⁴⁴

Manglende betaling

Også assessoren Søren Bygball har problemer med Trondheims magistrat, og at de ikke gjør opp for seg etter et lån, og i 1701 får han forvervet en kommisjon over dem.⁴⁴⁵

Rettsrelatert

Joachim Irgens, stadsmedicus, klager år 1700 over at rådstuetjenerne i forbindelse med en rettssak har gjort feil i saksbehandlingen og får bevilget ny stevning.⁴⁴⁶

Lagmann Peter Dreyer, samme år, i forbindelse med et politisk forslag angående at magistratsdommer skal legges under lagtingsretten "[...] klager ellers hart paa præsidet Angel og hans stor patroner.", men alt henvises til å forbli ved byens privilegier.⁴⁴⁷

Prokurator Peter Thams klager i 1728 over å ha blitt stevnet for bytinget av magistraten fordi han har latt protokollere mot magistratens relasjon til Danske Kanselli angående Munch, den forrige veier og målerens, testamente og ber om beskjermelse. Saken går til samtlige kommissærers erklæring, uten noen videre avgjørelse.⁴⁴⁸

⁴⁴² SP 1718 2. halvår: 151

⁴⁴³ SP 1729 2. halvår: 569

⁴⁴⁴ SP 1728 1. halvår 764

⁴⁴⁵ SP 1701 3. kvartal: 495

⁴⁴⁶ SP 1700 mars : 121

⁴⁴⁷ SP 1700 mai: 126

⁴⁴⁸ SP 1728 1. halvår : 558

Tabell nr. 3.4

Sivile embets- og tjenestemenn fra Trondheim stifts klagemål etter avgjørelser					
	Medhold	Avslag	Ingen res.	Lov og rett	Sum
Stift- / Amtmann	4	2	2	--	8
Fogd	1	2	2	2	7
Skriver	--	--	--	1	1
Magistrat / lagmenn	2	1	2	2	7
Øvrige embetsmenn	2	1	3	2	8
Bestillingsmenn	4	2	3	--	9
Total	13	8	12	7	40

Tabellen viser de sivile embets- og tjenestemenns – eksklusive de geistlige – klagemål etter deres stilling og hvilken avgjørelse klagen fikk hos konge, Kanselli eller Konseil.

Kilde: Danske Kansellis supplikprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

I hver tredje klage har de sivile embets- og tjenestemennene i Trondheim stift fått medhold, og hver femte har fått avslag. 22 av de 41 undersøkte klagemålene har altså fått en avgjørelse referert i protokollene på det de kongelige betjenter har klaget over og i den forbindelse bedt om. Sett i forhold til Akershus stift, hvor man fikk medhold i 23 og avslag i åtte saker, så sto det altså langt dårligere til med de trønderske embetsmennene med tanke på fordelingen medhold/avslag. Til gjengjeld var det langt flere klager fra Akershus uten noen resolusjon, hvor man ikke vet hva utfallet ble; det kan ha vært mange av de sakene som fikk avslag.

Stiftamtmannen og bestillingsmenn fikk i høyere grad medhold i sine klager, og ingen av deres saker ble henviste til rettsystemet, men ut over det er avgjørelsene temmelig jevnt fordelt på kategoriene.

Geistlige embetsmenn

Tabell nr. 3.5

De geistlige i Trondheim stifts klagemål etter deres stilling og klagens art.														
	Administrative sp	Embetsutførsel	Innpass i embete	Mangl.betaling	Div. økon.	Suspensjoner o.l	Privilegier	Rettsrelatert	Æressaker	Vold / fengsling	Uvillige bønder	Religjose forhold	Annet	Totalt
Biskop	--	7	--	--	--	--	--	--	2	--	--	1	--	10
Øvrige geistlige	7	3	3	5	1	2	--	3	4	--		--	--	28
Totalt	7	10	3	5	1	2	--	3	6	--		1	--	38

Tabellen viser de geistlige i Trondheim stifts klagemål etter deres stilling og klagens art

Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Over en tredjedel av de behandlede klagemålene kommer fra geistligheten, og 13 av de totalt 45 kommer fra biskopen.

Det de geistlige, biskopen inkludert, klager mest over er andre geistlige, 28 klagemål. Det kommer 10 klager over biskopen, 8 klager over prester, 8 klager over visepastor eller kapellaner og to klager over studenter og disipler. Nå er det selve hovedklagene i supplikkene som er grunnlaget for grupperingen her, ettersom mange supplikker inneholder klagemål over mer enn en person eller ett forhold, og en helt korrekt inndeling etter kategori er nærmest umulig.

De geistliges supplikker angår, grovt sett, to saks kategorier, eller en blanding av disse; økonomiske forhold og rang/autoritet, eller rettere sagt; revirmarkering. Og den enkleste måten å fortelle om deres besværing på er etter hva som angår de geistlige, og ikke.

Tabell nr. 3.6

De geistlige i Trondheim stifts klagemål etter periode					
	1700 – 1703	1708 – 1711	1718 – 1721	1727 – 1730	Totalt
Biskop	1	2	6	1	10
Øvrige geistlige	9	8	4	8	28
Totalt	10	19	10	9	38

Tabellen viser de geistlige i Trondheim stifts klagemål etter periode

Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

De geistliges klagemål har totalt sett en meget jevn fordeling over de undersøkte periodene. Det er dog verdt å merkes seg at biskopens klagemål når en klar topp mellom 1718 og 1721, noe som har en sammenheng med en språkpolitisk strid angående misjoneringen blant samene, og dertil harde linjer mellom de personene som var involverte.

Biskop Krog

En del personer er oftere enn andre involverte i klagemålene, både på eget og embetets vegne. Den avgjort mest fremtredende av disse er hr. biskop doktor Peder Krog. Han var biskop i Nidaros bispedømme i hele 42 år, fra 1689 til 1731, og at han har satt sitt personlige preg på mange saker som angikk Trondheim er hevet over enhver tvil.

Ettersom biskopen sitter i embetet i alle de undersøkte periodene, så er hans forhold til supplikkene verdt å kommentere litt nærmere.

Hans viktigste funksjon er i forhold til saksbehandling av supplikker, og han har blitt bedt om å uttalele seg i 20 saker, utover de hvor han allerede har skrevet på supplikkene ved innsendelsen. Men i 19 tilfeller er det biskopen det blir klaget over, og 10 supplikker bruker biskopen selv til å klage over andre. Om man ser på i hvilken grad han totalt sett er involvert i klagemål fra stiftet, så gir det at av 43 supplikker fra 1700–03 er han involvert i 17. I perioden 1708–11 i 14 av 32 supplikker, 1718–21 er det 13 av 29, mens i 1727–30 er det derimot bare syv av 37 saker hvor biskopen gjør sin entré.

Det som gjør biskopens uttalelser verdt å nevne er at han ofte i disse benyttet sjansen til å si sitt om forholdene i stiftet, og han var ikke alltid sparsom med ordene. Når det gjelder de sakene hvor biskopen kun har vært uttaleinstans, så ser det ut til at hans mening har vært vektlagt. I halvparten av saken har hans ord vært avgjørende, og i den andre halvparten er avgjørelsen ikke innskrevet i protokollene.

De sakene hvor han selv er anklaget, eller anklager er ikke samme sak. Det ser ut til at biskopens stjerne er dalende rundt 1710, og med et kraftig fall rundt 1720. Svært sannsynlig kan dette relateres til den pågående misjoneringen ovenfor samene, spesielt i Finnmark, hvor Krog sto som den fremste representanten for en av to motstridende språkpolitiske linjer.⁴⁴⁹

⁴⁴⁹ Aage Solbakk, *Deanuleagi sogat / Tanadalens slekter*,
<http://www.deatnu.net/sogat/tanaslekter/historie.htm#52>

Klager over verdslige embetsmenn.

Biskopen hevder i 1702 at stiftamtmanden angriper ham, både privat og offentlig, i en slik grad at biskopen blir foraktet av sine egne geistlige, og ber at generalløytnant Vibe og brigader von Schultzen, med flere, skal beordres å undersøke saken, noe som oversendes visestattholderen for uttalelse. Svaret kommer fra Slottsloven, som støtter biskopen, og han får bevilget sin kommisjon.⁴⁵⁰

I 1711 klager han over hvordan fenrik Trelund angriper både ham og andre geistlige i stiftet på deres ære og lempe, noe han har klaget over til generalmajor Schultz og fire ganger til generalløytnant Hausmann. Saken henvises til lov og rett.⁴⁵¹

Høsten 1718 klager biskopen over amtmann Schieldrup, at hans hustru to ganger har latt hennes barn døpe i huset uten å komme til kirken, tvert imot loven, og at presten har latt seg overtale til dette på grunn av amtmannens ”anselige karakter”. Etersom hun nå venter barn igjen, så ber biskopen om at stiftamtmanden må befales å inndrive mulkten *ad pios usus* av amtmannen, samt at hans, biskopens, navn må forties. Det går en kongelig ordre til slottsloven om å befale amtmannen å etterleve dommen og betale de bøter som loven krever, og det er innført et NB, at biskopens memorial skal holdes tilbake. Slottsloven sender inn Schieldrups apopolgi mot dette, og beviser med edsvorne attester at begge barna døde så kort etter at de var hjemmedøpte, at han for deres svakhets skyld ikke kunne komme den besværlige veien til kirken, hvor det kun prekes hver fjerde søndag. Videre ber Schieldrup, ettersom han i alle måter er uskyldig, at han blir befridd fra slike bøter, eller at han må få forsvare seg for lands lov og rett mot sin angiver, og dersom han har forsett seg, der dømmes til bøter, og ikke etter falskt angivende så uhørt straffes. Videre er det innført at slottsloven nå venter seg en kongelig resolusjon på hvordan man skal forholde seg i saken. Saken refereres for kongen, og Konseilet formener i den sammenheng at ettersom biskopen ikke vil være saksøker, og Schieldrup beviser sin uskyldighet, så burde slottsloven befales å oppheve saken.⁴⁵²

Denne saken kan muligens ses på i en større sammenheng. Amtmann Schieldrup fremstår noen år senere som en alliert med Thomas von Vesten, en av de ikke få personer som biskop Krog ikke gikk overens med. I 1724 skriver von Vesten et langt brev til ”Høyedle og velbårne kongelige majestets justisråd og amtmann over Nordlandene herr Ove Schelderup –

⁴⁵⁰ SP 1701 4. kvartal: 76

⁴⁵¹ SP 1711 2.halvår: 643

⁴⁵² SP 1718 2. halvår 468

synderlig gunstige velynder”, hvor han takker dypt for resolutt hjelp mot brennevinshandelen til samene.⁴⁵³

Og biskop Krog føler seg forbigått i 1727, åpenbart i forhold til kontrollen av skolens og kirkens regnskaper, og ber om at dette ikke må skje i saker som angår ham eller rektor Krog. I resolusjonen står det enkelt og greit at saken kan henlegges.⁴⁵⁴

Klager over geistlige

Krog klager over at prosten Ludvig Paus i Finnmark er sjelden ute på de pålagte reiser rundt til kirkene, visitasjonen, og biskopen mener i 1709 det bør være to proster i Finnmark slik det var frem til 1691, ettersom så vel kirke og regnskaper som menigheten blir forsømt slik det er nå, noe som Konseilet støtter, men saken utsettes til kongens hjemkomst.⁴⁵⁵

Biskop Krog forteller i 1718 at han under sin visitas har hørt mange klagemål over presten på Brønnøy, Jacob Hersleb. Han holder folk fra sakramentet om de ikke kan svare på en del spørsmål som presten mener de skal kunne utenat. Presten bruker en del bøker innholdende 22 spørsmål, noe allmuen mener de ikke klarer i sin alderdom, ettersom de ikke kan lese. I tillegg klages det over at presten ved slike utspøringer oppholder dem i kirken så lenge at prekenen ikke starter før halv tre på ettermiddagen, slik at en del gamle folk av avmektighet må bæres ut av kirken, noe presten i ettertid bruker som grunn til å holde dem fra sakramentet. I konseilet utsettes først saken i påvente av geheimeråd Holsteins nærvær, før den refereres for kongen med innstillingen at presten ikke på noen måte har beføyelser til å innføre slike noviteter eller å holde allmuen fra sakramentet. De mener presten har forsett seg i høy grad, og at han bør utspørres av biskopen og to upartiske proster, som igjen skal inngi sin erklæring om hvordan det skal rådes bot på slikt misbruk.⁴⁵⁶

Den residerende kapellanen til Melhus har i 1719 uten biskopens tillatelse og tvert imot flere forbud har absentert seg, på tross av at kallet da ble ubesatt. Biskopen tviler ikke på at denne kapellanen, som så mange andre, som ikke har suksessjon på kallet, skal bli borte i både 1, 2, 3 eller flere år. Saken refereres for kongen, men kanselliet formener at kapellanen, Ole Rønning, kun er huskapellan, ikke residerende, og dermed ikke bundet til kallet lengre enn han selv vil. Derimot burde han få en alvorlig reprimande for uten biskopens tillatelse å ha forlatt kallet slik at det ble ubesatt.⁴⁵⁷

⁴⁵³ *Norsk Tidsskrift for Misjon 1954*, s 42 ff., http://www.krlnett.no/innhold/kildesamling/Bind_1_2.pdf

⁴⁵⁴ SP 1727 2. halvår: 297

⁴⁵⁵ SP 1709 1. halvår: 392

⁴⁵⁶ SP 1718 2. halvår: 468

⁴⁵⁷ SP 1719 1. halvår 316

Prosten Gert Bonzak⁴⁵⁸ har i 1719 kopulert skipper Taysen og H. Simonsdatter Qverk i huset, og at han vil ikke vise en til dette forvervet kongelig befaling, og ber om at det må undersøkes om en slik bevilling finnes. I resolusjonen er det et NB, at slik bevilling finnes, og saken går til geheimeråd Vibe og magister Bonzaks erklæring, som igjen fremlegger en kopi på kongebrevet om kopulasjon som er bevitnet av stiftamtman von Ahnen, og forklarer at biskopen ikke fikk se brevet ettersom han stadig var ute på sognebud i disse tider, men dersom bispen hadde skrevet til ham, så skulle han ha vist bispen det hjemme. Saken refereres konge, med innstilling om at prostens forseelse denne gangen måtte tilgis.⁴⁵⁹

Biskopen forteller i 1720 at presten til Vefsn (Anders Dass) har beklaget seg til ham at Thomas von Westen har tatt til seg en student fra Sverige, Bijestock, som katekiserer finnelappene og døper barn i en gamme på fjellet. Biskopen finner denne personen suspekt, og spør seg om HkMs vilje i saken, da han frykter at det vil føre til store misforståelser og uorden at en uordinert person farer frem slik. I Konseilet tar geheimeråd von Holsten til seg supplikken, og innhenter von Westens erklæring, som refuterer det hele; når det gjelder biskopens klagemål, så for det første, om han finner det problematisk at han er svensk, så beskylder han dermed sin egen sønn som er president i Bergen samt hele den øvrige magistraten der, ettersom det er disse som har tatt mannen til seg ved troskapsed. Og lappene har tatt til seg Bijestocks katekisasjoner med stor glede ettersom det skjedde på deres eget språk. For det andre, når det gjelder dåp av barn, så kan intet bevises, med unntak av et sykt barn som han har vedgått å ha (nød-)døpt. Von Westen har ikke villet la mannen komme for bispen, ettersom han fryktet at bispen da skulle ha skremt han slik at han heller ville reist til verdens ende enn å dra i misjonen. Og biskopen skriver mot sin egen samvittighet da han hevder at finnene etter misjonen har absentert seg fra visitasjonen, ettersom han etter misjonen kun en gang har holdt visitasjon på disse stedene. Saken redegjøres nøye, og det hele skal refereres for HkM ved underskrivelsen.⁴⁶⁰

Krog klager, i 1720, også over kapellanen til Grottens kall i Romsdal, Iver Müller, at han for et år siden har forlatt sin vidstrakte menighet som består av fem kirkesogn, og etterlatt en gammel prest til å bestyre. Bispen klager videre at "[...] dend stund slige umeritterede dog arrogante subjectia lever hen i ørkesløshed, vellyst og over daadighed, da bliver adschilligt hiemme forsømt[...]"⁴⁶¹, og utbroderer saken ganske kraftig. Han klager også over at

⁴⁵⁸ Han er pastor i domkirken, i følge *tingbok for Inderøy 1703*
<http://digitalarkivet.uib.no/sab/Tgbinderoy1703.htm>

⁴⁵⁹ SP 1719 1. halvår: 608

⁴⁶⁰ SP 1720 1. halvår: 214

⁴⁶¹ SP 1720 1. halvår: 704

kapellanen korresponderer med von Westen, som er den som sporer kapellanen til sine gjerninger, og ber om at HkM vil kontrollere slikt, som i større og større grad brer seg i stiftet. I Konseilet utsettes saken til von Holsten har undersøkt den, og erklæringen innkommer sammen med en supplikk fra von Westen som hevder sin uskyld, og at beskyldningen føyer seg inn i rekken av alle de andre av biskopens ugrunnede og tvert imot sannhets anklager. Han har ikke visst noe om kapellanens nedreise til København før han kom dit. Videre støtter han Iver Müller, og sier han er en av de skikkeligste, mest oppbyggelige og best studerende prester han kjenner i Trondheim stift, og at han derfor er hatet av biskopen, som gjerne hater også de gode. Allikevel; det er biskopen selv som har ordinert Müller, men han har ikke gitt ham noen inntekt og til og med noen ganger nektet ham å utøve noe *in ministerio*. Ettersom von Westen mener dette beviser hans uskyld, og biskopens store ondskap, så ber han HkM om å ved en aller nådigste erindring la biskopen forstå Hans Majestet's mishag med biskopens ubeviselige angivelser og beskyldninger, slik at rettsindige guds tjenere kan gjøre deres arbeide i fred, ettersom det er en jammer at en biskop av så høy og utlevd alder ikke kan bli lei av uroligheter, trette, prosesser og forfølgelser. I Konseilet går det en ordre til biskopen om å la hr. Iver tiltre det embetet som han var lovet. Videre er det ett av de få tilfeller hvor man får en kommentar som refererer seg direkte til kongen; [...]hva biskopen forestiller anglectoren von Westen, da er hans Majestet tilfreds med hvis bemelte lector derpaa har svaret och er det hans Majestet's villie, at biskopen meere secunderer dem, som ere ved missionsvæsendet end foraarsager dem hinder och ophold, hvor om hand och allereede har faait hans Majests allernaadigste befaling.”⁴⁶²

Av det man kan lese i supplikkprotokollene, så fremstår biskop Krog som en person med mange tråder å trekke i, og han har heller ikke kviet seg for å dra i dem. At supplikker var en svært viktig del av kommunikasjonen mellom sentralstyremaktene og embetsverket spredt utover riket, er hevet over enhver tvil. Men supplikker har også vært brukt for å posisjonere seg selv i forhold til og i konkurranse med andre embets- og tjenestemenn. Og biskop Krog var åpenbart flink til dette. Nå får biskopens autoritet seg åpenbart en liten knekk i årene rundt 1720, blant annet i sammenheng med regnskapene for kirken, men også i forbindelse med at de personene som uttaler seg i saker som angår biskopen ser ut til å ha posisjonert seg selv bedre i forhold til de styrende i København. Så lenge Vibe var i livet, så støttet disse hverandre; både når Vibe var generalløytnant og når han var visestattholder..

⁴⁶² SP 1720 1. halvår: 704

Misjonskollegiet fikk i 1715 ansvar for misjonering blant samene i Finnmark, og i 1720 også i Nordland og Trøndelag.⁴⁶³ Dette, og Thomas von Westen som inngikk der, var åpenbart en torn i øyet på doktor Krog. Disse sto på hver sin side angående den språkpolitikken som skulle ligge til grunn for samenes omvendelse; biskop Krog mente forkynnelsen skulle skje på norsk (danske bøker) og at samene var ”meget begjærlige efter det norske Sprog”, mens von Westen mente undervisningen måtte være på samisk dersom den kristne opplæringen skulle ha noe fremgang.⁴⁶⁴ At disse sto på hver sin side i saken resulterte i noe som er omtalt som en lang og bitter strid⁴⁶⁵, noe som også reflekteres i supplikkene. Den Bijestock som biskopen og Anders Dass klager over, hadde von Vesten tatt til seg som student. Han var ikke den eneste. Allerede under sin første misjonsreise hadde han møtt Isaac Olsen som han tok med seg til Trondheim for å bruke som lærer, og med tiden ble mange av Finnmarks prester samisktalende etter hvert som misjonærene besatte ledige prestekall.⁴⁶⁶

Dette at von Vesten fant sine egne følgesvenner, og atpåtill fikk dem innsatt som prester må ha falt Krog tungt for brystet. Det bildet man får av ham gjennom supplikkene er at han gjerne satt med siste ordet selv, og spesielt angående utnevnelsen av geistlige. Han kvier seg i alle fall ikke for å legge seg ut med sine egne prester når de ikke deler hans syn. De prestene som havnet i konflikt med biskopen har også gjerne søkt støtte utenfor de geistliges rekke, slik som når magister Sebastian With ber om å få stiftamtman von Ahnen som kommissær på sin side, eller når Bonsach først leverer kopier på vielsesbevillingen, bevitnet av von Ahnen, og senere stiller opp på von Ahnens forespørsel om å overlevere papirer. At presten som hjemmedøpte barnene til amtmannen i Nordland var overtalte av amtmannens sterke personlighet virker bare som en delvis gyldig forklaring, ettersom barna var så svake at de døde kort tid etter fødselen. Vel kan nok amtmannen ha lagt press bak, men å være døpt var viktig – meget viktig – og da virker religiøse/moralske motiver mer plausibelt. At det i saken mellom fenriken og biskopen er flere beskyldninger om partiskhet fra biskopens side, og det samme forekommer i flere supplikker, bygger opp under et inntrykk av at biskopen gjerne belønte de som sto på hans side og det i full åpenhet.

⁴⁶³ Kilde: Arkivverkets nettsider, *Misjonskollegiet 1715 – 1814*, <http://www.arkivverket.no/arkivverket/publikasjoner/nett/handbok-ra/sentralinst/misjon.html>

⁴⁶⁴ Kilde: Språkrådet, *Samisk og norsk i skolen fram til dette hundreåret*, http://sprakrad.no/nb-no/Toppmeny/Publikasjoner/Spraaknytt/Arkivet/Eldre/Samisk_og_norsk_i_skolen_fram/

⁴⁶⁵ Aage Solbakk, *Tanadalens slekter*, Misjon og kirkebygging, <http://www.deatnu.net/sogat/tanaslekter/historie.htm>

⁴⁶⁶ Kilde: *Cappelens historieverk for den videregående skolen*, <http://norgeogverden.cappelen.no/n105ki07.htm>

Prester og øvrige geistlige

Visepastorer og kapellaner ser ut til å ha vært karrierebevisste mennesker. Og konfliktene mellom prester og kapellaner er et stadig tilbakevendende tema. En av de bakenforliggende årsakene til dette kan være, som det hevdes i en memorial fra biskop Krog⁴⁶⁷, at mange kapellaner ikke har ekspektanse på kallet, og dermed ikke føler seg bundet i like høy grad som prester gjør, og, ikke minst, at de forsøker å få nettopp ekspektanse. Biskop Krog er også et stadig tilbakevendende problem for de geistlige, og ni av klagemålene er over ham.

Klager over biskopen

Tre av klagenes over biskopen kommer fra Magister Sebastian With, pastor ved Vår Frues Kirke⁴⁶⁸. År 1700 hevder hans seg forfulgt av biskopen, og at en i Kanselliet, som han mener uten tvil må ha vært biskopens svoger har fått utvirket en kongelig befaling om at en æressak han har mot biskopen skulle oppheves og erklæres død. With ber om at befalingen skal oppheves, og at kongen skal utnevne menn til å dømme i så vel æressaken som alle de andre ”widervertigheter” biskopen utsetter ham for. I Kanselliet undersøkes det først hvorvidt det har gått en slik ordre om å oppheve prosessen, og når denne vel er funnet, så bevilges With å føre saken for retten, ”[...] saasom forrige k. order paa wrang beretning er worden expederet”.⁴⁶⁹ I en senere supplikk samme år ber With om dommere til å dømme mellom ham og biskopen, som skal ha sagt ham opp uten rett, forfulgt ham og forbrutt seg under forretninger, og ber spesielt om at stiftamtman von Ahnen skal sitte i kommisjonen, noe som bevilges.⁴⁷⁰ Nærmere ett år senere klager han over at han ennå ikke får rett mot biskopen, samt at han besverger seg også over borgermester Opdal og biskop Muus som åpenbart sitter i kommisjonen. Saken henvises til lov og rett.⁴⁷¹

Niels Juel, kapellan i domkirken, klager i 1702 over at biskopen ikke kommuniserer ham en supplikk som visepastoren til Buksnes har ingitt over ham. Saken legges til side i påvente av erklæring.⁴⁷²

Soknepresten i Alstadhaug, Petter Dass, klager samme år over at biskopen og stiftamtmannen ikke har gjort noe med supplikken han har innsendt for et år siden hvor han

⁴⁶⁷ SP 1719 1. halvår: 316

⁴⁶⁸ I følge omtale av ham i forbindelse med en rettsak angående bygsel, så var han pastor i Vår Frues Kirke. Kilde: Tingbok for Inderøy fogderi 1703, <http://digitalarkivet.uib.no/sab/Tgbinderoy1703.htm>

⁴⁶⁹ SP 1700 april: 95

⁴⁷⁰ SP 1700 juni: 10

⁴⁷¹ SP 1701 1 kvartal: 480

⁴⁷² SP 1702 1.kvartal:97

klager over at han ikke får sin fisketiende, og ber om en befaling til biskopen, noe som bevilges.⁴⁷³

I 1708 klager Hans Larsen at biskopen ikke vil ordinere ham til kapellan, på tross av en kongelig befaling. Biskopen på sin side viser til at supplikanten ikke har den karakter som forordningene krever, og at han dermed ikke har tort å ordinere ham. Biskopen fremlegger også en memorial fra menigheten, hvor de ber om å bli fritatt fra å ha to prester. Den attesten som Hans Larsen har lagt frem fra magister Sebastian With viser seg å være falsk, og biskopen spør seg om han allikevel skal ordinere Larsen, tvert imot forordningen, noe som avvises av Konseilet.⁴⁷⁴

Også Michael Mentzonius klager i 1708 over at biskopen ikke forholder seg til forordningen om vocationer. I tre supplikker under samme saksnummer klager han at biskopen innsetter de han vil, og ikke de som er mest bekvem til stillingen, deriblant lidderlige, udyktige og grove personer som offentlig er beskyldt for horeri og leiermål, hvorav en nevnes med navn. Etter uttalelser fra biskop Krog, og biskop Munk, som begge avviser anklagene, så ender saken med å bli utsatt.⁴⁷⁵

Trondheims prester klager i 1710 over biskopen som, ettersom hans sønn er rektor ved katedralskolen, har fått kontroll over lektoratets og notariatets inntekter, og at han har gitt sin sønn anseelige tillegg til skolen som de ikke har noen rett over. I tillegg fornærmer biskopen dem ved at hans kapellan drar Bakklandet fra deres kirker. Det går en ordre til slottsloven om å konferere med stiftamtman og biskop, men ingen avgjørelse utover det.⁴⁷⁶ Trondheims prester hadde allerede året i forveien klaget over den nevnte kapellannen fra Strinda, som forsøker å dra Bakklandet fra dem⁴⁷⁷. I den saken vinner prestene frem, men det at de nevner samme sak på nytt tilsier at det hele ikke var avgjort så lett.

Hans Schanke har også problemer med biskopen, noe som han i 1719 ”wiitløfftig remonstrerer”, blant annet at biskopen holder tilbake hans lønn som conrektor. Saken går til lov og rett, men både Kanselli og Konseil innstiller til at det skal skje med *beneficium paupertatis* og en av høyesteretts beste prokuratorer.⁴⁷⁸ Jacob Hersleb, prest i Brønnøy, som biskopen selv har angitt for å gå ut over sine prestelige beføyelser i et tidligere memorial, klager i 1719 at biskopen har vist seg som hans åpenbare fiende, og ved sin siste visitas beskjemmet ham foran hele menigheten. Vedlegger fem attester over hva som skjedde

⁴⁷³ SP 1702 1.kvartal:397

⁴⁷⁴ SP 1708 1. halvår: 165

⁴⁷⁵ SP 1708 1. halvår: 518

⁴⁷⁶ SP 1710 1. halvår: 333

⁴⁷⁷ SP 1709 2. halvår: 230

⁴⁷⁸ SP 1719 1. halvår : 134

mellom dem i kirken. Det går en ordre til stiftamtmanden, ”til like med hans til seg tagne upartiske proster”, om å etterleve den befalingen som allerede har gått til biskopen.⁴⁷⁹

Klager over andre geistlige

Niels Juel, kapellan i Domkirken, ber i 1702 om beskjermelse mot visepastoren til Buksnes, som har inngitt en ”vrang” supplikk over ham hvor han blir anklaget for å frata ham hans lønn, uten å få noen avgjørelse.⁴⁸⁰

Magister Simon Hoff klager i 1703 over den manglende disiplinen blant disiplene, og mener det er fordi han ikke bruker ”ferle og ris”. Som et middel for å oppnå noen lydighet hos dem, og for å kunne holde dem under noen form av tvang, ber han om at ved deres dimisjon fra skolen om å få utferde en attest om deres forhold mot ham. Saken går til biskopens erklæring, som sier at han aldri har hørt noen klage over disiplenes ulydighet, og mener at det uansett kan korrigeres med skolens ordinære disiplin. Biskopen ber om at alt skal forbli slik det har vært, som og er etter loven, for å forhindre videre trette mellom ham og rektor, ettersom det er nok uenighet mellom dem allerede.⁴⁸¹

Trondheims prester klager i 1709 over at bispens kapellan til Strindens prestegjeld vil tilholde seg alle prestelige funksjoner på Bakklandet. Etter mye korrespondanse, erklæringer og en klage over en kongelig resolusjon - Trondheims prester og Bakklandets oppsittere hevdet at de ikke var hørt i saken - så får prestene medhold.⁴⁸² Soknepresten Alexander Bork har samme år problemer med den residerende kapellanen i Bø angående hvilken kirke menighetens skal betjenes i. Etter biskops og stiftamtmands erklæring får først presten medhold i sitt syn, men etter en supplikk fra kapellanen refereres saken for kongen, hvor kanselli og konseil formener at stiftamtmand og biskop burde forsøke å forene sokneprest og kapellan.⁴⁸³ Niels Krog, rektor og biskopens sønn, klager i 1710 over at det i Trondheim alltid har vært ”competence” mellom rektor og kapellaner om presedensen. Saken refereres kongen, med en innstilling om at rektor bør gå foran kapellaner, i likhet med i Danmark.⁴⁸⁴

Oluf Pedersen Broch, residerende kapellan til Vefsn klager i 1720 over den alt for rike presten Anders Dass, at han betar ham hans del av lønnen og at han belaster befolkningen med ekstra skatter, med mer. I protokollen er det innført av Konseilet at det øvrige som er

⁴⁷⁹ SP 1719 2. halvår : 359

⁴⁸⁰ SP 1702 1. halvår : 97

⁴⁸¹ SP 1703 2 kvartal: 643

⁴⁸² SP 1709 2. halvår: 230

⁴⁸³ SP 1709 2. halvår : 610

⁴⁸⁴ SP 1710 1. halvår : 57

anført i supplikken er uforståelig og uten sammenheng. Saken går til biskopens erklæring, som redegjør, men mener at alle tjener på den løsningen som er nå, ettersom Vefsns kall har økt så mye i verdi under Dass. Saken henvises til lov og rett.⁴⁸⁵

Anders Dass på sin side klager i 1721 over Broch, og ber om kommisjonærer til å dømme mellom dem angående eksesser mot menigheten, bespottelse og andre saker som ikke på en bekvem måte kan utføres for tinget. Ansøkningsen bevilges. Broch på sin side suppliserer under samme saksnummer og redegjør igjen for tvistighetene, og bevilges kontrakommisjonærer. Broch repeterer sin supplikk, men det forblir ved den utgatte befaling.⁴⁸⁶

I første halvår 1729 klager Broch igjen over magister Dass og mener seg krenket på sin ære og gode navn. Han får bevilget at alt behandles som én sak i høyesterett.⁴⁸⁷ Senere samme år klager han at Dass og hans kapellan, Spentrup, ikke betaler ham hans kalls inntømster, på tross av kongelig befaling, samt over bøndene som innholder ham hans offertoll. Spentrup på sin side innsender en memorial hvor han hevder at det ville være urimelig at han skulle ha forrettet tjenesten så lenge uten noen betaling, mens Broch som har desertert kallet skulle tilgodeses. Vedlegger regnskap for kallets inntømster. Etter at stiftamtmanden og magister Hagerup har gjennomgått regnskapet finner de at det ikke kan tilkomme Broch mer enn hva han allerede har fått, og når det gjelder bøndene så vil amtmanden være assisterlig, dersom det skulle være behov for det. Saken forblir ved erklæringen.⁴⁸⁸

Kapellanen Peder Bjørn i Trondheims stift klager i 1730 at han ikke får sine tillagte 4.de og 6.te-penger av sin prest. Saken går til biskopens erklæring, uten noen resolusjon her.⁴⁸⁹

Trondheims geistlige klager i 1708 at en del prester ikke betaler det de skal til domkirken, noe som går til stiftamtmand og biskops erklæring, uten noen avgjørelse.⁴⁹⁰

⁴⁸⁵ SP 1720 1. halvår: 207

⁴⁸⁶ SP 1721 2. halvår: 410

⁴⁸⁷ SP 1729 1. halvår: 315, 551

⁴⁸⁸ SP 1729 2. halvår: 670

⁴⁸⁹ SP 1730 1. halvår: 498

⁴⁹⁰ SP 1708 1. halvår: 724

Klager over embetsmenn

Ni av klagemålene angår sivile embetsmenn, og en angår militære.

I 1700 klager Trondheims prester over innpass av sorenskriverne, som forvalter skifter på deres gods uten å underrette dem. Etter anbefaling fra stiftamtmann og biskop, utstedes det en kongelig ordre om at de geistlig skal underrettes før skiftene holdes.⁴⁹¹

Rektor Niels Krog klager i 1710 at degnetollen, som er skolens beste inntektskilde ikke blir betalt, mener det er fogdenes skyld og vil ha en kongelig ordre til dem. Stiftamtmann von Ahnen forsvarer i sin erklæring fogdene og hevder det er praktiske omstendigheter som er skyld i at forordningen om degnetoll ikke etterleves; bøndene leverer selv inn skatt, og nekter å betale denne. Det går en ordre til slottsloven om å gjøre den anstalt i saken som synes best.⁴⁹²

Pastor Lyster og kapellan Rønning fra Melhus, klager i 1727 over sorenskriver Randulf, og ber om at det må føres vitner og bevis for kommisjonen, noe som bevilges.⁴⁹³

Broch, som nå har blitt dømt fra sin stilling som kapellan og sitt prestelige habitt, hevder i 1727 at dokumenter har blitt holdt tilbake i rettsaken av hans prokurator, og ber om ny sak for høyesterett. Biskop Worm i sin erklæring mener dommen er gyldig, men supplikanten repeterer to ganger, hvor han ber om en annen prokurator, nå mot betaling, noe som bevilges.⁴⁹⁴

Rektor Krog klager i 1729 over at stiftamtmann Benzon legger seg opp i skolens regnskaper, men får avslag.⁴⁹⁵

Hr. Jens Parelius, prest i Stjørdal⁴⁹⁶, klager samme år over at berghauptmann Dreyer har bedt sorenskriver Bruun foreta en besiktigelse, som han mener er urett, og at han blir fratatt anselige deler av prestegården. Saken henvises til lands lov og rett.⁴⁹⁷

Magister Peder Leth klager i 1730 over innpass av berghauptmann Dreyer angående auksjoner i Trondheim stift. I stiftamtmannens og biskopens erklæring formener de at det muligens er en tradisjon i Trondheims stift om deling mellom geistlige og verdslige, men at

⁴⁹¹ SP 1700: mars: 272

⁴⁹² SP 1710 2. halvår: 389

⁴⁹³ SP 1727 1. halvår: 287

⁴⁹⁴ SP 1727 2. halvår: 79

⁴⁹⁵ SP 1729 1. halvår: 584

⁴⁹⁶ Parelius var kapellan i Trondheim til 1729, og deretter prest i Stjørdal. Ettersom denne saken er fra 1729, og saken angår en prestegård, så antas det at han har tiltredt stillingen som prest når supplikken er skrevet. Kilde: Nettside, historier.no , *Utdrag av Stjørdalens Krønike 3, 1746 - Gravmyra – en konfirmants siste hvilested*, http://www.historier.no/index.php?option=com_content&task=view&id=793&Itemid=37

⁴⁹⁷ SP 1729 2. halvår: 704

det ikke finnes noen lov om dette. Formener berghauptmannen har rett. Saken forblir ved erklæringen.⁴⁹⁸

Visepastoren til Inderøy, hr. Jacob Jørgens, klager i 1719 at han på generalmajor Buddes ordre er fjernet fra sitt hus og embete⁴⁹⁹, og vil ha saken stevnet for retten og sitt embete tilbake. Det bes om en erklæring i saken fra biskop og stiftamtman samt at de får en ordre om å tiltale presten dersom han skulle være skyldig i noe.

Biskopen og stiftamtman har den 18. juli innhentet (Jacob Jørgens) Wesseltfts⁵⁰⁰ erklæring som tilsynelatende beviser at han er uskyldig. Dette gjør at både stiftamtman og biskop får en irrettesettelse; de har bare innsendt prestens erklæring, og ikke redegjort for om han er skyldig i noe eller ikke. De får derfor den 24. oktober en ny ordre om (de ”rescriberis”), isteden for slik de har gjort, at de nå har å fullstendig informere seg i saken og dens omstendigheter og deretter la den gå til doms etter loven⁵⁰¹. Generalmajor Budde sender under samme saksnummer inn sin erklæring, hvor han sier at han (presten) som en innfødt svenske ikke kan tros, og at han, Budde, hadde befalt bøndene å ikke gjøre motstand og beordret lensmannen å tilholde bøndene å skaffe fienden all påbudt proviant. Saken oppleses, uten noen videre resolusjon.⁵⁰²

Denne saken står i sammenheng med krigen og de svenske styrkenes innfall i Norge. Bakklandets innvånere hadde også klaget over generalmajoren, at han hadde ruinert hele kirkesognet, revet alle bygninger så ikke det minste lille skjul sto tilbake og jaget dem inn i byen hvor mange døde av kulde og mangel på annet.⁵⁰³

Generalmajorens tiltak for å hindre svenskene var ikke særlig populære verken blant befolkningen eller prestene, men det er ingen tvil om at de i siste instans var effektive. I følge den svenske løytnant Schenström i boken *Armfeldska Karolinernas sista tåg – Gamla minnen från Jämtländska och norska fjällbygder*, så hadde den svenske armeen når de gikk inn i Norge alt for dårlig proviant og armeens krigskasse var kun på 10.000 daler. Kongen, Karl XII, hadde forbudt Armfeldt å ta noe fra befolkningen uten erstatning, og i Norge var svenske

⁴⁹⁸ SP 1730 1. halvår: 169

⁴⁹⁹ Teksten i supplikken er ” Klager at han etter gen mai Buddis ordre er avvigt og ført fra hans hus og embete”. Ordet avvigt skaper her litt problemer; i andre klagemål brukes det som synonymt med ”foregående”, som i ”nest avvigt aar”. I denne sammenheng får det stå åpent i forhold til tolkning.

⁵⁰⁰ Hans fulle navn er Jacob Jørgens Wesseltft. Kilde: *Norsk Slektshistorisk Tidsskrift*, navnerregister, http://www.genealogi.no/nst_reg/w/w-1a.htm Etternavn er et konstant problem i forhold til oppgaven; supplikantene varierer gjerne i hav de kaller seg.

⁵⁰¹ Teksten i supplikken er: ”[...]rescriberis stamtman og bisk, at de som istedenfor at innberette sakens beskaffenhet og lade presten tiltale, [...] innsender prestens til dem inngivne erklæring uten at melde, enten han i noget er funderit eller ikke, saa har de fuldkomlig at innformeri sig om saken og dens beskaffenhet og deretter med den at la fortfare til doms effter loven.”

⁵⁰² SP 1719 1. halvår: 406

⁵⁰³ SP 1719 1. halvår 381

penger lite verdt. Til slutt var Armfeldt, på grunn av proviantmangel nødt til å dra seg tilbake fra områdene rundt Trondheim, og opp mot Stjørdal og Levanger for å søke proviant. For å beskytte Verdal inntok Budde selv Inderøy med 1000 mann og førte bort alt av proviant han kunne frakte med seg og brente resten.⁵⁰⁴ Med det resultatet Budde oppnådde med sin harde framferd, er det ikke unaturlig at han, i alle fall ut av hva man kan lese i supplikkprotokollene, ble bespart for reprimander og lignende. Men interessant er også argumentet om ”en innfødd svensk”. Også biskop Krog bruker ”svenske” som en negativ karakteristikk, og i en supplikk fra Akershus bruker man at noen var av ”svensk hjerte” som et gangbart argument⁵⁰⁵. Spørsmålet blir da om dette er et argument som er gyldig i alle samfunnslag, eller om det er noe man bruker bevisst ”oppover” mot Kanselliet, Konseilet osv. med tanke på å få gjennomslag for sine supplikker.

Tabell nr. 3.7

De geistlige fra Trondheim stifts klagemål etter avgjørelser					
	Medhold	Avslag	Ingen res.	Lov og rett	Sum
Biskop	1	4	4	1	10
Øvrige geistlige	10	4	10	4	28
Totalt	11	8	14	5	38

Tabellen viser de geistlige i Trondheim stifts klagemål etter avgjørelser

Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

De geistlige var av de mest aktive klagerne i Trondheim stift, men de nådde ikke frem med alle sine klager. I 14 av saken er det ikke ført inn noen avgjørelse i supplikkprotokollene, så de vet man ikke hvordan det gikk med. Biskopen har fått avslag på nesten halvparten av sine klagemål og medhold i bare en av sine ti klager, mens de øvrige geistlige bare har fått avslag på hver syvende klage og medhold i hver tredje.

⁵⁰⁴ Schenström, F., *Armfeldska Karolinernas sista tåg – Gamla minnen från Jämtländska och norska fjällbygder* s.35 ff, Stockholm, 1890

⁵⁰⁵ SP 1708 2. halvår: 318

Militære

Tabell nr. 3.8

Militære personer i Trondheim stifts klagemål etter deres stilling og klagens art.														
	Administrative sp	Embetsutførsel	Innpass i embete	Mangl.betaling	Div. økon. forhold	Suspensjoner o.l	Privilegier	Rettsrelatert	Æressaker	Vold / fengsling	Uvillige bønder	Religjose forhold	Annet	Totalt
Offiserer	1	1	--	--	--	--	--	3	--	--	--	--	--	5
Underoffiserer og innrullerte	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	2	--	2
Totalt	1	1	--	--	--	--	--	3	--	--	--	2	--	7

Tabellen viser de militæres klagemål etter deres stilling og art av klage

Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Tabell nr. 3.9

Militære personer i Trondheim stifts klagemål etter periode					
	1700 - 1703	1708 - 1711	1718 - 1721	1727 - 1730	Totalt
Offiserer	4	--	--	1	5
Underoffiserer og innrullerte	--	2	--	--	2
Totalt	4	2	--	1	7

Tabellen viser de militæres klagemål etter deres stilling og hvilken tidsperiode klagemålene ble sendt.

Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Offiserers klagemål

Vibe var en aktiv klager, også før han ble visestattholder. Med hans tittel som Generalmajor og kommanderende general Nordafjells i 1682⁵⁰⁶, var han en av de viktigste personene bosatt i Trondheim.

I 1700 i forbindelse med en stevning, klager han over lagmannens sjikane og at justissekretæren ikke visste hvilket segl som skulle brukes for å ekspedere en sak, og han får bevilget å stevne saken på nytt⁵⁰⁷, noen måneder senere, i forbindelse med en æressak, klager

⁵⁰⁶ Weidling 2000: 313

⁵⁰⁷ SP 1700 januar: 147 B

han over at justisen der oppe (Trondheim) er ”noget journaliere”(foranderlig, ”som vinden blåser”⁵⁰⁸)⁵⁰⁹, og i 1703 i forbindelse med en supplikk om ruineren av skogene, klager han over en ”skalckaktig” sorenskriver, Henrik Dreyer, som ikke har vært med på en grensekogsbesiktigelse, noe han har skrevet til Feltmarskalk Wedel og Geheimeråd Lente om. Han klager også på disse, at de ikke har gitt ham noe presist svar, og vil vite hos hvilket kollegium han skal søke å få sorenskriveren straffet. Saken går til visestattholder og stiftamtman von Ahnens erklæring, hvor von Ahnen hevder å ha gjort all assistanse som er krevd, forsvarer sorenskriver Dreyer, og hevder at det var den utsendte offiserens skyld at besiktigelsen ikke ble gjennomført, og at han ellers ikke har hørt noe negativt om denne sorenskriveren, noe han i så fall formener at han burde ha hørt, om det var slik, så ville han ha andratt det for HkM. Saken forblir ved stiftamtmannens erklæring.⁵¹⁰

I 1708, før han blir visestattholder, klager Vibe over at han er påført en prosess av prokurator Brygmann i amtmann Hammonds navn, og mener at gjennom denne prosessen så vil det komme frem i lyset alle de svik og uretts utøvelse mot så vel HkM som de fattige undersåtter disse to står for, og ber derfor om kommissærer. I resolusjonen står det at saken skal refereres kongen, men det innstilles til at man kan forhøre seg med rentekammeret angående regnskaper og sakens beskaffenhet, og dermed avgjøre om HkM har tapt på denne saken. I Rentekammerets svar står det derimot at HkM har fått riktig betalt, og ingenting mangler i Povel Steens⁵¹¹ regnskap. Om derimot kreditorene, eller andre, har på noe vis blitt fornærmet ved den inndrivelsen som har funnet sted, så mener kammeret at det ikke vedgår dem, ettersom HkMs interesser ikke har blitt krenket. Her er også en av de få sakene hvor vi får en ren avskrift av kongens eget svar i saken: ”Wi approberer aller(naadigst) Kammerets betenkning, at det ordentlig effter lougen maae udføres.”⁵¹²

Og til slutt oberstløytnant H. Fredriksen, som i 1727 klager over biskop Krog, som uten å forkynne ham en overhoffrettsdom angående en kirke han har kjøpt har stevnet ham for høyesterett, noe justitarius formener er oberstløytnantens egen plikt å informere seg om ettersom han allerede har fått en kongelig bevilling til å ”produsere” papirer, og klagen avvises.⁵¹³

⁵⁰⁸ Dette forslaget for å oversette ”journaliere” stammer fra den personen som har skrevet av de originale supplikkprotokollene, og er innført som en fotnote i avskriftsamlingens supplikkprotokoller.

⁵⁰⁹ SP 1700 mars : 61

⁵¹⁰ SP 1703 4. kvartal: 659

⁵¹¹ Ettersom dette angår kreditorer, og saken etter det man kan lese ut av supplikkene har pågått en stund, så antas det at dette er avdøde Povel Steen som var skipsmåler, proviant- og ammunisjonsforvalter i Trondheim frem til 1692 Kilde: *Tollere gjennom 300 år (1563 - 1886)* <http://www.genealogi.no/kilder/Tollere/index.htm>

⁵¹² SP 1708 1. halvår: 484

⁵¹³ SP 1727 1. halvår: 811

Innrullerte

De to øvrige klagene kommer fra en fenrik, Johan Trellund, noe som setter i gang et aldri så lite trondheimsk drama, og er verdt å referere litt mer inngående. Begge klagene angår de geistlige i stiftet.

I 1708 klager han over Johan Crantz, soknepresten til Bynes, som holder ham fra sakramentet og gjør mange andre eksesser i menigheten, og fenriken bruker en hel del bibelske sitater for å bevise at han ikke kan fortie det. Han klager videre at han er ført i arrest, og ber HkM om å befri ham, forflytte ham fra Trondheim og gi ham et annet embete, og vedlegger det han kaller et ”illustrasjonsdokument” som består av 20 brev og svar derpå, som han har skrevet til generalløytnant Vibe, biskop Krog og andre. I protokollene har Kanselliet oppsummert dette som: fenriken har klaget på presten, som igjen har bedt ham bevise sine anklager. Fenriken har hevdet at han skulle bevise alt sammen, og ville ha presten irettesatt, men da fenriken ikke fikk gjennomslag for dette, så har han skrevet en del nærgående brev til biskopen og generalløytnanten, noe som resulterte i at han ble satt i arrest i januar, hvoretter fenriken har bedt stiftamtman von Ahnen innstendig om å få en kopi av prestens erklæring, for å kunne refutere den. Saken sendes til stiftamtmannen og biskopen for erklæring.

18 februar kommer det dog en ny supplikk fra fenriken, hvor han redegjør for hva som har skjedd i saken siden sist. Biskopen har krevd en erklæring på det han kaller fenrikens ubeviselige angivende og at det er berammet et krigsforhør over saken som skal begynne når biskopen kommer hjem fra sin visitas, en gang i mars. Fenriken innstiller til kongen om han er skyldig til å gjøre ”reparation”, ber igjen om et nytt embete, og vedlegger en kopi av et brev som presten Johan Crantz har skrevet til sin kapellan, som fenriken mener er straff verdig, uten at vi får vite noe om innholdet. Fenriken ber også om at kapellannen må beordres å gi fra seg originalbrevet, eller forklare fra hvem han har fått det, men mener det må være biskopen som har gitt ham det. I protokollene står det at brevet skal lese opp, men at saken utsettes inntil erklæring innkommer, noe som er datert den 7. mars.

11. mai suppliserer soknepresten, dog uten sin underskrift, at så som fenrik Trellund i sitt såkalte illustrasjonsskrift ublu og usannferdig har angitt ham, kalt ham en av Akabs falske profeter og beskyldt ham for brudd mot sitt embete, så ber han om at fenrikens skal bevise dette ovenfor ministerialretten, som er supplikantens rette forum.

12 mai kommer biskopens erklæring, og en ”wiitløfftig besværing” over fenriken som så grovt har beskyldt både hele presteskapet og biskopen selv, noe biskopen anser er en separat sak fra sokneprestens sak. Biskopen har derfor begjært en krigsrett over fenriken, noe

som generalløytnant Vibe har beordret oberst Halk å holde. Men oberst Halk har, mot generalløytnant Vibes ordre, gjort saken så stor at den synes uendelig, og innstevnet over 100 personer som vitner angående prestenes forhold i deres embeter. Biskopen har begjært av Vibe at dette må endres, men Vibe svarer at ettersom oberst Halk allerede en gang har fravikt sin ordre, så vil han ikke befale ham igjen, men henviser biskopen til Hans kongelige Majestet selv. Derfor ber biskopen om at ettersom oberst Halk ikke har vennlige intensjoner, om at denne saken må bli separert fra Crantz' private sak, og at HkM vil befale Vibe og brigadier Schultz om å inngi deres betenkende i saken. Vedlegger åtte dokumenter som bilag.

Den 16. juni forteller fenrik Trellund at han har stevnet en del prester til krigsretten for å bevise det han har angitt, men så som han er en fattig mann og slikt koster mye penger, så ber han om at generalfiscalen skal føre saken for ham, ettersom det er guds og HkMs sak. Innstiller også til HkM hvordan han vil disponere i saken mellom ham og soknepresten, og hvilke omkostninger og erstatninger som bør ilegges soknepresten for den langvarige arresten.

Den 21. juli innsender oberst Halk hele krigsforhøret, som er meget omfattende, og legger ved en forklaring at han med forhøret har latt følge krigsartiklene i alle måter, og klager over at en del prester har, med store trusler protestert mot ham og krigsretten, dersom han lot vitner forhøres angående deres embeter. Også biskopen har protestert hardt mot ham og beskyldt obersten for partiskhet. Spør om hvordan han skal forholde seg videre med saken, om han skal la den gå til dom eller ei, samtidig som han ber om at den som til slutt finnes skyldig skal måtte betale en erstatning til de involverte offiserer for deres utgifter i saken.

Den 15 august refereres saken for kongen, hvor Konseilet innstiller til at kanselliadvokaten og generalauditør Merker kan befales å gå gjennom alle akter, og bedømme hvordan dette best kan komme til ende, og hvordan prosessen kan føres best i henhold til både loven og krigsartiklene.

1 desember sender oberst Halk, etter kongelig ordre, ned til København de resterende dokumentene, som innkommer til Kanselliet den 21. desember, og leveres til generalauditøren.

28 februar 1709 innsender sokneprest Crantz sin fremstilling av saken, og ber om at den må gjennomses, noe som leveres til generalauditøren den 29. mars.

Den 27. mai kommer Merker og Scavenius, generalauditøren, med sin erklæring i saken, som refererer hele beskaffenheten av saken, og kommer til den slutningen at fenrik Trellund burde gi biskopen og hele geistligheten en unnskyldning, ettersom hvis det hele skal

føres for retten, så vil det bli meget omfattende. Beskyldningene mot Jacob Wesseltoft⁵¹⁴ synes derimot til å være av stor betydning, og det anbefales at biskopen tiltaler ham.

Det avgjøres i Konseilet at Trellunds sak utsettes til HkMs hjemkomst, men at det ekspederes straks en ordre til biskopen om å tiltale Wesseltoft.⁵¹⁵

Men saken slutter ikke der.

I 1710 suppliserer Johan Trellund "[...] . meeget hårdt og efftertænelig imod bisk: doct: Peder Krog og beder, at HkM wil endelig opstaae og slaae guds og HkM fiender, nemlig bisk: d: Peder Krog med endeel hands ilde diciplinerede præster og andre hans mamon-ælskende adhærenter, førend gud skal opstaaes med landeplagers hiemsøgelse etc [...]"⁵¹⁶ Vedlagt følger Trellunds memorial til biskopen, som denne ikke vil besvare, noe han har stevnet biskopen til bytinget for. Videre anklager han biskopen for partiskhet, og andrar at saken biskopen skulle føre mot Wesseltoft etter kongelig befaling ennå ikke er til ende, og ber om å få se biskopens eller andres erklæringer, unnskyldninger eller besværing over ham. I resolusjonen står det at saken skal refereres kongen, sammen med Merkers og Scavenius erklæringer, samt at Konseilet mener at Trellund bør forklare seg overfor biskopen, og at biskopen skal beordres å føre saken mot Wesseltoft til ende. Kongens egen resolusjon på dette, derimot, lyder at stattholderen, Baron Løvendal, skal forordne Trellund en fri prokurator, med *beneficium paupertatis*, til å utføre hans saker for ham mot biskopen og andre han har tiltale mot.⁵¹⁷

Det hører og med til historien at biskop Krog mot slutten av 1711 klager over hvordan han og andre geistlige i stiftet blir angrepet på ære og lempe av offiseren Trellund, og at de ikke nyter noen rett eller satisfikasjon på grunn av oberst Halkes selsomme forhold i krigsrettens administrasjon, og ettersom biskopen nå frykter for at Trellund skal forflyttes, ber han om en kongelig ordre om at Trellund skal bli ved stedet til saken kommer til domstolen, for å bevare de geistliges ære. I resolusjonen står det, i motsetning til vanligvis "henvises til ...", at "Dette forblir ved loug og ret".⁵¹⁸

Denne omfattende saken viser egentlig flere ting. For det første hvordan embetsmenn, og da først og fremst biskopen, spiller på sine allierte, som Vibe, for å forsøke å få en så smidig sak som mulig. Samt at Vibe selv åpenbart har møtt motstand hos oberst Halke.

⁵¹⁴ Wesseltoft var visepastor på Inderøy, og Trellund hadde stevnet ham til tinget den 4. september 1708. Protokollene fra dette tinget ligger ute på nettet og er mulig å lese i sin helhet der Ref: *Tingbok for Inderøy 1708* <http://digitalarkivet.uib.no/sab/Tgbinder1708.htm>

⁵¹⁵ SP 1708 1. halvår: 181

⁵¹⁶ SP 1710 1. halvår : 268

⁵¹⁷ SP1710 1. halvår : 268

⁵¹⁸ SP 1711 2. halvår 643

Ettersom denne, når han sender inn dokumentene, viser til at han har forholdt seg til krigsartiklene, så kan man nesten anta at Vibe ikke hadde noe å stille opp med selv om han åpenbart hadde forsøkt å bruke sin myndighet til så vel sin egen som biskop Krogs fordel, og Vibe sier jo og til biskopen at han må henvende seg til kongen. Videre at Trellund, som i alle supplikker henstiller seg (appellerer) til kongens nåde, noe som ikke alltid er referert til i protokollene selv om det nærmest er forutsetningen i en supplikk; ordene var muligens velvalgte, kanskje når han gjennom med nettopp dette. At man har angitt religiøse grunner for å angi presten har nok hjulpet på det og, ettersom kongen fremstår som religiøst interessert, noe man ser i forbindelse med biskop Krog og misjonsvesenet i Finnmark. Videre at det å produsere dokumenter som bevis har en gjennomslagskraft. En annen sak er det nesten merkelige fraværet av stiftamtmanden i forhold til det av denne saken som gikk via Kanselliet, selv om saken angår militære og geistlige. Trellund hadde jo tross alt først henvendt seg til ham. Det kan være at sentralstyret i København var forberedte på at alt som involverte von Ahnen – Krog – Vibe ville bli en omstendig affære. Von Ahnen og Krog var et kjent problem, og Vibe og von Ahnen gikk heller ikke overens, noe som blant annet vises i en annen supplikk, hvor von Ahnen er stevnet av biskop Krog, hvor stiftamtmanden hevder at Vibe "[...] som han i andre måter forkleinerlig har beegnet, ogsaa i denne commission har latt sitt hat imot ham med å fornekte ham rettens tilbørlige administrasjon[...]"⁵¹⁹ Nå var vel og merke stiftamtmanden involvert i den delen av saken som gikk for retten i Inderøy, ettersom det i følge tingsprotokollen var han som hadde innkalt til ekstraordinært ting for å forhøre vitner den 4. september 1708, men ut fra det som står i tingsprotokollen har han ikke spilt noen aktiv rolle utover innkallingen.⁵²⁰

Tabell nr. 3.10

Militære personer Trondheim stifts klagemål etter avgjørelser					
	Medhold	Avslag	Ingen res.	Lov og rett	Sum
Offiserer	1	2	1	1	5
Underoffiserer og innrullerte	1	--	1	--	2
Totalt	2	2	2	1	7

*Tabellen viser de militæres klagemål etter deres stilling og hvilken avgjørelse klagen fikk
Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.*

⁵¹⁹ SP 1702 4. kvartal: 477

⁵²⁰ Tingbok for Inderøy 1708, <http://digitalarkivet.uib.no/sab/Tgbinder1708.htm>

Enkers og relatertes klagemål

Ni klagemål kommer fra enker og etterlatte etter embetsmenn, og en kommer fra en ektefelle.

Enker og etterlattes klagemål

Fire av disse angår ett og samme forhold. Madame Kaas, stiftamtmann Kaas' enke, klager i 1702 at oberst Lemforth, som i en rådstuedom er dømt til å betale henne 1163 riksdaler, ikke betaler og at hun nektes eksekusjon hos ham på det grunnlag at han er offiser. Derfor ber hun om en kongelig befaling til byfogden etter lovens 13. kapittel, 28. artikkel, side 169 samt 33. artikkel, side 172. Hun bevilges ordre til byfogden.⁵²¹ Senere samme år suppliserer hun igjen, og ber om en befaling til stiftamtmannen og biskopen i Trondheim om å drive inn samme gjeld. I resolusjonen står det at det skal tales med geheimeråd Lenthe at hennes forrige supplikk ekspederes.⁵²² I 1703 klager avlidne stiftamtmann Kaas barn over at stiftamtmann von Ahnen på tross av kongelig befaling ikke har anordnet den kommisjonen som skulle bringe kirkeregnskapene til ende, og at Lemforth heller ikke har fulgt en kongelig befaling om å betale hva han skylder til kirken. Ber om, siden det angår HkMs egne kirker, at kongen skal gi von Ahnen en tidsfrist, og en ny ordre til Lemforth, eventuelt om hans skyld kan trekkes av hans fremtidige gasje. Den kongelige befalingen angående kommisjonen fornyes "alvorlig", og angående Lemforth, så skal det undersøkes med Lenthe om det ikke kan inneholdes av hans gasje, inntil betalingen er fullbyrdet.⁵²³ Men så fort gikk det ikke. En ny supplikk fra salige Kaases barn kommer, hvor de klager at von Ahnen ennå ikke har brakt kommisjonen til ende, og Lemforth har ikke betalt. Det går en kongelig ordre til amtmanden at han har å bringe kommisjonen til ende innen dette års utgang⁵²⁴

Margrethe Bull, salig Raphael Tønders⁵²⁵ enke, i 1708, klager at løytnant Chr. Børge Rosencrantz som var forlovet med henne i prestens og oberst Lemforths nærvær nå har giftet seg med en annen kvinne, og at de har forandret navnene sine på ekteskapsbrevet, men at presten som viet dem visste deres rette navn. Hun har stevnet presten for denne formastelsen, men ettersom hun ikke har evne til å føre saken ber hun om at generalfiskalen skal føre den for henne. Videre ber hun om at consistorialretten skal høre både prest og løytnant, og dersom denne Rosencrantz på samme måte som med henne har berøvet kommandant Grans datter

⁵²¹ SP 1702 1. kvartal: 362

⁵²² SP 1702 2. kvartal: 708

⁵²³ SP 1703 3. kvartal: 36

⁵²⁴ SP 1703 3. kvartal: 313

⁵²⁵ Raphael Tønder var løytnant. Margrethe er nevnt som hans enke i Tingbok for Inderøy fogderi 27 januar 1708. Kilde: *Tingbok Inderøy Fougderj 1708*, <http://digitalarkivet.no/DA/tb17291708.htm>

hennes ære, så ber hun at han ikke må få noen forfremmelser så lenge hun er i prosess mot ham. Ettersom løytnanten har erklært at alle land er ham like kjære å leve i, så har hun bedt generalløytnant Vibe om arrest på hans person, noe Vibe har nektet. Derfor ber hun om at han må arresteres så lenge saken pågår. Det går en ordre til stiftamtman og biskop om å referere omstendighetene, spesielt angående prestens forhold, datert 25. april. Supplikken repeteres 9. juli, og befalingen til stiftamtman og biskop om å referere sakens omstendigheter repeteres. Den 14. august klager supplikantinnen at løytnanten kun er dømt til å betale henne en liten sum penger, som ikke er nok til hennes og hennes barns æres restaurasjon. Derfor ber hun om at ettersom hun er fattig og ikke har noe å føre saken for, at HkM skal ta henne i beskjermelse, og bringe saken direkte til høyesterett. Og ettersom hun har fått vite at løytnanten har søkt avskjed, så ber hun at det ikke tillates. Saken refereres for kongen, og Konseilet innstiller til at hun kunne bevilges *beneficium paupertatis*, men at saken burde gå sin rette gang. Angående avskjeden remitteres saken til Krigskanselliet ved ekstrakt.⁵²⁶

B. Munchgaard⁵²⁷ klager i 1709 over konsumsjonsforpakterne Pedersen og With, at de ilegger henne og hennes familie langt større byrder enn noen andre nordafjells. Saken remitteres til rentekammeret.⁵²⁸

I 1711 suppliserer Margrethe Bull på nytt, også denne gang over at presten magister Hersleb har viet Rosencrantz til en annen under falskt navn. Saken refereres kongen, og Konseilet mener at denne presten har gjort et ”skarnstykke”, og at det er rimelig at han blir tiltalt av generalfiskalen. Magister Hersleb på sin side remonstrerer datert 4. april, og vil befries fra prosess. Saken refereres på nytt for kongen, og Konseilet mener at ettersom saken nå er forlikt, noe hun hadde tiet om i sin supplikk, så burde hun nå selv føre saken. Margrethe Bull suppliserer igjen den 20. mai, og hevder forliket angikk en rekke fornærmelser presten hadde ytret mot henne, og ikke den aktuelle saken. Forliket blir opplest i Kanselliet den 9. juni, og det angår både æressaken og kopulasjonen, så det forblir ved den kongelige befaling. Den 10. juni er det derimot innført at hun bevilges *beneficium paupertatis*, og saken går til retten. 11. Juni suppliserer Rosencrantz (nye) hustru og ber om at de må få straffen moderert, ettersom de er fattige, og 11. juli suppliserer hun igjen, og klager at de nå er fratatt alt de eide, ber om at straffen modereres og at mannen må få beholde sin gasje. Den 5. juli går det en

⁵²⁶ SP 1708 1. halvår: 499

⁵²⁷ Hun er oberstinne Birgitte (Schøller) Munchgaard, fra Orkdal, enke etter oberst Frederik Munchgaard. Kilder : *Eiendomsmatrikkel for 1722, Orkdal* : <http://home.no.net/orkhist/Eiendomsmatrikler/1722/Orkdal%20vest.html> samt : *Rossfjordslekt* : <http://vestraat.net/rossfjord-o/p135.htm#i14993>

⁵²⁸ SP 1709: 1. halvår: 495

kongelig ordre til stattholderen, baron Løvendal, at hans gasje ikke skal betas ham så lenge han gjør HkM tjeneste, noe som igjen bekreftes i Kanselliet den 4. februar neste år.⁵²⁹

Anne Marie, avlidne sokneprest Joh. Grøn i Stjørdals enke, klager i 1729 over mannens etterfølger⁵³⁰, og den harde medfarten han har påført henne i nådesåret, hvor han krever prestegård og skog, og har voldelig kastet henne og hennes tøy ut av gården. Hun har vitne på hendelsen. Saken går til stiftamtmannens erklæring, som forteller at prosessene mellom supplikantinnen og presten er avgjort i minnelighet av ham, stiftamtmannen, men angående prestens ordbruk så innstiller han til at generalfiskalen ved sin fullmektig skal inntre i saken og undersøke. Det går en ordre til stiftamtmannen etter hans erklæring.⁵³¹

Mette Margrethe Aagaard, enke etter soknepresten til Loppnes og Hasvik i Finnmark, klager i 1730 at hennes manns etterfølger ikke betaler henne pensjon. Saken går til stiftamtmannens og biskopens erklæring, som sier at de skal sette seg nærmere inn i saken, men at dersom presten er skyldig henne noe, så skal de beordre ham til å betale, noe de og *ad interim* har tilkjennegitt ham.⁵³²

Ektefellers klagemål

Anne Cathrine Schieldrup ber i 1728 på sin mann, fogden over Strinda og Selbu, Sylvester Bjerregårds vegne om at han må få stillingen tilbake, noe som ikke bevilges.⁵³³

Et spesielt trekk ved supplikkene fra etterlatte - i motsetning til den ene supplikken fra en ektefelle - er at det faktisk ikke er noen som får avslag. En sak remitteres til rentekammeret, så den vet man ikke noe om, men i alle de andre sakene er det en overraskende velvillighet fra øvrigheten, det være seg Kanselli, stiftamtmann eller biskop. Nå avgjøres sakene, med unntak av to, egentlig gjennom rettssystemet så det er jo enkelt å være raus i så måte. De fire sakene som angikk stiftamtmann Kaas etterlatte var jo nesten åpenbare, at de skulle bli positivt behandlet, ettersom de også angikk kronens og kirkens inntekter. Margrethe Bull derimot virker som en målbevisst kvinne, som heller ikke var fremmed for å utnytte verken supplikksystemet eller rettsvesenet, og åpenbart korttidsminnet til Kanselliet. Vel og merke var det en del tid mellom supplikkene, men det kan heller ikke ha vært så veldig mange supplikker som angikk en løytnantsenke fra Inderøy og en prest, at det så lett skulle gått i glemmeboken.

⁵²⁹ SP 1711 1. halvår: 123

⁵³⁰ Etterfølgeren er Parelius, og saken har mest sannsynlig sammenheng med Parelius' klagemål over berghauptmann Dreyer og en besiktigelse av prestegården. Kilde: SP 1729 2. halvår: 704

⁵³¹ SP 1729 2. halvår: 495

⁵³² SP 1730 1. halvår: 121

⁵³³ SP 1728 1. halvår: 428

Borgerskapet

Tabell nr. 3. 11

Borgerskapet i Trondheim stifts klagemål etter art av klage			
	Enkeltsupplikker	Grppesupplikker	Totalt
Administrative klager	--	2	2
Misbruk av myndighet	1	--	1
Relatert til rettssaker/skifter	3	1	4
Vold / Fengsling	1	--	1
Økonomi / Eiendomsforhold	5	--	5
Militære utskrivninger	--	--	--
Æressaker	--	--	--
Religiøse forhold	--	--	--
Oppebørsel av skatter, og lignende	--	--	--
Annet	--	--	--
Totalt	10	3	13

Tabellen viser borgerskapet i Trondheim stifts klagemål etter art av klage

Kilde: Danske Kansellis supplikprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Tabell nr. 3.12

Borgerskapet i Trondheim stifts klagemål etter periode					
	1700 - 1703	1708 - 1711	1718 - 1721	1727 - 1730	Totalt
Enkelt	2	1	4	4	11
Grupper	1	1	1	--	3
Totalt	3	2	5	4	14

Tabellen viser borgerskapet i Trondheims klagemål etter periode

Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Borgerskapet står for 14 av supplikkene, fire av disse kommer fra kvinner; alle enker, og tre supplikker kommer fra grupper av borgere. I fem av sakene er det ikke referert noen avgjørelser, to har fått avslag, fire ble henvist til rettsvesenet. Tre har fått medhold; to av dem hvor sakene skal løses i retten. Borgerskapet supplikker konsentrerer seg, naturlig nok, først og fremst rundt økonomiske spørsmål, også i de tilfellene hvor ikke det er selve ”hovedklagen”.

Administrative klager

”Endeel Trundhiems borgere”, uten at vi får vite hvor mange dette gjelder, suppliserer år 1700 mot en kongelig utgitt befaling, at deres medborger Joachim Hindsche skal være underlagt arrest for en del vekslar som er utskrevet til Martin Ployart i Hamburg. De ber om at Hans kongelige Majestet måtte frigi Hindsche, og at han må få nyte lands lov og rett, spesielt ettersom man på fremmede steder liten eller ingen rett vederfares. I supplikkprotokollene er det innført et NB, hvor det er notert at Hindsche i november 1699 er bevilget kontra-kommisjonærer. Med andre ord, så har Hindsche mest sannsynlig selv allerede supplisert og bedt om hjelp. Resolusjonen er at det hele skal forbli ved kommisjonen, som kommuniseres magistraten, sammen med ordre om å sette supplikantene til rette, ”[...] som saaledis imod k. allern: befalinger tør wofue at supplicere.”⁵³⁴ I ”Norske Kongebrev bind VII” finner man en et utdrag av brevet som er sendt til magistraten i Trondheim, hvor det står at disse borgerne har i en sådan grad forgrepet seg mot kongens befaling om supplisering at man kunne trukket dem for retten. Men av kongelig mildhet og nåde slipper de denne gangen med en reprimande.⁵³⁵ Om det er borgernes positive fremstilling av lands lov og rett som bedre enn den behandlingen man risikerer på fremmede steder som fremkaller denne kongelige mildhet virker ikke som noen umulighet. At det er nettopp dette som er referert i supplikkprotokollen

⁵³⁴ SP 1700 januar: 287

⁵³⁵ R. Fladli, G Fosli (red), *Norske Kongebrev, bind VII, 1699 – 1703*, 1995, nr 35 1700, s. 44

taler for noe i den retning, ettersom protokollene tross alt er referater av supplikkene, og at det Kanselliet så som det essensielle i supplikken er det som er protokollført.

Atter en del Trondheims borgere klager i 1701 over Notarius Publicus, Reinhold Pedersen, at han på grunn av alderdom og svakhet ikke kan betjene dem så vigilant som det de behøver, og ber om at en annen, L. Jacobsen, skal betjene dem og suksedere Pedersen. Saken går til magistratens erklæring, som attesterer borgernes supplikk, notariens svakhet og Jacobsens dyktighet, og det hele bevilges etter erklæringen.⁵³⁶

Misbruk av myndighet/ embetsførsel

Von Schulten⁵³⁷ klager i 1708 over prokurator Aleksander Brügmund, at han innvelder seg på alle folk med selvgjorte gjeldsforordninger. Saken skal refereres for kongen, med en innstilling om at den skal gå for retten.⁵³⁸

Rettsrelatert

50 borgere klager år 1700 over den kommisjonen som ble utvirket over dem i Christian den 5. tid, hvor de har blitt anklaget for å ruinere bøndene i Nordland med prangeri, og at amtmann Heydemann (gjennom kommisjonen) fratar dem deres ringe næring. Saken går til Heydemanns erklæring, uten noen videre resolusjon.⁵³⁹

Rasmus og Lorents Mortensen⁵⁴⁰ klager år 1700 over magistraten, at de har gitt bort hele deres farsarv til å betale gjeld, klager over prosessen, og hevder den nåværende magistraten er uinteresserte. De bevilges oppreisning.⁵⁴¹

Cornelia Bickers⁵⁴² klager samme år over viselagmann Gert Lange som ikke vil møte til en kommisjon, og får bevilget en kongelig befaling om at han skal møte.⁵⁴³

⁵³⁶ SP 1701: 1. kv: 446

⁵³⁷ Det antas her at dette er Georg Christian von Schultz, eier av Værnes Hovedgård og en hel del sagbruk i bl.a. Stjørdal. Kilde: *Historier.no*
http://www.historier.no/index.php?option=com_content&task=view&id=235&Itemid=39

⁵³⁸ SP 1708 1. halvår: 592

⁵³⁹ SP 1700 februar: 98

⁵⁴⁰ Dette er familien Angell, Mortensen er egentlig deres mellomnavn, og de er sønner av kjøpmannen Morten Mortensen Angell. Kilde: *Rossfjordslekt*, <http://home.online.no/~ebernts/rossfjord-o/p78.htm#i9124>
Lorents Mortensen Angell er kjøpmann, men har også bestalling som veier og måler i Trondheim, men de er her grupperte som borgere, ettersom han suppliserer sammen med broren som ikke har noen bestalling. Kilde : Tore H. Vigerust, 200: 58

⁵⁴¹ SP 1700 oktober-november: 31

⁵⁴² Cornelia Bickers er enke etter Joachim Irgens, godseier og kjøpmann, hun var datter av borgermesteren i Amsterdam. Kilde: http://www.amsterdam.no/norske_spor/irgens/irgens-bicker/Irgens-Bickers.html

⁵⁴³ SP 1700: januar : 228

Erik Meenholt⁵⁴⁴ klager i 1718 over det Danske Kanselli, at de nekter ham alt han søker om, mens hans motparter Abraham Dreier og jomfru Schultz får alt de vil. Videre ber han at ingen i Kanselliet må sitte i høyesterett og dømme i hans saker. Saken refereres for kongen med en kommentar om at alt hva han søker om har vært lagt frem for kongen, og etter kongens resolusjon dermed avgjort. Angående personene i høyesterett, så innstilles det om HkM vil la en befaling gå til Rentekammeret og de andre kollegiene å sette andre i deres sted.⁵⁴⁵

Vold/fengsel

Cristoph Josephsøn klager i 1708 over at han og hans to søstre har blitt fratatt deres hus på Strinden av inspektør Hans Nilsen, og blitt lagt i jern i ni uker i et misdedersk fengsel under det avbrente rådhuset i kulde og frost, uten noe underhold, og at de kommer til å sette sine liv til om de må sitte der lengre mot vinteren. Ber om å bli flyttet til et mer tålelig fengsel og saken direkte for høyesterett. I protokollene er det et NB hvor det kommenteres at han, supplikanten, "[...] sier ikke enten for betaling eller gratis". Saken henvises til å forbli ved lands lov og rett. Supplikken repeteres en gang, med samme avgjørelse.⁵⁴⁶

Peter Høyer klager i 1710 over generalfiskal Brygmans harde og ukristelige medfart, uten å få noen resolusjon.⁵⁴⁷

Økonomi / eiendom

Anna, salig Brixes⁵⁴⁸, klager i 1702 over biskop Krog, som anlegger en reperbahn utenfor byen, og at han fratar henne all hennes næring. I resolusjonen står det at det forblir ved magistratens erklæring på "den anden supplique".^{549 550}

Lorentz Hansen Holst klager i 1709 over at stiftamtmanden har tatt arrest i 50 tønner fordervet hvete og 100 tønner "gammeltforliggende" malt selv om det ikke er noe forbud på utførsel av korn. Videre følger en lang redegjørelse over hvilke begrensninger som gjelder, og

⁵⁴⁴ Meenholt er "monsieur" fra Trondheim Kilde : Brodahl, *Trøndersk personalhistorie* , <http://home.online.no/~larssh/BrodahlE.htm>

, og kreditor for Schultz , men blir fradømt sin ære etter dokumentfalsk i 1719. Kilde: *Byggherren på Værnes* http://www.historier.no/index.php?option=com_content&task=view&id=237&Itemid=37

⁵⁴⁵ SP 1718 2. halvår: 115

⁵⁴⁶ SP 1708 2. halvår : 391

⁵⁴⁷ SP 1710 1. halvår: 17

⁵⁴⁸ Enke etter borgermester Laurs Pedersen Brix, og inntil denne supplikken en av to replagerieiere i Trondheim. Kilde: *Reperbaner i Trondheim 1637 - 1925* , <http://www.vindheim.net/hamp/reperbaner.html>

⁵⁴⁹ SP 1702 1 kv.: 2

⁵⁵⁰ Man finner ingen videre henvisninger til akkurat denne supplikken i *Norske Kongebrev*, men i 1702 overlater hun driften av reperbanen til Ernst Petersen, mot en årlig avgift. Kilde: *Norske Kongebrev*: 188, nr. 131 1702

spørsmål om bevilling til å føre dette til Dunkerque. I resolusjonen er det først innført at det skal gå en kongelig ordre til stiftamtmanden om å løslate kornet, og å gi supplikanten en muntlig beskjed om at HkM ikke forbyr ham å føre sine varer hvor han vil, men at om han nå skulle bli oppbrakt av de krigende parter, så er det for hans egen regning, før det følger et NB om at dette brevet ble ikke sendt. Det har nemlig kommet inn en memorial fra president Opdal i Trondheim om at Holst kun hadde oppgitt en liten del av den mengden hans skulle føre ut, og at han dermed hadde tatt beslag i hans last fordi han mente det brøt mot den kongelige forordning av 1708 om kornvarers utførsel, og fordi det var lite forråd av korn i byen. Saken avgjøres i Konseilet, med at brevet til stiftamtmanden holdes tilbake, og for øvrig så skal saken forbli ved loven og forordningene.⁵⁵¹

Maren, salig Laurits Witt⁵⁵², klager i 1709 over visestattholder Vibe nekter henne å bygge opp igjen hennes avbrente grunn i Trondheim, ettersom man formener at den siste brannen startet i hennes gård, og at hun må søke om kongelig bevilling. Saken går til visestattholders erklæring, som sier at dette er i tråd med tidligere praksis i Trondheim, og han vedlegger hennes supplik til ham, med hans resolusjon påtegnet, for å bevise at hennes urimelige søknad ikke er basert på hans resolusjon. Erklæringen oppleses (formodelig for kongen), og saken forblir derved.⁵⁵³

Ellen Cathrine, salig Christen Svaboe⁵⁵⁴ som har hatt det stemplede papir i Trondheim under forvaltning, klager i 1718 over at hun ikke får gjort rede for en del penger av kontrolløren i Christiania. Saken henvises til lov og rett.⁵⁵⁵

Peter Jansen Frees, en borger fra Flensborg, som på oppdrag fra Trondheim er i Arkhangelsk for å kjøpe rug, klager i 1719 at Kompaniet⁵⁵⁶ har fratatt ham hans handel, sendt ham til fremmed land og ikke opprettholdt deres kontrakt med ham. Det går en kongelig ordre til stiftamtmand von Ahnen om å uten opphold å hjelpe supplikanten etter loven. I februar 1721 ”andraget” geheimeråd von Holsten supplikantens slette tilstand, men i mars 1721 kommer det en memorial fra von Ahnen at saken forholder seg annerledes; verken Frees eller noen andre på hans vegne har meldt seg for likvidasjon. I kompaniet tør man ikke sende noe

⁵⁵¹ SP 1709 1. halvår: 474

⁵⁵² L. Witt var gullsmed i Trondheim, Kilde : *Trondheims Guldsmeder*, <http://www.bjornnyheim.com/trondhjemsguldsmeder.html>

⁵⁵³ SP 1709 1. halvår: 477

⁵⁵⁴ Christen Svaboe er omtalt som Mr, altså monsieur. Kilde: Brodahl, *Trøndersk Personalhistorie*, <http://home.online.no/~larssh/BrodahlC.htm>

⁵⁵⁵ SP 1718 1. halvår: 181

⁵⁵⁶ I supplikken står det bare omtalt som ”kompaniet”. Hvilket kompani dette gjelder er usikkert, men det antas her at det er et handelsselskap som er opprettet for å ta hand om kornhandelen over Arkhangelsk. Ettersom geheimeråd von Holsten i København er involvert, siden Frees er Flensburger, og supplikken leveres det Tyske Kanselli er det mer enn en viss sannsynlighet for at ”Kompaniet” ikke er Bergens- eller Trondheimsbasert.

opp dit av frykt for at Frees skal antaste deres effekter og skipsrom, og vedlagt er en supplikk fra borgerskapet i Trondheim om at Frees ikke må få angripe deres skipsrom, samt et memorial hvor de handlende i Trondheim redegjør for rughandelen med Frees. Det hele oppleses for kongen, og det sendes en kopi til von Holsten, og memorialen leveres til det Tyske Kanselli. Ingen videre resolusjon.⁵⁵⁷

Tabell nr. 3.13

Borgerskapet i Trondheim stifts klagemål etter avgjørelse					
	Medhold	Avslag	Ingen res.	Lov og rett	Sum
Enkelt	2	1	4	4	11
Gruppe	1	1	1	--	3
Totalt	3	2	5	4	14

Tabellen viser borgerskapet i Trondheim stifts klagemål etter avgjørelse

Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Borgerskapets klagemål er såpass få at det er vanskelig å trekke noen klare konklusjoner. Dårlig med medhold på sine klager, men det er heller ikke så mange som har fått avslag. Det mest bemerkelsesverdige med deres klagemål er at det faktisk er noen som tør å klage over en kongelig resolusjon.

⁵⁵⁷ SP 1719 2. halvår:581

Allmuens klagemål

Tabell nr. 3. 14

Klagemål fra allmuen i Trondheim stift etter art av klage			
	Enkeltsupplikker	Gruppesupplikker	Totalt
Administrative klager	1	1	2
Misbruk av myndighet	--	--	--
Relatert til rettssaker	1	--	1
Vold / Fengsling	1	1	2
Økonomi / Eiendomsforhold	2	--	2
Militære utskrivninger	--	--	--
Æressaker	--	--	--
Religiøse forhold	2	1	3
Oppebørsel av skatter, og lignende	--	--	--
Annet	--	--	--
Totalt	7	3	11

Tabellen viser allmuen i Trondheim stifts klagemål etter art av klage

Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Tabell nr. 3. 15

Allmuen i Trondheim stifts klagemål etter periode					
	1700 - 1703	1708 - 1711	1718 - 1721	1727 - 1730	Totalt
Enkelt-S.	--	3	2	2	7
Gruppe-S.	1	2	1	--	4
Total	1	5	3	2	11

Tabellen viser allmuen i Trondheim stifts klagemål etter periode

Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

11 klagemål kommer fra allmuen, og ca hvert tredje, fire klager, representerer grupper av supplikanter. I fem av sakene har de fått avslag, men to av avslagene var henviste til domstolene allerede før supplikkene ble sendt til København, så disse to avslagene er egentlig bare en bekreftelse av andres avgjørelse om at sakene skulle for retten. En sak er uten noen avgjørelse, mens i fem saker har allmuen fått medhold; tre av disse hvor saken i praksis avgjøres i rettsvesenet.

Administrative klager

I 1700 klager Bakklandets oppsittere⁵⁵⁸ over at de blir forlagt til Strindens prestegjeld, ettersom de mener bakgrunnen for denne endringen er at biskopen vil ha dem til å gjøre arbeid på hans gårder. Det innhentes en uttalelse i saken fra stiftamtmanden, som formener at Bakklandet bør følge Strinden, og saken forblir med det.⁵⁵⁹

Ulgier Ørsal skriver i 1708 han ikke har fått noen hjelp fra visestattholder Vibe etter at han klaget til ham over at to av hans naboer ved hjelp av soldater med hugg og slag har kastet ham ut av hans gård. Som følge av dette har han mistet sin helbred, og har i 11 uker vært i slik pine som om han var i glødende ild, eller som en fruktsommelig kvinne. I et PS ber han om at kongen skal gi ham en gård, og supplikken underskrives med ”Ulgier Ørsal, det nye menneske”. Supplikken repeteres en gang, hvor han ber om å få reisepass for landet, eller om han kan antas i sjøtjeneste. Dette er en av de få supplikker hvor det ikke innhentes noen erklæring, men ved behandlingen i kanselliet noteres det at det ikke er verdt å reflektere over saken, og ved sjøetaten kan man nok ikke være tjent med ham, ettersom det av underskriften ”det nye menneske” vises at han må mangle noe ved sin fornuft.⁵⁶⁰

Misbruk av myndighet

En sak er relatert til rettssaker og skifter; Henrik Påske klager i 1711 over amtmannen i Finnmark, at han ikke har latt holde lovlig skifte etter hans avdøde bror, men latt enken skalte og valte som hun ville. Saken går til amtmann Lorks erklæring, med beskjed om at supplikanten og arvingene skal vederfares rett etter loven.⁵⁶¹

Vold, fengsel og overlast.

To bønder, J. Ellingsen og E. Einarsen, klager i 1711 over kirurgen i Trondheim som har fått fogden til å ta beslag i deres tømmer i forbindelse med en rettssak, og anklager fogden for ulovlig arrest. Kanselliet formener at de skal få oppreisning, og at slottsloven skal hjelpe dem til rette angående klagemålet mot fogden. I det minste i saken mot kirurgen ser det ut til

⁵⁵⁸ Bakklandets oppsittere er kategoriserte som ”allmue”, ettersom supplikken angår arbeid til prestegården. Det er 75 innvånere på Bakklandet i 1722, hvorav en er referert til som borger, og en som ”bruker smått kjøpmannskap”. De resterende er en del håndverkere, men mest arbeidsfolk, og en god del fattige. Ingen eier selv grunnen husene deres står på, fire eier sine egne hus, og 28 av innvånerne på Bakklandet har hus på biskopens grunn. Ref: Mandtal over Trundhjems Byes Borgere og Jndvaanere”, i Tore H. Vigerust (red.), *Hvem var Hvem 2. Trondhjems borgerskap 1680 – 1730. Utvalgte Kilder*, 2000, s. 72 f.

⁵⁵⁹ SP 1700 1 kv:27

⁵⁶⁰ SP 1708 2halvår:142

⁵⁶¹ SP 1711 1. halvår:147

at de har nådd frem; samme år kom det inn en supplikk fra denne hvor han ber om oppreisning på dommen, noe som ikke bevilges.⁵⁶²

Bakklandets innvånere klager i 1719 over den jammer og ulykke som generalmajor Budde og hans soldater har påført dem ved å frata dem alle deres eiendeler og rive ned alt i hele kirkesognet, som besto av 113 innvånere, slik at ikke det minste lille skjul sto tilbake, og jaget dem inn i byen hvor alle husene allerede var fylt med soldater, så de hadde vært nødt til å sove på loftene, og mangfoldige, både gamle og unge, forkom og døde av mangel på varme og annet. De ber videre om en kollekt for kirkedørene i både Danmark og Norge, noe som biskop Krog ved påskriften av supplikken ber om at må bønnhøres. Det står intet om resolusjon i protokollene, utover at det avhenger av hans majestetets nåde om de må bevilges kollekt, noe som i ordinære tilfeller ikke bevilges bønder.⁵⁶³

Økonomi/eiendom

Skattebonden Lars Pedersen Qvende fra Stangvik klager i 1728 over at soknepresten Mads Gram har tatt alt hans høy og korn fra gården Haugen som var bygslet til ham, under pretekst av at det var åbot, bare for å kunne bortbygse gården til en annen. Saken går til stiftamtmannens erklæring, som sier at supplikanten allerede har betalt mer i bygsel enn loven krever, men at presten på tross av dette har påført bonden en rettsak. Saken har vært for retten to ganger, og stiftamtmannen mener at bonden burde forunnes *beneficium paupertatis*. Det går en ordre til stiftamtmannen om å forsøke å forene partene i minnelighet, og om det ikke går, da å anordne supplikanten en prokurator og *beneficium paupertatis*.⁵⁶⁴

Berte Bergensdatter anklager i 1729 løytnant Nordahl for å ha jaget henne fra gården for manglende landskyld og tatt fra henne en bit jord som hun hadde odelsrett på. Videre at løytnanten har slått både henne og hennes salige mann både blodig og blå, slik at hennes mann tok sin død av det og hun har mistet helsen. Hun ber om gården tilbake eller 100 riksdaler i oppreisning. Saken går til amtmannens erklæring, og hans fullmektige svarer at mannen frivillig sa fra seg gården da han ikke kunne vedlikeholde den, og enken er frasagt gården ved en sorenskriverdom. Utvisningen er foretatt ved rettens midler, og man kan derfor anta at intet ulovlig har skjedd. Odelsretten hennes er ikke beviselig, og eneste måte å hjelpe

⁵⁶² SP 1711 1 halvår: 92

⁵⁶³ SP 1719 1. halvår: 381

⁵⁶⁴ SP 1728 2. halvår: 187

henne ville være hvis hun ble forunnet *beneficium paupertatis* og en lovkyndig mann til å forsvare henne. Saken avslås.⁵⁶⁵

Religiøse forhold/klage over geistlige

I 1701 klager Inderøys allmue over presten; at han forholder dem sakramentet og graverer dem med ulovlige pålegg. Supplikken er skrevet av sorenskriveren, og stiftamtmannen har forhørt seg blant bøndene angående saken, og mener at det er vel noe sannhet i deres klagemål. Derimot så går saken til biskopens erklæring, som igjen har latt forhøre hele allmuen, og de som har underskrevet supplikken går fra den, og hele allmuen gir presten et godt skussmål. Saken forblir ved biskopens erklæring⁵⁶⁶

Kirsti Povelstdatter klager i 1719 at soknepresten i Romsdal har støtt henne ut av skriftestolen ettersom hun ikke kunne få sin far til å komme i kirken, og kalt henne hore. Etterpå har presten foreslått at de skulle forlikes igjen. Forliket besto derimot av en staur som lå ved et gjerde som han brukte til å slå henne med. Hun hevder videre at hun har funnet tre sølvberg som hun har metall fra hjemme hos seg. Det innhentes erklæring fra biskopen, som mener soknepresten har vært beføyet til å avholde henne fra sakramentet for hennes lidderlige forhold i mange og atskillige måter, at hun har fått mange sjanser til å forbedre seg og at hennes anklager er mer begrunnet på tåpelighet, ondskap og pasjoner enn sannhet, så han har ikke kunnet gjøre annet enn å avvise henne og la presten ta saken for retten. Konseilet formener at det får forbli ved erklæringen.⁵⁶⁷

Povel Brye klager i 1720 over at biskop Krog nekter presten å vie ham til en kvinne som er ham beslektet i 2. og 3. ledd besvogret, på tross av at han har kongelig bevilling på dette. Presten, Tarald Ross, attesterer det hele og innstiller til kongens nåde, noe som bevilges med påskrift på supplikken.⁵⁶⁸

Oppebørsel av skatter og lignende.

Bøndene i Melhus, Flåm og Horigg sogn klager i 1728 over at sorenskriveren på tiendetageren Valentin Weigners begjæring har holdt en lovstridig inkvisisjon om tienden, og skrevet ut saken i 12 dommer, selv om den kunne vært avgjort med en, og dømt dem til å betale mer i tiende. Saken går til stiftamtmannens erklæring, som støtter supplikantene og

⁵⁶⁵ SP 1729 2. halvår: 706

⁵⁶⁶ SP 1701 4. kvartal: 287

⁵⁶⁷ SP 1719: 2. halvår: 668

⁵⁶⁸ SP 1720 no??? 1. halvår

viser til at de er fattige, og innstiller til kongens nåde. Bøndene bevilges oppreisning etter erklæringen, og at saken skal dømmes under ett og i en akt.⁵⁶⁹

Tabell nr. 3. 16

Allmuen i Trondheim stifts klagemål etter avgjørelse					
	Medhold	Avslag	Ingen res.	Lov og rett	Total
Enkelt	4	3	--	--	7
Gruppe	1	2	1	--	4
Total	5	5	1	--	11

Tabellen viser allmuen i Trondheim stifts klagemål etter avgjørelser

Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo

Helt avgjørende for allmuens supplikker er at de i den erklæringen som innhentes fra det lokale embetsverket får en positiv innstilling. Unntaket er den saken hvor allmuen i Inderøy har klaget over presten, og stiftamtmanden delvis støtter allmuen, men hvor biskopen holder forhør av dem, og de går fra supplikken. Men klage over en prest er jo tross alt et geistlig ansvarsområde, så man kan ikke med det konkludere at biskopens ord veier tyngre enn stiftamtmandens, selv om tanken er nærliggende. I en del saker fra andre stift gir gjerne Kanselliet ordre om ytterligere undersøkelser der hvor de forskjellige uttaleinstansenes meninger går fra hverandre.

De to kvinnene som har klaget fikk begge avslag på sine supplikker, noe som kan virke litt merkelig i og med at begge hevder seg utsatt for til dels grov vold; den ene av dem i en sådan grad at hun mistet helsen, og at hennes mann døde av det. I begge tilfellene har man sett på den eventuelt legale bakgrunnen, og ikke på selve voldsutøvelsen, selv om det kunne ha vært aktuelt i seg selv. Nå fremkommer det dog i den ene supplikken, at biskopen har henvist saken mellom Kirsti Poveltdatter og presten til retten, og formodentlig vil det bli behandlet der.

Av de sakene som har fått medhold, er en nesten som en selvfølge å regne; at biskopen forsøker å hindre presten i å vie noen som allerede har fått kongelig bevilling til det, virker litt bortkastet fra biskopens side så lenge han ikke har noen ytterligere opplysninger i saken. De tre øvrige har det til felles at de omhandler økonomiske forhold, og at de i siste instans blir løst innen rettssystemet. Det er altså egentlig saker hvor det er lett å gi supplikantene medhold og i alle tilfeller står kronen igjen med inntekter etter at bøter, papir- og tingsavgifter har blitt

⁵⁶⁹ SP 1728: 2. halvår: 827

innkrevd. Ikke nevnes det noe i resolusjonene om reprimander overfor embetsmennene det klages over heller. Et annet interessant trekk er at fire av supplikkene representerer større grupper, noe som egentlig strider mot supplikklovgivningen. Den ene saken ender jo også med at biskopen foretar et forhør av ”hele allmuen”, men det er ikke referert til noen sanksjoner i noen av tilfellene.

Ukjente

De supplikkene som er sorterte som ”ukjent”, er av to kategorier; de som har anonym avsender og de hvor det ikke har vært mulig å plassere supplikanten i en av de øvrige kategoriene. I Trondheim stiftamt er det tre ”ukjente”, derav en anonym supplikk.

Johan Thorsøn vil år 1700 ha en dom stevnet til høyesterett, noe som avslås, men han benytter samtidig supplikken, som for så vidt mangler påskrift, til å fortelle at ”[...] derforuden er nu baade amtmanden Kaas og amtschrifueren her wed stæden, ofuer huilche hand klager haardeligen af dennem at være forurettet.”⁵⁷⁰

”Anonymus” angir i en supplikk, datert 31. juli 1702 i Oppdal, det store misbruket som foregår i Norge i allmenninger, skoger og fiskevann, hvorav fogdene gjør deres profitt, og HkM ikke noe derav nyter. Foreslår en kommisjon. Saken remitteres rentekammeret.⁵⁷¹

Jørgen Henrik Larsen Berg andrar i 1728 atskillig misbruk av HkMs høypriselige intensjoner angående finnenes omvendelse i åtte punkter. 1. den store brennevinsbrenningen, 2. at en del prester driver ”hokkeri” (handel) eller kroer til finnenes ruin, 3. at det ikke brukes den rette, av HkM anbefalte, vekt, 4. at en del landkremmere og borgere fra Trondheim fornærmer bønder og finner ved handel, 5. at det i Salten og flere fogderier har nedsatt seg en del menn som har blitt så rike på handel med bønder og finner at de nå eier både to og tre store fartøyer, 6. at den gemene mann utstår stor trengsel, 7. at bøndene og finnene mot HkMs forordning fornærmes ved tiendetakingen, 8. at bonden og finnen ikke tør klage over punkt 2 og 3 fordi prester og de som representerer HkM er de som selv er mest skyldige. Formener videre at alt dette kunne hemmes dersom sorenskriveren ble pålagt å innsende og tilkjennegi alt slikt misbruk til stiftamtmanden. Supplikanten, som påberoper seg å ha reist i England, Holland og Frankrike, samt at han er født i Norge, ber om ekspektanse på

⁵⁷⁰ SP 1700 april: 173

⁵⁷¹ SP 1702 3. kvartal: 398

sorenskrivertjenesten i Lofoten. Supplikken repeteres en gang, men i resolusjonen blir det hele avfeid med at ”Herpaa er ey at reflectere.”⁵⁷²

Den siste supplikanten kan mistenkes å være en eller annen lavere betjent som forsøker å vise sin nidkjærhet. Det han klager over er i og for seg ingen nyheter; det har innkommet andre supplikker som kommenterer samme forhold tidligere. Men det lyser også misunnelse av det hele. I og med at supplikken blir så kontant avvist, er det også mulig at Kanselliet kjenner til supplikanten fra tidligere, men det kan også være det at han ikke viser direkte til noen personer; i så fall ville det jo vært en ærekrenkelse dersom de ikke var skyldige. At den anonyme supplikken remitteres Rentekammeret har vel mest med ansvarsområder å gjøre, men det var jo og et ønske fra styresmaktene å få kjennskap til slike forhold som omtales, og supplikkløvgivningen åpner jo for anonyme avsendere.

⁵⁷² SP 1728 2. halvår: 139

Kapittel 4

Stattholder, visestattholder og Slottslov

De supplikker og memorialer som kommer fra den øverste, landsdekkende, delen av embetsverket har relativt ofte en bakgrunn i klagemål som først har kommet til dem, og som senere er videreformidlet. Men så lenge stattholderen, *etc* er den som står oppført som avsender i supplikkprotokollene blir de behandlet som supplikker fra dem.

Når det gjelder stattholderen, så står det også i embetsinstruksen at han skal ”resolvare paa Undersaaternis Supplicationer.”, i tillegg til at han også skulle uttale seg dersom en supplikant ville ha hans underskrift⁵⁷³, og i supplikkprotokollene forekommer det med jevne mellomrom supplikker hvor det refereres til at visestattholder (VS) eller stattholder har uttalt seg, uten at det har gått ordre til dem om å uttale seg, og disse supplikkene er dermed de som anses som ”med uttale påskrevet”.

De supplikkene som blir viderebefordrede er dermed interessante, ettersom de for det første kan vise hva de anså som, og hva som reelt var, begrensingene for deres myndighetsområde, og for det andre at det kan vise hvorvidt befolkningen i realiteten så på disse høye herre som de reelle supplikkemottakerne; muligheten er tilstede for at supplikanter anså det som mer tjenlig for dem å adressere Slottslov eller VS enn kongen.

Klagemål i supplikker og memorialer som angår Akershus og Trondheim stift

Stattholder, VS og Slottslov har sendt inn totalt 17 klagemål som angår de to stiftene i undersøkelsen; 13 omhandler forhold i Akershus og fire er relaterte til Trondheim.

De fire supplikkene som angår Trondheims stift er innsendt i de to første undersøkte periodene av von Gabel og Vibe (d.e.). Senere stattholdere, VS og Slottsloven har derimot vært temmelig fraværende med å rapportere problemer i stiftet uten først å ha blitt bedt om å uttale seg.

Den høyere andelen klager som angår Akershus er et naturlig resultat av at von Gabel og Vibe var stiftamtmenn i Akershus samtidig som de satt i embetet som VS. Stiftamtmannen inngikk også i Slottsloven frem til den ble oppløst i 1722. Det ser ut til at man ikke alltid har opprettholdt noe spesifikt skille mellom disse funksjonene; når Kanselliet, i de øvrige sakene som angår Akershus stift, ber om en uttalelse fra stiftamtmannen, eller visestattholder, kan gjerne erklæringen komme fra Slottsloven; i det minste slik det er ført i protokollene.

⁵⁷³ Supphellen 1971: 178

Tabell nr. 4.1

Stattholder, visestattholder og Slottslovs klagemål som angikk Akershus og Trondheim stift etter art av klage														
	Administrative sp	Embetsutførsel	Innpass i embete	Mangl.betaling	Div. økon. forhold	Suspensjoner o.l	Privilegier	Rettsrelatert	Æressaker	Vold / fengsling	Uvillige bønder	Religjose forhold	Annet	Totalt
Stattholder/ VS / Slottslov	2	13						1	1					17

Tabellen viser Stattholder, visestattholder og Slottslovs klagemål i saker som angår Akershus og Trondheim stift for alle de undersøkte periodene

Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Tabell nr. 4.2

Stattholder, visestattholder og Slottslovs supplikker inneholdende klagemål som angikk Akershus og Trondheim stift etter periode					
	1700-1703	1708-1711	1718-1721	1727-1730	Total
Stattholder / visestattholder/ Slottslov	3	6	3	2	14
På vegne av andre	1	1	1	--	3
Total	4	8	3	2	17

Tabellen viser Stattholder, visestattholder og Slottslovs klagemål i saker som angår Akershus og Trondheim stift fordelt på antall og undersøkt periode

Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

Som det fremgår av tabellene ovenfor så er nær alle klagemålene relaterte til administrative problemer, og andre embetsmenns opptreden i embetet, noe som er nær det man kunne forvente av den øverste administrasjonen i landet. Den langt høyere frekvensen av memorialer inneholdende klagemål som kommer i den andre av de undersøkte periodene henger nøye sammen med den nye visestattholderen; Vibe.

Ettersom supplikker og memorialer fra stattholder, VS og Slottslov viser seg å være temmelig knyttet opp mot de personene som bekleddet embetene så presenteres de her kronologisk.

I perioden 1700 – 1703 kommer det inn fire klagemål fra den øverste delen av embetsverket, alle fra visestattholder von Gabel. Ett angår Trondheim stift, og er en viderebefordring av klagemål han har fått tilsendt. To er klagemål over embetsmenn i Akershus, og ett er et rent personlig anliggende.

I 1701 klager han over at ober-commissario Mercher ikke vil følge han befalinger i forbindelse med en redegjørelse for oberst Sehesteds regiment⁵⁷⁴ og i 1702 setter sorenskriver Christian Aboe seg imot den suspensjonen han er ilagt av von Gabel.⁵⁷⁵ Ingen av disse klagen har noen avgjørelse skrevet inn i protokollene.

Von Gabel videresender i 1702 en memorial hvor først amtmann Lorck klager over de trafikkerende på Finnmark, at de lurer folk med falske varer, falsk vekt og mål, men vedlagt er også de trafikkerendes klage over amtmann Lorck og en prest, at disse opphisser allmuen til å klage over dem uten grunn. Visestattholderen sier at han har bedt om ytterligere erklæringer fra de involverte, og at han skal redegjøre nærmere når disse har kommet. Saken legges til side i påvente av erklæringen.⁵⁷⁶

I 1703 klager von Gabel at brigader Hausmann, har bemektiget seg sønnen Christoph von Gabels, som har falt ved Fredrikshald, brev og effekter, og holdt eksekusjon i hans sterboe, uten noe hensyn til sønnens sivile rang, og uten noen notifikasjon til ham, supplikanten. Han har heri et ønske om at saken skal undersøkes av en kommisjon. Det innhentes erklæring på supplikken fra Hausmann, som sier seg å være forundret. Han hadde ved kaptein Gabels død informert hans mor, og visste ikke at han måtte sende beskjed til Bergen eller Trondheim. Han redegjør for saken, og forsvarer sin avgjørelse. I kanselliets protokoller er det innført at Konseillet formener at brigaderens avgjørelse er begrunnet, og at det i denne saken ikke kan forordnes noen kommisjon, noe som aller underdanigst innstilles Hans kongelige Majestet, med forslag om at Hausmanns svar kommuniseres hr. visestattholder.

I perioden 1708-1711 kommer det åtte klagemål.

Først er det den nyutnevnte visestattholder Vibe som gjerne vil rydde opp litt i forholdene i det norske samfunnet. Alle hans memorialer ble sendt i 1709.

⁵⁷⁴ SP 1701 4. kvartal: 88

⁵⁷⁵ SP 1702 2. kvartal: 759

⁵⁷⁶ SP 1702 1. halvår: 534

Vibe fremstår som en person med et visst agg mot det lavere embetsverket i, men også til en viss grad som ”de fattiges forsvarer”.

11. mai 1709 forteller Vibe at han finner stor uriktighet i den sivile bestyringen av Trondheim, HkMs befalinger er så godt som ikke utførte, og at det skal være magistratene selv som overtreder reglene, spesielt med skogshugst på allmenningene, og borgerne følger deres eksempler til fattigfolks fordervelse. Magistraten skal også ha en politiinspektør som det klages over, og spør man noen øvrighetsmann om hva som foregår, så får man til svar at de ikke har noen myndighet. Saken remitteres til Rentekammeret.⁵⁷⁷

Vibe sender også inn en del allmuens klager over fogdenes og sorenskrivernes vrangelige forhold, på hvilke han har skrevet sine resolusjoner som han håper vil bli approbert av kongen. Han har videre rådet de fattige å skrive supplikker. Men Vibe benytter i samme memorial anledningen til å klage litt over bestyringen av Trondheim. Etter brannen i 1708, så bygger alle der hvor de lyster, og slett ikke etter forordningene, spesielt fremhever han rådmannen Lars Hansen Holst, som er en ”ret bontefeu og et urolig hofuet”, som oppmuntrer dem som bygger. Foreslår at bygningskartet må oppdateres. I resolusjonen avgjøres det at bygningskartet skal publiseres på nytt, men det står intet om klagen.⁵⁷⁸

I en ny memorial forteller von Vibe over at han får høre store klager over byfogd Jens Krabbe og underfogden i Christiania, og hvor en Torkel Olsen krever at hele borgerskapet må bli samlet, slik at alle kan påtale by- og underfogdens fremferd. Dette mener dog Vibe at har ”noget uanstændigt og tumultaktig” over seg, og ber derfor om en befaling til å ta seg an saken, ettersom han ennå ikke har fått noen instruks.⁵⁷⁹

I en ny supplikk andrar Vibe på sitt embetes vegne om hvor dårlig Trondheim og Kristiania er betjente ved sine presidenter;

Præsident Heins i Christiania holder continuerlig wed sengen og wed brændewiins fortæring alleene opholder lifuet, saa at denne brevage betager ham sandserne , særdelis hukommelsen[...] Den Trundhiemske præsident Roal Opdal er gammel, og saasom hand ikke nogen tiid har wæret af synderilg genie, saa tager det formedelst aar og alder daglig af med ham, saa at raadstuen og dens justice blot alleene regieres af den yngste raadmand [...]⁵⁸⁰

⁵⁷⁷ 1709 1. halvår: 442

⁵⁷⁸ 1709 1. halvår: 553

⁵⁷⁹ SP 1709 1. halvår: 260

⁵⁸⁰ SP 1709 1. halvår: 286

I samme supplikk viser han også til det han noen ganger tidligere har kommentert når han har vært uttaleinstans, nemlig at en suspensjon av en del sorenskrivere og andre "slige betjenter" er høyt fornødent, og vil at embetet som visestattholder må tillegges en slik myndighet at han til enhver tid kan suspendere disse. Memorialen refereres Kongen, uten noen avgjørelse.

I ytterligere supplikker klager Vibe at er byfogden på Bragernes oppsetsig og tar ikke visestattholderens ordre til følge⁵⁸¹, mens proviantforvalteren i Fredrikstad gir ham dårlig svar på hans forespørsel om kornlager.⁵⁸²

Vibe satt kort tid i embetet. Allerede året etter, i 1710, døde han.

Slottsloven innsender i 1710 en klage fra tre personer over kaptein Crantzenberg som med makt skal ha tatt dem til dragoner, og deretter latt dem slippe løs mot betaling; den ene av disse skal ha betalt 108 rdr. og en gullkjede verdt 100 rdr. Slottsloven formener at oberst Sehested beskytter kapteinen, ettersom han skal gifte seg med oberstens datter. Også Krigsfiskal Falk beskytter ham, og Slottsloven spør derfor hvordan de skal forholde seg. Konseil og Kanselli formener at saken burde undersøkes av noen upartiske medlemmer av overhoffretten, noe som remitteres Stattholderen, baron Løvendal, som i en memorial forteller at han har latt anordne en krigsrett.⁵⁸³

Løvendal har da blitt utnevnt til stattholder i mellomtiden, og er den som refererer den skadelige skogshugst som foregår i Opplandene, spesielt ved Drammens tollsted, som både amtmenn og fogder bidrar til. Han spør om ikke slike betjenter uten videre forespørsel burde suspenderes. Saken henvises til Rentekammeret.⁵⁸⁴

Tre klagemål kommer i perioden 1718-21.

I 1718 forteller Slottsloven om 12 norske losere som hadde bemektiget seg, og brakt inn til Mandal, et hollandsk skip som var blitt tatt av en svensk kaprer og besatt med svensk besetning, men kaptein Vieregge som lå der med en fregatt nekter dem deres del. Slottsloven spør om hvordan de skal forholde seg. Saken leveres på Krigskanselliet.⁵⁸⁵

Visestattholder Krag klager i 1720 over en sorenskriver som skal ha frikjent noen av slekten Bielche som han har en sak mot, og mener at sorenskriveren med dette har satt seg ut over sine beføyelser, uten at det er notert noen resolusjon.⁵⁸⁶

⁵⁸¹ SP 1709 1. halvår: 325

⁵⁸² SP 1709 2. halvår: 58

⁵⁸³ SP 1710 2. halvår: 123

⁵⁸⁴ SP 1711 2. halvår: 229

⁵⁸⁵ SP 1718 1. halvår: 142

⁵⁸⁶ SP 1720 2. halvår: 83

Slottsloven andrar i 1721 at sorenskriveren i Jarlsberg meget dumdristig har satt seg imot det *beneficium paupertatis* Slottsloven hadde gitt kirkevergen i Tønsberg for å påtale de fattige kirkers restanser i landskyld, under pretekst av at Slottslovens myndighet ikke strekker seg inn i grevskapet. De vil at skriveren straks suspenderes. Saken går til grev Wedels erklæring. Sorenskriveren innsender et memorial og spør om han i denne saken skal fravike papirforordningen. Saken er uten avgjørelse, men det sist innskrevne i protokollene er at ”Fornemmes først hos grafen av Jarlsberg, hva aarsag kand være til hans erklæring udeblivelse saa længe.”⁵⁸⁷

To klager kommer mellom 1727 og 1730.

Stattholder Vibe (d.y.), i forbindelse med Moss’ bys privilegier, andrar i 1727 at byfogden Christian Schiøtte griper for vidt om seg når han lar strandsittere, avmønstrede matroser og sjøfolk nedsette seg i byen, noe som gjør at HkM mister strandsitterskatt og mange unnviker å gå i HkMs tjeneste under skinn av å være borgere. Det er ingen avgjørelse innskrevet som angår byfogden, kun angående privilegiene.⁵⁸⁸

Stattholderen andrar i 1730 at da han hørte at Søren Løchstør hadde brukt atskillige formastelige ord under en eksekusjon i dennes bo, så har han undersøkt eksekusjonsprotokollen, hvorav det fremgår at Løchstør har angrepet så vel Krigsretten som kommandanten og Generalitetet. Innsender protokollen, og ”de fornemste passager” oppleses i Konseilet. Saken henlegges, ettersom den allerede er avgjort i Krigskanselliet.⁵⁸⁹

Stattholder, visestattholder og Slottslovs klagemål - oppsummering

Tabell nr. 4.3

Stattholder, visestattholder og Slottslovs klagemål relatert til Akershus og Trondheim stift etter avgjørelser					
	Medhold	Avslag	Ingen res.	Lov og rett	Sum
Stattholder/ Visestatth./ Slottslov	1	1	15	--	17

Tabellen viser Stattholder, visestattholder og Slottslovs klagemål i saker som angår Akershus og Trondheim stift etter sakenes avgjørelser

Kilde: Danske Kansellis supplikprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo.

⁵⁸⁷ SP 1721 1. halvår: 311

⁵⁸⁸ SP 1727 1. halvår: 83

⁵⁸⁹ SP 1730 1. halvår: 268

Som det fremgår i tabellen ovenfor, så har nesten ingen av klagemålene noen avgjørelse innført i supplikkprotokollene. Alle de 15 memorialene uten noen avgjørelse har blitt lagt frem for kongen, og mest sannsynlig har svarene på disse blitt sendt ut som skrivelser direkte til avsenderne.

En ting som er lett å merke seg er at både VS Vibe og stattholder Løvendal hadde et ønske om å ha myndighet til å kunne kvitte seg med ”slike betjenter” når de så det fornødent; i Løvendals tilfelle ser det ut til at han også mente amtmenn. Også VS von Gabel har ytret sådanne ønsker i et klagemål som ikke er inkludert i undersøkelsen; i forbindelse med bybrannen i Bergen i 1702 hvor han [...] insisterer at han maa worde handhævet wed sin myndighet og respect, huoraf landets velstand dependerer[...],⁵⁹⁰

At man ikke, i disses mening, ikke hadde nok myndighet ovenfor verken embetsverk eller allmue, og at disse problemene måtte redegjøres for gjennom den kommunikasjonskanalen som supplikkinstusjonen var tyder på hvilken vekt den ble tillagt; også administrative tiltak skulle organiseres gjennom den.

Men, ikke minst, disse høye herrer var undersåtter de og. Den makten de utøvde i samfunnet var gitt dem av kongen, og de passet på å ikke sette seg ut over sine beføyelser. Hadde de problemer, så klaget de i supplikker, nærmest på lik linje med en fogd, en sorenskriver eller, om så, en borger eller bonde, selv om ordlyden i deres supplikker var langt mer selvsikker. Den store forskjellen ligger i at så mange av deres memorialer blir lagt frem for kongen

⁵⁹⁰ SP 1702 3. kvartal: 313

Kapittel 5

Oppsummering og konklusjon

Stattholder, visestattholder og Slottslov

For å starte der man slapp sist; med stattholder, visestattholder og Slottslov.

Disse forhold til klagemål i supplikkene var, med et par unntak hvor de personlig sto bak et klagemål, først og fremst at de informerte eller ba om en presisering, innskjerping eller befaling for selv å kunne ta seg av et forhold. Nær ingen av de sakene hvor de har stått oppført som avsendere har hatt noen avgjørelse innført i protokollene, og de fleste saker har vært referert for kongen. Kapittelet om klagemålene fra disse får stå for en konklusjon i seg selv.

Hvem var det som klaget?

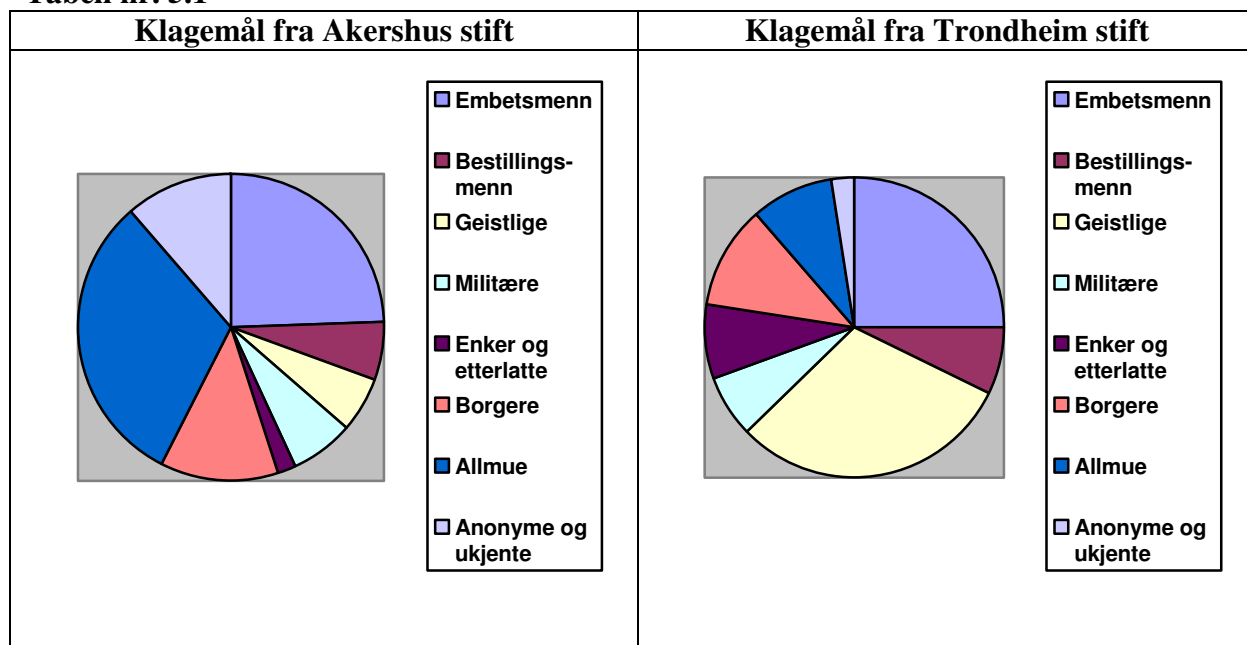
Oppgaven har søkt svar på flere spørsmål. For det første, hvem var det som klaget over kongens embets- og tjenestemenn?

Svaret avhenger til en viss grad av hvilket stift man tar for seg, og hvilken vinkling man velger; antallet klagemål, eller antallet personer bak hvert klagemål

I Akershus stift klaget sivilembetsmenn og allmuen nært like mange ganger, med henholdsvis 69 og 70 klagemål. Borgerskapet klaget 28 ganger, like mange som de geistlige og militære til sammen. Og med fem klagemål fra enker og etterlatte etter embetsmenn målt mot de 26 klagene fra "ukjente" og anonym(e), blir svaret at i Akershus var det i rent antall befolkningen utenom embetsstanden som klaget mest, med 55,5 % av klagemålene

I Trondheim stift, derimot, var det bare 22 % av klagemålene som kom fra befolkningen utenom embetsstanden; 14 fra borgerskapet, 11 fra allmuen og tre "ukjente"/anonym(e)

Tabell nr. 5.1

Tabellen viser det totale antallet klagemål fra Akershus og Trondheim stift i de undersøkte periodene etter avsenderens status.

Kilde: Danske Kansellis supplikkprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo

I tabellen ovenfor så er bestillingsmenn skilt ut blant sivilembetsmennene for å vise deres andel. I regnestykket over antallet embetsmenn i Norge i 1715 i kapittel 2 opereres det med et gjennomsnitt på 3,44 bestillingsmenn for hver kongelig utnevnte embetsmann. Om man skal se på sivilembetsmennenes klagemål isolert, så står bestillingsmennenes klagemål i supplikkene definitivt ikke i forhold til deres antall.

Den aller største forskjellene mellom stiftene når det gjelder relativ fordeling av supplikanter er andelen allmueklager fra Akershus og andelen geistlige klager fra Trondheim.

Angående de geistlige i Trondheim så er tallet klagemål i høy grad knyttet opp mot den ærverdige Hr. biskop doktor Peder Krog. Den språkpolitiske striden om hvordan misjoneringen blant samene skulle foregå har sørget for en viss mengde av klagemålene, men han har generelt sett vært en person som har utnyttet muligheten til å klage over forhold i stiftet i supplikker, og, ikke minst, han har blitt klaget over av sine "egne" geistlige. Biskopen er det tydeligste eksempelet på hvordan enkeltpersoner i visse posisjoner og situasjoner kan generere en stor mengde klagemål fra et område, noe som gjør at en statistisk fremstilling av klagemålene fra det enkelte stift vil være noe misvisende. Det er lett å fremheve Trondheim som "de geistliges stift" når man ser på antallet klagemål, men uten biskopen ville klagenivået vært nokså likt det i Akershus.

Når det gjelder allmueklagene er egentlig ikke det interessante at det var en nokså høy andel i Akershus, men at det var så få fra Trondheim.

Antallet personer som ikke var involvert i styringen av riket klaget halvannen gang oftere i Akershus, hvor det sto 30.321 personer bak hvert klagemål, enn i Trondheim hvor det var 73.547 bak hver klage. Så hvorfor det? Det var neppe så at embetsmennene i Trondheim var så mye snillere eller rettferdige enn de i Akershus. Var allmuen i Akershus i en sådan grad ”friere og stoltere” enn den trønderske og nordnorske allmuen? Det er mulig. Når Steinar Supphellen har analysert supplikkene fra Trondheim stift så finner han det langt største allmueinnslaget i supplikker på stiftsnivå, ikke blant de som ble sendte til København.⁵⁹¹ Det virker som om det gjelder for de periodene som er undersøkte her også.

Kari Helgesen, i sin hovedoppgave, mente at supplikkinstusjonene var meget fleksibel, og kunne brukes av ”[...]hvem som helst når og hvor et behov var tilstede”,⁵⁹² og at supplikkinstusjonen slik motvirket ubalanse i systemet.⁵⁹³ Det kan nok stemme, men som en konklusjon i forhold til klagemålene i supplikkene så stemte det i høyere grad for Akershus enn for Trondheim. Allmue og borgerskap i Trondheim stifts klagemål var mer underlagt effekten av en *distance-decay function*.

Embetsmennenes klagemål viser andre mønstre, men prinsippet om relativ avstand er det samme. Bak hver av de 7,2 årlige embetsmannsklagene fra Akershus sto det i snitt 282,5 av kongens betjenter, mens bak hver av de 5,4 årlige embetsmannsklagene fra Trondheim var det 216,5. En forklaring på dette er at stattholder, VS og Slottsloven oppholdt seg i Akershus (i det minste delvis), og for embetsmenn fra stiftet må det ha vært naturlig – og enklere – å henvende seg til dem først med sine klagemål, ettersom de jo tross alt inngikk i det styringsverket man hadde en viss grad av løpende kontakt med. Klagemål fra Trondheim stift derimot måtte jo organiseres med skipspost uansett, svartiden ville være lengre, og ettersom de myndighetspersoner som satt på Akershus Slott ikke direkte var involverte i styringen av stiftet i samme grad hadde man nok en oppfatning av at man kunne nå lengre med sine klagemål hos styringsverket i København. Og for de geistlige, og da biskopen spesielt, så var det ingen annen øvrighet enn den i København som hadde mulighet til å avgjøre deres saker.

Men om man bortser fra den relative fordelingen av klagere innen stiftene, så står det helt klart at allmue og borgerskap er kraftig underrepresentert når det gjelder antallet personer

⁵⁹¹ Supphellen 1978: 182 f

⁵⁹² Helgesen, 1981:153

⁵⁹³ Helgesen 1981:154

bak hver enkelt klagemål, selv om enkelte av embetsstandens klagemål var på vegne av allmue og borgerskap.

Det var altså embetsmennene selv som klaget mest. Og når man tar med i betraktning at den største gruppen, bestillingsmennene, hadde lavest andel klagemål av sivilembetsmennene, så kan man konkludere at jo høyere man var plassert i embetshierarkiet, jo mer klaget man.

Det lavere antallet klagemål som involverer militære personer på tross av at de utgjorde en stor gruppe i samfunnet kan man anta er et resultat av at de militære hadde egne institusjoner til å behandle egne problemer i, så som Krigskanselliet, Krigsrett. Generalauditør, med flere.⁵⁹⁴ Kirken hadde også sin egen jurisdiksjon, med egne domstoler, og ut fra det man kan lese i klagemålene ble flere av de geistlige problemene løst der. Men kirkesaker sorterte under Kanselliets ansvarsområde, og dommer fra prosteretten kunne appelleres til stiftamtmanden.⁵⁹⁵

At så mange av klagemålene kommer fra embetsmenn understreker betydningen av den viktige kommunikasjonskanalen som supplikkinstitusjonen var for å styre landet, men ikke minst, embetsmennene var kongens undersåtter de også.

Hva ble det klaget over?

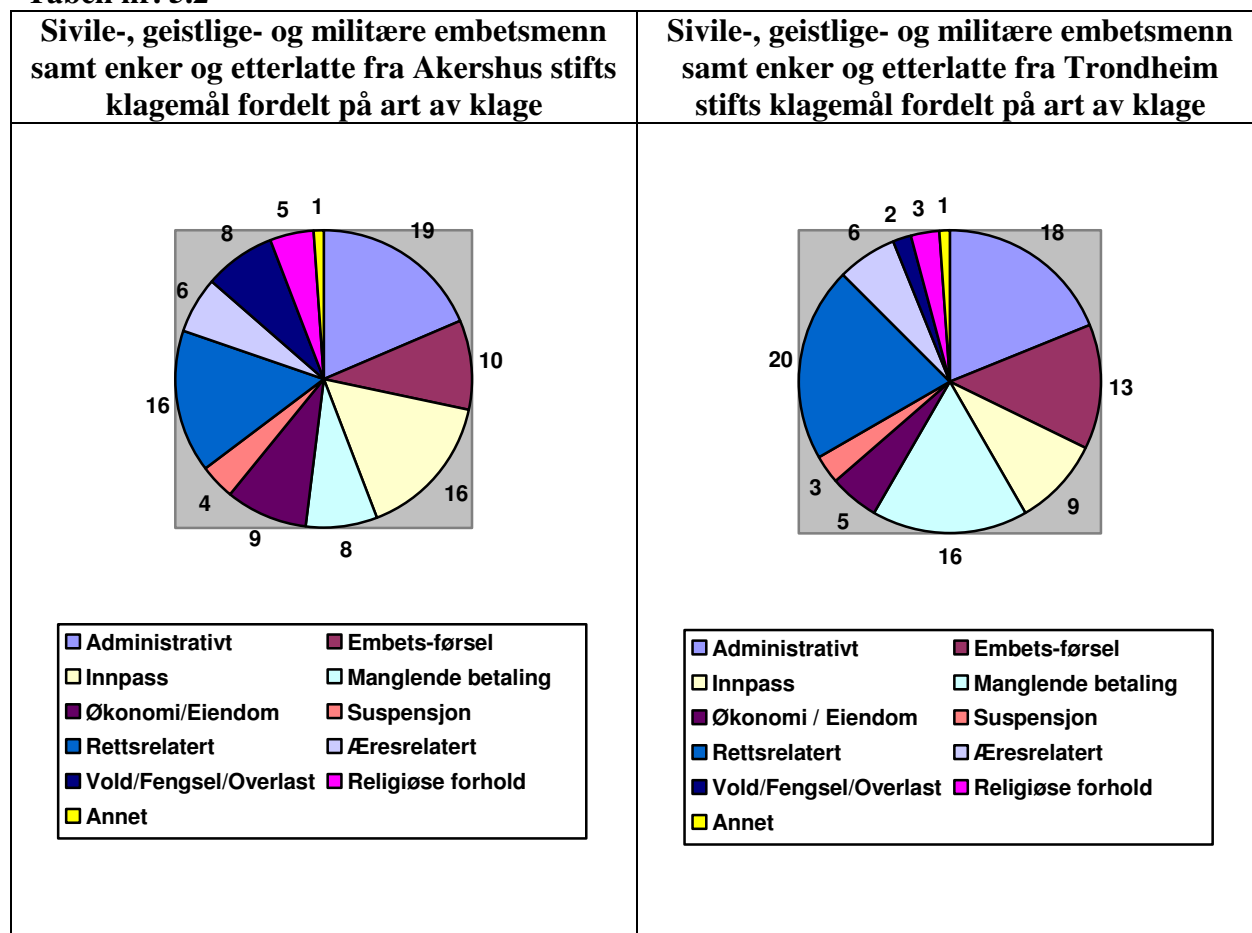
Svært mange av klagemålene inneholdt klagemål over flere embetsmenn og flere forhold, og i de forskjellige uttaleinstansenes erklæringer om saksforhold så dukket det gjerne opp ytterligere klager, og som en følge av det er det vanskelig å få en korrekt oversikt over hvem som var ”hovedanklaget”, det samme gjelder hvilke forhold det ble klaget over.

For å kunne gruppere disse klagemålene var en pragmatisk inndeling nødvendig, og presentasjonen av klagemålene er dermed basert på det som fremsto som hovedklagen i supplikken, og er ikke en utfyllende beskrivelse av hele klageinnholdet.

⁵⁹⁴ NHL 1999: 286

⁵⁹⁵ NHL 1999: 199

Tabell nr. 5.2

Tabellen viser fordelingen av det totale antall klagemål fra sivile, geistlige og militære embetsmenn samt enker og etterlatte etter disse i Akershus og Trondheim stift etter art av klagemål.

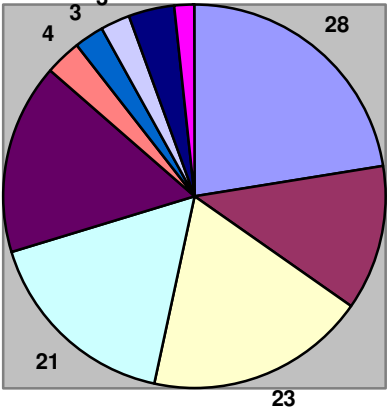
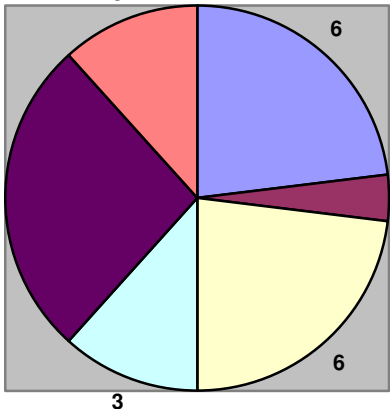
Kilde: Danske Kansellis supplikprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo

Når man ser på fordelingen av klagemålene fra samtlige embetsmenn i de to stiftene, så er det noen kategorier som skiller seg ut, men de forskjellene som er mellom stiftene kan for en stor del relateres mot enkeltsaker/personer i stiftene. Overvekten av æresrelaterte klager i Trondheim henger nært sammen med biskop Krog. Overvekten av innpass i Akershus henger sammen med auksjonsvesenet og striden mellom sorenskriver Hagerup og auksjonsdirektør Blickfeld. De to kategoriene som egentlig peker seg spesielt ut som forskjell mellom stiftene er at det kom forholdsvis flere rettsrelaterte klagemål fra Trondheim og flere klager over vold og overlast fra Akershus stift. Men også dette kan i en viss grad knyttes opp mot personforhold

Men minst en tredjedel av klagemålene var knyttet opp mot embeter; administrative klager, klager over embetsførsel, innpass, suspensjon og manglende betaling er alle kategorier som direkte berører utøvelse av deres eget eller andres embete.

Men når det gjelder embetsmannsklagene, så er et meget viktig poeng noe som ikke kommer frem i en statistikk; Svært mange klager er knyttet opp mot enkeltpersoner og situasjoner. For eksempel involverer alle 11 klagemål fra Skiens magistrat assessor Ryssel eller rådmann Hansen. I tillegg kommer det klager over dem, spesielt Ryssel, fra andre personer, borgere, allmue og embetsmenn.

Tabell nr. 5.3

Borgerskap, allmue og ukjente fra Akershus stifts klagemål fordelt på art av klage	Borgerskap, allmue og ukjente fra Trondheim stifts klagemål fordelt på art av klage																
 <table border="1" data-bbox="212 1339 758 1518"> <tr> <td>Administrativt</td> <td>Misbruk av myndighet</td> </tr> <tr> <td>Rettsrelatert</td> <td>Vold/ Fengsel/Overlast</td> </tr> <tr> <td>Økonomi/Eiendom</td> <td>Militære forhold</td> </tr> <tr> <td>Ære</td> <td>Skatter/Oppebørsel</td> </tr> <tr> <td>Religiøse forhold</td> <td>Annet</td> </tr> </table>	Administrativt	Misbruk av myndighet	Rettsrelatert	Vold/ Fengsel/Overlast	Økonomi/Eiendom	Militære forhold	Ære	Skatter/Oppebørsel	Religiøse forhold	Annet	 <table border="1" data-bbox="839 1451 1374 1563"> <tr> <td>Administrativt</td> <td>Misbruk av myndighet</td> </tr> <tr> <td>Rettsrelatert</td> <td>Vold/ Fengsel/Overlast</td> </tr> <tr> <td>Økonomi/Eiendom</td> <td>Religiøse forhold</td> </tr> </table>	Administrativt	Misbruk av myndighet	Rettsrelatert	Vold/ Fengsel/Overlast	Økonomi/Eiendom	Religiøse forhold
Administrativt	Misbruk av myndighet																
Rettsrelatert	Vold/ Fengsel/Overlast																
Økonomi/Eiendom	Militære forhold																
Ære	Skatter/Oppebørsel																
Religiøse forhold	Annet																
Administrativt	Misbruk av myndighet																
Rettsrelatert	Vold/ Fengsel/Overlast																
Økonomi/Eiendom	Religiøse forhold																

Tabellen viser det totale antallet klagemål fra borgerskap, allmue og ukjente i de undersøkte periodene fra Akershus og Trondheim stift
 Kilde: Danske Kansellis supplikprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo

Borgerskapet og allmuen i Trondheim stift klaget i rent antall langt mindre enn de gjorde i Akershus stift, så selv et lite antall klager fra Trondheim vil gi store utslag på den enkelte kategorien klagemål. Men noen trekk er åpenbare. For det første at det var langt flere klager over misbruk av myndighet i Akershus, og for det andre fraværet av fire klagekategorier fra Trondheim stift. Alle disse forholdene er fristende å forklare med

opplevelsen av fysisk og sosial avstand for innbyggerne i Trondheim stift i forhold til i Akershus, selv om de fraværende kategoriene ikke er nevneverdig store.

Klagemålene som angår økonomi og eiendom er for en stor del knyttet opp mot landskyld og bygsel. Det samme gjelder egentlig en del av de rettsrelaterte klagemålene, men det å sortere klagene i stramme kategorier gjør dessverre at dette ikke kommer frem i statistikken.

Vold, overlast og fengsling er et tema som gir et ganske stort utslag i statistikken, og de fleste av disse klagene kommer fra Akershus, og i forbindelse med krigsperiodene; en høy grad av innkvartering av soldater i byene har åpenbart skapt konflikter.

De administrative klagemålene, altså klager som man gjerne kan si berører "feil i systemet" utgjør over en femtedel av klagemålene.

Hva ble utfallet av klagene?

Tabell nr. 5.4

Avgjørelser på klagemålene fra Akershus stift						Avgjørelser på klagemålene fra Trondheim stift					
	Medhold	Avslag	Ingen res.	Lov & rett	Total		Medhold	Avslag	Ingen res.	Lov & rett	Total
Embetsmenn	21	8	29	11	69	Embetsmenn	13	8	12	7	40
Geistlige	6	--	6	1	13	Geistlige	11	8	14	5	38
Militære	2	3	5	5	15	Militære	2	2	2	1	7
Etterlatte/ ektefeller	2	--	2	1	5	Etterlatte/ ektefeller	6	1	3	--	10
<i>Sum</i>	<i>31</i>	<i>11</i>	<i>42</i>	<i>17</i>	<i>102</i>	<i>Sum</i>	<i>32</i>	<i>19</i>	<i>31</i>	<i>13</i>	<i>95</i>
Borgere	11	3	11	5	28	Borgere	3	2	5	4	14
Allmue	20	9	27	14	70	Allmue	5	5	1	--	11
Ukjente	6	8	8	4	26	Ukjente	--	1	2	--	3
<i>Sum</i>	<i>37</i>	<i>20</i>	<i>46</i>	<i>23</i>	<i>124</i>	<i>Sum</i>	<i>8</i>	<i>8</i>	<i>8</i>	<i>4</i>	<i>28</i>
Total	59	60	55	52	226	Total	40	27	39	17	123
Total i %	26	26,5	24,5	23	100%	Total i %	33	22	32	13	100%

Tabellen viser det totale antallet klagemål fra Akershus og Trondheim stift etter avsenderens status og hvilken avgjørelse klagene fikk

Kilde: Danske Kansellis supplikprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo

Som tabellen ovenfor viser, så fikk man noe oftere medhold i sine klagemål om man bodde i Trondheim stift, mens klagemål fra Akershus ble oftere henvist til rettsvesenet. Men det er også flere saker fra Trondheim som er uten noen avgjørelse innført i protokollene.

En mulig årsak til at ingen avgjørelse er innført er at sakene kan ha blitt lagt frem for kongen, og at en avgjørelse deretter har blitt notert på supplikken og returnert til klageren. I protokollene er det med jevne mellomrom notert ”bevilges med påskrift på supplikken”, eller ”supplikken leveres ham tilbake”.

Hvor mange saker som har blitt referert for kongen er usikkert. I protokollene er det notert 31 klager fra Akershus og 20 fra Trondheim som blir lagt frem for kongen, ”Ref. k.”, og mange av disse er blant de uten noen avgjørelse. Hvor mange av klagemålene som reelt ble lagt frem for kongen er vanskelig å avgjøre, men ettersom dette gjelder klager over hans egne embets- og tjenestemenn kan man anta at det var et flertall av klagen, i det minste de som inneholdt alvorlige beskyldninger. Ettersom 45 av de 51 sakene hvor det er notert at saken refereres kongen stammer fra periodene 1708 – 11 og 1718 – 21 er det nærliggende å anta at disse notatene mer har sammenheng med varierende rutiner i Kanselliets protokollføring enn hva som egentlig ble referert videre.

Kongens egne ord er sjeldne i forbindelse med klagemålene i protokollene. Dette er som regel innført nå en sak har vært repetert (for) mange ganger, og man ville ha det notert at saken definitivt var avgjort, eller i saker hvor kongens avgjørelse gikk mot det Kanselli og Konseil innstilte til.

At det utstedes en ”kongelig ordre” er heller ikke entydig med at klagen har blitt lagt frem for kongen; det virker som om en ”kongelig ordre” i større grad er synonymt med et offentlig brev / en formell ordre som er gitt *ad mandatum regis*, enn at kongen selv har vært informert. Det er i alle fall mange saker hvor man får bevilget en slik ordre, uten at saken i seg selv virker alvorlig nok til at den skulle ha blitt lagt frem for kongen.

67 av klagen ble henviste direkte til rettsystemet, men mange av de klagemålene som fikk medhold ble også forventet løst i retten.

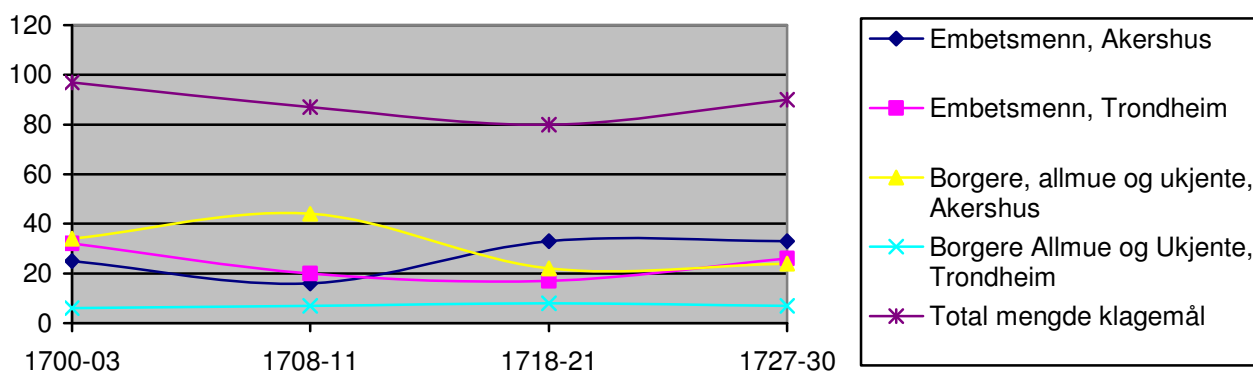
En henvisning til rettsystemet er den vanskeligste kategorien å tolke, ettersom den er så mangesidig. Å henvise en sak til å avgjøres innen rettsystemet har hatt flere funksjoner. Det kan være et avslag, det kan være en form for irrettesettelse; klagemålet burde ha vært stevnet for ordinært rettsmål og ikke sendt til kongen, det kan være et medhold; gjennom å gi noen *beneficium paupertatis* så har man støttet personen; det samme innen et avslag; selv når man ikke når frem kan man få en gunstbevisning. Felles for alle variantene for en henvisning

til retten er at man gjennom dette opphøyer loven til ”løsningen”. Det er kongens lov; kongen er rettferdig, og dermed er loven rettferdig. At man gjennom dette også sørger for å befeste autoriteten til de personer og institusjoner som er involverte i rettssystemet er også en effekt.

Ytterligere en, for staten, positiv effekt er at det kommer kontante midler i omløp i samfunnet som både gir kronen inntekter, men også betaler de betjentene som jobber i systemet; papiravgifter, dokumentskriving, salærer, kostnader for å holde folk i fengsel. I en del saker er klagemål en del av kommunikasjon som inngår i rettssystemet, spesielt i forbindelse med kommisjoner.

Var det endringer over tid?

Tabell nr. 5.5

Tabellen viser antallet klagemål over tid, etter avsendernes status, etter stift og for det totale antallet klagemål i de undersøkte periodene.

Kilde: Danske Kansellis supplikprotokoller, norske supplikker, Avskriftssamlingen, Riksarkivet i Oslo

Som det fremgår av tabellen ovenfor så endre det totale antallet klagemål seg ikke så mye fra den første til den siste undersøkte perioden; antallet klagemål virker relativt jevnt. Mer interessant er det oppsvinget klagemål fra befolkningen utenom embetsmennene i Akershus i perioden 1708-11, noe som altså kommer i forbindelse med utbruddet av Elleveårskrigen. Dette ”oppsvinget” kan tolkes som et utslag av en situasjon med flere restriksjoner i samfunnet, eller, om man ser på antallet klagemål i den foregående perioden,

som en fortsettelse på en oppadgående trend i klagene, som i perioden 1718-21 blir bremsset opp av en skjerpet lovgivning.

Ettersom antallet ”ukjente” supplikanter fra stiftet får et brått fall i perioden 1718-21, virker det mest nærliggende å anta at det er lovgivningen som har spilt inn. I og med at de ”ukjente” har vært noe sparsomme med opplysninger om seg selv når de har skrevet klagemålene – en av grunnene til at de er rubriserte som ”ukjente”, og at denne gruppen synker, så virker det nærliggende å tro at man har fått klagene inn i et mer ordnet system.

Om man ser på alle periodene og alle klagene under ett, så er det et visst fall i antallet klagemål i de to midterste periodene, men ikke så drastisk at man kan trekke noen store konklusjoner ut av det.

Antallet klagemål ser altså ut til å ha vært noenlunde jevnt fordelt over periodene. Nå har det vært visse variasjoner innad i de kategoriene som det blir operert med i denne statistikken, men heller ikke det har vært nevneverdig store forskjeller, med ett unntak; ett oppsving fra 18 til 30 allmueklager fra Akershus fra 1700-03 til 1708-11. Borgerskapet i Akershus' klagemål har steget jevnt for hver periode fra 4 i den første til 12 i den siste, og embetsmannsklagene fra Trondheim har variert fra 14 i den første perioden, via fire og syv i de to neste, og opp til 17 i den siste. Embetsmannsklagene i Trondheim, i likhet med de øvrige embetsmennes klagemål, er så knyttet opp mot person/situasjon at det er vanskelig å trekke noen konklusjoner ut av dem om et generelt klagenivå; for eksempel så kommer fire av embetsmannsklagene fra Trondheim i den første perioden fra byfogden, som ikke får sin lønn utbetalt.

Konklusjon, klagemålene i supplikkene og deres funksjon

At all denne kommunikasjonen som strømmer til København gjennom supplikker og sluses gjennom ett og samme kontor, Kanselliet, må uten tvil også ha den effekten at de som sitter der har en meget god kontroll over både embetsmenn og befolkning. Og det er nok nettopp det som har vært meningen med den utformingen supplikkinstitusjonen fikk på slutten av 1600- og begynnelsen av 1700-tallet; å samle informasjon på ett sted for å kunne behandle og utnytte den effektivt. Og man var interesserte i at denne informasjonen kom frem. De presiseringene av lovgivningen som kom i løpet av de undersøkte periodene stoppet ikke supplikkene, men de førte dem inn i mer faste former. De fleste av endringene var mer for supplikkene generelt, enn klagemål spesielt. At man hadde klare regler for misbruk av

supplikker, grunnløse beskyldninger og klager som var ærekrenkende er nesten mer som en formalisering og utbygging av et voksende byråkratisk system enn et hinder for å føre frem sine bekymringer og klagemål. Ettersom supplikkene var den formelle kommunikasjonskanalen som stort sett all korrespondanse mellom Norge og København som sorterer under Danske Kansellis ansvarsområde gikk gjennom må man anta at slike reguleringer har vært høyst fornødent, ikke bare for å begrense mengden, men også for å effektivt kunne behandle de sakene som kom inn til Kanselliet.

At styresmaktene holdt åpen muligheten for å kunne klage over de embetsmennene som i kongens navn styrer riket, klagemål som i teorien gikk rett til kongen selv, er intet annet enn et fantastisk instrument for kontroll sett fra statens side. Man fikk informasjon om egenrådige embetsmenn, noe man naturlig nok var interesserte av, og overfor befolkningen fikk man bekreftet selve ideen om kongen som en rettferdig fader samtidig som befolkningen hadde en mulighet til å få luftet sin eventuelle frustrasjon uten å ta til andre, mer handfaste og opprørske, løsninger på sine problemer.

Embetsverket var selv dypt involvert i klagemålene. Ikke bare klaget de selv i supplikker, men i tillegg forfattet og uttalte de seg på klagemålene; visestattholder Vibe rådet til og med de fattige til å skrive supplikker i forbindelse med fogdenes og sorenskrivernes ”vrangelige forhold”.⁵⁹⁶ Slik sett var det ikke bare i København man var oppdaterte om forhold som kunne gi opphav til klagemål, men også spesielt amt- og stiftamtmenn. Gjennom at det var fastlagt rutiner for hvordan klagemål skulle håndteres, så var det muligheter til å fange opp og løse problemene ”på veien”, noe som loven både gav adgang til og oppmuntret til

Nå var ikke de fattige de som klaget mest. Som denne undersøkelsen har vist, så var det embetsmennene selv. Men det viser bare hvilken nøkkelfunksjon supplikkinstitusjonen hadde for styringsverket. For alle involverte var det en helt naturlig ting å supplisere; for noen mer naturlig enn andre. Det er mange gjengangere blant klagerne i de undersøkte periodene.

Det var langt fra alle klagenes som fikk medhold. Fra Akershus var det 26 %, fra Trondheim 33 %. Men ettersom henholdsvis 24,5 % og 32 % var uten noen avgjørelser, og man dermed ikke vet utfallet på disse, så er det mulig at andelen medhold var langt høyere. Men ytterligere 26,5 % og 22 % fra hvert stift fikk avslag. Med tanke på at de tross alt klaget over et system, så er ikke denne avslagsprosenten spesielt høy. Til sammenligning, så ble i

⁵⁹⁶ 1709 1. halvår: 553

følge sivilombudsmannens statistikk for 2007 927 av 2102 klagemål over offentlige forvaltningsorganer avviste.⁵⁹⁷

Det at befolkningen hadde en mulighet til å klage til den rettfærdige kongen langt der borte i København over den urettferdige behandlingen de ble utsatte for av den mektige embetsstanden må ha vært et viktig bilde å vedlikeholde i samtiden. Selv om det skapte arbeid for Kanselliet og kongen.

Gjenspeiler klagemålene i supplikkprotokollene befolkningens problemer, det være seg allmue, borgere eller embetsmenn? Ja og nei. Det er åpenbart at man kjente til mulighetene for å supplisere og klage. Og mange gjorde det. Men fallet i andelen allmuesupplikker fra Trondheim stift i forhold til Akershus, at det var så mange embetsmenn i forhold til den øvrige befolkningen som klaget, og at en del personer står for svært mange klagemål, enten som klager eller anklager, gjør at man kan mistenke at den gjennomsnittlige klageren var en over gjennomsnittet ressurssterk person.

⁵⁹⁷ Sivilombudsmannen, årsmelding 2007, <http://www.sivilombudsmannen.no/aarsmeldingen-2007/kapittel-2-statistikk-article128-204.html#4>

Tillegg

Utdrag av Christian 5's Norske Lov, 1687

24 Cap. Om Supplicationer

1 Art.

Alle Kongens Undersaatter, og andre, som foraarsagis til Kongen at *supplicere* om noget dem anliggende, skulle først Kongens Befalingsmænd, eller dem, som paa Kongens Vegne, Geistlig, eller Verdslig, Øvrighed, paa de Stæder have at sige, hvor saadant forrefalder, deris ansøgning give tilkiende, hvilke selv strax uden Ophold Supplicanterne skulle anhøre, og efter udførlig og beste Underretning deris Erklæring under deris Haand uden nogen Forvegring, Skriverløn, eller Betalning, paa Supplicatzen lade antegne, og oprigtigen og udførligen forklare og berette Supplicantens Sags og Begærings egentlig og rette Beskaffenhed med Udkrævede Omstændigheder, som ret og forsvarligt eragtis kand. Befindis siden og bevisis samme Erklæring uretteligen og vrangeligen at være giort, da skal den, som den paaskrevet og givet haver, dertil svare, og have sin Bestilling forbrut, eller i andre strenge Maader alvorligen straffis, som den, der haver givet Aarsag, at Kongens Haand og Segl, imod Kongens høje *Respect* er bleven misbrugt.

2.

Kunde de Sager bilegge, og Supplicanten til rette forhielpe hos dennem selv, stande det dennem frit for, med mindre det saadan Gierning angaar, som ved Forligelse ikke bør at underslaais; Men Retten og lovlig *Proces* befalis, eller Kongen forrebringis.

3.

Hvis nogen ellers sig over Kongens Befalingsmænds, eller sin Øvrigheds, Forhold kunde have at besværges, det maa uden saadan Paaskrift ved Supplicatzer andragis. Maa og ingen for sin Supplicatz eftertragtis, eller i Trette indviklis, men Sagen bør Kongen at forredragis.

4.

Dog skal ingen hermed være tillat en anden ærrørig, eller anden grov Sag ubevisligen at tillegges, uden hand vil lide derfor. Kand Supplicanten ikke læse, eller skrive, og fragaar saadan ubevislig Tillæg, da stande den til Rette derfor, som det haver skrevet, med mindre hand beviser sig intet at have skrevet, uden det, som af hannem haver været begæret; Men hvo

som ophidser og forleder saadanne eenfoldige Folk og Almue til falsk Klagemaal og løgnagtige angivelser, og det for dennem skriver, og samler Signeter at trykke derunder, have forbrut sin Boeslod, og straffis i Jern til Arbejd sin Livs Tid, eller nogle visse Aar, efter Sagens Beskaffenhed.

5.

Sorenskriveren paa et hvert Stæd skal pligtig være Almuens Supplicatzer, naar hand derom anmodis, uden Forhaling paa god Maneer at opsætte, saa

vel for en hver, som det udi sær begærer, som for flere tillige, naar de een Sag paa een Tid have at andrage: Hvilke Supplicatzer de Vedkommende med deris Hænder, eller Boemerke først have at undertegne, og siden Sorenskriveren sit Navn med egen Haand tillige med at underskrive; Og skal hand for hver Supplication, som hand enten for een, eller for flere tillige, i saa Maader opsætter og underskriver, nyde otte Skilling Danske, og ej mere.

6.

End klagis der over Sorenskriveren selv, eller og hand ikke er nær ved Haanden, eller Partisk, da skal Amptmanden ordinere en anden Person udi hans Stæd, som Almuens Anliggende udi Pennen kand forfatte, og der foruden selv grandgiveligen fornemme hvorudi Almuens andragende bestaar, paa det at Sorenskriveren kand vorde straffet, om hans Brøst udi een, eller anden Maade, skulle befindis.

Litteratur og kilder

Utrykte kilder:

Avskrifter av den norske delen av Danske Kansellis supplikkprotokoller, Avskriftsamlingen, Riksarkivet

Perioden 1700 – 1703 RA Hyllenummer: 4A07614, Løpenummer 68 – 71

Perioden 1708 – 1711 RA Hyllenummer: 4A07614, Løpenummer 76 – 78

Perioden 1718 – 1727 RA Hyllenummer: 4A07615, Løpenummer 82 – 84

Perioden 1727 – 1730 RA Hyllenummer 4A07615, Løpenummer 90 – 93

Internett-kilder / Nettsider:

(Samtlige lenker kontrollastet og innholdssikret i perioden 23.10.08 – 01.11.08)

Akers Befolkningshistorie

Sørkedalens bosetningshistorie

<http://www.ager.no/>

Arkivverket

Misjonskollegiet 1715-1814

<http://www.arkivverket.no/>

Arkivverket – Digitalarkivet

Tingbok for Inderøy 1703

Tingbok for Inderøy 1708

<http://digitalarkivet.uib.no/>

Blaker og Sørum Historielag

Sørumspeilet

<http://sorum.historielag.no/>

Bergstaden Røros

Direktører ved Røros Kobberværk

<http://www.bergstaden.org/>

Bybefolkningen 1680 – 1730

Fredrikshald (Halden) bys befolkning 1660-1730

Fredrikstad bys borgerskap og strandsittere på 1720-tallet

Moss bys befolkning på 1720-tallet

Christiania bys befolkning 1680-1730

Bragernes bys befolkning på 1720-tallet

Strømsø by og Tangens befolkning på 1720-tallet

Tønsberg by og Holmestrands borgerskap på 1720-tallet

Larvik by og Sandefjords befolkning 1680-1730

Skien bys befolkning 1700-1750 med ladestedene Porsgrunn, Brevik og Langesund

Kragerø bys befolkning 1700-1730

<http://www.vigerust.net/>

Christian V's Norske Lov:

<http://www.hf.uio.no/PNH/chr5web/chr5home.html>

Deanuleagi sogat

Tanadalens Slekter

<http://www.deatnu.net/sogat/tanaslekter/index.htm>

Deichmanske bibliotek

Brosjyre, *Aslak Bolts Bibel*,

<http://www.deichmanske-bibliotek.oslo.kommune.no/>

Gamle Gjerpen

Gjerpen Bygdebok

<http://www.gamlegjerpen.no/>

Gravsten og epitafier i danske og skånske kirke

København St. Petri. Epitafium

<http://www.gravstenogepitafier.dk/>

Grenaderløpet

Grenaderløpet – Historikk

<http://www.grenaderen.com/>

Grenland Ættehistorielag

Porsgrunn sogn

<http://www.grenlandslekt.no/>

Historier.no – Lokalhistorisk nettsted

Utdrag av Stjørdalens Krønike: 1671 - Georg Christian von Schultz

Utdrag av Stjørdalens Krønike: 1671 - Byggherren på Værnes

<http://www.historier.no/>

Kirkehistoriske Kildetekster fra nyere tid

Norsk Tidsskrift for Misjon 1954

http://www.krlnett.no/innhold/kildesamling/Bind_1_2.pdf

Kystverket

Historikk

<http://www.kystverket.no/>

Personer med tilknytning til Molde

Moldefolk

<http://home.online.no/~aaroenes/moldefolk/index.htm>

Munkholmen – en tusen år gammel historie

Statsfengsel 1680-1850- fengsel i 170 år

<http://www.munkholmen.info/>

Norsk Slektshistorisk Forening:

Norsk Prestehistorie, Prestebioграфier

Norsk Slektshistorisk Tidsskrift

Rentekammerets norske bestallinger 1660 – 1814

Tollere gjennom 300 år 1536 – 1886

<http://www.genealogi.no/>

Nordic Genealogy Site

Nordisk etternavnregister

<http://www.nermo.org/slekt/surnames.html>

Norske spor i Amsterdam

Joachim Irgens & Cornelia Bickers

http://www.amsterdam.no/norske_spor/

Orkdal Historielag

Eiendomsmatrikkel 1722 for Orkdal vest

<http://home.no.net/orkhist/>

Reperbaner i Trondheim

Reperbaner i Trondheim 1637 – 1925

<http://www.vindheim.net/hamp/reperbaner.html>

Roskildes Historie

Stamtavler, Adel

<http://www.roskildehistorie.dk/>

Rossfjordslekt

Etternavnliste

<http://home.online.no/~ebernts/rossfjord-o/>

Sivilombudsmannen

Årsmelding 2007, kapittel 2.

<http://www.sivilombudsmannen.no/>

Språkrådet

Samisk og norsk i skolen fram til dette hundreåret

<http://sprakrad.no/>

Trondheim

Brodal: Trøndersk Personalhistorie

<http://home.online.no/~larssh/Trondheim.html>

Trondheims gullsmeder

Brodal: Trondhjems gullsmeder

<http://www.bjornnyheim.com/trondhjems-gullsmeder.html>

Litteratur og trykte kilder:

Bregnsbo, Michael, *Folk skriver til kongen – supplikkerne og deres funktion i den dansk-norske enevælde i 1700-tallet*, Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, Haderslev, 1997

Bourdieu, Pierre, *Symbolisk Makt*, Pax Forlag A/S, Oslo, 1996

Elgvin, Johannes, *En by i kamp, Stavanger bys historie 1536 – 1814*, Stabenfeldt Forlag, Stavanger, 1956

Fossen, Anders Bjarne, *Bergen bys historie, bind II, Borgerskapets by 1536 – 1800*, Universitetsforlaget, Bergen, 1979

Gøbel, Erik, *De styrede rigerne – Embedsmændene i den dansk-norske civile centraladministration 1660 – 1814*, Odense Universitetsforlag, Odense, 2000

Hansen, Dorthe Vejen, *Embetslivsfor – om at navigere mellem civilsamfund og stat*, i *Den Jyske Historiker nr. 104, I statens tjeneste – korrupsjon, bestikkelse og underslæb blant enevældens embedsmænd*, Den Jyske Historiker, Århus, 2004

Helgesen, Kari, *Supplikkinstitusjonen – Bruk og funksjon midt på 1700-tallet*, Hovedoppgave i Historie, Universitetet i Trondheim, 1981

Hudson, Pat, *History by numbers*, Hodder Headline Group, London, 2000

Imsen, Steinar, Winge, Harald, *Norsk historisk leksikon*, Cappelen Akademisk Forlag, Oslo, 1999

Knox, Paul L., Marston, Sallie A., *Human Geography*, Pearson Education Inc., New Jersey, 2001

Lennersand, Marie, *Rättvisans och allmogens beskyddare*, Studia Historica Upsaliensis, Uppsala, 1999

Linde, Martin, *Statsmakt och bondemotstånd – Allmoge och överhet under stora nordiska kriget*, Studia Historica Upsaliensis, Uppsala, 2000

Nakken, Alfild, *Sentraladministrasjonen i København og sentralorganer i Norge 1660 – 1814*, Riksantikvaren skriftserie og Tano Aschehoug, Otta, 2000

Næss, Hans Eyvind (Red.), *For rett og rettferdighet i 400 år – Sorenskriverne i Norge 1591 – 1991*, Justisdepartementet i samarbeid med Fabritius Forlag, Stavanger, 1991

Pedersen, Karl Peder, *Enevældens amtmænd – Danske amtmænds rolle og funktion i enevældens forvaltning 1660 – 1848*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København, 1998

Rian, Øystein, *Embetsstanden i dansketida*, Det Norske Samlaget, Oslo, 2003

Rian, Øystein, *Maktens historie i dansketiden*, Makt- og demokratiutredningen 1998 - 2003 i samarbeid med Unipub forlag, Oslo, 2003

Supphellen, Steinar, *Supplikken som institusjon i norsk historie. Framvokster og bruk særleg først på 1700-tallet*, i *Norsk Historisk Tidsskrift* bd. 57, Universitetsforlaget, Oslo, 1978

Supphellen, Steinar, Byadministrasjonen i Norge på 17.h.talet, i *Stadsadministration i Norden på 1700-talet*, Universitetsforlaget, 1982

Vigerust, Tore H.(Red), *Trondhjems borgerskap 1680 – 1730 Utvalgte Kilder*, kane.benkestokk.teiste forlag, Oslo, 2000

Weidling, Tor, *Eneveldets menn i Norge – Sivile sentralorganer og embetsmenn 1660 – 1814*, Riksantikvaren skriftserie 7, Messel Forlag, Gjøvik, 2000

Wicken, Olav (Red), *Den norske garnisonsbyen*, Forsvarsstudier 1/1991, Institutt for forsvarsstudier, Oslo, 1991

Winge, Harald (Red), *Lokalsamfunn og øvrighet i Norden ca. 1550 – 1750*, Norsk lokalhistorisk institutt, Oslo, 1992

Winge, Harald (Red), *Lover om offentlig skifte*, Norsk lokalhistorisk institutt, Oslo, 1997